biblioteca școlarului

NICOLAE GANE

STEJARUL DIN BORZEȘTI

LITERA INTERNAȚIONAL

biblioteca școlarului

NICOLAE
GANE

STEJARUL DIN BORZEŞTI

Litera
INTERNAŢIONAL
BUCUREŞTI • CHIŞINĂU

Colecţie iniţiată şi coordonată de Anatol Vidraşcu şi Dan Vidraşcu
Antologie, tabel cronologic şi referinţe de Constantin Mohanu
Concepţia grafică a colecţiei şi coperta: Vladimir Zmeev

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE:

Titu Maiorescu,
N. Xenopol, Ioan Slavici,
N. Iorga, Iacob Negruzzi,
Mihail Sadoveanu,
G. Ibrăileanu,
E. Lovinescu, Leca Morariu,
G. Călinescu, Ion Şiadbei, T. Vianu,
Constatin Mohanu, D. Vatamaniuc,
D. Murăraşu, Ion Rotaru,
AL. Piru, Şt. Cazimir,
Ilie Dan,
Florin Faifăr

Actuala ediţie reproduce textul după:
Nicolae Gane. *Scrieri*, Bucureşti,
Minerva, 1979.

Editura „Litera Internaţional“
O. P. 33; C.P. 63, sector 1, Bucureşti, România
tel./fax (021) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Editorial „Litera“
str. B. P. Hasdeu nr. 2, mun. Chişinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 292 932, 294 110, fax 294 061;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Prezenta ediţie a apărut în anul 2002 în versiune tipărită
şi electronică la Editura „Litera Internaţional“
şi Grupul Editorial „Litera“.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol şi Dan Vidraşcu*
Redactor: *Petru Ghencea*
Tehnoredactare: *Victor Gorbatovschi*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chişinău
Comanda nr. 21498

CZU 821.135.1-3
G 18

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Gane, Nicolae
Stejarul din Borzeşti: Proză/ Nicolae Gane; col. iniţ. şi coord. Anatol şi Dan Vidraşcu; conc. gr. col. şi coperta Vladimir Zmeev; – B.: Litera Int., Ch.: Litera, 2002 (Combinatul Poligrafic). – 384 [p]. – (Bibl. şcolarului, serie nouă, nr. 244)
ISBN 973-7916-01-8 – ISBN 9975-74-490-7

821.135.1-3

ISBN 973-7916-01-8
ISBN 9975-74-490-7

© LITERA INTERNAŢIONAL, 2002
© LITERA, 2002

TABEL CRONOLOGIC

1838 *1 februarie* Se naşte, la Fălticeni, Nicolae Gane, fiu al postelnicului Matei Gane şi al Ruxandei, născută Văsescu. Tatăl său, om cu oarecare cultură în epocă, mai avea trei fraţi: Enachi (poet), Costachi (traducător) şi Dimitrie – socrul lui Constantin Negruzzi. Familia Gane era o veche familie boierească, atestată în actele voievodale cu 400 de ani în urmă.

1843 Este înscris la şcoala primară din Fălticeni condusă de preotul Neofit Scriban – viitorul arhimandrit şi membru în Divanul Ad-hoc.
Totodată ia lecţii de germană de la „profesorul" Ziegmary – care era un vânător vestit ce-i va insufla tânărului învăţăcel dragostea pentru vânătoare.

1847 La terminarea şcolii primare pleacă la Iaşi unde îşi continuă studiile la pensionul lui Louis Jordan.

1857 Este numit secretar-translator (cunoştea bine germana şi franceza) pe lângă directorul închisorilor din Moldova, post din care demisionează în scurt timp.

1857-1859 Este membru al Tribunalului din Suceava. În această perioadă participă la întrunirile de la Iaşi şi de la Mănăstirea Slatina dedicate Unirii Principatelor Române.

1859 *5 ianuarie* Participă la întrunirea de la Iaşi care îl va desemna ca domnitor pe Alexandru Ioan Cuza.

1860 Este numit preşedinte al Tribunalului din Suceava.

1861 Este numit membru al *Curţii de întăriturі* de la Iaşi.

1863 Prefect al judeţului Suceava.
La scurt timp este transferat prefect de Dorohoi, unde rămâne până în 1865.
În timpul liber este atras din ce în ce mai mult de expediţiile cinegetice care-i vor inspira mare parte din scrierile sale.

1864 La cererea lui, este numit membru al Curţii din Focşani. În iulie, împreună cu fratele său Matei, întreprinde o excursie în Bucovina.

Priveliştile bucovinene, unice în spaţiul românesc, îşi vor găsi loc în viitoarele sale scrieri literare.

1865 La cererea sa, este mutat la Iaşi, unde este numit preşedinte al Curţii de Juraţi. Este anul de cotitură în viaţa şi activitatea lui N. Gane: devine membru al *Junimii* (înfiinţată la Iaşi, în 1863). La *Junimea* este prezentat de V. Pogor (coleg de magistratură) şi fraţii Leon şi Iacob Negruzzi.

1867 Într-o şedinţă a *Junimii* prezintă prima sa scriere literară în proză: *Fluierul lui Ştefan*. Autorul fiind foarte emoţionat, nuvela este citită de Titu Maiorescu care, la sfârşitul lecturii, exclamă: „Ei bine... domnilor, iată o nuvelă!“

În acelaşi an publică *Fluierul lui Ştefan* (scriere puternic influenţată de *Toader şi Mărinda* de V. Alecsandri), împreună cu *Piatra lui Osman*, în *Convorbiri literare*, revistă care începuse să apară de la 1 martie.

Iulie-august Împreună cu fraţii Nerguzzi, întreprinde o călătorie în Elveţia, Franţa şi Belgia.

Noiembrie Ia parte la cel dintâi banchet al *Junimii*, ţinut în casele lui Titu Maiorescu (la patru ani de la înfiinţarea *Junimii*).

Spre sfârşitul anului, este transferat la Focşani ca preşedinte de secţie la Curtea de Apel, dar demisionează în scurt timp, împreună cu alţi colaboratori, neadmiţând unele nereguli împotriva legii.

15 decembrie. Debutează în *Convorbiri literare* cu poeziile *Doi ochi* şi *Steaua de-amor.*

1868 N. Gane refuză postul de şef de secţie la Curtea de Apel de la Focşani, post oferit de noul guvern. Practică avocatura la Iaşi.

În *Convorbiri literare* îi apare scrierea *Comoara de pe Rarău*.

1869 *11 mai* Nicolae Gane se căsătoreşte la Iaşi cu Sofia Stoianovici. Fiind numit procuror general la Curtea de Apel din Iaşi, N. Gane ţine *Discursul inaugural*.

1870 Este numit prefect de Iaşi, funcţie din care demisionează în decembrie.

1872 Ales deputat de Suceava, N. Gane este prins din ce în ce mai mult în viaţa politică a timpului.

17 iulie Este ales pentru prima oară primar al Iaşului, funcţie în care rămâne până în 1876. Ca primar, schimbă faţa oraşului, se pavează numeroase străzi, se introduce iluminarea cu gaz.

Împreună cu Iacob Negruzzi, A. Naum, C. Rosetti, înfiinţează la Iaşi Tipografia Naţională.

1873 În *Convorbiri literare* publică nuvela istorică *Domniţa Ruxandra*. Publică primele sale volume de literatură: *Încercări literare* (primele scrieri în proză, între care şi cinci nuvele) şi *Poesii*, volum semnat cu iniţialele N.G.

1874 Publică în *Convorbiri literare* nuvelele *Vânătoarea* şi *Hatmanul Baltag*. În calitate de primar al Iaşilor, instituie, la 1 octombrie, prăznuirea anuală a lui Grigore Ghica, decapitat de turci, pentru că se împotrivise înstrăinării Bucovinei.

1875 În aceeaşi revistă publică *Astronomul şi doftorul*, *Şanta*.

1876 În *Convorbiri literare* îi apar nuvelele *Duduca Balaşa* şi *Câinele Bălan*.

1877 În revista de la Iaşi îi apar nuvelele *Petru Rareş* şi *Andrei Florea Curcanul*.
În volumul *Rumänische Skizzen*, publicat la Bucureşti, îi apare *Şanta* (traducere în germană de Mite Kremnitz).

1879 În *Convorbiri literare* publică *În vacanţe*, *Sfântul Andrei*, *Ochii mamei*.

1880 În revista *Junimii* îi apar *Aliuţă* şi *Petrea Dascălul* (două dintre cele mai bune nuvele ale scriitorului).
La Tipografia Naţională din Iaşi, N. Gane publică prima ediţie: *Novele*, I, II, cu dedicaţia: *Amicilor mei din Junimea*.

1881 În *Convorbiri literare* publică Stejarul din Borzeşti.
27 aprilie Este numit pentru a doua oară primar al Iaşului – dar pentru un termen scurt: la 21 iunie părăseşte postul.

1882 În *Convorbiri literare* apar primele şapte cânturi din *Infernul* de Dante Alighieri, în traducerea lui N. Gane.
23 martie N. Gane este ales membru corespondent al Academiei Române la Secţia literară.
În studiul *Literatura română şi străinătatea* (apărut în *Convorbiri literare*) Titu Maiorescu îl citează pe N. Gane, împreună cu Ioan Slavici şi Iacob Negruzzi, printre prozatorii reprezentativi ai epocii. Într-un articol publicat în revista *Familia* din Oradea, Ioan Slavici afirmă că „nuvelele lui N. Gane sunt un însemnat pas spre formarea limbii literare româneşti.“

1883 *5 iunie* Alături de V. Alecsandri şi I. Negruzzi, participă la dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare în faţa Palatului Administrativ din Iaşi. Ca membru al Comitetului de iniţiativă pentru ridicarea statuii, rosteşte o entuziastă cuvântare.

Participă la banchetul celei de a XX-a aniversări a societăţii *Junimea*. (Este iniţiatorul unui joc de păpuşi care imitau şedinţele literare ale *Junimii* ţinute în casa lui Vasile Pogor din Iaşi.)

Împreună cu G. Panu şi A.D. Xenopol, N. Gane trece în Partidul Naţional Liberal, ceea ce i-a atras critici severe din partea junimiştilor, între care şi Titu Maiorescu.

Deputat în Constituantă, N. Gane este ales în Comisia însărcinată cu redactarea proiectului de modificare a Constituţiei.

Întreprinde o excursie în Munţii Neamţului şi pe Ceahlău.

1886 În *Convorbiri literare* îi apar scrierile *Agatocle Leuştean*, *Două zile la Slănic*, *Dac-a vrea Dumnezeu* (sunt ultimele lucrări în proză publicate în revistă).

Editura Socec din Bucureşti îi tipăreşte *Nuvele*, I, II, III. Ediţia a II-a, revăzută şi adaosă (primele două volume reproduc ediţia din 1880, ultimul – inedit).

4 iunie Este ales pentru a treia oară primar al Iaşului, funcţie în care rămâne până în martie 1888.

La sfârşitul lui iulie, însoţeşte familia primului ministru Ion C. Brătianu într-o excursie în Bucovina şi nordul Moldovei. (Frumuseţea peisajelor şi peripeţiile trăite vor fi prezentate în volumul *Zile trăite.*)

1888 *1 martie* Este numit ministru la Domenii, pentru scurt timp.

1896 *11 ianuarie* Este ales pentru a patra oară primar al Iaşului, funcţie în care rămâne până în aprilie 1899.

1 decembrie Ca primar, participă la inaugurarea Teatrului Naţional din Iaşi; rosteşte un discurs.

1899 Face parte din Asociaţia oamenilor de litere români, înfiinţată în acest an de Bogdan Petriceicu Hasdeu.

La Socec, la Bucureşti, îşi reeditează cele trei volume de *Nuvele*, cu unele revizuiri ale textului.

1901 Este numit prefect al judeţului Iaşi.

Publică volumul de publicistică *Pagini răzleţe*.

1903 Publică volumul autobiografic *Zile trăite*.

La Cernăuţi apare o traducere în limba germană din nuvelele reprezentative ale lui N.Gane.

1904 Publică volumul de povestiri şi amintiri *Păcate mărturisite* (prin titlu amintind *Păcatele tinereţilor* de C. Negruzzi).

Iulie În volumul *Borzeştii şi Ştefan cel Mare*, tipărit la Bucureşti cu prilejul comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare, apare *Stejarul din Borzeşti*.

1906 Colaborează la *Viaţa românească*, încă în primul număr (1 martie) cu articolul *Cum am tradus „Infernul" de Dante*. După apariţia primului număr al revistei, la întrunirea din casa lui C. Stere din Iaşi, participă şi N. Gane, unul dintre puţinii junimişti rămaşi în viaţă.

La Iaşi îi apare traducerea integrală a *Infernului* lui Dante (reeditată în anul următor).

15 octombrie Cu prilejul dezvelirii statuii lui V. Alecsandri la Iaşi, N. Gane aduce bardului de la Mirceşti un emoţionant omagiu. În volumul omagial *V. Alecsandri*, N. Gane publică evocarea *Alecsandri – Eminescu*.

La Cernăuţi îi apare cel de al doilea volum de *Nuvele* în traducere germană.

1907 *14 iulie* Este numit pentru a cincea oară primar al Iaşului, funcţie în care rămâne până în ianuarie 1911.

1907-1908 În colecţia *Biblioteca pentru toţi* îi apar 3 volume de *Nuvele*.

1908 *1 aprilie* Nicolae Gane este ales membru activ al Academiei Române. (Discursul de recepţie îl va rosti în şedinţa academică din 13 mai 1909. Răspunsul îl va da Iacob Negruzzi.)

1909 La Editura Sfetea din Bucureşti îi apare ultimul volum tipărit în timpul vieţii: *Spice* (Povestiri, amintiri, discursuri comemorative). (Volumul va fi reeditat şi întregit de autor în 1910.)

1910 În albumul *Eminescu comemorativ*, alcătuit de Octavian Minar, N. Gane evocă în *Amintiri* personalitatea poetului nostru naţional.

1 aprilie N. Gane este numit de către Ministerul Instrucţiunii membru în Comitetul Teatrului Naţional din Iaşi, al cărui director era Mihail Sadoveanu.

Cu toate că a rămas întotdeauna legat de locurile natale, N. Gane vinde casa părintească din Fălticeni lui Artur Gorovei (rudă a sa). (În această casă apare revista de folclor *Şezătoarea* până în 1925.)

În Fălticeni ia fiinţă societatea corală *N. Gane*.

1912 Colaborează sporadic la revista *Flacăra*.

Nuvela lui N. Gane *Comoara de pe Rarău* apare în traducere germană în revista *Bukarester Tageblatt*.

Este numit preşedinte al Secţiei literare a Academiei Române.

1914 În capitolul *Povestitori de ieri şi de astăzi: nuvelişti şi scriitori de schiţe* din volumul *O luptă literară*, N. Iorga întreprinde o amplă analiză a nuvelisticii lui N. Gane, comparată uneori chiar cu nuvelele lui Slavici.

Editura Alcalay din Bucureşti începe publicarea unei ediţii de *Opere complete* – N. Gane. (Nu apare decât vol. I cuprinzând tălmăcirea *Infernului*. Ediţia este întreruptă de izbucnirea războiului.)

1916 *16 aprilie* Se stinge din viaţă la orele 20.30, la Iaşi, în casa de pe strada care astăzi îi poartă numele. Împlinise vârsta de 78 de ani. I s-au organizat funeralii naţionale, cu participarea reprezentanţilor instituţiilor culturale şi ştiinţifice şi a unei delegaţii a judeţului Suceava.

Este înmormântat la 19 aprilie la cimitirul *Eternitatea* din Iaşi. Din partea scriitorilor şi oamenilor de teatru îi aduce ultimul omagiu Mihail Sadoveanu.

Domniţa Ruxandra

Era în Săptămâna Patimilor. Soarele apusese şi umbrele nopţii se întindeau asupra Iaşului. Numai vârful Hlincei şi al Cetăţuiei străluceau încă de cele din urmă raze murinde ale asfinţitului. Clopotul din turnul *Trei-Ierarhilor* chema credincioşii la rugăciunea de noapte, umplând aerul cu vocea sa de aramă.

Un mare zgomot de cai şi arme se auzea înspre Curtea domnească, şi iată că pe porţile cele mari ale curţii, deschise în două laturi, se vede înaintând în sunetul trâmbiţelor şi al tobelor o ceată de călăreţi în fruntea căreia mergea la pas pe un cal alb *asturcan* domnul Vasile Lupul. El purta gugiumană pe cap, pe umeri o manta albă cu guler de samur, în picioare ciubote lungi şi la brâu o sabie bătută în pietre scumpe. Fruntea sa era împresurată de gânduri, aureolă obicinuită a domnilor buni, căci Vasile Lupul era dintre acei domni rari care urau birurile, iubeau dreptatea, şi erau totdeauna *încinşi de grija ţării*, aşa zic cronicarii bătrâni.

După dânsul veneau călări în haine strălucitoare vistiernicul Buhuş, Savin hatmanul, vornicul Patraşcu, spătarul Ciugolea, şi alţi mulţi boieri curteni, toţi răi la harţă şi buni la sfaturi. Apoi se vedea înaintând o caretă mare, cu capul de zimbru zugrăvit pe obloane, trasă de patru cai negri arăpeşti, înlăuntrul căreia şedea, la dreapta, doamna ţării, soţia lui Vasile Lupul, şi la stânga, domniţa Ruxandra, fiica sa.

Dacă în mersul alaiului toate capetele se descopereau şi se plecau dinaintea măririi lui Vasile Lupul, şi mai adânc se plecau ele dinaintea frumuseţii domniţei Ruxandra, căci niciodată floare mai mândră, mai aleasă, n-a împodobit valea dunăreană.

Ea era albă şi senină ca zorile dimineţii.

Auriul părului, veselia zâmbetului, dulceaţa ochilor izvorau din chipul ei fecioresc, întocmai ca un râu de raze ce înconjoară numai fruntea îngerilor.

Vestea despre frumuseţea ei merse departe, peste hotarele ţării, şi mulţi magnaţi poloni, unguri şi germani veniseră la Curtea Moldovei spre a-i cere mâna, însă nici unul nu avu fericirea să atragă privirile ei.

Careta cu doamnele înainta încet spre *Trei Ierarhi*; în urma ei venea o ceată de oşteni călări, dorobanţi, panduri, plăieşi, călăraşi, din mijlocul cărora se înălţa steagul ţării, martor glorios de vitejiile lor. Toate uşile şi ferestrele se deschideau înaintea alaiului domnesc şi de prin toate se întindeau covoare şi se aruncau flori.

Ajuns în curtea bisericii, domnul descălecă, şi la uşă fu întâmpinat de norod şi de mitropolitul ţării cu crucea în mâini. El sărută crucea, spuse norodului un cuvânt bun, apoi intră în biserică şi se aşeză în strana domnească, care era mai înaltă decât celelalte, lucrată în săpături poleite şi împodobită cu armele ţării. Doamna se puse din a dreapta lui, iar lângă treptele stranei domneşti stătea în picioare domniţa Ruxandra, ca un înger de pază, cu o carte de rugăciuni în mâini. Mitropolitul începu slujba divină; bolta *Trei Ierarhilor* răsuna de cântări; frunţile credincioşilor erau plecate spre pământ, când, deodată, întocmai ca o nălucă venită nu se ştie cum şi de unde, apăru dinaintea domniţei Ruxandra un necunoscut, care, dându-i o ramură verde, îi zise: „Acela căruia cerul te-a menit, îţi hărăzeşte acest semn al iubirii sale şi jură a te avea de soţie sau a muri“.

Domniţa, care luase instinctiv ramura din mâna străinului, crezu că aude răsunând în urechea ei glasul înfricoşat al destinului, şi, ridicând un moment privirea pe necunoscuta figură, văzu sub genele-i posomorâte scânteind mii de flăcări, pornite dintr-un suflet neîmpăcat. Niciodată fulger din ceri n-a

produs în lume mai multă zguduire decât aceşti doi ochi pe inima domniţei. În lumina lor, întocmai ca în două oglinzi, ea întrevăzu soarta ei înlănţuită de a sa; i se păru că întreaga-i fiinţă, contopită cu a lui, se pierde în întunericul nemărginit. Ea simţi ameţeala ce simte porumbelul când se vede răpit de vultur şi purtat în gheare deasupra prăpăstiilor.

Acest om semăna a fi însuşi diavolul ieşit din temeliile bisericii. Fruntea sa era încreţită şi ameninţătoare; nările sale se băteau la fiecare răsuflare; pe buzele sale era semnul cruzimii şi al îndrăznelii, dar ce avea el mai înfricoşat erau ochii săi încruntaţi, în fundul cărora părea că se luptă o furtună de patimi.

Un fior trecu prin inimile tuturor la vederea acestei arătări omeneşti.

Nimeni nu cuteza să sufle. Numai domnul, păstrându-şi sângele rece ca în zilele de bătălie, porunci hatmanului să puie mâna pe obraznicul care îndrăznise să se apropie de domniţă.

În acelaşi moment însă, întocmai ca scânteia ce se pierde în vânt, străinul dispăru. Altarul, pridvorul, clopotniţa fură cercetate; curtea bisericii, chiliile, pivniţele, răscolite. Străinul era negăsit, nevăzut. Femeile şi copiii înspăimântaţi îşi făceau cruce, scuipând asupra diavolului, bătrânii ziceau că e semnul unei ispite dumnezeieşti, ostaşii buimaci loveau cu sabia zidurile şi pământul care răspundeau a deşert, iar domnul în mânie grăi hatmanului:

— Tu, hatmane Savin, şi tu, vistiernice, şi tu, vornice, şi voi toţi, oameni de oaste şi de muncă, martori aţi fost că în Vinerea sfântă, în casa lui Dumnezeu şi în faţa voastră, un păgân a cutezat să ridice ochii asupra fiicei mele. Îndată să se înşire pe toate cărările, de-a lungul şi de-a latul ţării, cârduri de arcaşi şi puşcaşi, de pedeştri şi călări, să-l caute şi să mi-l aducă viu, sau mort.

În zadar însă arcaşii şi puşcaşii, călăreţii şi pedeştrii înşirară drumurile, cutreierară pădurile, şesurile, munţii şi văile, păgânul

nu lăsase nici urmă după el. Toţi se întoarseră acasă încredinţaţi că l-a înghiţit pământul; numai povestea despre dânsul rămase la vetrele ostaşilor.

II

Cine se zăreşte colo în depărtare, călare pe un cal negru, dar alb de spume, tăind în două apele Nistrului? Numai nările calului se văd uneori de printre valuri, însă pe nări el scoate suflet puternic care preface apa în stropi. Călăreţul, înfipt în şea, se vede şi el numai de la brâu în sus; el ţine frâul cu mâna sigură, şi fruntea sa nu se ameţeşte de luciul amăgitor al undelor. Iată-l ajuns dincolo, pe mal; calul se scutură de apă, iar călăreţul îi dezmiardă coama.

Nu era însă sfârşit pericolul pentru călător, căci dincolo de Nistru se întindea şi mai fioros pustiul ca o a doua apă nesfârşită, care la răsărit se unea cu ceriul.

Călăreţul însă, îndrăzneţ ca şi când ar fi el stăpânul pustiului, luă şesul de-a curmezişul, fără drum, nici cărare, şi mergea împotriva vântului care şuiera în urechile lui.

Sosi noaptea care înveli pământul cu mantaua sa cernită şi o tăcere adâncă se făcu într-un întuneric şi mai adânc. Nici o lumină, nici o şoaptă; numai scânteile ce ieşeau din copitele calului se vedeau din când în când, numai tropotul lui se auzea răsunând sec pe prundiş.

Ceriul era acoperit; ici-colea câte o stea singuratică se ivea la încheieturile nourilor şi părea că întreabă sfiicioasă pe călător pe unde merge; apoi, uimită de semeţia lui şi de tăcerea nopţii, îşi ascundea iarăşi faţa sub umedu-i văl.

Sosi miezul nopţii şi iată că de la un colţ al pustiului despre apus se auzi un răcnet ascuţit şi lung care se preumbla de-a lungul pământului, clocotind lugubru ca un duh de blăstăm, şi nu bine apucase acest răcnet să se stingă, că un al doilea, şi mai ascuţit, şi mai înfiorător, se auzi spre răsărit.

S-ar fi zis că pustiul, trezindu-se din somn, se îngâna singur pe dânsul.

Şi un al treilea, şi un al patrulea răspunseră în miazăzi şi în miazănoapte, până când aceste răcnete se împreunară într-un concert îngrozitor de care şi ceriul şi pământul păreau înspăimântaţi.

Atunci călăreţul se opri un moment, descălecă, strânse chingile la şea, cercetă cremenele la pistoale, încălecă şi plecă iarăşi ca vântul şi ca gândul.

Mergea întocmai ca o fantasmă, tăind întunericul, despicând vântul, încrucişând urletele, când deodată zări înaintea sa două lumini aţintite asupra lui ca ochii iadului şi o duhoare fierbinte îi lovi obrazul.

Calul sforăi din nări, dar nu dădu îndărăt; călăreţul scoase cu linişte un pistol de la brâu şi detună între cei doi cărbuni aprinşi.

Un geamăt înăbuşit, o frământătură prin pietre şi nisip, un clănţănit de dinţi se auzi, şi apoi nu se mai auzi nimic.

Atunci el înfipse pintenii în coastele fugarului care plecă ca săgeata zburând peste dihănii, iar acestea, de câte ori în turbăciunea lor se prea apropiau de călăreţ, întâlneau gloanţele lui şi copitele fugarului.

Până-n ziuă se prelungi grozava luptă cu turma lupilor flămânzi ce goneau prada cu spume la gură, când, în fine, renunţând la biruinţă, se împrăştiară în nesfârşitul stepelor, lăsând în urmă-le un lung şir de cadavre.

Încă trei zile şi încă trei nopţi merse călăreţul pe şesuri întinse, adăpându-şi calul la pâraiele ce izvorau la mari distanţe de sub nisipuri şi hrănindu-l cu ierburi de sub pietre; şi în calea lui se călăuzea de păsările zburătoare, de luceafărul zilei, de stelele de noapte, asculta pământul, întreba văzduhul, şi niciodată nu rătăcea.

În sfârşit, el ajunse la malul Donului, pe şesul căruia se întindea o mare tabără de oşteni.

Abia trecuse printre cele dintâi corturi şi vestea despre sosirea lui se răspândi pretutindeni. Toţi din toate părţile alergau înaintea lui, dând semne de cea mai mare bucurie.

— Bine-ai venit, Timuş, fiul lui Bogdan! strigară cu toţii. Tu ne lipseai, şi noi rătăceam ca turma fără călăuz.

— Călăuzul vostru este Dumnezeu, şi eu ascult porunca lui.

— Şi care este porunca lui?

— Auzit-aţi voi de o ţară depărtată, ţara Moldovei, cu fânaţe înflorite, cu lanuri mari de pâine, cu ape dulci, cu codri umbroşi. Acolo trebuie să mergem, să nuntim sau să războim!

— Să mergem!

— Acolo este fiica domnului, o frumuseţe precum n-a înveselit încă pământul, n-a dezmierdat încă ochi omeneşti. Acea fiică îmi trebuie mie de soţie şi vouă de stăpână.

— Să mergem!

— Grijiţi armele, înhămaţi caii, luaţi merinde, căci calea e lungă, dar răsplata frumoasă! Să luăm domniţa sau ţara Moldovei!

— Vom lua domniţa, strigară cu toţii, învârtind ca nişte trestii suliţele între degete, şi, dacă nu-ţi va ajunge, vom lua şi ţara Moldovei.

Acest străin cu numele Timuş era şeful cazacilor. Înzestrat de un curaj neînvins şi stăpân pe un popor aprig şi iubitor de războaie, el purta spaima în ţările vecine. Regele Poloniei de mai multe ori închinase steagul dinaintea hoardelor sale, plătindu-şi umilinţa cu taleri numeroşi, şi moscalii, strâmtoraţi în hotarele lor, lăsară toate câmpiile Ucrainei, Crimeei, Bugeaculuí în voia lui Timuş.

Cazacii îl ascultau ca pe un Dumnezeu; şi, în adevăr, că dintre toţi el era cel mai bun călăreţ, cel mai ghibaci puşcaş, cel mai ascuţit la minte şi mai oţelit la inimă. Faima îl boteză cu numele de *viteaz*. La vocea lui Timuş, care răsună ca tunetul în văile Donului, oastea lui se pregăti de război, şi, însetată de aur şi de sânge, porni spre Moldova ca un roi grozav de lăcuste.

III

Dacă răsăritul avea pe Timuş de stăpân, şi apusul avea eroul său, însă acesta se deosebea de cel dintâi prin o figură gingaşă de Făt-Frumos. El era polon şi se numea Coribut. Nobil, bogat, june şi înflăcărat, el culese multe izbânzi în câmpul războaielor şi mai multe în câmpul amorului. Şi unele şi altele umplură lumea cu numele lui.

Lucruri mari se povesteau de dânsul. Se zicea între altele că el avea o pavăză fermecată, primită moştenire de la străbuni, că un înger îi sfinţise sabia, că un drac era ascuns în calul său şi că de aceea în bătălii plumbul şi oţelul nu se lipeau de trupul lui; se mai zicea că domniţele, crăiesele şi împărătesele, când îl vedeau, nu-şi puteau lua ochii de pe el, aşa era de frumos în hainele sale de oştean călare pe calul fermecat.

Coribut auzise de domniţa Ruxandra şi hotărî să o ceară de soţie. Însă el nu voi să se arate sub strălucirea numelui său, sigur fiind de-o prea uşoară izbândă; de aceea el luă un nume străin, se îmbrăcă în haine simple de călător şi sosi la Curtea lui Vasile Vodă amestecat în ceata unui polon cu numele Calinowschi, care venea ca sol din partea regelui Poloniei.

El vroia să învingă inima feciorească a domniţei numai prin puterea frumuseţii şi a amorului său.

Domniţa Ruxandra îl văzu, îl deosebi dintre toţi, dar rămase rece.

Toată fiinţa ei era zdruncinată din ziua în care văzuse pe străinul cu ramura verde.

Vorbele amoroase ale junelui polon răsunau gol în urechile ei, şi, ostenită de a-l întâlni mereu în cale-i, ea căuta chipuri de a-l înconjura. Într-una din zile ea îi zise:

— Cunoşti pe Coribut?

— Negreşit îl cunosc.

— Şi eu îl cunosc, adaose ea, l-am văzut, l-am ghicit!...

Coribut nu ştiu ce să răspundă: tot sângele îi biciui faţa.

— Dar l-am ghicit, căci un suflet ales ca al lui nu se poate ascunde sub haine de rând.

Coribut era gata să se arunce la picioarele ei.

— O, ce figură are el! Parcă-l văd şi acuma dinaintea mea, ameninţător ca ceriul în tunete.

Coribut nu răspunse nimic; un fior rece îi cutremură tot trupul.

— Şi cine putea să fie altul decât Coribut, străinul care mi-a dat ramura verde?

— Ramura verde?

— Da! Ramura verde pe care o păstrez şi acuma, căci nu ştiu ce mă face să nu pot uita nici acuma spaima ce simţii în acel moment.

La aceste cuvinte, Coribut fu atins ca de un fulger. El înţelese că de acum înainte s-a sfârşit cu amorul său şi că, din toate fericirile ce visase, nu-i rămase nici măcar dreptul de a spera. Dar, mai crudă decât însăşi pierderea speranţei, era umilinţa de a vedea că rivalul său purta în închipuirea domniţei aureola numelui său.

Tot sângele strămoşilor lui se revoltă în el.

„Ce fel? unui necunoscut i-a fost de-ajuns o clipă de întrevedere pentru ca să răpească inima domniţei, şi eu, Coribut, adevăratul Coribut, gândea el, să mă văd după atâta timp de şedere la Curtea Moldovei respins cu însuşi numele meu!...“

De astă dată lovirea atinse direct mândria sa polonă. A fost un moment în care Coribut era cât pe ce să se descopere ei, însă, făcând asupra-şi silinţe, el se opri.

„Şi oare cu numele meu, îşi zise el, robit-a străinul pe domniţa, el care n-a spus din ce părinţi şi ţară este?...

Nu!... Ce face numele când îl poartă un nevrednic? E ca haina frumoasă pe un trup urât. Dar eu cu un alt nume nu mai sunt nimic?... Nu mai sunt vrednic să sărut nici urmele picioarelor unei femei?... Numele m-a făcut pe mine mare sau eu pe dânsul?... A! oricine ar fi acest nou Coribut care s-a

furişat în inima domniţei, jur pe umbra strămoşilor mei că-mi va plăti cu viaţa cutezanţa de a se face deopotrivă cu mine!“

Din acea zi Coribut încetă de a mai vorbi domniţei cuvinte de amor, încredinţat fiind că ea iubeşte pe un altul, iar domniţa, mulţumită că a scăpat de prigonirile lui, frământa în mintea ei gânduri secrete ce nu mai avusese până atunci şi care o duceau la melancolie.

A iubi era ceva necunoscut pentru dânsa; singură ideea o speria, şi negreşit că trebuie să fie sperioasă, pentru o inimă tânără, această simţire puternică care se anunţă ca începuturile furtunii.

Ziua, fugind de Curtea domnească unde era prea mult vuiet, ea rătăcea singuratică în aleile întunecoase ale grădinii şi acolo asculta cu drag ciripitul păsărilor ce se jucau prin crengi, urmărea zborul fluturilor, privea cu aţintire la verdeaţa ierbii şi, când auzea vreun pas omenesc, tresărea, ca şi când ar fi surprins-o săvârşind vreo faptă rea.

Ea purta în inima ei o taină, o comoară ascunsă, pe care n-ar fi destăinuit-o oamenilor cu preţul vieţii, dar care era prea grea, pentru a nu o spune vântului şi florilor.

Noaptea, până a nu adormi, ea cugeta la mii de lucruri fără şir, precum la stele, la războaiele părintelui ei, la furtunile de pe mare, la stafii şi, în fine, la străinul cu ramura verde.

Dar ce idee?... Un străin ieşit din fundul pământului, cu o figură posomorâtă ca zilele înnourate, putea să atingă inima de înger a junei domniţe?... Nu!... Negreşit, nu!... Ea se înroşea numai gândind la una ca aceasta şi, de frică, închidea ochii, spre a nu-l mai vedea. Dar... cu ochii închişi îl vedea şi mai bine. Figura îndărătnică şi nedespărţită tovărăşiţă a căpătâiului ei de noapte lua fel de fel de forme fantastice în închipuirea ei, până când, ostenită de a o alunga, domniţa adormea surâzându-i.

Cine ar fi socotit că asemenea înfrăţire de inimă s-ar fi putut întâmpla în aşa scurt timp între Ruxandra şi Timuş, între dulce şi aspru, între frumos şi urât, între cer şi iad?

Astfel trăia domniţa de la vederea străinului, singuratică, gânditoare şi cuprinsă de un dor neînţeles, care s-ar fi prefăcut în suferinţe, dacă n-ar fi fost ades răcorit de roua lacrimilor, căci lacrimile izvorăsc din dor, spre a-l alina, — când iată că într-una din zile la Curtea domnească sosi un cazac călare pe un cal negru înspumat, cu o scrisoare de peste Don. De grăbit ce era cazacul, el intră la domn acoperit cum era cu colbul de pe drum, şi-i dădu scrisoarea, care zicea:

„Prealuminate voievod, domn ţării Moldovei, de la plaiuri până la mare!

Eu, Timuş, fiul lui Bogdan Hmelniţki, singur stăpân pe şesurile Ucrainei şi ale Donului, de a cărui poruncă ascultă 50.000 suflete de voinici încălecaţi pe cai sălbatici şi înarmaţi cu biciuri plumbuite în mâna stângă şi cu suliţi lungi de 18 picioare în mâna dreaptă, robit de frumuseţea fiicei tale Ruxandra, cer mâna ei de la tine. Oastea mea aşteaptă pe malul stâng al Nistrului, să treacă ca nuntaşi sau ca duşmani pe pământul Măriei tale.“

O mare jale căzu pe curtea lui Vasile Vodă la primirea acestei scrisori. Se ştia cine e Timuş şi oastea lui. Războiul cu el era război de pustiire.

Domnul chemă pe fiica sa şi-i zise:

— Pe ţărmurile Donului trăieşte un om jumătate sălbatic, cu numele Timuş. Hrana lui e sângele, bucuria lui e prada. Poporul său n-a învăţat să brăzduiască pământul, ci rătăceşte prin pustiuri, adăpostit sub corturi, şi trăieşte din munca altor neamuri. Voieşti tu să-l iei de soţ?

— Care este voia ta, părinte?

— Voia mea nu este.

— Atunci mă supun ţie.

Domnul îşi simţi inima uşoară şi dădu în ţară veste de război, iar domniţa îşi simţi inima grea şi începu să plângă.

Chemarea la război, trâmbiţată prin mii de guri, se preumbla de la un capăt al ţării până la celălalt ca un vânt de gheaţă şi, la glasul ei, cete numeroase de oameni, părăsindu-şi vatra

şi familia, plecară de prin târguri, de prin sate, de prin munţi, cu sâneaţa pe umeri şi cu merinde în traistă.

Ei cântau din frunze de răsunau văile şi codrii, căci mergeau cu sete de vitejie şi cu dor de acasă.

Patruzeci de mii de oşteni domnul întruni sub steagurile sale, şi porni spre Nistru, pentru a pedepsi pe Timuş de cutezarea ce avuse de a cere mâna fiicei sale.

Două neamuri aveau a se ciocni şi din lovitura lor era să izvorască un râu de sânge, şi pământul să se acopere cu hoituri.

Şi Dumnezeu a voit ca aceasta să se întâmple din cauza frumuseţii domniţei Ruxandra!

Coribut, care se găsea încă la Curte în centrul tuturor pregătirilor de război, ştia tot ce se petrecea. El înţelese că Timuş este fericitul său rival şi jură pe umbra strămoşilor lui să-l omoare.

IV

Era o noapte de vară caldă, înstelată şi cu lună plină. Domniţa se preumbla singură ca de obicei prin grădină şi gândea la soarta amară ce-o împresura. Niciodată suflet de fecioară n-a fost mai greu chinuit decât al ei. Ea iubea, sau credea că iubeşte pe Coribut; Timuş o cere de soţie, şi un război cumplit se încinge. Să se însoţească cu Timuş, trebuia să frângă voia părintelui ei şi amorul ce nutrea în taină pentru pretinsul Coribut; să-l refuze, trebuia să aducă un nămol de nefericiri peste pământul ţării sale... Ea se preumbla deci tristă, aşteptând un sfat de la stele, de la lună, de la Dumnezeu. Când, deodată, un freamăt de frunze se aude îndărătul ei; ea tresare, freamătul devine mai mare, crengile se clatină cu putere, frunzarul se despică, şi o figură omenească apare dinaintea ei. Domniţa speriată voieşte să fugă, însă o putere neînvinsă o opreşte în loc. Ea se uită cu ochi mari la figura ce se desemna ca o fantomă în lumina lunii, şi... ce să vadă?... Figura străinului cu ramura verde!...

Atunci o ameţeală îi cuprinse creierii; ea nu mai ştiu pe ce lume se găseşte.

Figura stătea nemişcată ca o statuie dinaintea ei. Aceiaşi ochi care vărsau scântei ameninţătoare, aceeaşi gură care părea deprinsă a nu rosti decât cuvinte de moarte, însă o îndulcire, o rază de bunătate abia văzută răsărea acum de sub asprimea trăsăturilor sale, întocmai ca un colţ de senin albastru pe un cer înnourat.

Domniţa, uimită, nu-şi putea întoarce ochii de pe strania nălucă, urmărind cu groază orice mişcare se producea pe figura ei, iar fantoma, sub privirile domniţei, părea că se transformă, se îndulceşte din ce în ce, şi în acelaşi timp, prin un neînţeles mister, domniţa simţi şi ea cum spaima se risipeşte din inima ei, făcând loc unei alte simţiri mai line care o îndemna să se apropie de dânsa... Atunci ea făcu fără voie un pas spre fantomă, ca şi când ar fi voit să se încredinţeze de realitatea ei. Capul ei era fierbinte, însă un vânt răcoros amestecat cu parfum de flori îi dezmierdă fruntea şi-i limpezi vederile, urechile ei păreau că aud o muzică de pe altă lume, cântată în note misterioase de frunzele ce se clătinau pe arbori, luna surâdea de sus cu nevinovăţie... Domniţa făcu un al doilea pas... Cel de-al doilea e întotdeauna mai uşor!...

Ce era ea vinovată dacă şi noapte, şi lună, şi vânt, şi frunze unelteau spre ducerea ei în ispită?... Dacă însuşi Dumnezeu a răsădit în inima ei sămânţa unei patimi, care e dintre toate cea mai înşelătoare, fiindcă se îmbrobodea cu haina fericirii?...

Fantoma stătea neclintită. Domniţa, atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu; pe buzele lor născură ca două surori îngemănate două zâmbete de iubire care se împreunară în lumina lunii; ochii lor ardeau, când... în acelaşi moment, o mână de fier se înfipse pe umărul domniţei şi o pironi în loc; era mâna părintelui ei. Palid şi înfricoşat, el stătea înaintea-i cu sabia goală, gata să o spele în sângele ei.

— Copilă nebună, strigă el, ce pedeapsă se cuvine ţie pentru această faptă vinovată?

Copila însă nu răspunse nimic; ea căzu jos leşinată.

Fantoma dispăru, şi era timpul să dispară căci o larmă cumplită de glasuri, tropote de picioare şi sunete de arme se auzea din toate unghiurile grădinii.

— Prindeţi-l, prindeţi-l, strigau cu toţii; mai multe detunături de puşcă făcură să treacă ecourile grădinii, însă când se făcu iarăşi linişte, se găsiră trei morţi şi doi răniţi, între care şi Coribut, iar străinul nicăierea.

— L-am scăpat, strigă cu ciudă Coribut, legându-şi braţul sângerat, a doua oară însă jur pe umbra strămoşilor mei să nu-l mai scap!

A doua zi, Vasilie Vodă porunci să ducă pe fiica sa la cetatea Sucevei, spre a sta acolo închisă pe post şi rugăciuni, până când se va isprăvi războiul cu Timuş, căci până atunci el nu avea timp să se gândească la pedeapsa ce să-i deie.

Un călugăr şi un oştean fură trimişi spre a întovărăşi pe domniţă în călătoria ei.

Dureroasă fu despărţirea ei de maică-sa, care o iubea, de tată-său care o nedreptăţea, de odaia ei, de grădina unde avusese atâtea visuri de fericire, de slugile care-i sărutau mâinile plângând. Ea merse pe jos din târg în târg, din sat în sat, până când ajunse la malul Siretului la locul unde el se împreună cu râul Suceava.

Obosită de drum, ea se puse jos, spre a-şi odihni pe iarbă verde înspinatele picioare, şi nu departe de dânsa bătrânul călugăr, nu mai puţin ostenit, se rezemă şi el de un trunchi de copac, începând să-i povestească din cărţile sfinte. Iar oşteanul, mai la o parte, dormea dus ca omul fără grijă.

Soarele era la asfinţit — cerul purpuriu se oglindea în apele limpezi ale Siretului, care curgea lin pe sub sălcii, cristeii cântau în iarbă, vântul dormea pe crengi; toate aceste dulci şoapte ale naturii făcură pe juna domniţă să adoarmă, ea care de mult nu gustase dulceaţa somnului.

V

Pe un drum singuratic şi nebătut ce merge de la Iaşi spre Nistru, alerga Timuş călare cât îi luau picioarele calului. Deodată, calul se opri în loc şi scutură din urechi; Timuş îi dădu pinteni să plece înainte, însă calul nu făcu bine câteva sărituri, îmboldit de pintenii călăreţului, şi poticni.

Atunci Timuş se puse pe gânduri, căci calul are câteodată vederi năzdrăvane.

— Negrule, îi zise el, fă pe cheful tău şi du-mă unde voieşti tu. Tu ştii mai bine ce stă în calea stăpânului tău.

Negrul sforăi din nări, scurmă pământul cu picioarele de dinainte, apoi se întoarse drept în loc şi plecă în fuga mare îndărăt.

— Negrule, unde mă duci? să văd lacrimile iubitei mele şi să nu le pot şterge?...

Negrul scutură din cap şi îndoi fuga.

Treceau pe lângă Timuş copacii, casele, dealurile întocmai ca nişte fantasme, şi fugarul nu obosea.

— Negrule, mă duci între duşmanii mei, eu sunt unul şi ei sunt mulţi...

Negrul scutură a doua oară din cap şi întrei fuga, mergea ca şi când ar fi avut şepte suflete şi o mie de picioare.

Cât va fi mers şi de se va fi odihnit undeva, nu se ştie, dar într-un amurg de soare ajunse pe şesul Siretului, nu departe de locul unde dormea domniţa Ruxandra...

. . . . . .

Din senin cerul se înnoură; din somn vântul se trezi şi începu să sufle cu străşnicie, şi un vuiet lung, îngrozitor, venea clocotind îndărătul călăreţului încât se părea că munţii, dezlipindu-se de pe temeliile lor, încep să dănţuiască în urma lui. Atunci Negrul se opri.

În mijlocul unei păduri, un om călare, armat până-n dinţi, îi opri calea, punându-se de-a curmezişul drumului.

— Pe umbra strămoşilor mei! de astă dată nu-mi vei scăpa! strigă omul cel armat.

— Nu am vreme să stau la vorbă cu tine, răspunse Timuş, voind să meargă mai departe.

— Pune-ţi jos prada şi pregăteşte-te să mori! adaose străinul scoţând sabia.

Ambii descălecară. Timuş depuse trupul domniţei la umbra unui copac şi încrucişă sabia cu Coribut, căci el era inamicul ce i se pusese în cale. Coribut avea speranţă în norocul său care niciodată nu-i dăduse greş; Timuş n-avea speranţă în nimic, căci îi era totuna să trăiască sau să moară.

Lupta între dânşii nu fu lungă, căci ei nu se luptau cu gând de cruţare.

Coribut făcu mai multe atacuri înfuriate asupra rivalului său care au mers în deşert, iar Timuş nu făcu decât unul singur, însă în lovitura ce dădu, cruntă ca disperarea sa, capul lui Coribut, retezat de pe umeri, căzu la pământ bolborosind cuvinte neînţelese.

Apoi, urmându-şi calea, el ajunse la mănăstirea Sucevei, încredinţă trupul domniţei în mâinile egumenului şi, depunând o lungă şi fierbinte sărutare pe fruntea ei rece, plecă îndărăpt cu gând de pustiire.

Ajuns în fruntea oştirii sale, el urmări şi întâmpină armata lui Vasilie Vodă. Amândouă se ciocniră ca doi munţi, ce se risipesc unul asupra altuia, însă din teribila vijelie, care ţinu din răsărit şi până în apus de soare, Timuş ieşi învingător. Armata lui Vasilie Lupul fu nimicită; satele şi târgurile ardeau ca fuioarele de cânepă pe urmele lui Timuş; ţara înspăimântată credea că a sosit pieirea lumii. Timuş ajunse la malul Prutului, nu departe de Iaşi.

Vasilie Vodă, văzând că nimic nu rezistă şuvoiului pustiitor al cazacilor, scrise lui Timuş că-i dă mâna fiicei sale numai să înceteze cu războiul, însă acesta, ştiind ce-a devenit domniţa Ruxandra, se oţărî şi mai rău, şi-şi puse în gând să nu lase în Iaşi nici o casă pe temelia ei. El dădu ordin cazacilor să treacă Prutul. Cazacii aruncară pod pe şeice şi trecură dincoace.

A doua solie fu trimisă din partea lui Vasilie Vodă cu rugăminte să-i fie milă de ţară, şi să vie cu pace la Iaşi unde îl aşteaptă logodnica înaintea altarului, iar Timuş răspunse:

— Voi veni să-mi văz logodnica, căci logodnica mea este coroana ta şi te sfătuiesc să te sileşti a nu mi-o da.

VI

Ori Vasilie Vodă era nebun, ori voia să înşele pe Timuş, ori fiică-sa trăia... Care din trei era adevărată?...

Bătrânii spun că cea din urmă.

Poate că sărutarea înfocată ce Timuş depusese pe fruntea ei în momentul când se despărţi de dânsa, o rechemă la viaţă, sau poate că Dumnezeu voi să facă o minune precum a mai făcut şi alte dăţi... se poate!... dar ceea ce se spune este că, îndată după plecarea lui Timuş din cetatea Sucevei, ea deschise ochii, în ciuda preoţilor care o tămâiau şi se rugau pentru sufletul ei.

Ea se trezi ca dintr-un vis, îşi reculese cu încetul ideile, îşi aminti puhoiul de apă care o surprinsese dormind, dar mai departe nu-şi aminti nimic.

Cei de pe lângă dânsa îi povestiră că ea datoreşte viaţa lui Coribut care o urmărea de departe cu iubire, însă că din nenorocire, îndată după scoaterea ei din apă, viteazul polon fu ucis pe la spate de un hoţ care se credea a fi Timuş.

O furtună se stârni în pieptul bietei domniţe la auzul acestor întâmplări care se adeveriră şi prin o scrisoare a părintelui ei vestitoare cum că Timuş, ucigaşul lui Coribut, e învingător, că ţara e ajunsă la pieire şi că alt mijloc de scăpare nu este decât ca ea să se jertfească a fi soţia lui Timuş.

Plângea nenorocita domniţă, plângea cu lacrimi amare, stoarse din adâncul inimii; însă durerea de a plânge era nimic pe lângă durerea de a-şi înăduşi plânsul, de a-şi sili inima, de a-şi acoperi capul cu flori şi betea şi a se arunca jertfă nevinovată în braţele inamicului ţării, în braţele ucigaşului

iubitului ei. Moartea pentru dânsa ar fi fost o binefacere; însă nici moartea nu putea să o cheme. Trebuia numaidecât să asculte glasul părintelui ei, glasul ţării îngenuncheate, căci nu degeaba era fiică de domn. Acei ce domnesc peste popoare sunt câteodată lipsiţi de averea ce posedă înşişi cerşetorii, de dreptul de a muri când vor.

Aşadar, mare pregătire de nuntă se făcea la Iaşi, în Curtea domnească, iar în tabăra lui Timuş mare pregătire de război.

Timuş ajunse cu armata lui la marginea Iaşului. Acolo el alese cincizeci de oşteni, cei mai voinici dintre toţi şi, înconjurat de ei, intră în oraş.

Deşerte se făceau uliţele dinaintea lui, căci pretutindeni spaima se preumbla cu dânsul. Uşile şi ferestrele se închideau, copiii se lipeau de sânul mamelor, şi o jale îngrozitoare apăsa oraşul.

În sfârşit, el ajunse la curtea domnească... Acolo Vasilie Lupul, împreună cu doamna şi toţi curtenii îl aşteptau în scară cu zâmbet silit şi cu bucurie prefăcută, ca pentru un ginere ce vine nechemat, iar Timuş în creierii lui frământa planuri de grozavă răzbunare.

— Să vedem până unde va merge viclenia moldovanului, gândea el, dezmierdându-şi mănunchiul sabiei.

El urcă scările palatului pe care erau aşternute covoare moi de Persia, intră în paraclisul domnesc unde îl primi mitropolitul cu cununa de mire, se uită împrejur, văzu toate pregătirile de nuntă, dar mireasa nicăierea!... Atunci el aruncă o privire secretă oştenilor ce-l întovărăşeau, un freamăt surd se făcu în jurul lui, săbiile ieşiră pe jumătate din teacă, când iată că o uşă nevăzută se deschide şi, palidă ca moartea, apăru domniţa Ruxandra...

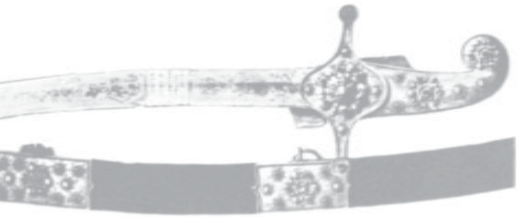
La această neaşteptată vedere, ei rămaseră înmărmuriţi, necrezând ochilor lor; şi cum să creadă când el o ştia înecată în apele Siretului de unde cu însăşi mâna sa o dusese la mănăstirea Sucevei, şi când ea îl ştia mort sub numele de Coribut, ucis tocmai de acela care acum se înfăţişa ei sub figura iubită a străinului cu ramura verde?

Se zice că bucuria mare se aseamănă cu durerea, căci ca şi dânsa prin lacrimi se exprimă. Astfel Timuş, pentru întâia oară în viaţa sa, vărsă lacrimi, amestecându-le cu ale domniţei, care şi ea, pentru întâia oară după atâtea suferinţi, le primi de la izvorul fericirii.

În faţa acestei nespuse bucurii ce unea pe ambii logodnici, toate feţele se înseninară, săbiile duşmane reintrară în teacă. Vasilie Vodă care crezuse un moment că, întocmai ca un al doilea Avraam, duce pe fiica sa la înjunghiere, îşi simţi inima reînviind; iar bătrânul mitropolit săvârşi cununia, mulţămind cerului că a schimbat răul în bine.

Nuntă lungă şi nesfârşită se făcu pe urmă, căci ea venea cu binecuvântare de sus, cu iubire între soţi şi cu pace peste ţară; nuntă în adevăr domnească, cu bogăţie, cu veselie, cu cântări şi cu danţuri, încât îi merse vestea până în Ţarigrad, de unde sultanul, auzind de frumuseţea Ruxandrei şi de voinicia lui Timuş, le trimise bogate daruri.

(*Convorbiri literare*, anul VII, nr. 3, 1 iunie 1873)

Fluierul lui Ştefan

Junele Victor, abia ieşit din şcoli, cu capul plin de visuri şi inima plină de dor, se afla într-o frumoasă zi din mai într-un loc ce se numeşte *Brădăţelul*. Brădăţelul este o grădină ieşită din sânul naturii în care nimic n-a lucrat mâna omenească, este un colţişor uitat, necunoscut în ţara noastră, pe care călătorul nu-l vizitează, pe care poeţii nu l-au cântat încă, dar care nu încetează a fi mai puţin desfătător decât toate acele locuri ce au inspirat până acuma lira barzilor noştri naţionali.

Brădăţelul are acea însuşire rară, că ori de câte ori îl vei vizita, întipăriril©6e ce-ţi lasă sunt tot atât de vii, ca şi cum l-ai vizita pentru întâia oară.

El vorbeşte nu numai ochilor, ci şi sufletului. Închipuiţi-vă în mijlocul unei păduri întinse un lac limpede în care se văd jucându-se păstrăvii; apoi cascade şi izvoare la fiecare pas, un muşchi răcoros care se întinde ca un covor verde pe pământ: piscuri cu figuri capricioase; într-un cuvânt, tot ce poate natura produce mai frumos, mai drăgălaş adunat într-un singur loc, ca şi cum Dumnezeu ar fi voit să facă din Brădăţel un mic paradis pământesc.

Când vii acolo, o dulce simţire te cuprinde la vederea acestei naturi ce pare a fi îmbrăcată în hainele ei de sărbătoare şi, multă, multă vreme după ce ai părăsit acest loc încântat, îţi rămâne încă întipărită în inimă tăcerea misterioasă a Brădăţelului.

Victor era la umbra unui stejar bătrân, pe vârful unui deluşor de unde domina toată întinderea Brădăţelului şi acolo, răsturnat pe iarbă, gândea, dar nu ştia singur la ce gândea; simţea

în sine nişte aspirări tainice care-l îndepărtau de lumea reală; dorea ceva, dar acest ceva era în aer, nehotărât, era un vis plăcut, un dor ce simte omul la vârsta tinereţii, când se vede în mijlocul unei naturi frumoase, dar se simte singur în ea!

Pe când se lăsa el astfel legănat de gânduri care-l conduceau pe nesimţite la melancolie, auzi deodată un cântec, o doină!

I se păru un moment că se află în grădina cea încântată a Armidei unde din fiecare frunză iese câte o melodie.

Îndată se îndreptă spre locul de unde venea cântecul şi după câteva momente se văzu în faţa unei femei ce şedea pe un trunchi de copac şi cânta din fluier acea doină tristă care-l mişcase aşa de mult.

Ea era în toată frumuseţea vârstei; avea părul auriu, ochii mari, albaştri; hainele sale simple şi uşoare destăinuiau formele cele mai regulate; dar pe faţa ei se oglindea o nelinişte mare interioară, se părea că, astfel cântând, ea se jeluieşte pădurilor, că mărturiseşte naturii dorul său din inimă şi, adâncită cum era în executarea cântecului ei, se părea atât de frumoasă acea femeie necunoscută, încât junele nostru rămase uimit, şi crezu deodată c-a găsit acel *ceva* în aer, nehotărât, care surâdea de departe închipuirii sale.

Victor asculta neclintit, de frică să nu întrerupă şirul acelor note dulci ce ieşeau din adâncul sufletului ei. În sfârşit, ea încetă de a cânta; îşi şterse ochii de lacrimi, se uită împrejur şi, când zări un străin înaintea ei, aruncă un ţipăt.

— Ce voieşti, domnule? zise ea cu un glas speriat.

— Nimică, răspunse Victor, doina ta m-a atras aice, am voit să ştiu cine cântă aşa frumos. Nu-ţi fie frică de mine. Sunt om bun şi nu doresc alta decât să ştiu cine eşti.

— Sunt şi eu o sărmană lepădată de părinţi; trăiesc cum dă Dumnezeu. N-am alt prieten decât fluierul ista căruia spun câteodată necazurile mele şi el le spune la cele văi.

— Dar eşti tânără; tu n-ai trăit încă în lume; ce necazuri pot să te apese aşa de curând?

— Ei, ce-ţi pasă d-tale de necazul meu? D-ta eşti, poate, bogat, fericit, şi cei ca d-ta nu prea cred nevoilor noastre.

— Te înşeli, copila mea, nu toţi oamenii sunt aşa. Iată eu sunt unul gata a-ţi întinde mâna şi a-ţi da orice ajutor.

— D-ta? Dar ce folos poţi să-mi aduci? Socoţi poate că am nevoie de bani? Nu, domnule, eu nu sunt săracă de bani; că n-am ce face cu ei; sunt săracă de noroc! M-am născut într-un ceas rău; şi-acel ceas îl plâng acuma.

— Dar ştim şi noi, draga mea, că multe sunt care apasă pe un om, căci, dacă de lipsa banilor suferă cineva, sunt altele de care moare. De aceea, nu te sfii de mine. Spune-mi ce ai la inimă! Nu ştii tu că o durere s-alină dac-o spui unui prieten care te-ascultă şi-o împărţeşte cu tine?

Atunci ea aruncă asupra lui Victor un ochi pătrunzător; păru un moment a nu se încrede în el, dar, naivă ca toate naturile cele drepte, îşi recăpătă îndată încrederea, se apropie de el şi cu o căutătură nespusă, apucându-l de mână, îi zise încetişor:

— Iubesc şi sunt nenorocită!

Apoi sfâşiată, obosită întocmai ca floarea ce se îndoaie de furtună, ea plecă capul până ce-l culcă pe umărul lui Victor, şi el simţi atuncea căldura răsuflării sale, simţi bătaia repede a inimii ei, şi într-atâta se îmbătase sufletul său văzând în braţe-i acea fiinţă răpitoare, încât uită Brădăţelul cu toţi munţii şi cascadele lui, uită chiar durerile junei fete, căci în pieptu-i se dezvelea un rai plin de iluziuni şi de amor, căci astă dată ţinea de mână acel vis aurit către care atât de des se înălţa sufletul său.

Însă, vai, visul fu scurt. Iute ca fulgerul, Victor se izbi cap în cap cu realitatea şi, când se deşteptă, văzu între el şi juna fată un întreg abis, toată nemărginirea unui amor adânc, dat altuia decât lui.

Juna copilă, retrăgându-se încetinel din braţele necunoscutului ei amic, urmă cu o voce slabă:

— Dacă vrei să ştii necazul meu, ascultă:

Eu mă numesc Maria. Sunt fata unui locuitor fruntaş din satul Frăsinenii. El era bogat, avea cirezi, oi multe şi mă purta totdeauna cu haine curate. Aveam cordele în cosiţe şi la gât mărgele; fetele din sat se uitau cam rău la mine, iar flăcăii mă jucau mai mult decât pe ele, fiindcă eram îmbrăcată ca o fată de târg. Era în sat un flăcău Ştefan, nalt şi subţirel ca bradul, avea părul negru şi nişte ochi care ardeau la suflet. Dar era sărac. N-avea altă avere decât inima lui cea bună şi fluierul de la brâu. Într-o zi, îmi aduc aminte, am jucat hora mult cu el, şi-aşa s-a uitat el la mine, că toată noaptea n-am putut să dorm.

A doua zi m-am dus la biserică să mă rog la Dumnezeu, ca să-mi deie nopţi mai bune, şi iată că pe pragul bisericii întâlnii tot pe Ştefan, care îmi zise:

— Mario, roagă-te şi pentru mine!...

Atunci am simţit picioarele că-mi tremurau sub mine, iute am intrat în biserică; m-am rugat mult, mult, şi m-am rugat şi pentru el; căci m-a durut în suflet văzându-l aşa mâhnit. Dar ce folos că somnul tot nu mi-a venit.

— Sărmană copilă, o întrerupse Victor, tu simţeai pentru întâia oară în inimă acel foc care se numeşte amor şi nu-ţi puteai da seama de el.

— Nu ştiu bine ce simţeam, dar eram neliniştită şi slăbeam văzând cu ochii. De ce zilele treceau, de ce dorul mă cuprindea mai tare şi un urât mă apăsa. Apoi într-o noapte auzii nu departe de casa noastră o doină din fluier; şi era aşa de mândră doina aceea, încât mi se păru că stelele o ascultă şi văile o îngână, şi parcă mă chema, mă chema mereu spre ea, încât, ameţită, fermecată, mă trezii deodată, fară să vreau, lângă cel ce cânta doina... Era Ştefan!... Iartă-mă, Doamne, dac-am greşit!...

— Tu eşti, Mario? mi-a grăit el. O, vino, vino, că de mult te doreşte inima mea!

Şi m-a luat de mână şi m-a strâns la piept şi m-a sărutat cu drag pe frunte; iar eu tremuram de mult ce-mi era drag, ş-aşa

bine mă simţeam rezemată pe braţul lui, c-aş fi voit parcă să mor. Iar el mi-a zis:

— Mario! ştii tu una? dac-ai fi tu femeia mea, aşa-i că mult bine am trăi împreună? Ţi-aş cânta doina din fluier şi ţi-aş dezmierda părul ist mândru, cât e ziua de mare!... ian gândeşte-te şi tu.

— M-oi duce la tata, i-am răspuns eu, ş-oi cere voia lui, şi... bun e Dumnezeu! Aşa am şezut împreună, tot vorbind şi plănuind, până când a răsărit luna pe cer. Vorbele lui erau dulci şi, cât am stat lângă dânsul, mi s-a părut că lumea-i a mea.

După aceea trei zile de-a rândul am voit să destăinuiesc tatei dragostea mea, dar, de câte ori deschideam gura să-i vorbesc, îmi amorţea glasul în gât. A treia zi, când mi s-a părut a fi mai vesel, am început vorba cu el aşa:

— Tată, câţi ani am eu?

— Optsprezece ani ai împlinit la Florii.

— Tată, se zice că la 18 ani fetele se mărită... Iaca fata lui moşu Stan s-a măritat.

— Aşteaptă, draga mea, ţi-a veni şi ţie rândul.

— Tată, dacă ţi-aş spune că am visat astă-noapte ursita mea!

— Mări, ce zici? mi-a răspuns el, uitându-se cam pieziş la mine. Dar cine-i acel făt-logofăt, pe care l-ai visat? Spune-mi numele, să-l cunosc şi eu.

— E Ştefan, ciobanul din sat, am zis eu, abia răsuflându-mă, că, de mult ce mi se bătea inima, mă-năduşeam.

— Ştefan! strigă tata, deschizând nişte ochi mari. Cum! Ştefan! Pe dânsul vrei să-l iei de bărbat? A îndrăznit el să-ţi întoarcă capul; un derbedeu; un om fără căpătâi, care n-are pâinea de toate zilele?... O, asta n-a fi niciodată!...Şi s-a înfuriat tata aşa de tare, că era cât pe ce să mă bată. În zadar m-am rugat, în zadar am plâns şi m-am pus în genunchi înaintea lui. Nimic nu l-a putut îndupleca.

— Tu, femeia lui Ştefan! striga el necontenit. De asta te-am făcut pe lume, de asta te-am crescut, ca să te dau acum pe mâna unui venetic fără loc, nici foc! Dar tu ţi-ai ieşit din

minte, copila mea! Mai degrabă ţi-aş frânge gâtul, decât să fii femeia lui Ştefan. El voieşte să se îmbogăţească prin tine; el iubeşte girezile şi banii mei, iar nu pe tine, nesocotită ce eşti! Ce ai ajunge tu cu el? Să cei de pomană pe la uşile creştinilor, că eu nu ţi-aş da decât urgia şi blăstămul meu!

Groaza m-a apucat văzând mânia tatei; nu ştiam ce să fac! Pe de-o parte, Ştefan, pe care-l iubeam; pe de altă parte, tata care mă blăstăma.

Ştefan aştepta răspunsul meu.

Fluierul era semnul de întâlnire. Veni noaptea; auzii fluierul. Dumnezeule! ce să-i spun? Nenorocită, m-am furişat de tata, m-am dus la el, i-am spus tot, tot pân'în sfârşit... şi el m-a ascultat fără să se răsufle; era galben ca ceara şi mâinile îi tremurau. Apoi iute s-a întors către mine şi mi-a zis:

— N-am dorit bogăţiile tată-to, nici le doresc. Aibă parte de ele cu tine împreună! Eu mă duc, rămâi sănătoasă!

O! Atuncea n-am mai putut răbda. Am simţit că se rupe ceva în pieptul meu; am uitat blăstămul tatei; am uitat tot!

— Ştefan, nu mă lăsa! i-am zis ca o nebună. Mă duc şi eu cu tine în lumea toată.

Atunci lui Ştefan faţa i s-a înveselit şi a început să plângă ca un copil.

— Mario, răspunse el, înecându-se în lacrimi... Ai inimă bună... tu ştii iubi... să fugim împreună; să fugim... Dumnezeu ne-a ierta, că altfel n-ar fi făcut el să ne iubim aşa de tare... Tată-to n-are dreptate... El voieşte să te vânză ca o marfă pe bani... Nouă nu ne trebuie avere... Om munci şi-om trăi! Eu mă duc la stăpânul meu să mă răfuiesc şi să-i dau oile pe samă... Iar mâine sară la miezul nopţii, când o cânta cucoşul, să-ţi iei merinde în traistă şi să fii la stejarul din deal... ş-apoi ce-a da Dumnezeu!...

Aşa ne-am despărţit.

A doua zi tata avea faţa posomorâtă. Tot întruna ieşea afară din casă şi vorbea încetişor cu oamenii care treceau, apoi din când în când auzeam zgomot prin sat. Vedeam vătăjei,

dorobanţi pe dinaintea ferestrei. Nu ştiam ce este. Într-un rând l-am întrebat, şi el mi-a răspuns că au venit dorobanţi să împlinească birul din sat. Aş fi voit să mă duc eu singură să văd ce se petrece, dar tata mă pândea mereu. Ziua mi s-a părut un an. De către sară, obosită, am adormit puţin şi am avut un vis grozav, un vis pe care nu l-oi uita în veci.

Am visat că eram mireasă, îmbrăcată în haine albe. Împrejurul meu erau oameni mulţi şi preoţi cu veşminte. Apoi parcă m-am uitat în oglindă, ca să-mi aşez beteala pe cap, şi... o Dumnezeule! ce-am văzut! mă cutremur şi acum când gândesc. Am văzut pe Ştefan mort, mort şi curgându-i sânge din piept, iar eu eram la faţă bătrână, zbârcită şi fără dinţi în gură. Ce vis! Aşa m-am speriat, că am sărit drept în picioare, şi atunci am auzit cucoşul cântând... Era miezul nopţii... Tata dormea. Mi-am luat degrabă merinde în traistă, mi-am făcut de trei ori cruce şi am ieşit. Afară bătea vântul rece şi era întuneric. De nimic nu-mi era teamă, numai visul mă-nfiora în spate. Iute ca gândul, am mers la stejarul din deal. Dar Ştefan nu era.

M-am pus jos şi am aşteptat.

Aşteptat-ai vreodată, domnule? Ştii ce-i dorul, când cauţi, şi nu găseşti; când aştepţi, şi nu vine?

— Nu! dar cel puţin îmi închipuiesc, răspunse junele Victor, care asculta din toate simţirile sale istoria Mariei.

— Ba nu! Trebuie să fi fost ca mine acolo, rezemată de copac cu ochii în întuneric; să fi ascultat ca mine o noapte şuierul vântului; să fi tresărit ca mine la tot zgomotul de frunze; să-ţi fi numărat ca mine bătăile inimii în fiecare minută, pentru ca să ştii ce va să zică chinul aşteptării. O! Nu e chin mai mare în lume! De-ar fi fost noaptea mai lungă, eu trebuia să mor! A trecut noaptea, s-au ivit zorile şi Ştefan n-a mai venit. Apoi iată c-auzii un pas. Sângele în mine începuse a fierbe... Pasul se apropia din ce în ce... Nu vedeam încă nimic, dar inima-mi spunea că nu-i Ştefan; şi ea spune totdeauna drept. Era Ioan pădurarul, care mergea la pădure.

— Ce cauţi, Mario, aici pe vremea asta? mi-a grăit el, uitându-se cu mirare la mine.

— Nu cumva văzut-ai, bade Ioane, undeva pe Ştefan ciobanul, cu oile lui? îl întrebai eu.

— He! He! Să fii sănătoasă! răspunse el. Ştefan a lăsat cu ziua bună şi oile, şi satul şi s-a făcut ostaş. De ieri sară l-a luat la oaste, cu mai mulţi flăcăi din sat şi l-a pornit spre târg. Şi, fiindcă el se punea de pricină, apoi l-a legat cot la cot şi l-a trimis cam cu nepus în masă. Tată-to era acolo; cum de nu ţi-a spus nimica? Încă el a dat frânghia de l-a legat.

Vestea asta m-a lovit în inimă ca un trăsnet. Am căzut jos fără simţire şi, cât oi fi stat aşa, nu ştiu, dar, când m-am trezit, era soarele sus. Lângă mine era Ioan pădurarul care mi-a zis:

— Mario! M-ai vârât în grozile morţii! Nu mai ştiam ce să fac ca să te trezesc. Ei, dar bine că te văd iar sănătoasă! Du-te acasă şi te liniştеşte. Uită pe Ştefan. Aşa a fost să fie!

Şi, grăindu-mi astfel, s-a dus.

Atunci am început a blăstăma pe tata, a blăstăma oamenii, a blăstăma lumea întreagă; căci cu toţii parcă se puseseră să-mi răpească pe Ştefan.

Apoi cel întâi gând care mi-a venit a fost să mă omor. Ce-mi era bună viaţa fără el? Dar iar am gândit: mai bine să alerg după dânsul să-l mai văd o dată, să-l mai chem pe nume, şi, cine ştie, poate să-l scap. Nădejdea nu lasă pe om. M-am agăţat de acea nădejde şi am plecat.

Două zile şi o noapte am mers peste câmpii de-a dreptul, fără să mă odihnesc. Trecut-am dealuri şi văi, păduri şi ape, şi, ca o fermecată, mă tot duceam înainte, fără să mă uit îndărăt. Nu mai gândeam nici la căsuţa noastră din sat; nici la oiţa cea plăvaie; nici la teiul cel răsădit de mine. Nu vedeam înaintea ochilor decât pe Ştefan, ferecat de mâini şi de picioare, şi eu alergam să-l scap.

A doua zi am ajuns în târg. Eu nu fusesem încă niciodată la târg. Am intrat pe o uliţă, fără să ştiu încotro merg. Am văzut case mari, lumini multe şi oameni care mergeau în toate

părţile. Toată lumea era veselă şi fericită într-un loc aşa de frumos. Numai eu eram cu durerea în suflet!

Apoi am apucat în dreapta şi pe urmă în stânga, şi, din ce în ce, auzeam vuiet mare, întâlneam oameni mai mulţi, trăsuri care alergau repede, muzici care cântau fel de fel. Parcă eram pe-o altă lume! Ce le păsa lor de Ştefan?!

De la o vreme toţi mi s-au părut că sunt oameni răi şi fără inimă; că nimănui nu-i era milă de mine. Mă coteam cu dânşii şi nici măcar se uitau la mine. Am întrebat pe unul despre Ştefan, şi mi-a râs în faţă. Am voit să spun altuia necazul meu şi m-a luat drept o calică, zicându-mi să merg la muncă. Un al treilea m-a apucat de bărbie, şi mi-a zis:

— Ce mai umbli după Ştefan? Vino la mine acasă că ţi-oi cumpăra o rochiţă mai bună decât asta care-o porţi.

O! De-aş fi găsit pe Ştefan, să fug cu el departe, departe de acest loc blăstămat, unde oamenii nu ştiu decât să alerge ca nişte smintiţi şi să râdă de nenorocirile altora.

Începuse a fi târziu; lumânările se stingeau pe la fereşti; clopotniţele bisericilor nu se mai vedeau de întuneric şi eu umblam singură ca o umbră din uliţă în uliţă, neştiind unde mă găsesc, ce să mănânc şi unde să dorm. Câteodată, lucru ciudat! visam, trează fiind. Mi se părea c-am găsit pe Ştefan, că eram în braţele lui şi fugeam, parcă, cu el aşa departe, că pământul îmi luneca sub picioare şi casele se învârteau împrejurul meu. Şi atuncea cădeam ameţită şi, când mă deşteptam, mă vedeam iar singură lângă un zid şi... fără de Ştefan. Apoi pierdeam nădejdea de a-l mai găsi, şi-mi venea să mă întorc acasă la tata şi să mă omor înaintea lui, să mă vadă el cât rău mi-a făcut.

Dar unde mai puteam nimeri înapoi? Toate uliţele şi toate casele semănau una cu alta şi, de ce mergeam, de ce mă încurcam mai tare. Gândurile îmi treceau prin cap ca furtuna şi nu mă puteam opri nici la unul. Numai gândul lui Ştefan mă ţinea mereu! Câteodată stam pe loc şi ascultam. Oare unde o fi Ştefan? Oare nu cumva e în casa asta, şi eu trec pe lângă dânsul

şi nu-l găsesc! Şi atunci îmi lipeam urechea de fereastră şi ascultam. Însă, vai! Nu auzeam nici glasul lui, nici fluierul lui!

Dar ce să-ţi mai spun, domnule? Pot să-mi aduc aminte toate câte am suferit! Ţin minte numai că într-un rând, zdrobită de oboseală, m-am pus jos să mă odihnesc şi-am adormit. Ce somn am mai avut! Am visat iar visul cel grozav de atunci noaptea, când am plecat de acasă şi, când m-am trezit, era ziuă. Dormisem pe scările unei biserici. Îmi era frig. M-am sculat repede, m-am frecat la ochi şi am plecat. Apoi iată că mă văzui înaintea unei case mari, cu ferestre multe şi cam stricate. În ogradă erau soldaţi împrăştieţi în toate părţile; unii grijeau caii; alţii îşi curăţau hainele; unii dormeau la soare; alţii cântau din nişte trâmbiţe. Aice şed soldaţii: aice trebuie să fie Ştefan, gândii în mine, şi o rază de bucurie mi-a trecut pe dinaintea ochilor.

— Domnule, am zis unui soldat, unde e cel mai mare al vostru? Am trebuinţă numaidecât să-i spun câteva vorbe.

— Intră în sala asta, răspunse soldatul, fă pe uşa din stânga şi vei găsi acolo pe căpitanul.

Iute am intrat în odaie, şi acolo am găsit doi oameni: unul era gros, cu ochii posomorâţi, roş la faţă; avea haine cusute în aur şi şedea jos. El trebuie să fi fost căpitanul. Celălalt era bătrân, îmbrăcat ca toţi ceilalţi soldaţi şi sta în picioare.

— D-ta eşti căpitanul? am zis celui roş la faţă.

— Eu sunt, ce pofteşti?

— Domnule, mă rog de iertare, dar n-aveţi cumva între soldaţi un flăcău Ştefan, pe care l-a luat la oaste de vreo patru zile. Am auzit că l-a adus aice. El a fost cioban la oi în satul Frăsinenii.

— Dar, e aice, răspunse căpitanul, tăindu-mi vorba, însă l-am pus la răcoare, fiindcă-i nesupus. A voit să fugă de două ori; de aceea i-am dat câteva beţe şi l-am aşezat în başcă, să prindă la minte.

— Dumnezeule din ceri! strigai eu, punându-mă în genunchi înaintea lui. Fie-ţi milă de dânsul. Dacă ai un Dumnezeu la care te închini, te îndură de o fată nenorocită! Dă-mi pe

Ştefan; îl iubesc, pentru el mi-am lăsat casa şi părinţii. De patru zile alerg, căutându-l. Acum l-am găsit. O! Nu mi-l lua!

—N-am ce-ţi face, adause căpitanul, Ştefan e soldat şi trebuie să rămâie în oaste. Tu du-te şi te mângâie c-un altul.

— Dar, domnule căpitan, gândeşte că ne omori pe amândoi. Ştefan mă iubeşte aşa de tare, că şi-a face samă, şi-atunce ce folos vei ave de la el? Aibi cuget! Dumnezeu ţi-a răsplăti binele ce ne-i face!

Însă toate au fost în zadar; şi, dac-am văzut că nimic nu-l îmblânzeşte, nici lacrimile, nici rugămintea mea, şi că de-acum s-a sfârşit pentru mine orice bucurie în lume, am voit deodată să mă duc, să fug dinaintea acestui om fără suflet, dar picioarele mi-au slăbit. Am rămas pe pragul uşii înlemnită. Nu mai puteam nici plânge, nici vorbi şi se vede c-aşa de schimbată eram la faţă, că bătrânului soldat i s-a făcut milă de mine şi-a zis căpitanului:

— Iertaţi măcar atâta, domnule căpitan, să duc pe copila asta la Ştefan să-şi ieie ziua bună de la el. Poate s-a mai răcori, sărmana! Vedeţi cum se usucă de dor. De mâine n-au să se mai întâlnească.

— Ei bine, du-o, însă să stai acolo, şi peste un ceas să nu mai aud vorbind de dânsa.

„Tot este o dreptate în ceri", am gândit eu atunci, şi-aş fi voit să mulţumesc cu viaţa mea bătrânului soldat care pusese cuvânt bun pentru mine.

— Haide, copilă, să te duc la dragul tău, mi-a zis bătrânul soldat, luându-mă de mână. He! He! Am băut şi eu amarul ista, când aveam musteaţa neagră! Acuma-s bătrân, mi-au trecut acele griji din cap. Aşa ţi-or trece şi ţie, când vei fi mai bătrâioară. Dar atunci să-ţi aduci aminte de Vlad soldatul. El crede la cei tineri.

Şi m-a dus prin nişte săli mari, unde am întâlnit soldaţi care se uitau la mine. Apoi am intrat într-o odaie, de unde a luat o cheie, pe urmă într-o odaie, de unde a luat o lumânare, şi am scoborât nişte scări care mergeau în jos până ce-am dat de-o uşă.

— Aice odihneşte hulubaşul tău, zise Vlad, stai, s-aprindem lumânarea, că altfel nu-l vei vedea. El jăleşte la întuneric.

Inima mi se bătea tare. Mi se părea că Vlad nu mai sfârşeşte de-a aprinde lumânarea. Ce-o fi făcând oare Ştefan? M-aşteaptă el oare acuma? Şi o bucurie nespusă m-apuca când gândeam să-l văd. Îmi venea să râd; îmi venea să plâng; tremuram ca frunza şi nu-ndrăzneam nici să mă răsuflu. În sfârşit, uşa se deschise şi... deodată ne-am aruncat în braţele unul altuia. Ş-aşa mult foc, ş-aşa multă bucurie cuprinsese sufletele noastre, că n-am putut să ne zicem un cuvânt. Numai lacrimile curgeau pâraie. Nu credeam să fie adevărată atâta fericire, noi care nu gustasem decât amar. Mă uitam la el, îl vedeam; eram piept la piept cu el, şi tot încă nu puteam să-mi vin în fire. Mă temeam să nu fie un vis. O! N-am grai să spun cât de nesfârşită a fost bucuria mea. Uitasem atuncea toate: uitasem zilele fără odihnă, nopţile fără somn; uitasem chiar că numai un ceas aveam a fi împreună. Ce-mi păsa? În acel ceas puneam viaţa mea toată şi moartea pe urmă aş fi primit-o cu drag. Îl strângeam în braţe; îl sărutam cu nebunie, ş-aş fi voit să-i trec sufletul meu într-un sărutat!...

În casă era tăcere; numai inimile noastre vorbeau. Iar bătrânul Vlad se uita la noi, şi-mi aduc aminte că două lacrimi mari au curs de sub genele lui.

— Dezmierdaţi-vă, copii, ne-a zis el, cât mai aveţi vreme, c-acuş trebuie să vă despărţiţi. Aşa-i porunca!

Glasul lui ne-a trezit din ameţeală. Ştefan iute s-a tras din braţele mele şi s-a uitat ţintă la mine. El avea faţa brăzdată de suferinţă şi ochii în foc. Ş-aşa mi-a grăit:

— Mario! Noi n-o să ne vedem mulţi ani. Cine ştie ce o vrea bunul Dumnezeu să se mai întâmple cu noi. Să jurăm unul altuia credinţă; să jurăm că ne-om aştepta până ce moartea ne-a curma zilele şi că dragostea noastră altora n-om da-o.

Atunci ne-am pus amândoi în genunchi, am ridicat mâinile în sus şi am jurat, am jurat straşnic, cu suflet şi cu inimă, şi jurămintele noastre s-au urcat la ceri, şi Dumnezeu trebuie să le fi ascultat, că erau adevărate...

— Acum suntem logodiţi! ziserăm într-un cuvânt; şi-aşa, luându-ne de mână, am început să ne spunem tot ce aveam la suflet, şi ne-am adus aminte din trecut şi am vorbit despre viitor, şi am vorbit mult, mult de dragostea noastră, dar am simţit şi mai mult. Simţeam atâta fericire, că nu-ncăpea în inimile noastre. Pluteam, parcă, în altă lume.

— Destul, dragii mei, băgă de samă Vlad, a trecut ceasul ce v-a dat căpitanul. Mario, tu ai auzit porunca lui; căpitanul nu şuguieşte.

O, cât de degrabă a trecut vremea! Atunci m-am aruncat iar în braţele lui şi l-am strâns la sânu-mi, şi i-am scăldat faţa în lacrimele mele, şi i-am zis:

— Ştefan, rămâi sănătos!

Iar Ştefan a scos din sân fluierul cu care odinioară cânta doina pe iarbă verde şi mi l-a dat, zicându-mi cu glas mâhnit:

— Ţine fluierul ista. Învaţă-te a cânta dintr-însul, ca să-ţi aduci aminte de mine şi, de câte ori a răsuna voios sub degetele tale, a fi semn că eu sunt bine şi te doresc. Dar când fluierul n-a mai suna... să ştii, Mario, că lui Ştefan i s-a întâmplat un necaz mare şi să te rogi la Dumnezeu...

Apoi ne-am despărţit... De-atunci eu zi bună n-am mai avut. Dorul mă arde ca focul şi viaţa în mine se stinge pe zi ce merge. O! când am jurat lui Ştefan că l-oi aştepta, n-am crezut c-oi suferi aşa de tare! Vor trece anii lui de slujbă; Ştefan s-a întoarce, dar pe mine m-a găsi moartă, moartă de dor!...

. . . . . .

Vocea Mariei aici se stinse. Victor sta în uimire. El nu putea îndestul să privească frumoasa ei figură pe care se reproduceau toate mişcările sufletului ei. Nu putea îndestul să asculte graiul ei simplu şi pitoresc, dar trist ca şi doina ce o cânta din fluier. Nenorocirile au şi ele bunul lor. Ele împodobesc sufletul precum lacrima împodobeşte ochiul. Astfel, Maria era mai atrăgătoare, mai frumoasă, sub vălul melancoliei. Veselă, ea ar fi semănat unui flutur strălucitor şi zburdalnic; tristă, ea semăna unui înger coborât din ceruri spre înduioşarea pământului.

— A trecut mult timp de când te-ai despărţit de Ştefan? întrebă Victor, care ardea de dorinţa de a cunoaşte sfârşitul istoriei ei.

— Patru luni au trecut de când nu l-am mai văzut, nici n-am auzit de dânsul. Am învăţat de atunci să cânt doina din fluierul lui şi, cântând, parcă mă mai răcoresc. Îmi închipuiesc că Ştefan e sănătos, că gândeşte la mine; îmi aduc aminte de acele zile când jucam hora împreună, când mă-ntâlneam cu el sara pe lună şi trezeam văile în cântecele lui. Frumoase zile erau atunci!...

Apoi Maria voi să reînceapă doina ei obişnuită. De trei ori suflă în fluier, dar fluierul nu răsună.

Atunci o vijelie zbucni în pieptul junei fete, ochii ei deveniră sălbatici, un tremur îi cuprinse tot trupul.

— Sunt pierdută, vai! strigă ea cu o voce de nebună... Fluierul nu mai cântă!... O, visul, visul meu nenorocit!... Ştefan a murit... Iată îl văd curgându-i sânge din piept... Dumnezeule, ce ţi-am greşit? Şi biata Maria cuprinsă de-o nemărginită desperare, se zbuciuma necontenit. În zadar, Victor căuta s-o liniştească; durerea ei mergea tot crescând, ca torentul ce îneacă.

— Dar linişteşte-te, pentru Dumnezeu! zise el. Nu vezi că fluierul e stricat? Uită-te bine! Cum vrei să cânte? Ştefan n-a murit. Mă duc să ţi-l aduc, de-oi şti bine c-oi intra singur în oaste în locul lui. Numai fii cuminte. Aşteaptă-mă aice. Peste două săptămâni voi fi cu dânsul lângă tine. Îţi făgăduiesc; îţi jur!

Dar n-apucase Victor a-şi mântui cuvântul, şi juna Maria se făcuse nevăzută. Ea dispăru ca un geniu prin frunzişul codrilor.

* * *

Cinci zile după aceasta, Victor se afla înaintea cazarmei din capitală. La uşa cazarmei şedea rezemat în sabie un soldat bătrân cu musteaţa sură.

— N-ai ştiinţă, domnule, zise Victor, de un soldat cu numele Ştefan, intrat de patru luni în oaste? El fusese cioban la oi, în satul Frăsinenii.

— Ba am, cum nu? D-ta poate vii din partea logodnicei lui, Maria, cu vreo veste ceva?

— Tocmai! Dar ce! Cunoşti pe Maria?

— Se-nţelege c-o cunosc. Doar eu sunt Vlad, soldatul care am mijlocit la căpitanul, de i-a dat voie să-şi ieie ziua bună de la Ştefan, atunci când îl luase la oaste.

— Şi unde-i Ştefan?

— Ştefan stă bine unde este. Poţi să te întorci să spui Mariei să-şi caute alt logodnic.

— Cum? Nu înţeleg, domnule, ce vrei să spui?

— Vreau să spun că Ştefan e mort şi-ngropat... Dumnezeu să-l ierte!

— Mort? strigă Victor. Dar e cu neputinţă! D-ta vrei poate să glumeşti?

— Vlad soldatul nu glumeşte niciodată.

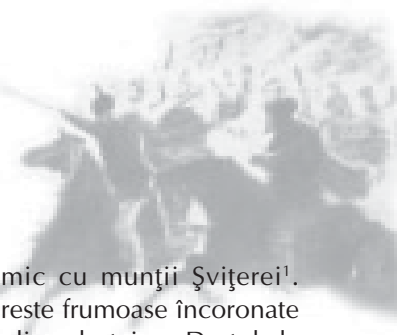
— Dar bine, când şi unde a murit?

— Pe câmpii Basarabiei în bătaie cu leşii. Parcă-l văd ş-acuma luptându-se ca un zmeu. Învăţase şmotru mai bine decât mine. Era ager la cap şi voinic la braţ. Pe trei leşi i-a înţepat cu sabia până-n plăsele. Dar un pârdalnic de plumb a şuierat şi l-a lovit în piept! A murit sărmanul în braţele mele, şi când şi-a dat duhul a zis numai un cuvânt: „Mario!“... Păcat de el! Îmi era drag ca copilul meu!

Victor s-a întors îndărăt. În zadar a căutat pe Maria de-a lungul şi de-a latul Brădăţelului; în zadar a cercetat de ea prin toate satele de primprejur. De numele Mariei nu s-a mai auzit. Însă, de câte ori mergea la Brădăţel, i se părea c-aude din trunchiul copacului unde-o văzuse pentru prima oară ieşind un lung şi dureros suspin, care, unindu-se cu şoaptele frunzelor şi murmurul cascadelor, dezmierda dulce ecoul Brădăţelului...

(*Convorbiri literare*, anul I, nr. 3, 1 aprilie 1867)

Piatra lui Osman

I

Munţii Moldovei seamănă în mic cu munţii Şviţerei[1]. Aceleaşi izvoare limpezi, aceleaşi creste frumoase încoronate de brazi şi de stânci, aceleaşi văi pline de taine. Destul de mari, pentru ca călătorul să vază ades la picioarele sale gemând furtuna, ei totuşi nu se urcă până la acele înălţimi, unde vegetaţiunea piere sub sloiurile iernii. Ei nu umilesc, nu înfiorează prin măreţia sălbatică a Alpilor, dar dezmiardă simţurile omului, dându-i icoana unei naturi blânde, în sânul căreia parcă locuieşte totdeauna primăvara.

În mijlocul lor, pe malurile a trei râuri, Bistriţa, Neagra şi Dorna, e aşezat satul Dorna. Nici o cale de comunicaţiune nu era mai înainte prin munţii noştri. De ar fi voit cineva să viziteze Dorna, trebuia să treacă prin râpi, să-şi facă de multe ori drum cu toporul prin pădure; iar pentru a reveni din Dorna, singurul mijloc mai lesnicios, dar fără pericol, era de a se coborî cu pluta pe Bistriţa, până la târgul Piatra.

Departe, dar, de lume, înconjuraţi precum erau de păduri seculare, prin care abia putea răzbate pasul omenesc, locuitorii Dornei duceau o viaţă lină şi fericită. Natura le dădea cu prisosinţă mijloacele de vieţuire şi, feriţi astfel de atingerea zilnică cu lumea de prin târguri, ei păstrară neatinse şi limba, şi portul, şi virtuţile strămoşeşti. Cu toate aceste, şi acolo nenorocirea a trebuit să-şi împlânte ghearele sale.

O colonie de otomani goi şi flămânzi, ce nu mai găseau adăpost în ţara lor, ceată compusă din vagabonzi, dezertori din armată, bandiţi scăpaţi de prin închisorile Turciei, s-a

[1] *Elveţiei* (n.ed.)

aruncat într-una din zile ca un nor de lăcuste peste munţii Dornei. Sub cuvânt că făceau comerţ de cherestele, ei începură a stoarce munca locuitorilor în modul cel mai răsunător, apăsându-i în tot felul, comiţând chiar crime, pângărind familiile şi locaşurile sfinte, astfel încât mâna lor lacomă şi cruntă izbuti în scurtă vreme a răspândi pretutindeni mizerie, sânge şi desperare.

În zadar locuitorii Dornei alergară de mai multe ori la sprijinul autorităţilor din ţară; autorităţile erau prea slabe pentru a izgoni din potecile Carpaţilor aceşti hoţi, care, sub masca de comercianţi, pustiau munţii şi răpeau din gura locuitorilor şi a copiilor lor pâinea de toate zilele.

Unul dintre ei se deosebea mai cu samă prin înrâurirea ce avea asupra celorlalţi.

El se numea Osman. Născut pe stradele Constantinopolului, fără a-şi cunoaşte pe tatăl şi pe mama sa, crescut în mijlocul scursurilor şi-a gunoaielor oraşului, Osman de tânăr se aruncă cu capul înainte în vârtejul patimilor. Toate simţămintele de bine fură curând înăduşite în inima sa. Împins de mizerie, încurajat de izbândă, ajutat de natura sa puternică şi inteligentă, Osman lăsă frâu liber instinctelor răului, hultuite o dată cu naşterea în sângele lui, şi când pentru prima oară se întrebă pe sine la ce port îl va conduce calea pe care a apucat, el nu mai găsi în sufletul său nici o voce care să-i strige: „Opreşte-te“. El avea spiritul ager, caracterul iute şi întreprinzător şi curajul unui om ce nu tremură înaintea crimei, dar care dă îndărăt înaintea pericolului.

Fizicul său se potrivea în totul cu plecările sale interioare: un cap de o mărime disproporţionată, aşezat între doi umeri laţi, nişte sprâncene lungi şi negre pe sub care luceau în fundul capului doi ochi mici, scânteioşi; o bărbie ascuţită, acoperită de un păr aspru şi stufos; un corp de o musculatură puternică, dar dizgraţios, iată înfăţişarea lui Osman, înfăţişare hâdă care făcea dintr-însul o fiinţă ce insuflă frică şi dezgust totodată.

În scurt timp el se înavuţi, căci nu lăsă nici un mijloc neîntrebuinţat, pentru a ajunge la acest scop. Iscusit în alcătuirea planurilor sale, îndrăzneţ în mijloacele de punere în lucrare, el ştia, pe o parte, să dea hoţiilor sale aparenţa legalităţii, şi pe altă parte, să le susţie cu iataganul în mână când trebuinţa cerea. El întrunea în acelaşi timp calitatea de comerciant şi de judecător totodată. Singur judeca trebile sale cu locuitorii, singur le aducea întru împlinire!... Dar ce împlinire!... Aici era partea tragică a întreprinderilor sale. Nimic nu rămânea cruţat de mâna sa nelegiuită!

Lacrimile şi rugămintea nenorociţilor locuitori erau o monedă necunoscută lui Osman, cu care nu se putea dobândi nici mila, nici iertarea sa. Oameni, femei, copii, fură aruncaţi afară din casele lor şi averea lor înghiţită. Apoi, după ce izbuti a-şi aduna o avere destul de însemnată printr-un lung şir de tâlhării, el se dădu desfrânărilor, căci lăcomia de bani nu era singura patimă ce punea în mişcare activitatea sa. Fiu al unui popor încălzit de soarele asiatic, Osman avea pe lângă un fond de trândăvie orientală toată fierberea unei senzualităţi nesăţioase. El iubea luxul, băutura şi mai cu osebire femeile; şi, cu toate aceste, în pieptul său nu s-a dezvelit niciodată simţământul vreunui amor adevărat. El căuta în amor nu un ideal, ci un mijloc de desfătare a simţurilor sale, şi acolo unde nu putea izbuti prin viclenie sau bani, întrebuinţa totdeauna puterea brutală. O! Să nu fi avut nenorocirea vreo fiică din Dorna să atragă privirile sale; căci Osman ţinea într-o mână punga, în cealaltă iataganul, şi la ordinele sale toată hoarda coreligionarilor săi, mijloace înfricoşate, dinaintea cărora nevinovata copilă trebuia să plece capul, sau să-şi răscumpere cu viaţa preţul onoarei sale.

II

Dinaintea casei lui Nistor erau adunaţi toţi locuitorii Dornei. Soarele apusese din dosul muntelui şi de cealaltă parte se ivea luna însoţită de luceafărul de noapte. Un brad uriaş

învelit în răşină ardea din rădăcină până-n creştet, nu departe de casa lui Nistor, şi coloana de foc, urcându-se în înaltul cerului într-un lung vârtej de scânteie, se oglindea în undele limpezi ale Bistriţei şi lumina în depărtare stâncile semănate pe plaiuri. Acest spectacol, cel mai frumos care se poate vedea noaptea între munţi, se da de locuitorii Dornei numai la ocaziuni mari de sărbători sau de veselie. Era, în adevăr, o zi de veselie pentru întreaga Dornă, logodna Irinei, fiica lui Nistor, cu Mihai Plăieşul. Locuitorii şedeau jos pe iarbă, despărţiţi în diferite grupe, după vârstă şi sex. Trei lăutari ţigani, formând un orchestru compus din o scripcă, o cobză şi un nai, cântau cântece de dragoste care scoteau pe furiş din pieptul nevinovatelor fete suspine de dor. Ici şedeau bătrânii satului cu figurile lor serioase şi meditative, încinşi cu curele late şi ţiind în mână câte un lung toiag, semn al statorniciei; dincolo flăcăii veseli şi neastâmpăraţi, cu pletele lăsate pe umeri, copii zburdalnici ai muntelui, harnici la muncă, uşori la joc, aşteptând începerea horei cu nerăbdare ca să mai poată schimba câte o strângere de mână cu draga lor. Apoi fetele, blonde ca spicele de grâu, gătite în hainele lor de sărbătoare, cu flori pe cap şi cu altiţe pe sân, ţiind fiecare ochii plecaţi spre pământ ca şi cum n-ar zări ochirile îndrăzneţe ce le veneau ca nişte săgeţi de foc din ceata flăcăilor. Şi toată lumea, bătrâni şi flăcăi, femei şi fete, lăudau într-un glas frumuseţea Irinei şi voinicia lui Mihai. Numai când şi când vreo babă, deprinsă a cârti de toate cele, căuta să găsească câte un mic neajuns la vreunul din logodnici.

— Halal de Mihai! zicea un flăcău, Toader, către vecinul său Ion, ştiu că mândră mireasă mai ia. Parcă-i o domniţă. Ian vezi tu cât e de albă, ce păr lung şi frumos mai are, ce dulce căutătură! Când se uită cu ochii la tine, parcă te frige în inimă.

— Aşa este, însă nu ştiu de ce de o bucată de vreme încoace e tot mâhnită. Are ce are. Îţi aduci aminte tu cât era

ea de veselă mai nainte; cum glumea de frumos? Îţi venea să tot glumeşti cu dânsa... Acum parcă-i tot plouă şi-i ninge.

— Tare eşti prost, Ioane!... Nu înţelegi tu c-acestea sunt marafeturi de mireasă? Aşa trebuie să fie o fată care se mărită. Unde ai mai văzut tu mirese râzând şi sărind într-un picior? Ele învaţă, înadins, a fi smerite. N-am prins eu doar pe Catrina înroşindu-şi ochii cu capătul ştergarului, pentru ca să creadă lumea că plânge? Aşa-i obiceiul pământului; fata învaţă de la mamă, şi mama de la bunică.

— Poate, măi, că ai dreptate; însă mie îmi pare că Irina nu se prefăcea. Am văzut-o de multe ori aşa de supărată, că nici băga de samă la cele ce-i spuneam. Eu îi vorbeam una, şi ea îmi răspundea alta. Ochii ei umblau îngrijiţi în toate părţile, parcă se temea de ceva.

— Nu-ţi spun eu că cu mintea ta n-ai să pricepi niciodată nimic? Ţi-ar fi plăcut poate să se uite numaidecât la tine, să-ţi zâmbească în faţă, ea care n-are ochi să vază decât pe Mihai? Fireşte că are o grijă în spate, şi mare încă: grija măritişului. Toate fetele o poartă de la vârsta de optsprezece ani înainte; da' ian să le vezi a doua zi după cununie cum le râd ochii în cap ca nişte ghiocei. He! He! Nu mi-e întâia oară când văd mirese smerite cu nasu-n pământ; decât smerenia asta ţine numai până...

— Tăceţi din gură! strigă un bătrân de alături, şi faceţi loc să treacă logodnicii!

În acel minut treceau prin mijlocul grupelor Mihai şi Irina, ţinându-se de mână. Logodna era săvârşită. Toată lumea se scula înaintea lor, să le ureze trai bun şi fericit. Mihai păşea mândru şi drept ca un brad; în ochii săi strălucea bucuria; iar Irina mergea legănându-se ca şi cum n-ar fi avut destulă putere de a se ţine pe picioare. Faţa ei era galbenă şi, la fiecare pas, ea se uita îndărăt cu o nespusă nelinişte, rezemându-se din ce în ce mai tare pe braţul lui Mihai. În ochii ei ar fi putut citi cineva două simţiri deosebite, luptându-se cu putere: amorul şi o grozavă frică. Cea mai mare parte din lumea care

era acolo nu luă sama la gălbeneala de pe faţa Irinei şi acei puţini, care au văzut această schimbare, crezură negreşit că vine de la ruşinea ce simt fetele în momentul logodnei.

Un bun observator însă, ar fi zărit tot atunci o figură arămie, cu doi ochi mici în cap, alunecându-se ca o şopârlă prin mulţime şi înaintând spre Irina cu paşi nevăzuţi ca şi spiritul cel rău. Numai Ion observă această împrejurare.

— Luat-ai tu samă la ceva? zise el lui Toader, trăgându-l de mâneca cămăşii.

— La ce?

— N-ai văzut tu pe Osman turcul, viind ca o năpraznă între noi?

— Ei ş-apoi?

— Îndată cum l-am zărit, am şi văzut pe Irina îngălbenindu-se ca ceara pe obraz. Este ceva la mijloc!

— Nu cumva crezi tu că Irina îl uibeşte? Ţi-a trece poate şi asta prin cap?

— Nu! Da' cred că turcul o urmăreşte mereu. Ea îl ştie cât e de aprig şi de aceea se teme de dânsul. N-o vezi cum tremură? Parcă are un şarpe dinapoia ei.

— Multe mai vezi tu, Ioane! Mă tem că, de multe ce vezi, să n-ajungi a orbi. Cum socoteşti tu că turcului i-ar trece una ca asta prin minte când are a face cu Mihai? Doar nu s-a săturat de zile. El ştie că Mihai Plăieşul, unde pune mâna, dă la pământ, unde chiteşte, greş nu face; ş-apoi unde l-ar putea vreodată suferi Irina?

În acel moment Osman nu era decât la doi paşi de Irina; ea simţi suflarea sa otrăvită şi un fior atât de rece îi trecu prin trup, încât aruncă un ţipăt şi căzu în braţele lui Mihai.

— Ce este? strigă acesta speriat. Irino, tu nu mă mai iubeşti?

Irina nu răspunse nimic, însă deschise ochii săi albaştri şi-i ţinti atât de lung şi de duios în ochii lui Mihai, încât acestuia nu-i mai trebui nici un răspuns. El citi adânc în inima ei şi fruntea sa se însenină.

— Atunci de ce tremuri? De ce eşti aşa de galbenă? adaose el cu o voce mai asigurată.

Dar n-apucase Irina a rosti un singur cuvânt şi Osman, care se afla acuma în faţă cu logodnicii, zise cu glas mare pentru a fi auzit de toţi:

— Să-ţi fie de bine, Mihai; într-un ceas bun! Când ne pofteşti la nuntă?

— Poimaine, jupâne Osmane şi, dacă nu-ţi va fi cu supărare, vină şi d-ta la masa noastră.

— Foarte mulţumim! răspunse el cu un zâmbet ironic; şi aruncând o căutătură crucişă Irinei, dispăru prin mulţime.

„Ce dracul are Osman? gândi în sine Mihai. Cloceşte iar vro hoţie în cap. Când oare a scăpa Dorna de lighioaiele aste de turci care ne-au mâncat averile şi ne-au secat munţii?“ Însă reaua întipărire ce-i făcuse vederea neaşteptată a lui Osman se şterse îndată, sub privirile amoroase ale logodnicei sale şi în faţa veseliei generale.

Hora începu. Toată lumea se aruncă cu nebunie la joc, şi un lung lanţ de flăcăi şi fete ce semănau a fi atâtea flori în o mare ghirlandă însufleţită de focul tinereţei, se înfiinţa sub bolta cerului, luminată de stele.

Nimic mai frumos de văzut decât acest joc încingându-se pe câmpia verde, joc de voinici, în care lanţul ce se-ntoarce, se răstrânge şi se-ntinde într-un vârtej fără repaos, seamănă a fi purtat de vânt; nimic mai pătrunzător de auzit decât aria străveche a horei, ale cărei note, când line şi tărăgănate, când zgomotoase şi bărbăteşti, par a ne destăinui frumosul timp trecut! S-ar zice că românii, când s-au prins de mână pentru prima oară ca să joace hora, simţind aceeaşi trebuinţă a fi uniţi în zilele bune ca şi în zilele rele, au voit să lege frăţia dintre dânşii printr-un cântec şi un joc.

După horă, veni masa cea mare, în capul căreia se aşează preotul, un om bătrân, cu barba argintie şi fruntea încreţită de multele ierni ce trecuse peste dânsa. În dreapta sa se puseră logodnicii, şi în stânga, socrii mari.

Apoi veneau toţi ceilalţi oaspeţi ce luaseră parte la serbarea câmpenească. Vinul era bun, *sănătăţile* urmau cu iuţeală una după alta, şi veselia năvăli în toate inimile. Babele începură a povesti din vremile cele vechi, pe când erau şi ele frumoase; fetele ascultau cu luare-aminte; iar flăcăii ascultau puţin, vorbeau mult, şi cu ochii furau şi mai mult. Nistor era de un chef nespus; el întinerea pentru a doua oară, căci de mulţi ani nu a avut o zi atât de fericită ca ziua de logodnă a fiicei sale. Irina începu asemenea a-şi recăpăta colorile. Ea se simţea mai liniştită de când se dusese Osman, şi se deda cu totul veseliei ce domnea la acest ospăţ.

La urmă, când vinul începu a se deşerta de prin pahare, când o geană de lumină se arătă pe marginea cerului spre răsărit, iar bradul care până atunce luminase munţii ca o lampă magică cu mii de focuri, se prefăcu în cenuşă, aruncând numai ici-cole câte o scânteie, se sculă în picioare preotul cu un pahar în mână şi, după ce-şi netezi barba cu toată demnitatea unui bătrân mândru de albeaţa ei, ţinu cuvântarea următoare:

— Oameni buni, zise el, pe Irina şi pe Mihai eu i-am botezat când erau în faşă; astăzi eu îi cunun. Când mă uit la dânşii îmi aduc aminte de zilele cele bune, pe când n-aveam alte griji în Dorna, decât să ne creştem copiii şi să ne sporim averile. Acele vremi au trecut. Însă dacă Domnul ne-a trimite mulţi copii în Dorna ca Irina şi Mihai, să ştiţi că de griji şi nevoi vom scăpa curând. Închin, dar, încă o dată în sănătatea lor şi a voastră a tuturora. Să dea bunul Dumnezeu ca soarele care răsare astăzi să ne aducă senin şi veselie în inimă şi să strivească de pe dealurile noastre buruiana cea rea!

Aceste puţine cuvinte, bine simţite, fură primite cu un lung şi zgomotos ura care răsună departe în munţi.

III

A doua zi de logodnă, Osman se preumbla cu paşi repezi în odaia sa, părând a fi foarte preocupat. Casa lui era aşezată la picioarele muntelui Pietrosul, nu departe de punctul unde

râul Neagra se aruncă în Bistriţa. Zidită pe o stâncă, de unde stăpânea toată valea Dornei, ea semăna unui cuib de uliu. Acolo se ţineau sfaturile între turci şi se urzeau toate planurile de jefuire, pe care apoi, fiecare în parte, le aducea la îndeplinire după ordinele ce avea de la Osman. Astfel preumblându-se, Osman frământa în capul său mii de proiecte de ademenire în contra Irinei. Timpul era scurt, ea se logodise ieri şi mâine avea să se cunune. Prin urmare, o hotărâre grabnică trebuia luată.

— Ce dracu, zicea el în glas mare, să-şi bată joc de mine o fată de ţăran! Asta e prea mult... Şi pentru ce nu m-ar voi ea pe mine?... N-am eu destulă avere să cumpăr Dorna întreagă? Şi cu toate aceste, să nu pot face nimic!... Să tremur ca un copil dinaintea ei, şi ea să râdă de mişelia mea?... Dar la ce mă mai numesc Osman? La ce-mi mai slujeşte iataganul de la brâu?...

Şi în această luptă între amorul său propriu şi neputinţa de a izbuti, faţa sa urâtă se zbârcea de turbare.

— Mâine se cunună, strigă el, lovind cu piciorul în pământ, mâine va fi în braţele lui Mihai... Şi eu ce fac! Să rămân bătut, umilit de-o femeie! Asta nu se poate!... S-aştept mai târziu? Osman să vie după Mihai? Ce glumă!... Nici asta nu se poate!... S-o răpesc acum îndată, s-o fur! Dar atunci trebuie să părăsesc Dorna!... Şi unde să mă duc?...

Aici Osman se opri gânditor câtva timp; dar deodată, ca şi când ar fi fost mişcat de o coardă nevăzută, el tresări; ochii săi luară expresiunea unei hotărâri nestrămutate şi, reîncepându-şi preumblarea cu paşi repezi şi neregulaţi... „Fie! zise el, m-oi duce orişiunde; avere am! Ce-mi pasă! Ah, Irino! răstoarnă-se pământul, tu vei fi a mea!... N-ai fi zis că lui Osman îi va sta o femeie împotrivă!“

Apoi, ieşind afară, el şuieră puternic şi un turc se prezintă înaintea lui.

— Ali, zise Osman cu voce grămădită, să-mi pregăteşti îndată o plută bună şi să-mi ajuţi a strânge tot din casă. Mâine în zori de ziuă plec.

— Vrei să te muţi din Dorna?

— Da.

— Şi unde vrei să te duci?

— Nu ştiu.

— Ce însemnează asta, Osmane? Te văd cam turburat.

— Însemnează că ieu pe Irina cu mine şi mă duc din Dorna.

— Iei pe Irina cu tine?... adaose Ali plin de mirare, dar ai uitat poate că ea se cunună mâine cu Mihai?

— Ba nu.

— Atunci, nu te mai înţeleg. Spune-mi, Osmane, ce ai de gând să faci?

— Vreu s-o fur în astă-noapte. Iată tot! N-a voit să meargă cu mine de bunăvoie, va merge de nevoie.

— Ah!... Ah!... Pricep acuma. Se vede că mititica te-a fermecat cu ochiul. Vrei s-o ştergi, cum s-ar zice, de la nasul lui Mihai. Dar cu ce meşteşug ai de gând să faci astă izbândă?

— Ţi-oi spune mai pe urmă, Ali, pregăteşte-mi întâi pluta, şi vino iute înapoi!

Ali, deprins a asculta de ordinele lui Osman, plecă îndată şi peste o oră se întoarse îndărăpt cu un aer mulţămit.

— Pluta-i gata, zise el, frecându-şi mâinile, o plută ferecată de minune; parcă făcută înadins pentru Irina. O să vă duceţi ca vântul.

— Ali, să începem a strânge buclucurile.

— Să începem.

Şi amândoi se puseră a culege tot de prin casă şi a vârî într-o ladă mare ce sta deschisă în mijlocul camerei.

— Nu uita nimic, Ali!

— N-aibi grijă!

— Ia de colo chimirul cu banii.

— Numaidecât! Ăsta-i lucru de căpetenie, mai ales când e vorba de-a îmblânzi căprioarele de munte.

— Pistoalele sunt oare grijite?

— Cum e oglinda!

— Ia şi covorul de pe perete.

— Negreşit! Doar trebuie să vă fie moale pe plută.

— Dar de mâncare este?

— Iată colo în dulap un picior de miel şi două garafe de vin. Vi-i prea de ajuns. O să petreceţi ca doi însurăţei în luna de miere. Dar ian spune-mi cum ai să...

— Ia lada în spate, şi haide!

Ali ascultă, fără a mai aştepta vreun răspuns, şi amândoi plecară însărcinaţi de tot avutul lui Osman, spre locul unde era legată pluta de mal.

Pe drum, Osman părea gânditor, iar Ali mergea vesel şi fără grijă, şuierând între dinţi un cântec de munte, ca şi când n-ar fi fost vorba de săvârşirea unei crime.

— Ascultă, Ali, zise Osman după câtva timp, în toate zilele spre amurg Irina are obicei să se urce pe munte, ca să-şi aducă capra acasă de la păşune. Nimene altul nu se poate duce după dânsa, căci capra nu ştie decât de glasul ei. Noi ne vom aţine în crăpătura stâncii ce vine lângă potică şi, îndată ce vom zări-o trecând, ne vom arunca amândoi pe dânsa; unul o va ridica în braţe, celălalt îi va astupa gura să nu strige, ş-apoi...

— Hm! Dar dacă n-a fi singură, întâmpină Ali, scuturând din cap.

— Pentru ce doar suntem doi şi pentru ce avem pistoale la brâu? răspunse Osman cu ton ameninţător.

— Vra să zică, la nevoie trebuie să...

— Se-nţelege! N-o să ne lăsăm doar prinşi ca şoarecul în capcană!

Ali încetă de-a şuiera. Ceea ce-l puse pe gânduri era nu remuşcarea cugetului, nu urâcioasa crimă ce trebuia să săvârşească, era pericolul ce-şi atrăgea şi el luând parte la această întreprindere de noapte.

Pe drum mergând, ei întâlniră pe Ion flăcăul care venea de la malul Bistriţei cu toporul pe umeri.

— Bună vreme, jupâne Osman, unde te duci?

— La Piatră, să vând nişte plute.

— Se vede că ai de gând să zăboveşti mult acolo, de vreme ce-ţi iei atâtea buclucuri?

— Aşa ceva.

Şi Ion trecu înainte. Iar Osman păru foarte îngrijit de această neaşteptată întâlnire.

„Cine mi l-a scos înainte?“ îşi zise el în sine. „Totdeauna trebuie să-l întâlnesc în cale. De cumva îl va împinge păcatul să meargă cu Irina după capră, a lui e dracul!“

Toate pregătirile fură făcute pentru răpirea Irinei. Osman aştepta numai să însereze. În sfârşit, soarele asfinţi învelit în nouri deşi şi o noapte neagră începu să îmbroboade pământul. Luna nu era pe cer; numai ici-colea se zărea printre crăpăturile nourilor câte o stea. S-ar fi zis că natura însăşi voieşte să-l ajute în criminala sa întreprindere.

— Să mergem, zise Osman, apucând pe Ali de mână.

— Să mergem, dar n-ar fi bine să...

— Ce mai este? îl întrerupse acesta, încreţind din sprâncene.

— N-ar fi bine... să mai aşteptăm puţin, parcă-i prea devreme.

— Nu-i prea devreme. Nu vezi cât e de întuneric? Ce!... Vrei s-ajungem acolo când Irina va fi înapoi acasă?

— Ba nu;... dar vezi... mi s-a părut că... socotesc că n-ar strica să mai luăm pe cineva cu noi.

— Mişelule! Te temi de o femeie? Haide, când îţi zic, că doar nu mergi la spânzurătoare! Apucă pe muchea dealului şi nu tremura. Te-ai făcut fricos ca o muiere, de când ai schimbat hoţia de codru pe negustoria de cherestele.

— Nu mi-e frică, Osmane, decât vântul îmi şuieră în ureche şi mi-e cam rece. Dar ştii tu una, adaose el, clănţănind din dinţi, dacă Ion ar fi înţeles ceva, ş-a fi spus lui Mihai?...

— Înainte, şi nu lungi vorba! Iată puntea; fă mai răpede; acuş suntem în crăpătura stâncii. Ce calci ca pe cuie?

Astfel, prin întunericul nopţii, Osman şi Ali, ca două umbre, înaintau repede, dar cu luare-aminte, spre locul unde trebuia să fure pe Irina. Ali mergea înainte şi astă dată trebuie

să mărturisim că mergea mai puţin împins de dorul răului decât de frica lui Osman.

În acelaşi timp s-auzea sus pe munte un cântec dulce şi armonios ce trezea în depărtare văile adormite:

Dragă căprioară,
Mândră sorioară;
Vino, te grăbeşte,
Că noaptea soseşte
Şi vântul e rece,
Şi stafia trece
Ades prin părău
La ceasul cel rău.
Vin'la mine-acasă,
Că-n flori şi mătasă
Eu te-oi legăna.
Şi lin ţi-oi cânta
Cântece de dor,
Să te-adorm uşor.

Era Irina, care striga cântând căprioara din munte. Căprioara auzi vocea ei şi, sărind de pe stâncă pe stâncă, se scoborî la picioarele stăpânei sale.

Irina îi netezi părul, o sărută pe frunte şi urmă cântând:

Dragă sorioară,
Fii veselă, zbiară,
Că mâini mă mărit
C-un mândru iubit;
Mâini norocu-mi râde,
Ceriul se deschide
Şi-n el două raze
Văd cum luminează
Cald zilele mele —
Ştii tu ce sunt ele?
Sunt raze de rai!...
Ochii lui Mihai...

Căpriţa, deprinsă cu asemenea dezmierdări, începu a zburda împrejurul ei, plină de bucurie, dar, speriată ca de un şarpe ce ar fi zărit în iarbă, ea se culcă pe câteşipatru picioarele, şi, ridicând ochii spre Irina, se uită tremurând la dânsa.

Dragă, ce oftezi?
De ce lăcrămezi?
Ai vro supărate,
Nu ţi-a priit oare
Apa din izvor?
Sau ai vreun dor
Ce te arde greu,
Ca şi dorul meu?...
Pădurea vuieşte,
Vino, te grăbeşte,
Că eu ţi-oi cânta
Şi te-oi descânta
De visul cel rău
Şi de dorul tău.

Astfel cântând, Irina se scobora pe poteca strâmtă, mâind căprioara de funie. Când, deodată, două fantome negre ca fiorii morţii, ieşind din crăpătura unei stânci, se aruncară asupra ei. Ea voi să se apere, dar mâinile îi erau legate, voi să strige, dar vocea îi era înăduşită; cuprinsă de groază, ea leşină. Întunericul se făcu şi mai mare, vântul şuiera fioros prin desimea codrului.

IV

Abia se ivise a doua zi soarele pe cer şi toată Dorna era în picioare. Vestea despre pierderea Irinei, tocmai în ajunul căsătoriei sale, ca orice veste rea, se răspândi iute din om în om, şi toţi alergau uimiţi din toate părţile spre casa lui Nistor, pentru a se încredinţa despre această nenorocită întâmplare. Mii de presupuneri se făcură într-o minută. Unii ziceau că Irina va fi căzut într-o prăpastie, alţii că se va fi înecat în râul Neagra, alţii că vor fi mâncat-o fiarele sălbatice, însă nici unuia nu-i venea în gând despre răpirea ei.

— Ce poate să fie? zicea Mihai, frângându-şi mâinile; să nu vie toată noaptea acasă... negreşit i s-a întâmplat ceva... Să mergem, oameni buni, să răscolim munţii, să scociorâm pădurile, să o găsim numaidecât!...

— Da, să mergem, răspunseră cu toţii într-un glas.

— Staţi! Staţi! strigă atunci de departe un om ce venea spre dânşii, alergând în fuga mare, şi făcându-le semn din mână să-l aştepte.

Era Ion flăcăul.

— Ascultaţi! zise el, abia răsuflându-se, asară am întâlnit pe Osman cu toate buclucurile în spate, scoborându-se spre Bistriţa... Mi-a zis că merge la Piatra... Azi am trecut pe la casa lui şi am găsit-o pustie... De cumva va fi el care... atunci este încă vreme. El n-a putut să plece decât tot astăzi în ziuă. De-om apuca de-a dreptul, îl vom ajunge aproape de *Toancele*, pe când a fi soarele de-o suliţă.

Osman, în adevăr, după ce răpise pe Irina, stătu toată noaptea ascuns în munte, şi abia în zori de ziuă, cu două ore mai înainte, plecase spre Piatră, căci numai ziua poate umbla pluta pe Bistriţa.

De-ar fi căzut trăsnetul pe capul lui Mihai, el n-ar fi rămas mai ameţit. Fără a aştepta mai multe amănunţimi, el smunci toporul din mâna lui Ion şi se făcu nevăzut. Într-o clipă se desfăşură dinaintea ochilor săi tot adevărul acestei întâmplări, pe care nu şi-l putuse explica până atunce şi, desperat ca tot omul ce se vede deodată aruncat din culmea fericirii în culmea nefericirii, el hotărî sau să moară, sau să se răzbune.

Pluta, mânată de unde printre strâmtorile Carpaţilor, face cotituri multe şi merge încet, iar acel ce iubeşte merge de-a dreptul şi merge iute. În mai puţin de două ore el urcă dealuri, coborî văi, trecu peste râpi şi peste ponoare, şi ajunse în fine în vârful celui de pe urmă pisc a cărui poale se scoborau în Bistriţa. De acolo el zări la picioarele sale o plută mergând în josul apei.

„În sfârşit"... zise Mihai, răsuflându-se adânc din piept. Ochiul său recunoscu pe Irina. Ea şedea culcată cu capul rezemat de-o grindă; la cârma din frunte era Ali, la cârma din urmă, Osman, şi amândoi, tăind valurile cu putere, înaintau spre Toancele.

Toancele e cataractul cel mai periculos pe toată întinderea Bistriţei. Strânsă între doi munţi nalţi şi stâncoşi, printre care abia străbate lumina zilei, ea fierbe din fund şi până în faţă, ca şi când ar curge pe-o albie de foc. Valurile gem cu o turbare nespusă şi mii de stânci ies ascuţite din sânul Bistriţei înspumate. Vai de plutaşul care n-ar şti să cârmuiască pluta pe acolo! Când nevoia îl sileşte să treacă prin Toancele, el se pregăteşte ca de război; cearcă mai întâi cârma; cercetează toate legăturile grinzilor, pentru ca să se încredinţeze dacă nu e vreo sminteală; îşi suflecă mânecile şi-şi face semnul crucii. Toate aceste pregătiri făcute în tăcere şi cu gravitatea aceea ce inspiră totdeauna momentul pericolului, produc o spaimă nespusă, mai cu samă asupra călătorului care pentru prima oară îşi expune viaţa în acest loc. Cum a intrat pluta în Toancele, torentul a şi luat-o într-un vălmăşag de spume, şi, purtată ca o scoică pe crestele valurilor, se ridică, se sfâşie şi se frământă într-o luptă nesfârşită şi e de ajuns o singură greşeală de lopată, pentru ca dintr-însa să nu mai rămâie decât ţăndări. În fiecare an Bistriţa înghite numeroase plute care s-alunecă cu nesocotinţă în această strâmtoare, şi fiecare stâncă poartă numele vreunui nenorocit ce şi-a perdut viaţa lângă dânsa. Cimitir înfiorător, în care stâncile stau marture ca şi crucile despre locul unde aceşti nenorociţi şi-au aflat mormântul!...

Osman n-avea ce face; trebuia numaidecât să treacă pe-acolo.

— Ali, strigă el de la cârma din urmă, îndreaptă pluta spre malul stâng.

El dădu acest ordin nu pentru a se feri de şuvoiul de care începuse a se apropia, ci pentru că zări pe Mihai coborându-se pe coasta dealului din dreapta, şi voi să puie între ei amândoi

toată lărgimea râului, în scop de a-l împiedica să sară pe plută. Însă la cea întâi lovitură de lopată, ce făcu Ali pentru a executa mişcarea ordonată de Osman, pluta intră în curent, se izbi de-o stâncă ce sta nevăzută sub apă şi se înfipse pe vârful ei. Grinzile pârâiră în legăturile lor, şi capătul dinainte se cufundă în apă împreună cu Ali care, pierzându-şi cumpătul, se duse în fund, luat de-un val puternic. Pluta, împinsă de şuvoi, după ce se învârti câtva timp împrejur, se opri apoi în loc de-a curmezişul apei, astfel încât capătul din urmă atingea malul drept.

Osman acum nu mai putea înainta, nici da înapoi. Vrând-nevrând, el trebuia să dea piept cu Mihai. „Cu atât mai bine, gândi el în sine, cel puţin m-oi mântui de dânsul o dată pentru totdeauna"; şi, înarmându-şi pistoalele, se pregăti pentru lupta ce avea să hotărască între ei amândoi.

Irina, palidă ca un cadavru, se trezi din amorţeala în care fusese până atunce şi, rădicându-se în sus, întinse amândouă braţele înspre locul de unde venea Mihai. Ochii ei stinşi, înconjuraţi de două cercuri vinete, nu puteau deosebi nimic, şi, cu toate acestea, ea îl simţea, îl ghicea de departe, căci sunt momente în care acel ce iubeşte vede mai bine cu sufletul decât cu ochii.

În acea vreme Mihai, ţâind într-o mână toporul, în cealaltă cuţitul, se cobora de pe munte ca o vijelie. Cu capul gol şi cu pletele în vânt, el alerga nebun peste stânci şi peste pâraie, şi-n fuga lui turbată risipea cu piciorul pietrele ce se rostogoleau în vale cu zgomotul unei lavine.

— Doamne sfinte, strigă el, dă-mi atâta putere, să-mi răzbun, aşa cum doresc eu!

Şi prin toţi porii el respira răzbunarea, ş-ar fi voit să găsească un mijloc atât de repede ş-atât de crud, ca într-o singură clipeală să-i stoarcă tot sângele din vine şi să-l facă în acelaşi timp să sufere chinurile morţii, un veac întreg. Câţiva paşi încă şi Mihai era pe plută... Atunci un trăsnet prelungit şi mult repetat de ecoul munţilor se auzi. Osman îl

luase la ochi cu pistolul, îl chitise bine, însă pluta, şovăind sub picioarele sale, îi clătină mâna, tocmai în momentul când el descărcă arma, şi plumbul trecu deasupra capului lui Mihai.

— Ai scăpat de unul; nu-i scăpa de celalalt, urlă Osman furios, ridicând al doilea pistol asupra lui Mihai, însă şi astă dată plumbul trecu pe-alăturea şi se lăţi pe-o piatră.

În acel moment Mihai făcu cea de pe urmă săritură, şi cu turbarea aceea ce poate avea numai un om nenorocit ca dânsul, se aruncă pieptiş asupra lui Osman şi, înşfăcându-l în braţele sale puternice, îl răsturnă la pământ, înainte de-a ave măcar timpul să se răsufle.

— Stăi, câine fără de lege! strigă Mihai, crâşnind din dinţi şi strângându-l de grumaz ca într-un cleşte. A venit vremea să-ţi dai samă de nelegiuirea ce-ai făcut! Ia-ţi ziua bună de la lume, că de acuma eşti mort! Am să-ţi sfărâm capul ca unui pui de şerpe şi ţărna ta spurcată am s-o arunc în vânturi!

— Îndurare!... strigă Osman palid şi înspăimântat de groaza morţii.

— Îndurare?... Tu cei de la mine îndurare? Fiinţă pângărită!... Atunci când se va îndura cuţitul ce am să-ţi vâr în piept, să nu te spintece; atunci când s-o îndura apa în care am să te arunc, să nu te înece, atunci m-oi îndura şi eu. Mergi în fundul iadului să hrăneşti năpârcile din cărnurile tale!...

Şi, plântându-i cuţitul drept în inimă, îi înăduşi cea de pe urmă răsuflare, în sângele care, ca un izvor zbucni din rană şi stropi o stâncă ce sta alăturea, martură de moartea nelegiuitului otoman şi de dreptatea lui Dumnezeu. Apoi, ridicând în sus cadavrul, îl aruncă în Bistriţa unde fu înghiţit de întunericul valurilor.

Toată această înfricoşată dramă, Irina o privi cu un ochi rătăcit, fără a-şi putea da samă de cele ce se petrecuseră în faţa ei.

Abia a doua zi ea începu a-şi reveni în sine, şi recunoscu că se află în casa părintească. La capul ei şedea Nistor cu părul alb ca omătul, albit într-o singură noapte, şi la picioarele

ei Mihai, îngenuncheat, urmărea şi cu ochiul şi cu sufletul toată răsuflarea ce ieşea din pieptu-i.

— Irino, îi zise acesta, încălzindu-i mâinile în mâinile lui, nu ne vezi?... Suntem noi, Nistor şi Mihai; eşti în braţele noastre; iată casa tatălui tău; iată căpriţa.

Atunci ea deschise nişte ochi mari, se uită împrejur şi un şiroi de lacrimi îi înecă faţa.

— Mihai! zise ea cu o voce întreruptă, revenind ca dintr-un vis. Te cunosc... Iată tata!... Veniţi amândoi, veniţi mai aproape!... Oare adevărat să fie?... Mi-e frică, nu mă lăsaţi!

— Irino, nu te mai teme; eşti cu mine, logodnicul tău. De-acuma vei fi fericită; Dumnezeu te-a scăpat!

— Fericită?...Ce zici?... O! asta nu se mai poate!... Întoarce-ţi de la mine faţa, Mihai!... Steaua mea a căzut!

—Irino, dar tu nu eşti vinovată! Adu-ţi aminte că eşti logodnica mea, că mi-ai jurat să-mi fii soţie. Eu te iubesc şi fără tine nu pot trăi!

— Ascultă, Mihai, urmă ea, ridicându-se în picioare şi uitându-se ţintă la el, şi eu te iubesc din tot sufletul meu!... Ştie Dumnezeu câte lacrimi am vărsat pentru tine; câte zile şi nopţi am petrecut fără somn; câtă bucurie şi câtă amărăciune au înecat rând pe rând inima mea, în zilele în care te vedeam sau nu te vedeam! Dar astăzi nu mai sunt vrednică să fiu soţia ta. Sufletul meu e veşted ca floarea bătută de brumă; urgia iadului m-a atins!...

— Şi ce vrei să faci Irino?... Pentru Dumnezeu, spune!...

— Am ajuns până la pragul fericirii, şi acolo uşa mi s-a închis... ş-am rămas în lume fără bucurie, fără lumină, ş-am văzut în vis pe maică-mea că s-a sculat din mormânt şi mi-a pus pe cap un hobot negru, zicându-mi aşa: „Du-te, Irino, du-te la mănăstire şi jăleşte norocul tău pierdut!“... Mihai, eu trebuie s-ascult porunca mamei mele... Tu, uită-mă!... Nu mai cere de la mine rămăşiţele unei dragoste adăpate de otrava nelegiuirii.. Lasă-mă să port haina cernită a pusniciei, că cernit e sufletul meu!...Şi de-acolo eu m-oi ruga pentru

tine, şi Dumnezeu ţi-a îndulci inima; că inima ta e bună şi Dumnezeu şi mai bun.

Astfel grăind, Irina părea schimbată la faţă; obrajii săi se aprinseră de-o roşaţă vie, şi o rază cerească strălucea în ochii ei.

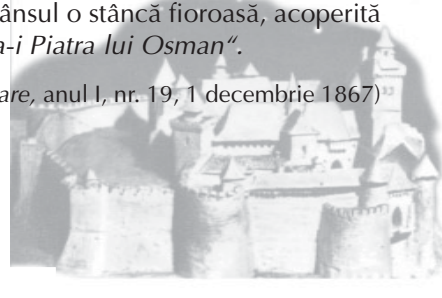
Mihai şi Nistor ascultau vocea ei inspirată ce se răspândea ca parfumul în aer, şi nu credeau însuşi auzului lor. Înmărmuriţi, fără simţire, ei nu mai puteau rosti un singur cuvânt, căci răsuflarea li se oprise în piept.

— Mihai şi tu tată! adaose ea cu accentul celei mai profunde dureri. Uitaţi-vă în ochii mei şi vedeţi aceste lacrimi!... Ele sunt lacrimile inimii mele...Ele vă vor spune că, ducându-mă la mănăstire, las cu voi inima şi sufletul meu!... Ah! veniţi, până a nu ne despărţi, să vă dau încă o sărutare!... Ş-apoi... Rămâneţi sănătoşi!

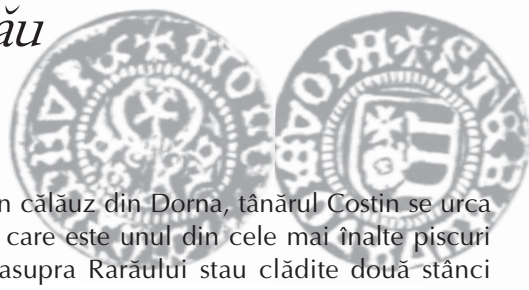
Mâinile ei obosite căzură de-a lungul trupului şi capul i se plecă pe piept. Nistor o cuprinse în braţe şi o sărută lung pe frunte, scăldându-i faţa într-un pârău de lacrimi; dar când veni rândul lui Mihai, o! atunce ei nu putură nici măcar să plângă; amorul şi durerea se răsculară cu atâta tărie în inimile lor, încât în acest ultim sărutat era să se ducă şi ultimul suspin al vieţii lor.

Câţiva ani în urmă, se răspândi vorba între dorneni că la o monastire din fundul munţilor muri o călugăriţă frumoasă încă, dar apăsată de mari nenorociri, şi că în toate nopţile se cobora o lumină de sus pe mormântul ei. Iar de atunci încoace plutaşul de pe Bistriţa, de câte ori trece prin Toancele, arată străinului ce călătoreşte cu dânsul o stâncă fioroasă, acoperită de muşchi, zicându-i : *„Asta-i Piatra lui Osman“.*

(*Convorbiri literare,* anul I, nr. 19, 1 decembrie 1867)

Comoara de pe Rarău

Întovărăşit de-un călăuz din Dorna, tânărul Costin se urca pe muntele Rarău, care este unul din cele mai înalte piscuri ale Carpaţilor. Deasupra Rarăului stau clădite două stânci gigantice numite Pietrele Doamnei, înnegrite de timp, sfâşiate de furtuni şi care, văzute printre neguri, cu turnurile lor fantastice, seamănă a fi un palat zidit în lumina aerului.

Atras de frumuseţea acelor stânci, Costin se urca încet şi greu în urma călăuzului pe o potecă strâmtă unde abia găsea destul loc spre a-şi aşeza piciorul, având în dreapta muntele ce se înălţa ca un zid deasupra capului său, şi la stânga o prăpastie fioroasă, în fundul căreia se zărea şerpuind Bistriţa mică, ca o cordea. Cu cât înainta, cu atât coasta devenea mai repede şi mai obositoare. Cărarea se strâmta din ce în ce mai mult şi pe unele locuri dispărea cu totul.

Era în luna lui august.

Aerul răcoros şi parfumat ce se ridica din sânul codrilor îi străbătea adânc în piept şi ochii săi alergau rătăcind din loc în loc, privind când figurile bizare ale stâncilor, când cursul împletit al Bistriţei, când şesurile întinse şi aurite ce se zăreau dincolo de munţi la marginea orizontului.

Trei ore şi jumătate Costin urcase mereu la deal şi căldura soarelui începuse a-i acoperi fruntea de sudoare.

— Domnule, îi zise călăuzul, desfăcându-şi traista cu merinde, te văd cam ostenit; gustă ceva din vinul ista să mai prinzi la putere, şi să ne grăbim pasul, ca nu cumva să fim siliţi să dormim la Pietrele Doamnei, cu liliecii şi stafiile.

— Ce, sunt stafii pe-acolo?

— He, ba ce! Acolo nu-i loc curat, cică în toată noaptea se preumblă pe vârful Rarăului umbra domniţei care a botezat stâncile cu numele ei.

— Ai văzut-o vreodată?

— Să mă ferească Sfântul!

— Şi ce domniţă era aceea?

— Da' mai ştiu eu, domnule! Se povesteşte din părinţi că, gonită de turci, ea s-a urcat pe Rarău şi a îngropat sub stânci toate odoarele ţării. De aceea se vede uneori acolo în miez de noapte o pară de foc galbenă ieşind din pământ. Când ai plecat de la câmp, n-ai venit aice pe valea pârâului Suha?

— Ba da.

— Apoi n-ai trecut prin un sătuleţ care se cheamă Tabăra?*

— Am trecut.

— Ei bine, acolo se spune că s-a oprit tabăra turcească care gonea pe domniţa, şi de aceea satul a rămas cu numele de Tabăra. Apoi mai în sus, tot pe Suha, n-ai întâlnit un alt sat care se numeşte Iesle?

— Am întâlnit.

— Acolo cică erau ieslele călărimii domniţei care fugea de oastea păgânilor. Dar să mergem, domnule, că e târziu şi n-am gust să fac la noapte cunoştinţă cu ştima[1] comorii.

— Ştii una, zise Costin surâzând, dac-am rămâne astă-noapte acolo sus la Pietrele Doamnei, să vedem şi noi para cea galbenă şi umbra domniţei?

— Ba zău, răspunse călăuzul jumătate serios, jumătate în glumă, ţi-ar trece prin minte să faci una ca asta?...

. . . . . .

După alte două ore de suiş, ei ajunseră pe vârful Rarăului, unde domniţa îşi îngropase comorile. În acest timp un fum alb şi umed începu a se ridica din fundul văilor şi în curând

---

* Tabăra şi Ieslele sunt două sate în drumul ce merge de la Mălini spre Dorna (n. a.)

[1] *Ştimă* — fiinţă mitologică în chip de femeie; duh rău (n. ed.)

îmbrobodi toţi munţii cu un văl argintiu, din care răsărea, ca nişte verzi insule, numai culmile lor. Costin, care de pe înălţimea muntelui vedea la picioarele sale întinzându-se acest ocean de aburi, deasupra căruia razele soarelui scânteiau cu mii de culori, nu-şi putu stăpâni mirarea.

— A! cât e de frumos! strigă el.

— E frumos, nu-i vorbă, zise călăuzul, dar nu prea îndemânos. Ce dracu! adause el după o pauză, uitându-se cam cu îngrijire la cer, de câte ori mă urc la afurisitele astea de pietre, trebuie să mi se întâmple câte ceva.

— Ce ţi s-a mai întâmplat?

— Într-un rând mi-a luat dracul pălăria din cap şi a aruncat-o în râpă; în alt rând mi-am sclintit un picior, ş-acuma o să ne prindă furtuna.

— Unde vezi furtuna?

— Ian uită-te colo hăt departe, spre dealul Măgurii.

— Ei bine?

— Nu vezi norul cel negru cum vine ca un balaur peste noi? Vai de oasele noastre, dacă n-om da dos undeva; o să ne ducem după pălărie!

Ei se găseau acuma lângă stâncile uriaşe, numite Pietrele Doamnei. S-ar zice că Rarăul, cât e de mare, geme purtând pe spinare povara lor. Mâncate de şiroaie, brăzdate de fulgere, ele se desfac pe unele locuri în adâncimi întunecoase, în sânul cărora s-aude din când în când strecurându-se picăturile de apă ce izvorăsc din umezeala nourilor.

Costin privea cu sfială la stâncile ce-l apăsau prin măreţia lor şi iată că i se opriră ochii pe-un soi de vizunie, care se deschidea fioroasă la picioarele stâncilor şi mergea adânc în pământ.

— Ce este aceasta? întrebă Costin pe călăuz.

— Astă groapă n-are fund; se zice că merge până la măruntaiele pământului. Ea nu de mult s-a ivit, şi într-însa locuieşte stafia muntelui. Dar pentru Dumnezeu, domnule, să nu pierdem vremea! Furtuna ne grămădeşte din urmă, şi, dacă

nu vrei să te dai hrană corbilor, haide iute la vale; cunosc un loc unde ne putem adăposti.

În adevăr, munţii luaseră o înfăţişare posomorâtă. Vălul cel întins de neguri se desfăcu în nenumărate pâlcuri, care, mânate de vânt, rătăceau şi se încrucişau în văzduh, întocmai ca nişte legiuni ce se pregătesc de luptă. Turmele împrăştiate pe plaiuri, simţind apropierea furtunii, alergau să caute adăpost, şi tălăncile lor sunau fioros prin freamătul codrului. Tunetul începu să clocotească în văi.

— O să mă jur să nu mai calc pe aici, murmură călăuzul, ia sama unde pui piciorul... Ţine-te de mine şi nu te prea uita în jos... Bine-mi spune tata că nu-i loc curat aice.

Costin, simţind pericolul, îşi grăbea paşii cât putea spre a ajunge mai curând la locul de scăpare. Fulgerele îi sclipeau pe dinaintea ochilor, şi nourii, spărgându-se într-un şuvoi de ploaie, umflară într-o clipă toate păraiele, care în cursul lor turbat luau cu sine pământ şi pietre şi le rostogoleau la vale.

De la un loc Costin nu mai putu face nici un pas înainte. Cărarea era ruptă în două. O râpă înfricoşată sta deschisă înaintea sa, prin care era cu neputinţă să treacă spre a ajunge la celalalt capăt de cărare. Atunci el se crezu pierdut. Având în faţă şi în stânga râpa, în dreapta zidul, obosit de osteneală, udat până la oase, el se încleştă cu amândouă mâinile de-o rădăcină de brad şi se culcă la pământ.

— Fii mai verde, domnişorule, nu-i vreme să tremurăm de frică. Ducă-se pe pustii ne-a tăiat drumul; dar bun e Dumnezeu! De-om trece de aici, suntem scăpaţi.

Şi, fără a pierde un minut, călăuzul scoase din traistă o funie lungă, legă pe Costin de-a curmezişul trupului şi luând celalălt capăt în mână îşi făcu semnul crucii şi apucă de-a dreptul pe peretele muntelui. Întreprinderea sa era din cele mai îndrăzneţe. Deasupra sufla furtuna aşa de puternic, încât ducea păsările de-a roata în aer, şi ameninţa când de când să-l răstoarne în prăpastie, dedesupt pământul nisipos şi ud îi luneca sub picioare, şi, cu toate aceste, el se urca mereu

ajutându-se când cu piciorul, când cu braţul de fiecare ruptură unde putea să se sprijine, de fiecare bolovan, de fiecare creangă, până ce, în fine, ajunse pe coama stâncii. Apoi, răsuflându-se adânc, el începu a trage cu funia la sine pe tovarăşul său din vale!

— Ia sama şi nu te teme! strigă el.

Costin, văzându-se atunce ridicat în sus în mijlocul unei furtuni care urla a moarte în urechile lui, şi sprijinit numai în funie deasupra unei adâncimi de câteva mii de picioare, pe marginea căreia se legăna întocmai ca limba unui ornic, simţi tot sângele amorţindu-i în vine şi un văl negru i se puse pe ochi.

El pierdu conştiinţa de sine şi nu se trezi din ameţeală decât mult timp după ce călăuzul îl ridicase şi aşezase deasupra stâncii.

— Pe cât îmi aduc aminte, zise călăuzul, este aici o peşteră unde ne putem ocroti; apoi, uitându-se în dreapta şi în stânga: Ha! strigă el cu bucurie, iat-o!...

Atunci ei se coborâră cu încetul în peşteră unde abia era loc pentru amândoi.

— De-acum şezi jos şi vino-ţi în fire, căci prin mare şi grea cumpănă am trecut.

— Suntem oare scăpaţi? întrebă Costin, uimit de primejdiile prin care trecuse.

— Scăpaţi, buni teferi! Mulţumeşte lui Dumnezeu. Alţii au păţit-o mai rău decât noi.

— N-ar fi fost oare mai bine să fi rămas sus la Pietrele Doamnei în vreo crăpătură undeva, decât să ne coborâm aice?

— Doamne sfinte! Pesemne d-ta tot nu crezi că acolo sălăşluieşte Ducă-se pe pustii? La Pietrele Doamnei se încrucişează vânturile din toate părţile, şi ai fi zburat ca o frunză în văzduh, sau ai fi rămas turtit sub vreun bolovan cât casa, sau te-ai fi prăbuşit în fundul pământului, după cum s-a întâmplat lui Simion flăcăul, Dumnezeu să-l ierte, căci la vremi grele ca de-alde-aceste tidva Rarăului se clatină ca vârful unui copac.

— Ce fel s-a prăbuşit Simion?

— Apoi nu mă mai întreba, că-mi plânge şi acum inima în mine şi doar cât l-am sfătuit să nu se potrivească unui cap de muiere! Numai dă!... Când se leagă păcatul de om, trebuie să-l tragă! Aşa-i pârdalnica asta de dragoste!

— Vra să zică era şi o femeie la mijloc?

— Ba bine că nu! Să ştii de la mine că oriunde s-ar întâmpla vro nenorocire, trebuie să fie amestecată o codiţă de femeie acolo. Această vorbă făcu pe Costin să surâdă. El îşi uitase spaimele de când se afla ascuns sub stâncă, când, deodată, o detunătură înfricoşată se auzi deasupra capului său.

— Ce este? strigă Costin, sărind drept în picioare.

— Nimică!... o fărămătură de stâncă se duce de-a roata în vale. Ucigă-l crucea le aruncă cu praştia de sus, dar, ce risipeşte ziua, el pune noaptea la loc. De aceea Pietrele Doamnei stau totdeauna întregi. Fii însă liniştit; aicea n-avem grijă, afară numai dacă s-ar risipi muntele întreg, lucru de care ne-a feri Dumnezeu. Vorbeam adineoarea de Simion. Ce bunătate de flăcău mai era! Nici c-a fost un al doilea pe meleagurile noastre.

El era fecior de mijlocaş şi cam sărac, dar voinic ca un pui de zmeu, şi mândru, de fermeca toate fetele din sat. El însă îşi căuta de sărăcia lui şi nu se uita nici la una dintr-însele; şi, mări, că trăia bine şi liniştit!... Iată că, într-una din zile sosi la biserica din sat un popă de la un târg din vale, care avea o fată naltă şi subţire ca o trestie şi cu nişte ochi adormitori de şărpoaică. O chema Catrina. Fudulă ca toate târgoveţele, ea nu visa decât fuste şi rochii, cordele şi capele, lucruri ce nu erau de obrazul ei, şi nici că se punea alăturea cu vro fată de-ale noastre.

Să te ferească Dumnezeu de fetele de popă! Ceva, ceva de-or fi sprâncenate, nu le mai ajungi cu prăjina la nas. De soi ţărănesc şi cu gărgăuni de cucoană în cap, ele sunt cum e mai rău, nici ţărance, nici cucoane.

Simion, de cum o zări, îi căzu curmeziş pe inimă, şi mult amar începu să ofteze. Iar fătarnica de fată nici îl primea,

nici îl respingea, ci îl ţinea mereu în îngăimeală, şi, ca să-l năucească mai tare, uneori îi zâmbea cu noimă, privindu-l pe sub geană, alteori se făcea că nici îl vede, încât bietul flăcău cădea tot mai tare în boala dragostei şi se usca cum se usucă frunza de vântul toamnei. Ziua el nu mai muncea, noaptea nu mai dormea, şi lucru mare! El care se lupta în pădure brăţiş cu ursul, dinaintea ei nu îndrăznea să zică un cuvânt; decât, unde o întâlnea, se uita lung în ochii ei vicleni, şi ea, şărpoaica, râdea în inimă.

Dacă vreun bătrân din sat îi zicea prieteneşte: „Măi băiete, ie-ţi de samă, nu te lăsa călcat de-un picior de muiere“, el îl privea duşmăneşte şi-i răspundea răstit, crezând că-l sfătuieşte de rău. Iar celelalte fete suspinau şi ziceau: „Păcat de el!“

Din Câşlegi şi până în Paşti el se munci mereu cu patima fără să-şi mărturisească pe faţă dorul ce-l ardea, când atunci Catrina i se arătă mai mult decât totdeauna dulce ca fagurul de miere. Ea se dete în scrânciob cu dânsul, la joc se puse lângă dânsul tot strângându-l de mână şi spuindu-i vorbe prefăcute ce-l umpleau când de frică, când de nădejde, astfel încât Simion, neînţelegându-i mrejele şi socotind c-a venit vremea să-şi verse focul inimii, o ceru de soţie într-un noroc. Inima într-însul se bătea ca vai de el.

„Hei, Simioane! îi răspunse Catrina. Ai tu destui bani, să-mi pui pe cap ştergar de mătasă şi în gât salbă de aur?“

„Ba nu!“

„Apoi, dragă, caută-ţi femeie de sama ta. Nu m-a învăţat tata carte să mă învălesc în catrinţă şi să dorm pe aşternut de mărăcini.“

— Halal! strigă Costin. Îmi place astă mândrie la o fată de popă.

— Diavolie femeiască, domnule! Pe urmă s-a ştiut ce-a fost pricina. Adică ea era logodită de mai nainte c-un arendaş bogat din vale şi nici gândea să ieie pe Simion de bărbat.

— A! înţeleg. Ea voia să aibă pe unul pentru arenda moşiei şi pe celalalt pentru trecere de vreme, cum s-ar zice.

— O fi şi asta, că mari şirete mai sunt femeile. Unde pui d-ta mândria Catrinei, când vedea ea că Simion numai la dânsa se uita. Ea voia să fie cea dintâi în sat, şi pentru asta puţin îi păsa ei că el, nemernicul, îşi va sparge capul. Un om ca dânsul nu însemna nimic, când era vorba să umilească pe celelalte fete. Simion însă nu se pricepea la aşa lucruri. El ţinea a lui una şi bună. O iubea şi voia să o aibă de soţie. Auzind răspunsul ei, el rămase ameţit, ca şi cum l-ar fi lovit cineva cu o săcure în cap. De unde era el să adune atâţia bani?... Să muncească, îi trebuia viaţa întreagă; să hoţească, nu-l lăsa cugetul, că era fecior de tată cinstit. Un întuneric i se făcu dinaintea ochilor.

Se vorbea din bătrâni că la Pietrele Doamnei sunt comori îngropate de domniţa care se războise cu turcii, şi el, ştiind aceasta, îşi puse în gând să le sape. Vezi, domnule, unde te duce pustia asta de dragoste! Fereşte-te cât vei putea de dânsa, căci ea muşcă în inima omului cu dinţi de câine turbat! He, multe am văzut eu în viaţa mea până când am cărunţit!

Aşa, într-o bună dimineaţă, Simion, care nu mai ştia ce face, îşi luă hârleţul în spate şi se urcă pe Rarău. Păcatul îl păştea din urmă. Nu ştia sărmanul c-o să-i rămâie casa văduvă şi neamurile cernite, că boii lui au să uite a trage-n plug, că ogorul are să i se părăginească, şi că pe urma lui va plânge tot satul, afară de Catrina. Îmi aduc aminte că în acea zi câinele lui urlă mult a pustiu.

Aice călăuzul se opri, şi o lacrimă i se furişă pe sub geană.

— Să nu râzi, domnule, că eu, om bătrân, nu-mi pot stăpâni plânsul, dar vezi d-ta, când se prăpădeşte pentru nişte minciuni femeieşti o floare de flăcău ca dânsul, mă doare, zău, în suflet. El a săpat tocmai în locul unde ai văzut groapa cea fără fund, şi, pre cât se înţelege, i s-a prăbuşit deodată pământul sub picioare şi l-a înghiţit. Trei zile după aceea, un cioban a găsit cojocul lui şi-a dat peste afurisita de groapă, care nu mai fusese până atunci. Ce s-a mai fi petrecut sus? Dumnezeu ştie; decât părinţii noştri povestesc că oricine s-a

suit la Pietrele Doamnei, cu gând să sape comorile, înapoi nu s-a mai întors. Trei limbi de foc, se zice, că se ivesc din pământ îndată ce începi a săpa, ş-apoi s-arată ştima comorii. Atunci urlete şi vaiete s-aud în văzduh, şi, de-i ziuă, soarele se întunecă, şi, de-i noapte, stelele s-ascund şi furtunile pornesc din câteşipatru colţuri ale ceriului, ş-apoi în praf şi pulbere se prefac oasele nenorocitului ce-a cutezat să atingă odoarele domneşti.

Astfel, domnule, s-a prăpădit Simion.

— Dar Catrina ce s-a făcut? întrebă Costin.

— Catrina a murit fată mare, căci arendaşul a părăsit-o, auzind de moartea lui Simion, iar alt nebun nu s-a găsit care să alerge după comori pentru dânsa.

Furtuna încetase. Nu se mai auzea decât foarte slab vocea tunetului care gemea în loc depărtat. Soarele reapăru vesel dintre nori, şi aburi calzi se ridicau din pământ pe urma torentelor; ambii călători părăsiră peştera, şi după două ore de coborâş ajunseră în vale, unde se odihniră de ostenelile zilei. Costin însă avu în acea noapte un somn neliniştit, căci revăzu prin vis toate prăpăstiile prin care trecuse ziua şi toate stafiile despre care îi povestise călăuzul. Ceea ce-i rămase mai puţin în minte fură sfaturile ce-i dăduse bătrânul său tovarăş de a se feri de amor. Astfel de sfaturi au totdeauna soarta de a rămâne neascultate.

(*Convorbiri literare*, anul II, nr. 6, 15 mai 1868)

Privighetoarea Socolei

I

Eleonora era o fată frumoasă cu ochi negri, fermecători, care se furişau pe nesimţite în inimă. Faţa ei era întotdeauna veselă şi sufletul ei fără grijă. Nimene nu ştie istoria ei de la început. Unii zic că ea a fost măritată cu un negustor bătrân şi gelos, într-un fund de provincie oarecare, unde, nemaiputând trăi cu nesuferitul ei păzitor, îl lăsă într-o bună dimineaţă singur cu gelozia sa şi răsări deodată în mijlocul Iaşului — ca ghiocelul în câmpie. Alţii susţin că de mică copilă ea fu aruncată într-o mânăstire, unde crescu evlavioasă într-o atmosferă de rugăciuni şi de tămâie, dar că, în momentul când era să primească darul călugăriei, un spirit rău îi şopti două vorbe la ureche şi ea dispăru din mânăstire ca prin minune, lăsând să creadă pe cuvioasele sale surori că Dumnezeu a ridicat-o în ceruri cu trup cu tot. Astfel de vorbe se răspândeau pe sama ei. E rău când nu se ştie originea cuiva, mai cu seamă a fetelor frumoase. În lume sunt multe limbi rele, dispuse a cârti, şi puţine urechi, dispuse a nu crede. Tot ce ştim noi este că Eleonora era cea mai drăgălaşă fiinţă ce-a putut să vadă Iaşul în zidurile sale. Ziua ea lucra la o modistă pe strada mare şi noaptea se retrăgea la dânsa acasă, o căsuţă mică şi albă pe strada Socolei, unde îşi petrecea viaţa ca pasările; se culca cântând, se scula cântând, şi vocea ei argintie, răsunând prin geamurile ferestrelor, trezea adeseori vecinătatea din somn, aşa încât babele răutăcioase o numeau tricoliciul de noapte, iar băieţii, *privighetoarea Socolei*.

Eleonora era o fiinţă ciudată şi plină de contraziceri. În ochiul ei, deşi ar fi putut citi cineva o inimă nestricată şi un fond de multă bunătate, totuşi aceste scumpe comori se

ascundeau sub un văl de neiertată uşurătate. Astfel, ea nu depărta de la sine nici pe unul din tinerii ce-şi făceau o glorie de a o compromite; unuia arunca o ochire, altuia un zâmbet, celuilalt o strânsătură de mână şi, risipitoare ca copilul cel darnic, ea împărţea la toţi câte ceva din graţiile sale, numai inima ei nu lua parte la acest joc nebunatic al tinereţilor sale.

Eleonora, această păsăruică, cântând şi cochetând, ajunse în scurt timp a fi copila de modă a Iaşului. Ea părăsi lucrul de la modistă şi se mută în centrul târgului. Modesta ei cameră, unde odinioară cea mai preţioasă mobilă era o mică oglinjioară, dinaintea căreia îşi pieptăna părul său lung şi negru, se prefăcu acum într-o locuinţă elegantă plină de obiecte de artă, ce erau atâtea daruri primite de la atâtea inimi suspinătoare. Şi cu toate aceste, Eleonora nu părea a fi mai fericită decât înainte.

Ar fi luat-o cineva drept o femeie sătulă de toate deşărtăciunile vieţii, sau drept un copil neştiutor de osebirea ce este între lipsă şi avere. Ea singură nu-şi putea da seamă de ce se petrecea în sine. Cu cât înainta mai mult pe această cale de plăceri, cu atât inima ei se închidea mai tare. Adeseori când, ameţită de vuietul vieţii, ea se uita în jurul ei la turma de curtezani ce stăteau gata să depuie la picioarele ei şi punga şi amorul lor, ea se simţea singură şi parcă îi părea rău atunci după vesela ei sărăcie, pe când nu avea alt linguşitor decât oglinjioara cea mică care o îngâna dimineaţa aşa de drăgălaş.

Eleonora lua uneori parte la prânzuri şi supeuri, şi amesteca cântecul ei cu sunetul paharelor. Fumul şampaniei o ridica la entuziasm. Atunci ea scotea din piept note necunoscute ce îmbătau auzul, şi ochii ei se aprindeau ca nişte diamante. Când Eleonora era tristă, ea semăna cu o floare ce se pleacă sub povara picăturilor de rouă, însă astfel de momente erau rare şi treceau repede cum trec nourii zburători pe un cer vecinic senin. Între inima şi simţurile ei nu era nici o legătură; ea cheltuia pe cele din urmă, fără să ştie că posedă pe cea

dintâi, şi numai cântecul îi destăinuia uneori că este ceva în pieptul ei, mai presus de simţiri care n-a vorbit încă, şi atunci Eleonora devenea tristă.

Eleonora era generoasă. Când vreunul dintre amicii săi, care compuneau obicinuit cercul ei de petrecere, era în lipsă, sau bolnav, nu era mână mai darnică decât a ei, nici păzitoare mai neobosită lângă căpătâiul lui. Ce-i păsa ei de lume? Ea râdea de lumea care râdea de dânsa. Natura o făcuse să cânte şi să râdă, şi ea îşi îndeplinea menirea ei.

Când Eleonora se preumbla pe jos în costum scurt, care lăsa să se vadă nişte picioruşe mici şi sprintene ce abia atingeau pământul, nu era trecător care să nu-şi întoarcă capul după ea; iar când era în trăsură, gătită cum ştia ea să se gătească, nu era regină care ar fi putut să i se puie alături. Cochetă şi naivă, uşoară şi nepăsătoare, şi totdeauna veselă: iată Eleonora. Era un flutur atras de orice miros, un capriciu legănat de toţi zefirii.

Doi ani trecură, şi Eleonora nu pierdu roşaţa din faţă, nici veselia din ochi. S-ar fi zis că în fiecare dimineaţă ea reîntinereşte. Pieptul ei nu cunoştea suspinul. Ea plutea în viaţă cum pluteşte scoica fragedă pe mare, ale cărei valuri o mână orişiunde, dar nu o cufundă. Ea intrase pe poarta cea mare a lumii, pe unde atâţia intră şi atâţia se pierd; pe dânsa însă o întâmpinase la prag: plăcerea şi-o luase drept fiică, frumuseţea şi-o luase drept soră, norocul şi-o luase drept stăpână. Negreşit că un moralist cârtitor, cu fruntea posomorâtă, ar fi avut ce bănui contra nebuniilor Eleonorei; cu toate aceste, ea nu avea conştiinţa că face vreun rău. Ea trăia şi credea că astfel se trăieşte. Ea nu ştia că virtutea începe acolo unde se sfârşesc plăcerile, şi că morala e un câmp pustiu unde nu creşte iarbă verde. Ea se văzu înconjurată de toate plăcerile ce îmbată vârsta de douăzeci de ani şi le sorbea pe toate plătindu-le cu tinereţea şi ochii săi frumoşi. Eleonora făcea răul ce face parfumul rozei, care se pierde, fiindcă toţi se îmbată de el.

II

Eleonora era înconjurată de tinerimea aleasă a Iaşului. Era în cerinţele timpului de a fi primit în salonul ei şi o datorie de a-i face curte. Dar dintre toţi cel mai îndărătnic curtezan şi mai fără noroc era Iancu, un tânăr nalt şi uscăcios, cu părul lins, cu ochelari pe nas, foarte duios în vorbe şi foarte îngrijit în îmbrăcăminte. Dacă fiecare dintre amicii Eleonorei izbutea să capete câte ceva din favorurile ei, el însă nu izbutea la nimic, şi invidia îl frământa adânc în inimă. El ura pe toţi amicii Eleonorei, iar pe dânsa o ura şi mai mult, căci era om rău şi se simţea atins în mândria lui de neizbândă. Nimic însă din cele ce se petreceau în sufletul lui nu se oglindea pe faţă-i. El avea una din acele figuri de ceară cărora împrejurările ştiu totdeauna să le deie înfăţişarea ce trebuie. Lângă Eleonora era amorez până la culme, lângă tovarăşii săi amic până la moarte.

— Eleonoro, zise el într-una din zile, găsind-o singură şi luându-i mâna să o sărute, pentru ce această mână se întinde aşa de uşor la alţii şi aşa de greu la mine?

— Ţi se pare, răspunse ea.

— O! Eu nu mă înşel; eu văd prea bine că sunt cel din urmă ales al inimii tale, şi când ai şti cât mă face să sufăr această nedreptate. Eleonoro! De ce nu mă iubeşti?... Eu te-aş face aşa de fericită cum...

— Ha! ha! ha! îl întrerupse Eleonora cu un lung hohot de râs. Iar ai venit la mine posomorât ca vremea cea rea. Nu ştii tu că inima mea este închisă la iubire?... Eu din amor culeg numai plăcerea, acolo unde cred că o găsesc, iar suferinţa, dorul, chinul şi celelalte le las pentru nişte nebuni ca tine. Socoteşti tu că paserea intră de bunăvoie în cuşcă?

— Dar ce să fac, să pot atrage şi eu măcar una din privirile tale?

— Să-mi vorbeşti mai puţin de amor, şi să nu fii aşa de gelos.

Ea însă nu ştia cât venin îngrămădeau cuvintele ei nepăsătoare în inima celui ce-i vorbea de amor.

În acel moment s-auzi sunând clopoţelul şi servitoarea Mariţa anunţă pe junele Iorgu, întovărăşit de-un alt june necunoscut.

— Bună ziua, Eleonoro! strigă Iorgu, care, intrând în odaie, depuse o sărutare cu zgomot pe fruntea ei. Dă-mi voie să-ţi prezint pe vărul meu Petru, un provincial ruşinos ca o fată mare. El a ieşit din cărţi ca să intre în lume; te rog să-l numeri între amicii tăi. Poate vei izbuti să faci ceva dintr-însul.

Această prezentare originală puse pe junele Petru în mare încurcătură. Însă Eleonora, veselă că se vedea acum scăpată de tristul ei adorator, care nu-i vorbea decât de bani şi de inima lui, ponegrind pe toţi ceilalţi, întinse mâna noului-venit cu aceeaşi familiaritate ca şi când l-ar fi cunoscut de-o sută de ani, şi-i zise cu cel mai dulce zâmbet:

— Îmi pare bine de cunoştinţa dumitale, domnul meu, şi pentru ca să o întărim mai bine, îmi vei da braţul să mergem la preumblare; mă înăduş în casă. Iorgule, aşa-i că o să mă întovărăşeşti?... Dar tu, Iancule, ce te faci?

— Eu, zise el... Eu, foarte mulţumesc; am o întâlnire tocmai acuma pentru o afacere oarecare, şi, după ce făcu două-trei închinăciuni foarte adânci, ieşi din casă urmat de ceilalţi.

Eleonora şi Petru mergeau înainte, iar Iorgu, nepăsător cum era, mergea şuierând mai în urmă, se oprea la fiecare fereastră prin care zărea vreo fată frumuşică, şi astfel nu putea s-audă convorbirea tovarăşilor săi.

Braţul Eleonorei, care se vedea rotund şi trandafiriu prin horbota transparentă a hainei sale, se rezema cald pe braţul lui Petru, iar acesta, cu sângele iute, cum e omul la vârsta de 22 ani, nu ştia ce să gândească de această fiinţă care avea atâta libertate în vorbă şi atâta lumină în ochi. Ei vorbiră multe de toate. Începură cu lucruri nepăsătoare, cum se începe totdeauna, trecură apoi la frumuseţile de ţară, în mijlocul cărora Petru îşi petrecuse anii copilăriei, şi ajunseră cu încetul la amor. Cine nu ştie cât de nesecat este şi unde te duce acest izvor nesfârşit de convorbire. Amorul, zice lumea, e o costişă

înflorită pe care luneci repede, căci la fiecare pas întâlneşti câte o minune. Eleonora, deprinsă a asculta graiul prefăcut şi fanfaron al tinerilor ieşeni, fu surprinsă să găsească în acest june nou-venit un izvor de idei nouă şi de simţiri curate. Iar Petru, fermecat de ochii Eleonorei, vorbea vorbe inspirate ce răsunau ca o muzică în urechea ei.

„Este ea oare un înger sau un diavol?“ gândea Petru.

„Este el oare visul ce am visat?“ gândea Eleonora; şi de frică să nu-şi trădeze taina gândurilor lor, ei nu îndrăzneau să se uite unul la altul. Când însă, împinşi de o putere neînvinsă, ei se priveau un moment ochi în ochi... atunci inimile lor se strângeau de-o dulce şi nespusă uimire.

Ei se preumblară până în noapte şi s-ar fi preumblat mult încă, dacă vocea ironică a lui Iorgu nu i-ar fi chemat la realitate.

— He! tinerilor, strigă el, am obosit alergând după voi. E vreme să ne ducem pe-acasă. Nu te credeam, Petrule, aşa bun de gură.

Eleonora tăcu; când veni momentul despărţirii, mâinile lor se strânseră fără voie şi ochii lor se priviră adânc. Noaptea şi unul şi altul avură somnul neliniştit. Petru se sculă la miezul nopţii, deschise fereastra de la odaie, unde i se păru că se înăduşă, şi privi mult la stelele ce sclipeau pe cer — stele aşa frumoase el nu mai privise. Iar Eleonora avu visuri curioase; i se păru că se află într-o grădină încântată plină de pomi roditori şi de paseri cântătoare, însă fiecare pom ce se legăna, fiecare pasere ce zbura, lua rând pe rând felurite forme fantastice, până când pe nesimţite se prefăcea în nişte ochi mari şi lucitori ce semănau a fi ochii lui Petru. Apoi toate păreau că-i râd şi i se închină; iar ea plutea într-o lumină azurie, fără să atingă pământul, şi auzea glasuri dulci ce nu mai auzise.

A doua zi, când lumina zilei o deşteptă, ea se sculă tristă şi-i păru rău după visul de noapte. Ce se petrecea oare cu Eleonora?...

Pentru prima oară ea se uită cu înfiorare în jurul ei. Statui de bronz, şaluri de Persia, porţelanuri de China, toate aceste câştiguri ale momentelor ei de uitare îi făcură groază. I se păru că ele se uită cu dispreţ în trecutul ei şi, de furie, ea sfărmă un vas scump ce sta pe masă, martor al greşelilor sale.

— Ce-mi sunteţi voi bune, strigă ea, dacă nu mă puteţi face fericită?... Ea simţea în inima ei că se deşteaptă o lume nouă plină de parfum şi de visuri ce o îmbătau, dinaintea cărora trecutul se pierdea negru, ca o noapte fără somn.

A doua zi, când Petru veni la dânsa, o găsi palidă, iar el nu mai avea focul de ieri, glasul său tremura, privirea sa era sfiicioasă.

III

Frumoasă a fost odinioară grădina Socolei, dar mai frumoase sunt astăzi ruinele frumuseţii sale. Părăsită cum este, ea ne înfăţişează îndoitul mister al decăderii omeneşti şi al naturii eterne.

Chioşcurile sale căzute, sfincşii săi ştirbaţi de vânturi ne deşteaptă splendoarea unei domnii trecute, pe când aleile sale întunecoase şi părăginite ne vorbesc de pustiul codrului. Era o sară frumoasă. Luna plină zâmbea de sus printre nourii creţi şi argintii şi răspândea pe iarbă brazde de lumină.

Dar ce zgomot se aude colo sub cel tei frumos?... E o masă întinsă, împodobită cu argint şi cu cristaluri, în jurul căreia se vede şezând toată junimea aleasă a Iaşului şi în capul ei, Eleonora. Eleonora astă dată nu avea pe dânsa nici catifea, nici mătăsuri, ci o simplă rochie de cit care lăsa să se vadă frumoasele forme ale braţelor şi umerilor ei, iar pe braţe şi la gât nici o podoabă, nici un diamant. Ea redevenise cum era pe când o numea lumea *privighetoarea Socolei*; căci amorul nu iubeşte podoabele lumeşti.

Lumea cârtitoare însă tălmăcea în rău această schimbare a Eleonorei.

— Au început să-i placă florile de câmp, zicea un june la urechea vecinului său, voind să facă spirit.

— Farmecul noutăţii, răspunse celălalt. Astăzi Petru, mâine altul.

„Dar rândul meu când va fi oare?“ gândea cu ciudă Iancu care vorbea puţin, dar observa mult.

— Un cântec ne trebuie, Eleonoro, ca să înveselim această masă, zise Iorgu, cântecul inimii tale, şi acest pahar îl voi deşărta întreg în sănătatea ta.

— Bravo!... strigară toţi. Cântecul inimii tale vrem să-l auzim!

Eleonora nu aşteptă să fie mult rugată. Aerul răcoros, luna plină, farmecul nopţii, toate acestea înălţaseră simţurile ei şi vocea ei începu să sune printre frunze. Dar cine poate spune ce cântec a cântat Eleonora? Era un cântec neauzit, spus cu cuvinte de foc şi cântat cu voce de înger. Ea se urcă până la acele note arzătoare ce numai amorul şi durerea le cunoaşte, şi, răpită cum era în valurile melodiei, ea îşi aţinti ochii în ochii lui Petru care văzu în această privire tot sufletul ei... Eleonora iubea... Luna privi de sus acest amor născut sub aripa ei de lumină şi păru că-l binecuvântează. „E un vânt care va trece“, ziceau unii necrezători, dar ei se înşelau, căci vântul era furtună.

Din acea zi ea închise uşa nebuniilor lumii, lăsând pe prag un trecut plin de vuiet şi de plăceri, care dispăru repede, căci el nu luă cu sine nici o parte din inima ei. Ea se aruncă în această patimă cu toată speranţa şi încrederea unui suflet fecioresc; şi neştiutoare cum era de fericirile ce cuprinde în sine întâiul amor, ea le sorbea pe toate şi se mira cum mai încăpeau în inima ei.

Un an întreg ei duseră împreună o viaţă de uitare şi zilele lor treceau repede cum trec zilele fericiţilor. Într-o zi însă Petru veni la Eleonora cam trist.

— Ce ai, iubitule? zise ea cu un glas înduioşat.

— Eu, răspunse el după o pauză, eu... n-am nimic. Am atâta că mă tem să nu te pot face destul de fericită.

— Ha, zise ea împrejurându-i grumazul cu braţele sale, pot eu să fiu mai fericită decât aşa?

— Visul e frumos, deşteptarea e amară!

— Ce vrei să zici, Petru? Vorbele tale mă îngheaţă, niciodată nu te-am văzut aşa.

— Voi să zic că amorul e un copil dulce, dar schimbăcios; mâine poate tu nu vei mai găsi în mine acel om pe care astăzi îl iubeşti. Lumea cu plăcerile ei te recheamă neîncetat; putea-voi eu să-i ţin totdeauna locul în inima ta?

— Alungă aceste gânduri, iubite, şi-nseninează-ţi privirea. Nu vezi tu în ochii mei că eu nu te pot uita? Pentru ce această necredinţă în fericirea noastră?

Petru vedea în adevăr strălucind în ochii ei amorul cel mai adânc, dar aceasta nu-l însenina, căci sufletul său nu era senin.

— Soarta! soarta! exclamă el, multe poate să distrugă. Nu vezi tu afară aer, spaţiu, libertate, lumea care se mişcă cu înmiitele ei comori de plăceri şi fericiri; toate aceste, pe care tu le-ai părăsit pentru mine, conspiră acuma contra noastră; căci multe legături te leagă încă de lume, Eleonoro!

— Voi rupe acele legături, răspunse Eleonora, am pentru mine amorul, şi el, care îmi dă fericirea, îmi va da şi puterea. Lumea, zici tu, conspiră contra noastră. Ce-mi pasă mie de dânsa? Am eu oare să-i cer ceva? Cât am fost în lume, ea mi-a dat totul, şi am fost săracă; astăzi când m-am retras de dânsa, sunt bogată, căci te am pe tine, şi am totul. O! dar tu ai dreptate să te îndoieşti de mine. Trecutul meu este un martur greu în contra mea. Am greşit mult, în adevăr, dar în ziua în care te-am iubit pe tine, am primit un nou botez care m-a spălat de toate. Petru, crede-mă; mai curând va înceta să-mi bată inima în piept decât să încetez eu de a te iubi.

Aceste cuvinte rostite cu accentul durerii înduioşară pe Petru; el o cuprinse în braţe şi pacea fu încheiată prin un sărutat.

Cu toate aceste, vorbele lui Petru, deşi puteau fi zise fără scop în nişte momente de tristeţe care ades nasc fără cauze în mijlocul celei mai mari fericiri, totuşi făcură întipărire asupra

Eleonorei. O nelinişte îi rămase în suflet. De atunci i se părea necontenit că Petru e trist şi gânditor. Era aceasta părere sau realitate? Nu ştim. Ea însă se puse a-l cerceta pe furiş; fiecare mişcare, fiecare vorbă a lui Petru căuta să o explice; însă de ce observa mai mult, de ce mai mult se rătăcea în cugetări.

„Nu cumva îmi ascunde el ceva?"... gândea ea în sine; şi ideea că legăturile lumii pot să-l despartă odată de dânsa îi strângea inima grozav.

„Ah! ba! zise ea, învingându-şi temerea. Petru nu mă va lăsa! El e bun, ş-apoi găsi-va el alta care să-l iubească ca mine?"

Dar vai! În zadar Eleonora căuta să alunge gândurile ce o împresurau. Îndoiala intrase ca şărpele în inima ei şi-i alungase somnul de la ochi şi surâsul de pe buze. Ea începea acum să cunoască partea cea mai amară a iubirii, durerea!

Într-unul din acele momente de tristeţe, servitoarea Mariţa îi anunţă pe Iancu.

— Să intre, zise ea.

Iancu nu fusese la dânsa de multă vreme, şi, deşi acest om îi era foarte displăcut, totuşi ea simţea acum trebuinţă să comunice cu cineva; singurătatea o apăsa.

— Mă scuzaţi, domnişoară, că vă neliniştesc cu prezenţa mea, zise Iancu cu un aer plin de dulceaţă. Dorinţa de-a vă revedea după un timp aşa de îndelungat a fost mai puternică în mine decât teama de a vă supăra. Totodată am a vă remite ceva din partea lui Petru, care se roagă să-l iertaţi că, fiind prea ocupat, n-a putut veni singur.

Aceste zise, el băgă mâna în buzunar, scoase un plic pe care îl dădu Eleonorei cu o mulţămire ce nu o putea ascunde.

Eleonora se îngălbeni ca ceara; iată scrisoarea ce conţine acel plic:

„Scumpa mea,

Dumnezeu voieşte să ne despartă. Peste câteva zile eu mă însor. Adă-ţi aminte de fericirile noastre din trecut şi te rog nu mă blestema!

Petru"

Iancu observă toate mişcările figurii ei, însă ce slabă oglindă e figura, când e vorba să reproducă o durere aşa de mare!... Numai cel ce suferă ştie cât de nesfârşită e suferinţa sa, dar nu o poate spune, nici arăta.

— Lasă-mă singură, domnule, zise ea, am trebuinţă de linişte.

— Iartă-mă, Eleonoro, că ţi-am pricinuit fără să vreau această durere. Mâini va trece supărarea ta cum trec toate în lume... şi... la revedere!

IV

Eleonora rămase împietrită. Multă vreme ea nu putu să-şi revină în simţiri, stând într-o stare desăvârşită de amorţire, ca şi când ar fi părăsit-o chiar puterea de-a suferi. Ea citi şi reciti de-o sută de ori scrisoarea care-i desfăşurase adevărul, până când vederea i se întunecă şi noima cuvintelor i se pierdu în minte. Deodată ea tresări; se duse cu paşi repezi la birou şi începu a scrie. De mult însă ce era grăbită, mâna-i tremura. Într-o jumătate de oră ea scrise vreo zece mici epistole. Apoi sună, şi servitoarea Mariţa se prezentă înaintea ei.

— Trimite îndată pe-un om cu aceste scrisori să le ducă la adresa lor, şi tu vino îndărăt, căci am trebuinţă de tine.

Într-o clipă Mariţa îndeplini ordinele stăpânei sale.

— Acuma, vino să-mi piepteni părul cum ştii tu mai bine. Vreau să fiu frumoasă, înţelegi tu, frumoasă.

— O! n-am trebuinţă să-mi dau multă osteneală pentru aceasta.

— Să-mi pregăteşti apoi rochia cea albă cu flori de aur, şi pe cap să-mi pui un văl de gaz prins în o ghirlandă de lăcrămioare.

Mariţa deschise nişte ochi mari, plini de mirare.

— Ce mă priveşti aşa, nu înţelegi?

— Drept să vă spun, nu înţeleg.

— Ei bine! află că astăzi mă mărit!

— Domnişoara se mărită!... strigă Mariţa ai cărei obraji se aprinseră de bucurie. Domnişoara se mărită... O! ce bine-mi pare!... Degrabă, degrabă la oglindă, am să vă fac frumoasă cum n-a mai fost mireasă în Iaşi. Bine-mi spunea mie gândul... Dar... am să vă fac eu o rugăminte.

— Spune.

— Dacă vă veţi mărita, vă rog să nu mă părăsiţi. Eu nu vreau să mă despart de buna mea stăpână. Vreau să vă văd în casa voastră deplin fericită şi eu să vă slujesc cât voi trăi.

— N-aibi nici o grijă, Mariţă. Eu am gândit la tine. Tu vei avea partea cea mai mare a fericirii. Iată aceste diamante, zise ea arătându-i o casetă plină de odoare, ţi le dau ţie... Ele îţi vor asigura traiul pentru totdeauna, şi, dacă vei voi să te măriţi, ele îţi vor fi zestrea. Noi însă va trebui să ne despărţim, căci aşa cere soarta. Eu trec de acuma în altă viaţă, unde tu nu mă poţi urma.

Mariţa se uita la caseta cu odoare şi i se luau ochii; ea nu putea să creadă că atâta bogăţie este a ei. Ameţită, ea se aruncă la picioarele Eleonorei, înşirând cuvinte neînţelese de mulţumire.

— Destul, Mariţo, îi zise Eleonora; eu trebuie să mă îmbrac mai curând; vremea trece şi oaspeţii mă aşteaptă la nuntă. Grăbeşte.

Mariţa începu să-i împletească părul cel de abanos. Ce schimbare în biata Eleonora! Ea se uita în oglindă şi nu se mai cunoştea. Faţa ei era îmbătrânită. Scump a mai plătit greşelile tinereţilor sale, căci le-a plătit cu preţul fericirii. Amorul, care i-a pus în inimă comorile virtuţii, i-a pus totodată pe cap cununa de martir.

— Domnişoară! şi unde faceţi nunta? o întrebă Mariţa cu sfială.

— Sub teiul cel mare din grădina Socolei. Vreau ca nunta mea să fie aşa de frumoasă, încât vestea să-i meargă în toată lumea.

— Aveţi dreptate, domnişoară; şi eu înţeleg ca d-voastră. Nunta trebuie să fie nuntă. Dar mirele vostru, aşa-i că e

domnul Petru? Cine altul ar putea să ieie o mireasă aşa de bună şi frumoasă?

— Mirele meu e Petru, zici tu?... Şi tot sângele i se grămădi în inimă. Dar e Petru, lui vreu să-i închin sufletul meu pentru vecie. Mă însoţesc cu dânsul pe viaţă şi dincolo de viaţă, pentru ca totdeauna să pot fi lângă el şi nici o putere omenească să nu mă mai poată despărţi. Vreau să-l apăr de rele; să-i îndulcesc visurile de noapte, şi el să nu ştie de unde-i vine binele, şi să ştie numai cât l-am iubit. Vreau ca sufletul meu, revărsat în sufletul lui, să plutească în fericire ca doi luceferi în zori, şi lumea pe care o blestem să se uite cu invidie la noi.

— Şi eu să nu fiu să vă văd!... zise Mariţa ai cărei ochi nu se întorceau de la casetă.

Eleonora, era acum gata... Ea avea toate podoabele de mireasă. Haine albe, lăcrămioare pe cap şi lacrimi în ochi... Dar unde se ducea Eleonora? Ce gânduri avea ea?

Porni cu grăbire spre uşă, ajunsă pe prag, se opri şi chemă pe Mariţa.

— Vino să te sărut, Mariţo, zise ea, depunând o sărutare pe frunte-i. Când vei fi fericită, să-ţi aduci aminte de stăpâna ta care şi-a adus aminte de tine.

Apoi ea ieşi, se aruncă în trăsura ce sta afară şi plecă la Socola. Acolo o aştepta o masă mare, bogată, întinsă sub acelaşi tei unde cu un an mai înainte ea îşi cântase cântecul inimii sale. Aceiaşi tineri care fuseseră atunci, erau şi acum invitaţi, afară de Petru care lipsea.

La sosirea ei un *ura* zgomotos făcu să clocotească văile de primprejur.

— Privighetoarea Socolei! Tu nu erai menită să tânjeşti la umbră, strigară cu toţii. Bine-ai venit iarăşi între noi!...

— Am venit între voi, că-mi era dor să vă văd. Într-un an multe s-au petrecut. V-am chemat pe voi, care mă ştiţi cum eram, să mă vedeţi cum sunt. Un cântec m-a dus dintre voi acum un an, un cântec mă readuce, dar acesta e cel mai frumos şi cel mai din urmă.

— Eleonoro! Ce vorbe vorbeşti tu? ziseră unii.

— Eleonoro! Ce haine porţi tu? ziseră alţii.

— Sunt mireasă, nu mă vedeţi? O să-mi jucaţi astăzi la nuntă, sub acest tei care a umbrit întâiul meu amor... Dar acum iubesc pe-un altul. Acesta e mirele meu. O! când aţi şti cât e de frumos!... Ochii lui sunt adânci ca albastrul cerului şi sărutul lui dulce ca sărutul lui Dumnezeu.

Şi un grozav surâs încreţi buzele ei. Ea vărsă apoi şampanie în paharul fiecăruia, dar în paharul ei aruncă un praf pe furiş.

— Voi care aţi înconjurat tinereţele mele, nu vă puteam lăsa, fără să-mi iau ziua bună de la voi.

— Ce fel ziua bună, strigară cu toţii.

— Dar, ziua bună, căci acest pahar îl beau în sănătatea mirelui meu.

Eleonora era palidă ca ceara. Ea ciocni paharul cu amicii ei, apoi îl sorbi fără să se răsufle.

— În sfârşit! zise ea, nu e greu de a trece pragul vieţii, când nefericirea te duce de mână. Acum lăsaţi-mă să-mi cânt încă o dată cântecul inimii mele.

Toţi tăcură, şi ea începu să cânte; dar astă dată cântecul ei era înfricoşat, strident, era cântecul despărţirii. Fiecare notă era blestem ce arunca lumii pe care o părăsea. Cântând, ea întrevăzu prin minte toate fazele tinereţii sale plină de rătăciri şi de căinţe, de amor şi de durere, şi toate aceste se risipeau acum ca un vis al dimineţii. Vis amar; deşteptare mai amară!

Când Eleonora sfârşi de cântat, ea căzu obosită pe scaun. Ochii ei străluceau ca sticla.

— L-am iubit, zise ea cu o voce întreruptă şi am fost fericită... Ce-mi trebuie mai mult?... Nu mi-a fost scris să fiu stăpână pe soarta lui. El nu-i ca mine orfan în lume; el are tată şi mamă şi o logodnică care-l cheamă; iar eu n-aveam dreptul să-l răpesc din braţele lor şi să mă pun umbră soarelui ce-i străluceşte în viitor... Ah! simt că mă arde aice, zise ea, punând mâna pe piept, şi capul mi se învârteşte.

— Eleonoro! Ce este?... ziseră amicii ei, înconjurând-o. Tu suferi; mâinile tale sunt reci, buzele tale sunt vinete?

— Nu-i nimic, răspunse ea. Sunt foarte bine. Ia vedeţi colo, arătă ea spre răsărit, cât e de frumos! Acolo mi se deschide lumea unde totdeauna e primăvară. Acolo am să fiu mireasa lui.

Ochii Eleonorei se acoperiră de-o ceaţă; vocea începu să i se stingă.

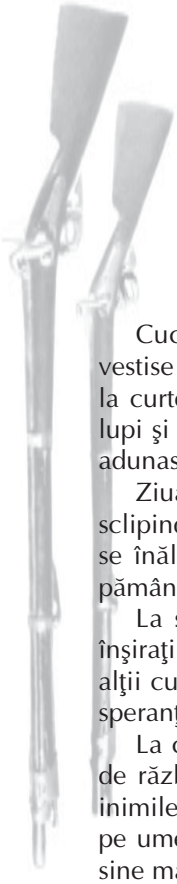
— Rămâneţi sănătoşi, voi care m-aţi învăţat să râd!... zise ea uitându-se la amicii ei. Acuma ştiu să şi plâng. Rămâi sănătoasă, tu viaţă, în care am gustat mult dulce şi mult amar!... şi voi ape limpezi ale Socolei, copaci, verdeaţă, rămâneţi sănătoşi! De-acum înainte veţi desfăta ochi mai fericiţi decât ai mei... Iar tu, Petrule, tu, care în curând vei strânge mâna miresei tale... te iert.

La aceste de pe urmă cuvinte Eleonora muri.

Lacrimi curgeau din toţi ochii la vederea acestei nenorocite fiinţe care a trecut prin lume repede cum trec stelele ce cad din cer; numai singur Iancu sta rece, cu faţa de marmură şi cu sufletul de gheaţă.

(*Convorbiri literare*, anul IV, nr. 7, 1 iunie 1870)

Vânătoarea

I

Cucoşul, bătând din aripi pe gardul ţarinei, nu de mult vestise miezul nopţii, când cornul vânătoresc se auzi răsunând la curtea de pe moşia Sorcova. O mare vânătoare de cerbi, lupi şi porci sălbatici se dădea de stăpânul moşiei, la care se adunaseră toţi amatorii de prin oraşele şi satele învecinate.

Ziua se arăta frumoasă. Spre apus se vedeau încă stelele sclipind într-o lumină palidă, iar spre răsărit o geană trandafirie se înălţa pe cer ca o speranţă de fericire, stropind cu rouă pământul însetat.

La sunetul cornului, cete de oameni porniră spre curte, înşiraţi pe uliţele satului, unii armaţi cu beţe pentru hăituială, alţii cu puşti pentru vânat, având fiecare merinde în traistă şi speranţa de a împuşca cea mai mare *dihanie* din codru.

La curte domnea o mare mişcare, întocmai ca o pregătire de război; s-ar fi zis că un avânt de vitejie cuprindea toate inimile la apropierea luptei cu pădurea, şi fiecare aruncând pe umeri arma bine grijită, sora omului în nevoie, simţea în sine mai cu tărie dreptul său de stăpân asupra naturii.

Şeful vânătorii împărţi la toţi puşcaşii ţărani praf şi plumbi îndeajuns, dezbătu apoi planul vânătorii cu gravitatea unui general de armată ce curând are să înfrunte inamicul, însemnă linia de atac a hăitaşilor, linia de pândă a puşcaşilor şi, după ce totul fu bine pregătit, întreaga ceată plecă spre pădure, unii călări, alţii pe jos, aspirând cu poftă aburii dimineţii şi cântând doine de jale sau cântece de veselie, după cum se simţeau inspiraţi de răsăritul soarelui sau zgomotul războinic al vânătorii.

În scurt timp, pădurea fu încinsă de două lanţuri de oameni, când, deodată, la sunetul cornului, care era semnul de înce-

pere a vânătorii, mii de ţipete sălbatice, sunete de ciomege, şuierături ascuţite treziră ecourile de prin adâncul râpilor, făcând să tremure de frică chiar frunzele de arbori: s-ar fi zis că bătrânii frasini şi stejari se răstoarnă sub vrăjmăşia unui potop ce năvăleşte asupra pădurii. La auzul acestui clocot înfiorător, linia puşcaşilor stătea tăcută, aşteptând fiecare la locul său, ascuns printre frunzari, sosirea vreunei fiare sălbatice, spre a o împroşca cu foc.

Dar în această aşteptare ce seamănă a fi fără sfârşit, fiecare moment este însemnat prin bătaia inimii. Nu este vânător cât de vechi, cât de ispitit care să-şi poată stăpâni neastâmpărul. „Poate va veni pe aci, poate va veni pe dincolo“, îşi zice el, pregătindu-şi arma, şi ochiul său se măreşte aşa, că ar voi parcă să străbată prin măduva copacilor. Cel mai mic sunet prin frunzele uscate răspunde de-a dreptul în inima sa; el îşi opreşte suflarea, ascultă, întreabă şi nici o notă nu scapă nepercepută din graiul tainic, armonios, al pădurii.

Apoi iată că răsună o detunătură de puşcă în aripa stângă a vânătorilor, urmată de mai multe altele în aripa dreaptă şi în centru, până când focurile se înmulţesc pe toată linia, vestind fiecare câte un duel singuratic, duel de moarte între om şi fiară.

Cu încetul însă hăitaşii se apropie de puşcaşi, urletele se potolesc, focurile încetează şi cu toţii se adună grămadă în poiana cea mai apropiată pentru a număra prada dobândită.

— Ziua ne-a mers în plin, zise stăpânul moşiei către mulţimea ce-l înconjura, doi cerbi, patru lupi şi un porc, afară de mărunţişuri ce nu se numără.

Şi fiecare începu să istorisească împrejurările împuşcăturii sale, presurate negreşit cu oarecare nevinovate înfrumuseţări, obicei nedezlipit de talentul oricărui bun vânător.

— Dat-ai în ceva? întrebă proprietarul pe junele Alexandru, care venea cu puşca în spate şi cu pălăria cam pe ceafă.

— Am răsturnat un lup, răspunse acesta cu sânge rece.

— Ce spui, iubite?... ai împuşcat un lup!... strigă Costachi de-alăturea. Ce năpastă a fost să deie peste sărmana dihanie!...

Costachi era un om scurt şi gros, cu glasul cam răguşit, tomnatic de vârstă, cu faţa, deşi puţin veştedă, dar învioşată de nişte ochi verzi şi luători în râs, un mucalit, în sfârşit, care mergea la vânat mai mult de petrecere, plăcându-i mâncarea bună, băutura multă şi glumele mai presus de toate, iar în contra femeilor avea, cum s-ar zice, un *dinte* de când îi rămăsese numai unul dinainte, şi se văzu silit să pună ochelari pe nas.

Făcând câţiva paşi înainte, el se apropie de un lup foarte mare care sta cu dinţii rânjiţi, lungit la pământ, în mijlocul unui grup de băieţi ce-şi băteau joc de el ca de-un duşman fără putere, făcându-i prohodul cu felurite mustrări: care pentru un miel furat mai an din stână; care pentru un mânzat sugrumat în ocol în Câşlegile trecute... şi, impunând tăcere băieţilor, el zise clătinând jalnic din cap:

— Acesta-i nefericitul întru pomenire, care a dat chiorâş peste plumbii lui Alexandru?

— Precum ziseşi, răspunse Alexandru, voind să înfrunte privirile ironice ale tovarăşului său.

— Înapoi la pădure!... strigă Costachi, lovind furios cu stratul puştii lupul după cap.

Dar... O! minune!... lupul, deşteptat ca prin farmec de puternica lovitură ce primise după cap, se ridică deodată pe picioare şi, cu iuţeala fulgerului, dispăru în pădure, trecând prin toată mulţimea vânătorilor, uimiţi de neaşteptata sa înviere.

Un râs general şi zgomotos se stârni după această scenă comică care buimăci într-atâta pe junele Alexandru, încât era cât pe ce să se apuce la harţă cu glumeţul Costachi care se rostogolea pe iarbă de râs.

— Pace vouă tuturor!... zise Nicolai, un vânător lăudăros, cu musteaţa bine răsucită şi care se legăna dârz pe picioarele

sale îmbotforate... Lupul e gros de obraz, eu unul nu-i dau crezare câtă vreme este încă în pielea lui. Am văzut multe în viaţa mea vânătorească, că doar nu de ieri sau de alaltăieri ţin puşca în mână. Aşa, odinioară, când vânam în munte, mi-a ieşit o matahală de urs înainte...

— Să ne aţinem la istoria ursului!... îl întrerupse Costachi sclipind din ochi, şi să lăsăm minciunile să curgă.

— Taci din gură, vrăbierule!... minciuni spui tu care împuşti numai ciocârlani de pe drumuri... Ziceam că deodată o matahală de urs mi-a ieşit înainte fără veste...

— N-a fost cumva vreo veveriţă?

— Ba era un cogeamite *Martin* blănit de iarnă, care rupea copacii din rădăcină. Aveam puşca încărcată cu ploaie...

— Şi ai aruncat-o jos, să nu se facă primejdie.

— Ba am pus-o la ochi şi am aşteptat să-mi vie ursul în ţel; şi când mi-a venit aşa ca la 100 de paşi, căci eu am obicei să nu dau de-aproape...

— Se înţelege, un urs mare cât un stog, cine l-ar nimeri mai de-aproape? ş-apoi de departe e şi mai uşor de-a fugi.

— Fuge cine fuge, iar nu un vânător ca mine, răspunse Nicolai, supărat de întreruperile lui Costachi... Aveam, zic, puşca încărcată cu ploaie şi, când mi-a veni în ţel ca la 100 de paşi...

— Mi se pare că era numai 99.

— Măi, ce dârdală mai eşti!... Nici că laşi pe om să vorbească. Atunci, zic, am descărcat ţeava stângă şi l-am chiorât de ochiul stâng...

— Va să zică: focul şi ochiul!

— Ba bine că nu, răspunse Nicolai care părea că creşte în botfortele sale cât un urieş. Ursul a început a se rostogoli la pământ, mornăind de răsuna pădurea, iar eu, n-am ce face, mă apropii de el — pe atunci eram mai neispitit de întâmplările vânatului — când, deodată, ursul, care nu-şi mai vedea nici vârful nasului, auzind negreşit vuietul paşilor mei, se răpezi în direcţia mea cu capul plecat, şi nu ştiu cum se

nimeri, că răsturnându-mă peste el, mă pomenii — închipuiţi-vă lucru poznaş! — călare pe greabănul lui.

— Ha! ha! ha!... începură cu toţii să râdă cu un chef nespus. Păcat că nu era şi Alexandru călare pe lupul lui de adinioare! Ce drăgaică aţi fi jucat împreună!

— Să lăsăm poveştile şi să ne punem la masă, băgă de samă stăpânul moşiei; vremea trece şi până-n sară mai avem două bătăi.

— Ce poveste?... răspunse Nicolai, atins de cuvintele proprietarului. E atât de adevărat, că şi acum, când îmi aduc aminte, mi se zburleşte părul în vârful capului.

Auziţi, domnilor!... I se zburleşte părul în vârful capului, strigă neînduratul Costachi cu glas mare, şi, aruncându-se fără veste asupra lui Nicolai, îi smulse căciula de pe cap, arătând spectatorilor o tidvă goală, a cărei piele strălucea de-o gingaşă coloare trandafirie.

Veselia ajunse la culme.

— Bravo!... bravo!... L-ai prins cu ocaua mică, strigară cu toţii. Dacă istoria ursului va fi tot atât de adevărată, precum e adevărat că are păr pe cap, atunci merită să-i dăm carte la mână de cel mai mare mincinos şi, prin urmare, vânător.

Cu toţii apoi, spânzurând puştile pe crengile copacilor, se aşezară pe iarbă la prânz, luând fiecare ce apuca, unul o coastă de iepure, altul o aripă de curcan, şi, cu cât mâncau mai mult, cu atâta beau mai mult, iar anecdotele şi glumele se încrucişau ca fulgerele printre paharele pline cu Cotnar şi Odobeşti.

Până-n sară se mai făcură două bătăi în fundurile cele mai adânci ale pădurii, care avură de rezultat încă câţiva lupi, vulpi şi porci, şi, după ce soarele asfinţi în dosul dealului într-un noian de roşaţă, aurind numai vârfurile copacilor, iar de cealaltă parte se arătă luna în crai nou cu un ţercalan galben împrejur, întreaga ceată a vânătorilor se adună în Poiana numită a Cerbului, unde se făcuseră toate pregătirile pentru petrecerea nopţii, şi prin mijlocul căreia şerpuia, printre maluri

înverzite şi umbrite de frasini pletoşi, un mic râuleţ limpede ca lacrima, la unda căruia se adăpau cerbii şi căprioarele.

II

Un foc urieş ardea în Poiana Cerbului aruncând în văzduh prin întunericul nopţii un roi de scântei ce păreau că se amestecă cu stelele. Roată împrejur şedeau puşcaşii la vorbă, istorisind de întâmplările zilei trecute şi plănuind pentru ziua viitoare. Un ceaun mare şi negru la fund aşezat pe pirosteie clocotea la foc, aruncând stropi fierbinţi, care sfârâiau pe cărbuni aprinşi, şi lângă ceaun un ţăran cărunt, ţinând luleaua între dinţi, învârtea cu melesteul făina în ceaun.

— Repede un pumn de sare, Ioane, zise ţăranul cărunt, îndreptându-şi cu unghia cărbunele în lulea.

În acelaşi moment Ion turnă sarea, zicând: „Cu noroc!“

— Adaugă încă o mână de făină, s-o mai învârtoşim. Şi făina cernută prin sită, curse în ceaun ca o ploaie subţire.

— Gata! strigă Simion răsturnând mămăliga pe fundul de lemn bine răzăluit... De-acum la împărţeală, copii!

Apoi el luă o aţă şi, după ce o făcu să zbârnâie între degete, tăie mămăliga în felii, dând la toţi hăitaşii şi puşcaşii câte o dreaptă parte.

— Tot cu încetul, adaose el; de fiecare căciulă câte o bucată... aşa... asta-i hrana ţăranului, şi la voie, şi la nevoie. Boierii n-o mănâncă decât ca să-i cerce gustul.

— Nu mă uita pe mine, moş Simioane, zise Costachi; că nu te voi uita nici eu cu un pahar de vin de cel de vârsta dumitale.

— Să trăieşti, cucoane!... vinul nu se leapădă, el e mângâierea omului în necazuri.

— Şi cum zici, moş Simioane, ţine un pahar de mângâiere.

Simion dădu pe gât paharul ce-i oferi Costachi.

— Mări, că bun e, cucoane!... lunecă ca untdelemnul.

— Acuma, dacă cunoşti pe cineva care să ştie a cânta în trişcă, din fluier, din cimpoi sau din frunză, pune-l să-mi cânte

de inimă-albastră aici la zarea stelelor şi focului; am un greu pe inimă de când am făcut să învie lupul lui Alexandru. Câte oi o să mai mănânce nemernicul!...

— Îndată! răspunse Simion... Măi Radule! Măi Radule!... Ia vin' cu trişca încoace.

La strigătul lui, ieşi din grămadă un flăcău de-o frumuseţe rară. El avea faţa albă ca laptele, ochii negri ca cărbunele, nişte plete lungi ce fluturau pe umerii săi laţi ca o coamă de zimbru, şi mijlocul curmat ca la o copilă.

— Cine-i acest Făt-Frumos? întrebă Costachi.

— E fiul meu, răspunse Simion. Ia zi ceva din trişcă, Radule.

— Ce să zic, tată?...

— Apoi ce-or vrea boierii.

— O horă, zise Costachi; să începem cu jocul şi, când vom voi să adormim, vom întoarce-o pe jale.

Atunci Radu se puse pe un trunchi de copac şi începu să cânte o horă de joc. Erau atât de curate, atât de vesele şi atrăgătoare notele ce tânărul cântăreţ scotea din trişcă, acest primitiv instrument ciobănesc, încât Costachi, simţind furnici prin picioare, sări în sus şi începu să joace împrejurul focului.

— La mine, copii!... strigă el, adresându-se către un grup de tineri hăitaşi care stăteau mai la o parte tupilaţi pe iarbă şi ascultau şăgile boierilor, fără să îndrăznească a se amesteca în vorbele lor; şi înşfăcând vro câţiva dintr-înşii cam cu voie, cam fără voie, formă un lanţ de horă la cârma căruia se puse el, în ciuda anilor ce-i purta în spate.

— Tot în loc şi la soroc!... zise un băiat care începea să se ameţească de fierberea jocului.

— Iaca una, iaca două,
Lelea cu rochiţă nouă!

răspunse un altul, lovind de două ori cu piciorul în pământ.

— Iaca două, iaca trei,
Leliţa cu ochi căprii!

ţipă Costachi, nemaiputându-şi stăpâni picioarele.

— *Vârtos înainte*!... strigară ceilalţi privitori, simţindu-se şi ei cuprinşi de-un chef nebun. *Daţi mereu!... Să se aprindă pământul de focul călcâielor şi călcâiele de dorul femeilor!*

Şi unul câte unul se prinseră în scurt timp la joc, aşa încât Nicolai cu lungile sale botforte, şi sfiosul Alexandru, şi proprietarul moşiei, care de astă dată uitase ighimoniconul său de stăpân, intrară în danţ cu o furie de copii.

Cine ar fi văzut astfel, între umbrele nopţii şi lumina gălbie a focului, această horă în care şi tineri, şi bătrâni, şi ţărani se ţineau de mână într-un cerc de frăţie, jucând şi frământând pământul la sunetul trişcăi, a cărei tonuri se amestecau cu şoaptele râuleţului şi pâlpâitul focului, s-ar fi crezut transportat în acea vreme binecuvântată pe care povestea o numeşte veacul de aur.

— Nu mai pot, zise Costachi, abia răsuflându-se. V-am pus pe calea adevărului, de-acum eu mă retrag cu cinste dinaintea focului.

— Nu-i papuc, nu-i nimic, adaose Nicolai, părăsind şi el jocul în care făcuse să răsune în cadenţă măreţele sale botforte. Să mă vedeţi pe mine în faţă cu vreo sprâncenată de muiere, şi-apoi să ziceţi de-i jocul joc, şi cheful chef. Aşa odinioară mi-aduc aminte...

— Iar începe istoria ursului, îl întrerupse Costachi.

— Ba nu, a unei femei care...

— Care te-a orbit cu frumuseţea la 100 de paşi depărtare.

— Ba nu, pe care...

— Pe care n-ai văzut-o niciodată, jur pe măselele ursului ce-ai călărit, precum n-am văzut nici noi pe tidva ta părul ce era să ţi se zburlească adineaorea. Nicolai, nu ne strica cheful cu braşoavele tale!

Hora conteni şi dănţuitorii obosiţi se puseră împrejurul focului. Nicolai nu-şi mai urmă istoria căci nime nu-l asculta.

— O doină, Radule! zise Alexandru care, şezând culcat pe-un strat de fân, urmărea cu ochii scânteile ce se pierdeau în vânt.

Alexandru era mai mult poet decât vânător. El iubea la vânat aerul liber, câmpul verde, pădurea misterioasă, iar când i se înfăţişa vreo căprioară, uita adeseori că are puşca în mână.

Radu şterse trişca cu mâneca cămăşii, îi cercă sunetul şi începu apoi doina. Doina orişicând e frumoasă, dar cântată noaptea la lumina focului, sub bolta stelelor, în auzul cerbilor şi al căprioarelor, e ca o rouă dulce ce se revarsă pe inimă. Radu, care de atâtea ori trezise din somn mierlele pădurii cântând doina în zori de ziuă când ducea oile în porneală, ştia să scoată sunete ce în adevăr mergeau la suflet, sunete jalnice, sunete vesele, ca valurile nestatornice ale inimii sale tinere.

— Ce mioară te-a învăţat să cânţi doina aşa de bine? întrebă Costachi.

— Iată mioara, răspunse Radu, întinzând mâna spre un colţ al poienii şi arătând o căprioară care se apropia fără sfială de grupul oamenilor.

În acelaşi moment Nicolai puse puşca la ochi spre a pedepsi pe gingaşa oaspeţă a pădurii de îndrăzneala ce avuse să tulbure liniştea vânătorilor.

— Jos arma!... Măi vânător de strâchini, strigă Costachi lovind cu un băţ peste ţevile puştii lui Nicoai. Nu vezi că căprioara e îmblânzită? Ian priveşte cum se uită de curios la scăfârlia ta goală. Du-te mai bine şi o prinde cu mâinile.

— Lăsaţi, să mă duc eu, zise junele Alexandru, alergând spre căprioara care-l aştepta cu urechile plecate şi cu botul întins, ca şi cum ar fi voit să-i ceară de mâncare.

În momentul însă când Alexandru era să puie mâna pe dânsa, ea flutură din urechi şi făcu o mică săritură înapoi; atunci el înaintă mai cu luare-aminte, iar şăgalnica de căprioară sări iarăşi înapoi, pe urmă în dreapta, apoi în stânga, lunecând totdeauna din mâinile lui, tocmai în momentul în care era să o apuce şi, astfel zburând, ea se afunda mereu în pădure urmărită pas cu pas de junele vânător care nu se îndura să renunţe la speranţa de-a o putea amăgi şi prinde.

Era aproape miezul nopţii. Costachi, nemaigândind la Alexandru care dispăruse din mijlocul vânătorilor, rugă pe moş Simion să-i spuie o poveste din vremea veche; dar n-apucase acesta să zică: „A fost o babă şi un moşneag“, că toţi vânătorii osteniţi horăiau duşi în lumea visurilor. Numai doi sau trei străjeri rămaseră spre a hrăni focul până în ziuă.

III

Alexandru tot mergea înainte urmărind căprioara care, întocmai ca o cochetă ce voieşte să prelungească dorul iubitului ei, sărea când ici, când colea, nedepărtându-se prea mult, dar nici apropiindu-se îndestul, spre a cădea în mâinile lui; când, deodată, uitându-se împrejur, el se văzu singur în mijlocul pădurii, fără să-şi mai aducă aminte de unde a venit şi pe unde trebuie să se întoarcă îndărăt. Spaima îi cuprinse inima, şi fruntea i se acoperi de sudoare. El începu să ţipe din toată puterea plămânilor, spre a fi auzit de tovarăşii săi, dar nime nu-i răspunse decât un ecou depărtat care părea că râde de dânsul.

Apoi iute se sui într-un copac ca doar va zări lumina focului încotrova; însă nimic!... Sus, stelele nenumărate sclipeau pe câmpia albăstrie, jos, codrul ameninţăror se întindea ca o perie sub ochii săi.

Un moment el stătu în hotărârea de-a nu se mai coborî din copac, temându-se de fiarele sălbatice în contra cărora nu avea cu ce să se apere; dar, mai păstrând în inimă o rămăşiţă de speranţă de a regăsi calea pe unde a venit, el se dete repede jos, când iată că întâlni din nou ochii căprioarei care părea a-i zice cu blândeţe: „Ce, te-ai spe-riat?... vino după mine...“ Atunci, aducându-şi aminte că căprioara l-a făcut să rătăcească prin pădure, el intră într-o furie nespusă şi începu să alerge după dânsa prin desimea copacilor, fără să bage de samă că la fiecare creangă rămânea câte o bucată din hainele sale. În sfârşit, el stătu pe loc răzbit de osteneală; pieptul i se bătea tare; iar nu departe de dânsul

vicleana căprioară se opri şi ea, privindu-l mereu şi ademenindu-l să tot înainteze.

„Ciudat lucru, îşi zise el; această căprioară care-mi zâmbeşte şi mă atrage, ce să fie?... Este părere sau adevăr...“ Şi ideea că un farmec îi stăpâneşte pasul şi-i întunecă mintea îl făcu să se înfioare şi mai grozav. Din acel moment lucrurile ce-l încunjurau începură să piardă pentru dânsul fiinţa lor reală, amestecându-i-se sub felurite forme fantastice, care de care mai spăimântătoare. Copacii i se păreau nişte urieşi înfricoşaţi, cu tidva până la cer şi cu braţele întinse spre dânsul, pentru a-l sfâşia; tufarii argintaţi de lumina putregaiurilor, nişte dihănii cu ochi de sticlă şi cu dinţii rânjiţi; pământul, un furnicar de şerpi; pâraiele, nişte ape fioroase fără fund unde dormeau caracatiţele cu mii de picioare încolătăcite. Apoi toate aceste vedenii începură să capete grai şi mişcare, şi, în freamătul ce-i ameţea creierii, se amestecau cântecul buhnelor, miorlăitul mâţelor şi mii de alte glasuri care urlau a moarte în urechile lui, formând la un loc un concert şi un danţ de fantome ce păreau anume venite de prin ţintirimuri spre a se desfăta înaintea lui. Minutele treceau ca secolele, căci el pierduse şi conştiinţa despre timp, când, iată în fine că o geană de lumină se arătă la răsărit readucând bărbăţia în inima lui şi gonind, împreună cu întunericul, spaimele ce-l chinuiau.

Atunci, care fu mirarea lui când, desfăcându-se negurile dimineţii, se văzu deodată ca prin încântec dinaintea unei căsuţe înconjurată cu verdeaţă, pe a cărei prispă şedea o tânără fată blondă ce torcea liniştit în furcă, învârtind fusul la picioarele ei, iar pe prispă, lângă dânsa, căpriţa, pe care Alexandru o urmărise atât de mult, stătea tupilată cu ochii aţintiţi în ochii stăpânei sale, voind parcă a-i zice: „Ţi l-am adus“... Niciodată n-a fost deşteptarea mai plăcută după un vis urât, decât vederea acestei albe copile după atâtea emoţiuni trecute.

Alexandru îşi freca ochii şi nu era sigur dacă vederea nu-l înşeală.

Ea avea ochii albaştri ca viorelele; pe cosiţele ei aurite străluceau picături de rouă ce zorile dimineţii strecurate din cer; picioarele ei goale, mici şi sprintene, păreau că se sfiesc să atingă umedele flori ce împodobeau covorul de verdeaţă de dinaintea prispei sale.

Iar când frumoasa copilă ridică ochii asupra junelui Alexandru, care, cu inima turburată, se apropia de dânsa, i se păru acestuia că o ploaie de fericire cade de sus pe sufletul său.

Era un chip de zână într-un revărsat de zi.

— Bine-ai venit, străine!... zise ea c-un glas dulce care părea a fi un tainic răsunet din vremile poveştilor. De cauţi adăpost după ostenelile nopţii, treci pragul şi vei găsi ce-ţi trebuie.

— Eu voiesc să mă scald în lumina ochilor tăi, răspunse Alexandru, uimit de frumuseţile ei, căci tu eşti un înger ce Dumnezeu mi-a trimis în cale spre a mă face să uit suferinţele nopţii.

— De vii cu gând bun, străine, intră în casa mea; de nu, întoarce-te de la uşă... aici n-a călcat picior de om care să cugete a-mi răpi somnul nopţilor; căci, deşi mă vezi singură, dar nu sunt fără apărare. Am florile care mă privesc cu ochi de dragoste; am păsările ce-mi cântă în streaşina casei; am această căprioară, sora mea de lapte, înzestrată cu suflet năzdrăvan care şede tupilată la picioarele mele; ele mă învaţă a deosebi vorba bună de vorba rea şi-mi întăresc inima împotriva străinilor ademenitori.

— Cine eşti tu, frumoasă copilă, a cărei grai îmbată auzul şi a cărei privire încălzeşte sufletul?... Eşti tu fiinţă pământeană sau zână fermecătoare care, vorbindu-mi de bine, îmi voieşti răul?... Spune-mi de trebuie să fug sau să rămân, căci, deşi mă tem de tine, dar simt că te iubesc.

— Străine, hainele tale sunt rupte, mintea ta e turburată de întâmplările nopţii. Alungă nălucile ce te împresoară şi vino cu mine să-ţi speli faţa în apă de izvor.

Atunci ea îl luă de mână şi-l duse nu departe de casă la un mic izvoraş ce curgea printre firele de iarbă, în unda

căruia Alexandru îşi răcori fruntea; apoi ea îl reconduse în odaie, o odaie mică plină de miros şi de verdeaţă, şi-i dete o cupă de lapte pe care Alexandru o bău însetat, nedezlipindu-şi ochii de pe frumoasa ei figură.

— Ia, vezi soarele acolo la marginea pământului, îmbrăcat în mantia lui roşie de dimineaţă, zise ea arătând spre răsărit. El abia acum s-a trezit din somn şi tu încă n-ai dormit. Reazămă-ţi capul pe căpătâiul acesta şi roagă-te la Dumnezeu să deie odihnă ochilor tăi. Eu voi sta lângă tine, voi toarce în furcă, şi-ţi voi cânta un cântec ce m-a învăţat mama.

— Unde-i maică-ta? întrebă Alexandru.

— Maica mea doarme, răspunse ea, şi două lacrimi lunecând din albastrul ochilor ei căzură pe fragedu-i sân; apoi, învârtind fusul, ea începu să cânte:

Flutur tinerel,
Cu albe-aripioare,
Ce pe flori te legeni
Şi te scalzi în soare,
Să iei bine sama
La cea mândră floare,
Că-n potiri ascunde
Rouă-otrăvitoare.
De chipu-i frumos,
Nu te-ademeni!
Vicleanu-i miros,
Flutur, nu-l sorbi!
Vezi tu mai departe
Sub verde tulpină,
Sfioasă cum şede
O mică sulcină?
Ea nu-i îmbrăcată
În haine-aurite,
Dar ascunse are
Bunuri înmiite.
La ea, fluturaş,
Te grăbeşte, zbori,
Cere drăgălaş
Din sânu-i amor!

Şi astfel cântând, ea învârtea mereu fusul; iar Alexandru se afla sub un farmec neînţeles. Prin glasul ei argintiu ce acoperea ciripitul păsărilor, el auzea felurite tonuri dulci şi răpitoare ce păreau a fi cântate din vioare, din harpe depărtate şi, între altele — lucru ciudat!— i se păru că aude doina cea frumoasă cântată din trişca lui Radu.

Apoi ochii săi se îngreuiară astfel, că nu se mai puteau fixa pe nici un obiect, puterile îi amorţiră, mintea sa se legăna pe valuri de gânduri nehotărâte, iar ea cânta, cânta învârtind fusul:

La ea, fluturaş,
Te grăbeşte, zbori,
Cere drăgălaş
Din sânu-i amor!

până când Alexandru adormi pe căpătâiul de flori ce-i pregătise frumoasa cântăreaţă. Cât va fi dormit aşa, nu se ştie; dar somnul său fu dulce, odihnitor. El avu visuri stranii, icoane ale tuturor emoţiunilor ce-l turburase, între care unul mai cu samă îi rămase întipărit. I se păru că blonda copilă căpătă aripi şi că încet, încet se prefăcu într-un mic nouraş albastru, care, după ce pluti câtva timp în văzduh, îi împrejmui fruntea şi-l sărută. Sărutul era de foc! Atunci... el sări drept în picioare, se uită împrejur, şi, în loc să întâlnească figura frumoasei copile a cărei sărutare ardea încă pe fruntea lui, întâlni faţa neagră şi înăsprită de soare a lui moş Simion.

Florile din fereastră erau veştede, păsările din streaşină nu mai cântau şi căprioara se dusese.

— Unde mă găsesc, moş Simioane? întrebă Alexandru ştergându-şi ochii.

— În casă de om bun, răspunse acesta.

— Dar ea unde-i?...

— Care ea?

— Copila cea bălaie care are o căprioară şi cântă aşa de frumos.

— S-a dus, răspunse moşneagul surâzând, să culeagă sulcină din câmp.

— Să mergem după dânsa!...

— Să mergem!... dar mi-e că, de vom lua opinci de fier şi cârjă de oţel, le vom roade până când vom găsi-o.

— Atunci să aşteptăm aici.

— Cât pentru asta, poţi să o aştepţi aici până când vei avea barba la genunchi; ea tot nu va veni.

— Spune-mi, moşule, ce s-a făcut?

— Vom afla mai târziu, de-a vrea Dumnezeu.

Alexandru stătu mult pe gânduri, cu capul plecat, cu privirea rătăcită, apoi, întocmai ca omul ce se supune unei dureroase hotărâri, el zise lui moş Simion:

— Să ne întoarcem la tovarăşii noştri.

— Dintre toate, vorba aceasta e cea mai cuminte, răspunse moş Simion.

IV

— Bună dimineaţa! zise Costachi junelui Alexandru, care sosise palid şi serios în mijlocul vânătorilor. Ian priviţi-l ce obraz are şi ce galişă căutătură!.. Spune-mi, tinere, de unde vii aşa de opărit?

— De unde vin!...

— Ah! ah! întâmplarea e mai grozavă decât credeam. Tânărul a oftat!... adause proprietarul moşiei.

— Văz fuste de femeie prin căutătura lui, zise Nicolai, răsucindu-şi musteaţa. Alexandru e un berbant.

— Oare nu cumva căprioara cea de astă-noapte era vreo fermecătoare prefăcută, băgă de samă Costachi cu un aer răutăcios. S-au văzut şi de aceste!

— Ba bine că nu, răspunse Nicolai; chiar mie mi s-a întâmplat odată când...

— La dracu cu poveştile tale!... putină de minciuni ce eşti!... strigă Costachi, speriat de noua istorie cu care Nicolai îl ameninţase. Mai bine să întrebăm pe gingaşul nostru amic ce i s-a întâmplat astă-noapte? Dormit-a în vreun lac cu broaşte sau pe braţele moi ale vreunei zâne din pădure?

— Unde-am fost şi ce-am văzut îmi este cu neputinţă să spun, zise Alexandru, căci singur nu ştiu de-am fost treaz sau am visat.

— Toate se vor lămuri mai pe urmă, zise moş Simion. Iar mai întâi, dacă nu vă este cu supărare, să-mi daţi voie, cinstiţi boieri, să vă fac o rugăminte.

— Spune, moş Simioane!

— Băietul meu Radu, doinaşul de aseară, care chiar astăzi împlineşte 24 de ani — cei mulţi înainte! — a intrat în toanele însuratului; el a găsit o fată după gustul lui şi voieşte să o ieie de soţie. Dacă vreunul dintre d-voastră va avea bunătatea să-i fie nun, eu voi îndrăzni să-i aduc o căprioară plocon.

— Bucuros, moş Simioane, bucuros! răspunseră cu toţii. Să vie logodnicii, şi de nun vei alege singur pe cine vei voi dintre noi.

— Veniţi copii!... strigă moşneagul, şi în acelaşi moment apăru Radu dindărătul unui frunzar, ducând de mână o copilă blondă care ţinea ochii plecaţi spre pământ; ea era îmbrăcată în haine de mireasă, având cămaşă de borangic cusută în dungi aurite şi pe cap o cunună de flori împletită cu fire de beteală.

— Crişa ea! zise Nicolai. De ce n-am cunoscut-o eu mai înainte!

— Ea este!... zise Alexandru, tresărind şi luând iute pe Costachi la o parte.

— Care ea?

— Copila cea din pădure... cu căprioara năzdrăvană... şi care cântă frumos, de te-adoarme...

— Nu te înţeleg...

— Chiar astăzi dimineaţă am văzut-o la casa ei în pădure, căci la dânsa m-a dus căprioara... şi ea îmi cântă aşa de dulce, şi se uită la mine cu aşa ochi, încât mi se păru că ce văd este o minune şi ce aud un cântec din cer; iar eu, obosit cum eram de ostenelile nopţii, mă simţii cuprins de-o ameţeală nespusă şi adormii în auzul cântecului ei. Când însă m-am trezit, ea nu mai era. Costachi... priveşte-o cât e de frumoasă!

— În adevăr, e frumoasă, răspunse acesta după ce-o privi câtva timp; frumoasă, dar nu pentru tine.

— Dacă ţi-aş spune că o iubesc?!

— Te cred, dragul meu, însă niciodată amorul tău n-a putut să vie mai fără vreme decât acuma.

— Ce să fac?

— Să-ţi calci pe inimă şi să te pui la înălţimea nefericirii tale, şi fiindcă tocmai acuma ne trebuie un nun pentru a o cununa cu Radu, apoi tu trebuie să te jertfeşti a împlini această sarcină.

— Domnilor, strigă Costachi în glas mare, fără a mai lăsa lui Alexandru timp să se gândească, prietenul nostru Alexandru mi-a spus că voieşte să aibă cinstea de a cununa pe Radu cu frumoasa lui mireasă, şi că le dă zestre doi boi şi o vacă. Primită este cererea lui?

— Primită! Primită!... Ura!.. Să trăiască logodnicii!... răspunseră cu toţii, aruncând căciulile în aer, drept semn de bucurie.

— Fie!... zise Alexandru, a cărui inimă sângera de durere, văzând aşa de repede risipindu-se visul său de fericire.

— Şi cu bine! zise moş Simion, depunând la picioarele lui Alexandru o căprioară sălbatică, tocmai aceea ce-l dusese la mireasa lui Radu. Spusu-v-am eu că ea se dusese să culeagă sulcină din câmp.

Căprioara se gudură înaintea noului său stăpân şi de astă dată nu mai fugi de mâna sa dezmierdătoare.

Alexandru cunună pe tinerii logodnici, dându-le zestrea făgăduită de Costachi, care-i îmbogăţi în scurt timp, căci ea fu dată cu bună inimă; iar el, deşi curteni în urmă în lumea cea elegantă multe femei blonde şi brune, nu se însură însă niciodată, păstrând în inima sa chipul blondei copile încunjurat ca într-un cadru de aur; şi tot ce-a scris şi a rimat în viaţa sa de poet a fost inspirat de razele celor doi ochi albaştri, care în toate nopţile păreau că luminează căpătâiul său.

(*Convorbiri literare,* anul VIII, nr. 3, 1 iunie 1874)

Aliuţă

Novelă dedicată domnişoarei Ana Rosetti

I

Într-o sară de iarnă noi toţi fraţii şi surorile şedeam dinaintea focului şi ascultam pe tata care ne spunea o istorie a lui din copilărie. Tata era bătrân şi văzuse multe care acum nu mai sunt de văzut.

— Hei! dragii mei!... zicea el. Era un timp pe când codrii Orheiului se uneau cu codrii Bâcului, şi aceştia cu codrii Carpaţilor; iar plugul brăzda numai prin poiene şi prin şesurile apelor curgătoare. Pe atunci nu erau nici şosele, nici drumuri bătute, ci oamenii mergeau călări de la sat la sat, de la târg la târg, şi când aveau vreun drum mai lung de făcut se înarmau cu pistoale la oblânc şi se întovărăşeau mulţi la un loc, neîndrăznind să treacă altfel prin potecile pădurilor, care răsunau necontenit de cântecele haiduceşti. Eu însumi am apucat acele timpuri, bune de altfel, căci erau toate cu îndestulare şi nu se cunoşteau nevoile zilnice ale traiului, dar veneau câteodată şi grele cumpene în viaţă ca de-alde-acele ce mi s-au întâmplat mie în copilărie.

— Ce ţi s-a întâmplat? îl întrebarăm noi nerăbdători.

— Apoi de pe când vă povestesc eu nu erau trebile întocmai ca acuma; fiecare trebuia să-şi apere singur avutul, nefiind în ţară altă oştire decât o ceată de arnăuţi, cu simbrie, aduşi de peste Dunăre, care slujeau pentru paza lui Vodă, iar pentru paza ţării era numai bunul Dumnezeu.

Îmi aduc aminte că pe vremea aceea se oploşise la casa noastră un turc cu numele Ali, rămas din oştirile turceşti ce ne cutreieraseră ţara, şi, fiindcă-i era îndemână la noi unde găsise masă şi gazdă primitoare, el nu s-a îndurat să se mai ducă. El a

învăţat limba noastră şi s-a împrietenit atât de mult cu casa şi toţi din casă, încât noi îl dezmierdam cu numele de *Aliuţă*.

Ce-i drept, când am văzut întâi şi întâi pe Aliuţă făcând temenele turceşti, îmbrăcat în hainele lui ciudate, cu cialmaua pe cap, cu iataganul la brâu, şi cu barba lui cea tufoasă şi încărunţită care-i acoperea pieptul, noi copiii ne cam temeam de dânsul, părându-ne foarte fioros, dar încet, încet ne-am deprins cu el, căci era bun şi ştia să ne facă felurite petreceri. Ne istorisea poveşti din *O mie şi una de nopţi*, ne spunea întâmplări de-ale lui din războaiele în care fusese, ne făcea căpcăni de prins vrăbii şi sticleţi, ne ajuta să ridicăm zmei, ne lua cu el la vânat, la pescuit, dar de la o vreme Aliuţă nu mai putea merge nesprijinit pe băţ, şi toate plimbările lui se mărgineau numai prin curte şi grădină. Cincisprezece ani în şir el stătuse la casa noastră, şi ne văzuse pe toţi fraţii şi surorile crescând, şi ne iubea pe toţi deopotrivă, iar noi necontenit îl înconjuram, îi săream pe genunchi, ne jucam cu barba lui albă sau cu cialmaua cea mare care-i şedea ca o plăcintă pe cap, şi când ne zicea el nouă:

— Bre, pui de ghiauri, voi dragi la mine! noi râdeam aşa de tare, că-l asurzeam pe bietul Aliuţă.

Numai dimineaţa când se închina, nimeni din noi nu îndrăznea să-l supere, într-atâta părea de serios şi adâncit în rugăciunea lui. În genunchi, smerit, cu braţele încrucişate pe piept, el spunea când mai tare când mai încet versuri din *Coran*, îşi pleca fruntea până la pământ, apoi, tăcut şi nemişcat, stătea câte o oră întreagă cu ochii aţintiţi spre răsărit sorbind depărtările, călătorind cu gândul prin ţările calde ale copilăriei lui, şi faţa lui atunci se-nveselea, se lumina, ca şi când primblarea i-ar fi fost aievea.

— Aşa că n-ai să te duci de la noi, Aliuţă? îi ziceam eu, netezindu-i barba.

— Cum va fi scris! răspundea el.

Pentru Aliuţă tot era scris. De s-a născut, de-a mers prin bătălii, de-a căpătat răni, de-a venit la noi a fost *scris*. De va

mai trăi mult sau puţin, de se va întoarce sau nu în ţara lui, asemene era *scris* de mai nainte; de aceea el avea întotdeauna faţa senină şi liniştea sufletească a omului ce nu-şi poartă grija vieţii.

Într-una din zile văzui în curtea noastră o mare şi neobicinuită mişcare. Tata era îngrijat şi slugile speriate. O mulţime de ţărani înarmaţi cu ciomege şi topoare se aşezau de pază la poartă şi în jurul casei; era o nerânduială cum nu fusese niciodată.

— Ce este? întrebai eu pe Aliuţă.

— Nimic, răspunse el. Bujor a trimis o scrisoare prin care ne dă de veste că mâini la amiază are să ne calce casa.

— Şi ce are să fie, Aliuţă?

— Ce va fi *scris*! adaose el cu faţa liniştită.

II

Speriaţi ca şi când această scrisoare ar fi venit în momentul când tata ne povestea, noi ne îngrămădeam unul în altul dinaintea focului şi, plini de neastâmpăr, cu ochii mari deschişi, aşteptam sfârşitul istoriei.

— Bujor, urmă el, a fost dintre cei mai vestiţi hoţi din ţară. Babele şi acuma vorbesc despre el la şezătoare, şi lăutarii îi cântă cântecul:

Frunză verde de năgară,
A ieşit Bujor în ţară,
Bate, pradă, nu omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n boală.

De cum i-a răsărit musteaţa, el s-a simţit cuprins de dorul voiniciei, şi maică-sa n-a mai putut să-l stăpânească. În zadar a plâns ea şi a făcut rugăciuni pe la biserici, ca să-l întoarcă de la plecările lui; într-o zi de primăvară el îşi puse puşca pe umăr, căciula pe-o ureche şi îşi luă ziua bună de la maică-sa zicându-i:

— Maică, nu mai plânge; eu merg să fac dreptate în ţară; să ieu de la cei bogaţi, să dau la cei săraci şi să stric legile cele rele făcute de domnie.

Apoi, chiuind şi hăulind, el apucă calea codrului care-l chema la viaţă fără stăpân, şi nu mult după aceea se şi auzi prin ţară de numele lui Bujor.

Doisprezece tovarăşi, fraţi de cruce, fugiţi de la coarnele plugului, se adunară în jurul lui şi, încrucişând fierul cuţitelor, îi jurară credinţă şi ascultare fără margine cu drept de viaţă şi de moarte asupra lor. De atunci, fost-au mulţi călători opriţi în drum, multe case boiereşti călcate, multe poteri împrăştiate, şi iarăşi multe pungi cu bani împărţite la săraci, şi multe vaci cu viţel dăruite la văduve şi orfani, aşa că unii îl blăstămau şi alţii îl binecuvântau, iar Bujor domnea nesupărat peste moşii, drumuri şi păduri, şi vestea despre dânsul merse până-n ţările vecine.

Era în luna lui august, pe la strânsul păinii, când tata primi scrisoarea de la Bujor. Se ţinu mare sfat la curte de trebuie să ne supunem sau să ne împotrivim. În toată casa nu erau decât două puşti cu cremene, una a lui tată-meu şi cealaltă a lui Aliuţă, o şuşanea lungă pe care turcul o rezema pe crăcană când se cobora la iaz să împuşte raţe. În sat asemenea nu era decât un singur puşcaş, care niciodată în viaţa lui nu se luptase decât cu vânatul din pădure; prin urmare, nu era mare speranţă în puterea noastră de împotrivire. Cu toate aceste, părerea lui Aliuţă de a ne opune cu arma la năvălirile hoţilor, împărtăşită şi de noi, copii neştiutori de primejdiile ce ne ameninţau, precumpăni asupra ideii de supunere, susţinută fără osebire de toate slugile din casă. Îmi aduc aminte şi acuma, adause tata surâzând, cu ce încredere în voinicia mea înşfăcai teaca iataganului lui Aliuţă şi o învârtii în dreapta şi în stânga împrejurul meu, doborând cu gândul toţi hoţii la pământ.

„O! numai să vie Bujor, ziceam în mintea mea, şi va vedea el!“

Apoi, după planul lui Aliuţă, un om fu aşezat în clopotniţa bisericii ce era aproape de poarta curţii, cu poruncă că, îndată ce va zări hoţii în depărtare, să tragă clopotele pentru a ne da de veste. Douăzeci de oameni înarmaţi cu ciomege, cu coase şi topoare fură rânduiţi la poartă sub comanda vânătorului din sat şi câte alţi douăzeci la fiecare uşă de intrare a caselor boiereşti, în total ca la 60 de oameni, care, deşi rău înarmaţi şi nedeprinşi cu luptele, dar erau destul de numeroşi pentru a pune stavilă hoţilor, mai ales când aceştia aveau să vie ziua mare, cu pieptul deschis, în urma unei scrisori prevestitoare.

Câte un pahar de rachiu fu împărţit la fiecare străjer şi, mulţumită îmbărbătărilor necontenite ale lui Aliuţă, ei se ţineau bine la posturile lor.

Două ore stăturăm aşa în aşteptare... când deodată omul din clopotniţă prinse să sune. El zărise un colb pe muchea dealului învecinat şi, puţin după aceea, numără treisprezece inşi călări care se iviră pe muche, unul câte unul, şi se coborau acum pe drumul ce duce la curte. Un fior trecu prin inimile tuturor.

— Copii, ţineţi-vă bine, strigă Aliuţă străjerilor ce se frământau de neastâmpăr. Allah e cu noi!

Mulţi erau acum cu toţii, şi, cu ochii aţintiţi asupra dealului învecinat de unde venea primejdia, iar după câteva minute, puturăm vedea şi noi, cei din ogradă, cum se coborau haiducii la pas, liniştit, cântând, parcă veneau la masă mare. Ei se opriră un moment dinaintea crâşmei unde Bujor îi cinsti cu câte un pahar de vin, apoi porniră din nou spre curte. Acum se trecuse de şagă; avem să dăm piept la piept cu hoţii; să împuşcăm într-înşii; să fim împuşcaţi de dânşii; şi câţi din noi aveau să moară?... şi câţi să scape?... iată întrebarea ce şi-o punea fiecare, întrebare groaznică ce o vedeam zugrăvită cu culorile spaimei în faţa tuturor. Iar eu, care cu o oră mai înainte făcusem atâta ispravă cu teaca iataganului lui Aliuţă, simţii acum că mi se taie picioarele şi fără voie mă apropiai de tata. Tata era galben ca ceara, tăcut şi în aşteptare, s-ar fi zis că-şi

numără bătăile inimii; străjerilor de asemine nu le era îndemână. Ceea ce-i tulbura cu deosebire era neînchipuita linişte cu care veneau hoţii asupra lor, parcă nici le păsa că sunt 60 de oameni gata să-i primească cu coase şi topoare. În acelaşi timp clopotul suna mereu a restrişte şi, cu atât mai mult suna, cu cât haiducii se apropiau. Parcă vestea ceasurile morţii.

— Ah! Iată-i... iată-i... sosesc!

Ajuns dinaintea bisericii, Bujor deodată se opreşte, ia la ochi pe clopotar, şi... o! Doamne, ce văzui!... În momentul în care trăsni arma, văzui pe nenorocitul clopotar căzând de-a roata în aer din înălţimea turnului, cum ar cădea o ţarcă din vârful unui plop. În acelaşi moment spaima răzbătu cu iuţeala fulgerului în inimile tuturor, o spaimă straşnică, neînvinsă, spaima morţii care întunecă mintea şi îngheaţă sângele în vine, şi într-o clipă toţi străjerii, atât cei de la poartă, cum şi cei dimprejurul casei, aruncară la pământ ciomegele, coasele, topoarele, şi care-ncotro prinseră să fugă ca nişte nebuni, nevoind să mai ştie de glasul tatălui meu şi al lui Aliuţă care căutau să-i stăpânească. Iar când cei doisprezece haiduci călări împestriţaţi cu găitane şi cu puştile pe umăr, se arătară în dreptul porţii, nici o suflare de om nu mai era în curte afară de noi şi Aliuţă.

Atunci... părăsiţi de toţi, intrarăm în casă ca în ultimul loc de scăpare, iar Aliuţă închise uşa cu zăvorul. Momentele erau înfricoşate. Auzeam împrejurul nostru glasul haiducilor, zângănitul armelor, sforăitul cailor, iar peste toate glasurile şi toate sunetele domnea glasul lui Bujor care făcea rânduială între haiduci.

— Spargeţi uşa! strigă el.

Deodată auzii lovitura unui topor ce se înfipse în uşă, apoi auzii a doua şi a treia lovitură, urmate de mai multe altele care răsunau în înseşi inimile noastre. Dar în acelaşi timp auzii aceleaşi lovituri şi la uşa din dos, încât eram acum cuprinşi din două părţi şi fără nici un mijloc de scăpare.

De ce însă primejdia se făcea mai mare, de ce Aliuţă se îmbărbăta mai mult. Cu iataganul în mână el sta la crăpăturile uşii să reteze capul celui întâi ghiaur ce s-ar ivi; dar nici unul nu se ivi, numai topoarele curgeau ca ploaia, până când uşa ţăndurită căzu din ţâţâni... Atunci Bujor se întâlni faţă în faţă cu Ali. Îl recunoscu dintre toţi, fiindcă el era cel mai 'nalt, mai chipos şi mai fioros.

— În lături, ghiujule! strigă hoţul.

— În lături tu, câine! răspunse Ali, repezind iataganul asupra capului lui Bujor, însă fierul turcului întâlni fierul hoţului şi ambele scăpărară de iuţeala loviturii. Ei stătură apoi o minută şi se priviră în ochi. Hoţul avea faţa crudă, dar despreţuitoare a unui om ce nu-i vine să se puie la luptă c-un protivnic atât de bătrân, iar acesta nu mai era Aliuţă cel bun, pe genunchii căruia săream noi ca nişte veveriţe. Era zis în legea lui să apere cu pieptul casa ce-l adăpostise, şi toate puterile din tinereţe, toată sălbăticia ienicerească îi revenise ca prin farmec. Drept sta el acum ca lumânarea, hotărât, ameninţător, cu fruntea încreţită, cu dinţii încleştaţi şi se uita şi chibzuia unde să lovească din nou.

— Aşa te vreu, turcule, zise Bujor, de-acum cu mine la luptă dreaptă! Iar voi, adaose el tovarăşilor săi, staţi şi priviţi cum căpitanul vostru ştie să pedepsească obrăznicia unui turc.

— Aci, în pragul uşii, am să-ţi săp groapa, răspunse Ali; şi lupta iarăşi se încăieră. Bujor îşi păstra cumpătul şi lovea cu măsură, pândind toate apucăturile protivnicului său, iar mânia turcului mergea tot crescând şi mişcările lui din ce în ce se iuţeau, parcă puteri noi curgeau necontenit în vinele lui. De la o vreme însă fiarăle lor nu se mai ciocneau, nu mai scăpărau, ci lipite, încolăcite alergau împreună, când în dreptul pieptului, când în dreptul ochilor, când deasupra capului, întocmai ca doi fulgeri îngemănaţi.

Hoţii care intraseră acum în casă priveau lupta cu braţele încrucişate, siguri fiind de mai nainte de izbânda căpitanului, iar noi, galbeni, înmărmuriţi, aşteptam cu tremur minuta

hotărâtoare, fiind de aseminea siguri de mai nainte că, oricum se va sfârşi lupta, tot rău va fi pentru noi... Când, deodată, turcul, desprinzându-şi arma de arma duşmanului său, făcu un pas îndărăpt, deschise nişte ochi mari peste măsură, strigă „Allah!“ şi ca un tigru însetat de sânge se aruncă asupra lui Bujor.

Un freamăt trecu prin rândurile hoţilor... Atunci... O! spaimă!... O! urgie!... Atunci fără veste trăsni o puşcă îndărătul meu, de care toate geamurile se cutremurară, şi prin fumul ce năvăli prin odaie văzui pe Aliuţă, pe bătrânul şi viteazul Aliuţă, îngenunchind. Lovit în spate de unul din tovarăşii lui Bujor, el scăpă arma şi căzu la pământ scăldat în sânge. În faţa acestui neaşteptat sfârşit, Bujor, el însuşi, rămase un moment uimit cu hangerul în mână, nedumerindu-se ce să facă; apoi deodată îşi încruntă privirile, ca om ce şi-a luat o groaznică hotărâre, se îndreptă cu paşi sunători spre noi care stam fără suflare, grămădiţi unul în altul, trecu alături de mine atingându-mă cu haina, şi se opri dinaintea hoţului ce omorâse pe Ali.

— Cine nu cinsteşte lupta dreaptă şi ucide pe la spate, ucis trebuie să fie!... zise el, despicând în acea clipă capul ucigaşului în două.

Apoi cu faţa şi mai cruntată, în care era scrisă osânda noastră de moarte, el se întoarse iarăşi spre noi aţintindu-ne de astă dată drept în ochi, parcă ar fi voit înadins să ne prelungească agonia; merse până la locul unde zăcea Aliuţă la pământ, îl privi un moment în tăcere, tăcere înfricoşată, din care nimene nu ştia ce are să iasă, căci noapte se făcuse sub genele lui... când iată, minune mare... faţa lui deodată se însenină, ca şi când o rază de sus i-ar fi străbătut prin creieri şi, îndreptându-se către tovarăşii săi, le zise:

— Copii, acest bătrân ucis mişeleşte a apărat o casă de *creştin* şi el era *turc*. Dumnezeu nu ne va ajuta dacă, pe lângă păcatul morţii lui, vom adăugi şi alt păcat... Să mergem de aice!...

Ascultători de glasul căpitanului, hoţii îşi făcură semnul crucii, încălecară şi se duseră în lume, numai haiducul cel

ucis rămase lungit la locul lui şi, nu departe de dânsul, sărmanul Aliuţă şedea şi el fără mişcare cu faţa acum îndulcită de suflarea morţii şi cu ochii deschişi şi aţintiţi, aşa cum îi avea el în rugăciunile de dimineaţă, când rătăcea cu sufletul în ţările cele calde ale copilăriei lui.

A doua zi un sicriu frumos, împodobit cu ţinte de argint, cu semnul semilunii pe capac, şi purtat pe umerele noastre, fu aşezat sub cea mai pletoasă salcie din grădină, cu capul îndreptat spre răsărit. Nici preoţi, nici rude nu erau în jurul sicriului, dar eram noi, prieteni de altă lege, agonisiţi de el la bătrâneţe, care stam îngenuncheaţi şi plângeam din inimă pe bunul şi scumpul Aliuţă.

Pe mormântul lui stă astăzi o marmură albă pe care sunt săpate cu litere de aur cuvintele lui Bujor:

„Acest bătrân ucis mişeleşte a apărat o casă de *creştin* şi el era *turc*“.

Aici tata sfârşi de povestit; iar noi am rămas tăcuţi şi cu lacrimile în ochi, şi, multă vreme după aceea, figura bună a lui Aliuţă nu înceta de a se amesteca noaptea în visurile noastre copilăreşti.

(*Convorbiri literare*, anul XIV, nr. 6, 1 septembrie 1880)

*Hatmanul Baltag**

În vremea de demult pe când cucoanele se numeau *jupânese*, iar boierii mergeau la Divan cu călimările în brâu, trăia în ţara de jos a Moldovei un tânăr boier de starea întâi, cu numele *Baltag*. El avea toate drepturile pentru a se numi boier. Avea carte scrisă pe pergament cu iscălitură şi pecete domnească, locuia pe malul Trotuşului, într-o casă mare cât o cetate, încunjurată de ziduri groase, şi avea o moşie care se întindea de jur-împrejur aşa de departe, că nu-i mai ştia hotarele.

Se zice că în timpul lui Ciubăr Vodă un străbun al său ar fi tăiat într-o bătălie atâţia turci cu un baltag de argint, încât Ciubăr Vodă, drept răsplată, îi dădu numele de Baltag, înaintându-l la rangul de *hatman* cu dreptul de a purta acest titlu din neam în neam, har de care nu se bucurau nici unul din ceilalţi boieri şi slugi credincioase ale domniei lui. În acelaşi timp Ciubăr Vodă, care era un domn cu dare de mână, îi dărui tot pământul ce el, hatmanul, putu să vază cu ochii roată împrejur de pe un vârf de deal, pământ în care se cuprindeau nenumărate păduri, şesuri, lacuri şi ape curgătoare. Pe acel vârf de deal, el îşi clădi casa spre amintire de răsplata domnească; însă într-o bună dimineaţă, părându-i-se moşia cam strâmtă, el mai înghiţi o moşie răzăşească de-alăturea, alungând pe toţi răzeşii cu traista-n băţ, iar pe cel mai colţos dintre dânşii îl linişti, spânzurându-l de un copac. De-atunci, de câte ori bătea cel mai mic vânt, hornurile casei sale şuierau aşa de groaznic, încât părea că se aud suspinuri şi gemete de oameni; iar în

* Imitaţiune după Dickens (n.a.)

timp de noapte, luna îşi deschidea drum prin ziduri, luminând ca ziua unele părţi ale bolţilor şi lăsând altele într-o fioroasă întunecime

Tânărul hatman, a cărui poveste o povestim, avea sângele războinic al străbunului său, nu însă şi năravul de a înghiţi moşii răzăşeşti. Din contra, era darnic şi cheltuitor. El avea ochii îndrăzneţi, părul negru şi tufos, şi musteţile aşa de lungi, încât îi împungeau urechile. La vânat el purta pe spete un mintean alb de aba, în picioare ciubote de iuft lungi până la genunchi şi la brâu un cuţit şi un corn de vânat, din care ştia să scoată felurite sunete, şi mai dulci şi mai aspre.

La masă el prânzea totdeauna împreună cu doisprezece ciraci ai săi, boieri mai mici de casa Baltagilor, toţi buni de pahar şi vânători de meserie. Ei asemine purtau mintene albe, însă de-o aba mai proastă, şi ciubote de iuft, cu talpa mai groasă.

Când hatmanul Baltag suna din corn în zori de ziuă pe vârful dealului, cei doisprezece ciraci ieşeau grabnic în calea sa, cu durdele în spate şi cu ploştele la brâu, şi din grăsimea celui întâi urs ucis în bârlog, hatmanul îşi ungea musteţile.

În toate sările ei beau vin vechi de Odobeşti până ce cădeau sub masă, iar hatmanul, care dintre toţi era cel mai aprig sugător al gărăfilor pline, rămânea totdeauna cel din urmă în picioare, privind cu dispreţ ciracii săi căzuţi.

Dar plăcerile de la masă şi de sub masă cer şi ele oarecare schimbări. Astfel, în toate sările, aceeaşi masă înconjurată de aceleaşi obrazuri, care spun aceleaşi poveşti, devine până în sfârşit urâcioasă, şi hatmanul Baltag, nemaigăsind gust în asemene petreceri, căsca de-şi spinteca fălcile, şi de multe ori îşi exprima urâtul cu pumnii grămădiţi pe spinarea ciracilor săi. Într-o sară, după o zi de vânătoare, în care Baltag făcuse mari izbânzi înjunghiind cu cuţitul de la brâu un urs mare care trebuie să fi fost tata urşilor, el se puse mânios în capul mesei, aţintind mereu ochii pe podul afumat al sălii. El înghiţi în tăcere multe pahare, însă cu cât înghiţea mai mult, cu atât

devenea mai morăcănos. Acei dintre ciracii săi, care aveau locurile de cinste din dreapta şi din stânga sa, se sileau pe cât puteau să nu rămână în urmă cu înghiţiturile, inundând în acelaşi timp şi aerul său posomorât.

— Voiesc, strigă deodată hatmanul, lovind cu pumnul în masă şi cu cealaltă mână răsucindu-şi musteaţa, voiesc să beau în sănătatea hătmănesei Baltag!

Cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft se îngălbeniră groaznic la faţă, nu însă şi la nasuri, a căror văpsea era neschimbată.

— În sănătatea hătmănesei Baltag, strigară în cor cei cu ciubote de iuft, şi ale lor douăsprezece gâtlejuri înghiţiră douăsprezece pahare pline ochi, cu un vin busuioc de la Baltag bătrânul, un vin aşa de bun, că ei nu mai sfârşeau de a-şi linge ale lor douăzeci şi patru de buze.

— Fiica cea frumoasă a vornicului Smereanu, adause Baltag voind să-şi explice toastul. Înainte de-a asfinţi soarele de mâine am să o cer în căsătorie de la părintele ei, şi, dacă el se va împotrivi, baltagul meu strămoşesc îi va juca pe spate.

Un freamăt surd se răspândi în sală, şi fiecare dintre ciracii lui Baltag, cunoscându-l om hotărât, gata a-şi preface vorbele în faptă, se scărpină cu îngrijire pe spete.

Era pe atunci lucru frumos şi vrednic de laudă ascultarea fetelor. În zilele noastre aceasta nu se mai vede.

Dacă fiica vornicului Smereanu ar fi zis, spre pildă, că inima ei este juruită altuia, şi ar fi căzut în genunchi udând cu lacrimi amare picioarele părintelui ei, sau ar fi căzut leşinată după obicei, desigur pe spetele bătrânului vornic Smereanu ar fi jucat baltagul hatmanului. Însă buna copilă stătu smerită când se înfăţişă peţitorul cu cererea din partea hatmanului Baltag; apoi se retrase tăcută în odaie, spre a vedea pe fereastră viind logodnicul ei, şi nu bine se încredinţă că tânărul cel nalt cu musteţile mari este viitorul ei mire, că de îndată alergă la părintele ei spre a-i zice că este gata să se jertfească pentru liniştea lui. Bătrânul vornic

o strânse cu duioşie la piept, şi era cât pe ce să verse o lacrimă de bucurie.

În acea zi, mare serbare se făcu la moşia vornicului Smereanu. Mai mulţi juncani şi cârlani fură tăiaţi şi împărţiţi la oameni; mai multe poloboace cu vin fură supte până la cea din urmă picătură.

Lăutarii scoteau din gâturi şi arcuşe cântece de cele lungi bătrâneşti, şi cu fesurile lor se cinstiră cu vin, şi cobzele lor se umplură cu bani, iar horele în care gingaşele fete de la ţară îşi legănau sânurile, nu mai conteneau din răsărit şi până în apus de soare.

În sfârşit, însurăţeii, săturându-se de benchetuit, îşi luară ziua bună de la tata şi mama Smereanu, şi plecară acasă, înconjuraţi de cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft.

Timp de şase lungi săptămâni urşii şi porcii sălbatici fură lăsaţi în pace; puştile ruginiră şi cornul lui Baltag nu mai scotea decât sunete răguşite.

Dar dorul vânatului apucă din nou de inimă pe tânărul însurăţel şi, într-o bună dimineaţă, el porunci ciracilor să se pregătească pentru a merge la pădure.

— Iubitule!... zise hătmăneasa.

— Scumpă!... zise hatmanul.

— Ce gălăgie este acolo?...

— Unde, draga mea?... răspunse hatmanul tresărind.

Atunci, cu alba-i mână, ea arătă, de la fereastra unde se găseau amândoi, pe cei doisprezece ciraci care prânzeau şi cinsteau, spre a-şi întări picioarele pentru vânătoarea ce se pregătea.

— Tovarăşii mei se pregătesc de vânat, doamnă, zise hatmanul.

— Alungă-i, dragă.

— Să-i alung!... strigă hatmanul necrezând auzului său.

— Dacă mă iubeşti, suflete.

— Dar pentru Dumnezeu!...

În acelaşi moment hătmăneasa scoase un ţipăt şi căzu leşinată la picioarele soţului ei.

Ce credeţi că a făcut vestitul, înfricoşatul hatman Baltag?

A chemat îndată slujnica spre a stropi cu apă pe soţia sa; a trimis după un doctor; apoi repede s-a scoborât în curte şi a alungat pe toţi ciracii săi, dând, la care cum apuca, drept ziua bună câte un picior în spinare, întovărăşit de câte o zdravănă sudalmă.

Ştiut este că multe femei au meşteşugul de a pune pe bărbaţii lor sub papuc. Din numărul acelora era şi hătmăneasa. Astfel, prin un mijloc sau altul, ea puse o mare stăpânire pe hatmanul Baltag. Puţin câte puţin, zi cu zi, an cu an, ea tot mai mult îl supunea voinţelor sale, şi bietul hatman, la vârsta de 48 de ani, ajunse, fără să ştie cum, a fi un lucru de prisos în casă. N-ar fi fost nimica dacă nenorocirile lui Baltag s-ar fi mărginit aice, însă un an după căsătoria sa un mic hătmănel intră cu pompă în lume, şi în bucuria lui se deşertară multe gărăfi şi se cheltuiră multe parale. În anul al doilea veni rândul unei mici hătmăniţe; şi aşa în fiecare an rând pe rând, se înfăţişa câte un hătmănel, câte o hătmăniţă, ba uneori şi câte doi împreună, până când numărul odraslelor lui Baltag se înmulţi la doisprezece.

În fiecare zi de naştere mama soacră găsea de bănuit şi de cârtit cum că se zdruncină sănătatea scumpei sale fiice; şi dacă nu se făceau toate după cheful ei, ori că ciorba nu era destul de caldă, ori că muştile bâzâiau prin odaie, gura ei umbla ca o moară stricată, şi nimene nu mai avea odihnă în casa lui Baltag. Sărmanul Baltag suferi cât putu, dar de la o vreme pierdu cheful şi pofta de mâncare, şi căzu într-o adâncă melancolie.

Spre culmea nenorocirilor sale, nici trebile nu-i mergeau tocmai bine. El făcuse datorii, şi lăzile sale, pe care familia Smereanu le crezuse nesecate, ajunseră la fund.

„Ce-mi mai rămâne de făcut? se întrebă hatmanul pe sine. Dacă m-aş ucide!...“

Aceasta era o idee ca toate ideile. Iată-l, deci, că ia un cuţit de vânat dintr-un dulap; îl ascute pe ciubotă şi-l îndreaptă spre gâtlej.

— Nu merge, zise hatmanul, oprindu-se în drum. Se vede că nu taie destul de bine. Apoi, mai ascuţindu-i tăişul, ridică iarăşi spre gâtiţă ucigătoarea unealtă, care părea a nu pune îndestulă bunăvoinţă.

În acelaşi moment însă, o mare larmă, care se auzi între copii în odaia de alăturea, îi opri mâna în loc.

— Dac-aş fi holtei, zise Baltag suspinând, n-aş avea nemulţămirea să fiu întrerupt în trebile mele.

— Hei! Băiete! adă-mi o garafă de vin şi un ciubuc în odaia cea boltită de lângă paraclis.

O slugă îndeplini porunca cu grăbire, şi, după câteva minute, Baltag intră în odaia cea boltită, se aşează pe un jilţ dinaintea focului ce împrăştia în casă o lumină galbenă, şi se rezemă cu cotul pe-o masă pe care erau aşezate ciubucul şi garafa cu vin.

— Aprinde lumânarea, zise Baltag.

— Mai aveţi ceva să porunciţi? întrebă sluga.

— Să mă laşi singur.

Sluga credincioasă ieşi, şi Baltag închise uşa cu zăvorul.

— Să-mi fumez întâi ciubucul, zise hatmanul, ş-apoi sara bună.

Punând cuţitul la îndemână, el se răsturnă pe jilţ cu picioarele întinse spre foc, şi, după fiecare înghiţitură de vin slobozea câte un gât de fum din ciubuc.

El începu să gândească la fel de fel de lucruri, la supărările lui de faţă, la fericitul timp al holteirei sale, la ciracii săi cu ciubote de iuft, împrăştieţi de mulţi ani cine ştie pe unde; cu toate că despre unul ştia că a murit cu cinste pe şesul Frumoasei, că un altul şi-a strămutat locuinţa la groapa Ocnei, iar că vro trei alţii au răposat prin spitaluri. Apoi urşii şi porcii sălbatici începură să-i frământe mintea; când, iată că, ducând cel din urmă pahar la gură, după care venea rândul cuţitului, văzu cu mirare că nu mai era singur în odaie. Da, nu, nu era

singur! În faţa focului o figură hâdă şedea zgribulită cu braţele încrucişate şi tremura de frig. Ochii săi în fundul capului sticleau ca nişte putregaiuri în întuneric; faţa-i zbârcită era peste măsură de lungă şi încadrată în nişte păr negru, care spânzura drept în jos pe scăfârlia sa vânătă, întocmai ca feştila lumânărilor. Acest chip era îmbrăcat într-o lungă mantie neagră cu dungi albe pe margini, şi cătărămile, în care era prinsă mantia, înfăţişau cele două oase încrucişate, semnul morţii de pe racle. Picioarele sale slabe se arătau ascuţite şi sunau în încheiturile lor.

Fără să aibă grija hatmanului, ea ţinea ochii aţintiţi asupra focului.

— Sluga! strigă hatmanul în glas mare, spre a-i deştepta luarea-aminte.

— Sluga! răspunse strania nălucă, îndreptându-şi ochii asupra hatmanului, fără însă să se mişte de pe scaunul ei. Ei!... Şi!...

— Ei!... Şi!... adause hatmanul înfruntând cu bărbăţie privirea pironită a oaspetelui său. Pe unde ai intrat?...

— Pe uşă.

— Cine eşti tu?

— Un om.

— Nu te cred.

— Atunci nu crede.

Figura se uită câtva timp la Baltag, care nu părea deloc înspăimântat de vocea ei răguşită, şi apoi îi zise cu un ton mai domol:

— Ascultă, văd că nu te pot înşela. În adevăr, eu nu sunt om.

— Ce eşti atunci?

— Sunt o nălucă.

— Ciudat lucru!... răspunse hatmanul cu un aer de dispreţ.

— Sunt năluca disperării şi a sinuciderii.

Atunci ea se întoarse către hatman spre a încinge cu el o convorbire mai prietenească; dar, lucru nemaipomenit încă, de care însuşi hatmanul se miră, el care nu prea avea obicei să se mire de orice: ea îşi dădu în lături poalele mantiei şi scoase

un cogemite par ce-l avea înfipt prin stomac de-a curmezişul trupului, şi-l puse pe masă întocmai ca pe un baston.

— Acum, zise năluca, arătând din ochi cuţitul de vânat, ai de gând să faci ceva pentru mine?

— Încă nu, răspunse hatmanul, trebuie mai întâi să-mi mântui ciubucul.

— Atunci, dă mai iute.

— Se vede că te cam grăbeşti.

— Ba bine că nu, am atât de lucru în lume, încât timpul mi-e numărat pe degete.

— Vrei să ciocnim un pahar?

— Aceasta nu mi se întâmplă niciodată, răspunse năluca oţărându-se, vinul nu-i bun decât pentru a da oamenilor chef de trăit.

Hatmanul aruncă din nou o ochire pătrunzătoare asupra oaspetelui său, părându-i-se cam deşănţat, şi-l întrebă dacă nu cumva are obiceiul să ajute cu însăşi mâna sa pe cei ce voiesc să se sinucidă.

— Nu, răspunse năluca cam îngăimat, dar stau faţă totdeauna.

— Pentru a judeca despre ghibăcia loviturii?

— Cam aşa, răspunse figura, dezmierdând vârful parului ce-şi scosese din trup. Hai, grăbeşte-te, căci mă aşteaptă un tânăr fără treabă şi supărat de prea multa sa avere.

— Un om care voieşte să se ucidă, fiindcă are prea mulţi bani. Ha! ha! ha! aceasta-i nostim!... Şi hatmanul scoase un hohot de râs din toată inima, precum de mult nu i se întâmplase.

— Mă rog, conteneşte cu râsul, zise năluca cu glas rugător.

— Pentru ce?

— Pentru că râsul mă supără; suspină însă cât vrei, aceasta îmi place.

Hatmanul, ca un om binecrescut, suspină spre a-i face pe plac.

Atunci năluca luă cuţitul şi i-l puse în mâini cu politeţea cea mai ademenitoare.

— Fără şagă, e nostimă idee, zise hatmanul cercând tăişul cuţitului. Un om care se ucide, pentru că are prea mulţi bani.

— Ba!... răspunse năluca. E tot aşa de nostim ca şi cel ce se ucide, fiindcă nu are de ajuns.

Ce e drept aceste cuvinte fură rostite cam fără băgare de seamă; năluca credea că hatmanul e prea hotărât la moarte, ca să aibă nevoie a-şi mai drămălui vorbele cu el.

La aceste cuvinte însă hatmanul deschise nişte ochi mari, întocmai ca un om ce se trezeşte din somn.

— Da!... Aşa este... zise el. Nici un rău fără leac.

— Afară de o ladă deşartă, strigă năluca.

— S-au mai văzut lăzi deşarte umplându-se la loc.

— Femeia rea de gură!... zise arătarea cu un glas lung, răguşit, ce părea că vine de sub pământ.

— O! Dacă e numai pentru atât, voi face-o eu să-mi ştie de frică.

— Doisprezece copii!... ţipă năluca ca la surd.

— Dintre toţi, va ieşi poate vreunul cumsecade.

Năluca devenea din ce în ce mai desperată, văzând că hatmanul la toate întâmpinările ei o răpunea. Cu toate aceste, ea încercă să o întoarcă pe glumă.

— Ai râs destul până acum, zise ea, să mai vorbim şi serios. Haide, părăseşte lumea aceasta deşartă.

— Nu ştiu, zău, răspunse Baltag, jucându-se liniştit cu cuţitul. Nu ştiu, zău. Negreşit că lumea aceasta e deşartă, precum zici, dar cine mă asigură că lumea cealaltă e mai veselă; căci, judecând-o după figura d-tale, pare a nu fi tocmai atrăgătoare. Mă închizeşlueşti d-ta că voi câştiga cu schimbul? Iaca vezi!... adause hatmanul, sculându-se cu iuţeală în picioare, la aceasta încă nu mă gândisem.

— Să nu mai lungim vorba, grăbeşte-te, ţipă năluca crâşnind din dinţi.

— Hait... Cară-te de aici!... răspunse Baltag cu ton hotărât. M-am săturat să privesc obrazul tău sarbăd. Voi şti eu să prefac lucrurile în casa mea; voi merge la vânat la

urşi; voi vorbi femeii mele cum se cuvine, şi dacă mama soacră nu-şi va ţine gura, voi da-o de spate afară. Apoi, aducându-şi aminte de prostia ce era să facă, se aruncă în adâncul jilţului şi trânti un râs atât de vesel şi răsunător, încât toată odaia se cutremură.

Năluca speriată făcu câţiva paşi îndărăpt, se uită încă o dată la hatman cu ochii săi pironiţi, apoi, înşfăcând parul, şi-l petrecu prin stomac de-a curmezişul trupului, păn'ce vârful ieşi îndărăptul spinării, şi după ce aruncă un urlet înspăimântător, se făcu nevăzută.

Hatmanul Baltag nu se mai întâlni cu dânsa niciodată; el vorbi cu hătmăneasa şi cu mama ei un cuvânt sănătos care fu de ajuns, şi trăi încă mulţi ani, deşi nu în bogăţie, dar destul de fericit, spre a nu-i mai veni în minte ideea sinuciderii.

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 5, 1 august 1874)

Şanta

La Şanta, la crâşmăreasă
Cu ochi mari de puică-aleasă,
Bea Codrean, se veseleşte,
Cu Şanta se drăgosteşte.

(*Poezii populare*, Alecsandri)

I

Într-un fund de pădure unde se-mpreună două râpi adânci, hăţaşe de vulpi şi de lupi, ardea un foc în jurul căruia doisprezece oameni şedeau culcaţi la pământ şi sfătuiau între dânşii. Căciulile lor ţurcăneşti, de blană de oaie brumărie, îndesate până la sprâncene, mintenele de aba albă, împestriţate cu găitane negre şi aninate câte pe un umăr, mănunchiurile de cuţite ce ieşeau din turetce şi oţelele de pistoale ce străluceau în curelele de la brâu, le dădeau o înfăţişare fioroasă, văzuţi mai ales noaptea prin desimea copacilor luminaţi de foc. Ceva mai departe sub crengile unui stejar frunzos se vedea o piramidă de puşti pe ţevile cărora se oglindeau scânteile, şi mai departe încă, la marginea întunericului, unde focul nu mai arunca decât slabe luciri, doisprezece cai priponiţi păşteau printre copaci.

— S-au înăsprit vremile, zise unul dintre cei doisprezece tovarăşi către vecinul său, care sta lungit la pământ şi fuma leneş din lulea.

— Da, răspunse celălalt, cucul nu ne mai cântă în faţă de-un timp încoace — parc-a pierit sămânţa călătorilor cu bani.

— Numai Manoli e mai norocos dintre noi.

— Ba că chiar! răspunse Manoli. Întâlnii şi eu o biată babă, c-un dinte în gură şi c-un suman în spate.

— Şi ce ai făcut?

— I-am luat sumanul.

— Dar baba?

— Baba?... i-am dat răvaş de drum c-o palmă peste obraz.

— Bine, dar ce zice căpitanul de toate aceste?... Cât o să ne facă să mucezim cu mâinile în buzunare?

— Căpitanul?... Căpitanul nu-şi bate capul cu noi.

— Ce fel nu-şi bate capul?

— Apoi trebuie să ai puhăiele pe ochi şi lapte în loc de creieri, pentru ca să nu vezi şi să nu înţelegi ce se petrece.

— Ce se petrece?

— Căpitanul are gărgăuni de muiere în cap.

— Am înţeles!...

Aşa, măi Alexa!... Lupul s-a prefăcut în miel şi se gudură la picioarele crâşmăresei Şanta. Nu vedeţi că în toate nopţile el lipseşte dintre noi?

— Nu-i vorbă că crâşmăreasa e frumoasă, băgă de samă un al treilea, dar dragostea şi căpitănia nu merg împreună. Trebuie să-şi aleagă una din două.

— Da!... da!... răspunseră cu toţii, că de nu!...

— Că de nu!... strigă sărind în picioare Duman, un hoţ nalt, spătos, cu sprâncenele posomorâte, că de nu!... îi vom arăta dacă cuţitele noastre ştiu sau nu a tăia în carne macră. Meargă să toarcă în furcă, iar nu să ţie puşca în spate şi să steie în fruntea a doisprezece voinici ca noi. N-am lăsat doar satul şi târgul ca să venim în codru să ne muierim. De aceea ascultaţi-mă pe mine: când va veni căpitanul, să-i spunem să-şi caute de drum. Ne-am săturat de zile fără treabă şi nopţi cu prea multă odihnă.

— Bine vorbeşte Duman, strigară cu toţii, să-l însărcinăm să spuie căpitanului hotărârea noastră şi să-l alegem pe dânsul căpitan.

— Pe mine?...

— Pe tine.

— Juraţi!... zise Duman, scoţând cuţitul din teacă.

— Jurăm!... răspunseră ceilalţi, încrucişând cuţitele cu el.

Dar n-apucase să se piardă în sânul codrului ecoul acestui de pe urmă cuvânt „jurăm“, că un tropot de cal se auzi în apropiere, şi, iute ca fulgerul, un om descălecă şi se înfăţişă dinaintea hoţilor. Era căpitanul.

— Ce larmă se aude între voi?

Toţi muţiră dinaintea lui, văzându-i fruntea încărcată de mânie.

— Nu răspunde nimene? adause el cu un glas care răzbătea ca tunetul în inimile lor.

Atunci Duman spătosul, ieşind din grămada hoţilor şi punându-se în faţa lui, îi zise cu ton hotărât:

— Căpitane!... Tovarăşii mei m-au însărcinat să-ţi spun că ei s-au săturat să-şi vază puştile totdeauna pline şi pungile totdeauna deşarte, că ei n-au venit în codru să prindă vrăbii, nici să culeagă urzici, nici să ofteze de dor de muiere; şi dacă tu ai ajuns a fi de râsul crâşmăresei Şanta, apoi ei s-au hotărât să nu te mai asculte şi şi-au ales alt căpitan. Ce răspuns să le dau?

Mii de scântei scăpărară sub genele căpitanului la auzul acestor cuvinte.

— Iată răspunsul, zise el, şi, scoţând un pistol de la brâu, îl descărcă în pieptul lui Duman, care, învârtindu-se pe călcâie, căzu mort pe loc.

— Mai are să-mi spuie cineva ceva?... adause căpitanul.

Nici o vorbă, nici o şoaptă nu ieşi din pieptul hoţilor încremeniţi.

— Ascultaţi, copii!... zise el cu un glas poruncitor de care erau deprinşi să tremure cei mai aprigi din banda sa. Cine v-a scăpat pe voi de zapcilic[1], de bir, de havalele[2], care vă topeau munca şi vă uscau puterile, cine v-a pus puşca-n mână şi v-a insuflat dor de voinicie, voi care nu eraţi deprinşi decât să salahoriţi prin târguri şi să scurmaţi pământul pe la ţară? Cine v-a dat codrul în stăpânire cu toate potecile şi poienile lui şi v-a învăţat să prindeţi ursul în bârlog şi să împrăştieţi poteraşii ca cârdurile de potârnichi, dacă nu eu, căpitanul Codrean?...

[1] *Zapcilic* — execuţie bănească (n.ed.)

[2] *Havalele* — zile de clacă pentru boieri (n.ed.)

— Aşa este!...

— Atunci care-i nemulţumirea voastră? Se crede oare cineva mai vrednic decât mine să vă fie căpitan? Să iasă acela aice la lumină şi să se măsoare cu mine.

Zicând aceste cuvinte, căpitanul Codrean sta drept ca un stâlp dinaintea lor, cu faţa ameninţătoare, cu buzele tremurând de mânie şi aştepta. Nime nu ieşi la luptă.

— Vă iert pentru astă dată, copii; însă să nu mai cerce nimene să-mi surpe drepturile, căci, pe sfântul Dumnezeu, va merge după Duman!... Şotrea, vino încoace!... Să te îmbraci în haine de cerşetor, să-ţi prefaci faţa şi mersul şi mâine în zori de ziuă să pleci la Iaşi, să afli ce se petrece. Am auzit că o poteră mare, mai mare decât totdeauna, are să năvălească asupra noastră. Caută să-i ştii numărul şi drumul pe unde are să apuce.

— Ascult.

Aceste zise, Codrean descinse pistoalele de la brâu, lepădă cuţitul, aruncă puşca din spate şi, intrând între hoţi cu mâinile goale, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut, se lungi la pământ în apropierea focului, şi-şi aprinse cu linişte luleaua, iar hoţii, devenind blânzi ca nişte miei, abia îndrăzneau să se uite în ochii lui, într-atâta ştia el să-i stăpânească.

Codrean era nalt, frumos, însă de-o frumuseţe sălbatică, la vederea căreia orice om se simţea cuprins de mirare şi spaimă totodată. Braţul său vânjos nu întâlnise încă piept omenesc care să-i stea împotrivă şi glonţii săi niciodată n-au mers în deşert. Codrean avea un al doilea suflet, un cal roib, fugar de viţă, care muşca în carne de poteraşi ca-n iarba pământului, şi-l ducea totdeauna unde erau duşmanii mai deşi, căci acolo îi plăcea lui Codrean să se hârjonească cu moartea. Codrean se primbla pe drumuri, prin sate, prin târguri, totdeauna cu alt nume, cu alte haine, cu altă figură, încât nime nu-l cunoştea; dar era destul să se audă de numele lui ca să se cutremure însuşi scaunul domniei.

Multe poteri au fost risipite de dânsul, căci el şi cu ai lui plăteau în luptă unul cât zece, şi multe pungi de bani erau puse preţ pe capul lui, dar Codrean zicea că, mai degrabă se va găsi cineva care să reteze tidva Ceahlăului decât să răpuie capul lui.

II

Un om cu barba sură, c-o pălărie turtită îndesată pe ochi, îmbrăcat într-un suman zdrenţăros şi c-o traistă pe umeri, mergea înspre Iaşi şovăind şi şchiopătând prin colbul drumului, sprijinit de subsuoară pe o cârjă de lemn.

— Daţi la sărmanul, la ologul! zicea el, întinzând mâna la trecători, care îi dădeau fiecare după inimă şi după putere, câte un ban roş sau câte un ban alb, primind în schimb bogdaprostele sale. Iată că cerşetorul întâlneşte la jumătatea drumului sub umbra unui copac o căruţă cu un cal poposind. Calul era mic şi îndesat, un cal vânjos de munte, împodobit cu canafuri şi clopoţei, iar în căruţă şedea într-un cot un om rumân la faţă, bine hrănit, cu musteţile subţiri, cu capul cam între umeri, având mijlocul încins într-un şal de lână lat până pe subsuoară şi peste şal caţaveică albastră cu blană de vulpe.

— Dă la sărmanul, la ologul! zise cerşetorul cu glas rugător.

Omul cu caţaveica albastră încreţi din sprâncene, căută în pungă şi stătu câtva timp pe gânduri: „Aice am aur, îşi zise el, aice argint, aice aramă, dar nu-i destul de măruntă".

— N-am parale, dragul meu, iartă-mă, răspunse el.

— Dumnezeu să te ierte! Dă-mi măcar o bucăţică de pâine, că n-am mâncat de trei zile.

Omul cu caţaveica albastră încreţi iarăşi din sprâncene şi căută într-o desagă: „Aici am pâine pentru mine, aici un curcan fript. E prea bună mâncare pentru un calic."

— Iartă-mă, că n-am ce-ţi da, întâmpină el, căci n-am eu singur pentru mine.

— Domnul să-ţi deie!... Dar, dacă nu-ţi va fi cu bănuială, ia-mă măcar în căruţă până la Iaşi, căci sunt olog de picioare şi nu pot merge pe jos prin arşiţa soarelui. M-oi pune aşa pe marginea căruţei cu picioarele afară, ca să nu te supăr.

Omul cu caţaveica albastră, făcându-şi socoteală că aceasta nu-l costă nimic, fiindu-i căruţa sănătoasă şi calul voinic, îi zise cu un aer de binefăcător:

— Haide.

— Dumnezeu să-ţi scurteze calea şi să-ţi lungească zilele, răspunse cerşetorul închinându-se adânc.

Biciul plesni în aer şi calul plecă în trap mare, ridicând valuri de colb în jurul căruţei.

— Se mai aude vorbind pe aice de Codrean? întrebă, după câtva timp de tăcere, stăpânul căruţei.

— Se aude şi nu prea.

— Dar de Şanta?

— De Şanta?... Aşa ş-aşa.

— Drept să fie că-i încurcată cu hoţul?

— Ha!... ha!... ha!... răspunse cerşetorul cu un râs prostesc. Aşa vorbesc oamenii... ştii cum sunt oamenii.

— Auzi, Şanta... care e aşa de frumoasă, încât ar putea să fie soţie în dreptate a oricărui boier mare din Iaşi!...

— Codrean nu-i şi el cât un boier? băgă de seamă cerşetorul.

— Boier, da! cu mâna în punga altora, şi care mâine-poimâine o să moară în ştreang... Ce păcat!... Ce ruşine, să trăiască c-un asemene om în nelegiuire!

— Ai dreptate, zău, muierea pentru un hoţ nu-i bună decât pentru a-l da pe mâna poteraşilor.

— Bine zici tu, aşa o să facă şi Şanta, sunt sigur; şi dacă nu va face ea, voi face eu, căci vreau să o scap de afurisitul de haiduc, care o pângăreşte pe dânsa şi neamul ei.

— Să-ţi ajute Dumnezeu! zise cerşetorul c-un aer cuvios. Dar cum vei face aceasta?

— Foarte uşor, doar eu sunt fratele Şantei!

— Frate!... zise cerşetorul tresărind.

— Frate!... da!... însă frate numai de sânge, dar nu şi de inimă.

În acest timp căruţa înaintase iute, soarele se coborâse spre asfinţit, şi iată-i ajunşi la marginea târgului.

— Acum fă bine de te coboară, zise omul cu caţaveica albastră.

Cerşetorul se coborî cu mii de bogdaproste, şi căruţa, intrând repede în târg, se pierdu prin cotiturile uliţelor. Acest om care se declarase a fi fratele Şantei şi duşmanul lui Codrean se numea Stanciu răzeşul, om cunoscut prin averea şi zgârcenia sa în tot ţinutul în care locuia. El era bun de gură, meşter la corciocuri[1], răbdător la judecată; postea toate posturile şi mergea des la biserică, căci pentru multe păcate avea de cerut iertare de la Dumnezeu. Dragostile Şantei cu Codrean îi stăteau pe inimă nu atât pentru necinstea ce se revărsa asupra ei, cât pentru miile de galbeni ce erau puse preţ pe capul hoţului, şi pe care el, ca frate, putea să le câştige mai lesne decât oricine.

Şi ce rău făcea el cu aceasta?... Prinzând hoţul, mântuia lumea de un rău; el punea banii la chimir, iar pe sora sa, întorcând-o la calea dreaptă, o ridica la neamuri. Astfel, şi interesul, şi conştiinţa se împăcau de minune. El merse drept la armaşul cel mare, şi, închizându-se cu dânsul în odaie, îi descoperi dragostile haiducului cu sora sa, îi spuse cum el mai în toate nopţile petrecea nevăzut de nimeni la crâşma Şantei, cum acolo, cu oarecare ghibăcie, l-ar putea prinde ca din oală, şi în cele din urmă ceru un ajutor de oameni, îndatorându-se a-i aduce capul lui Codrean fără sminteală, sub condiţia numai de a i se da miile făgăduite de domnie.

Armaşul mulţămi răzeşului pentru vajnica descoperire făcută, îi făgădui pentru a treia zi de dimineaţă cincizeci de călăraşi cu armele şi merindele trebuitoare, şi, cât pentru miile de galbeni, primi a le împărţi drept în două.

[1] *Corciocuri* — glume, şotii (n.ed.)

Stanciu răzeşul se supuse cam cu voie, cam fără voie la această din urmă tocmeală, şi, după ce toate fură bine chibzuite şi puse la cale între dânşii, deschise uşa spre a ieşi din casă, când deodată, se împiedică de-un om ce sta afară lungit lângă prag de-a curmezişul uşii.

— Cine-i acolo? strigă armaşul cu îngrijire.

Omul culcat nu răspunse nimic; el horăia pe nas ca un hogeac şi mirosea a vin ca o pivniţă.

— Cine să fie acesta, zise armaşul, şi ce caută la uşa mea?

— Ian stăi!... ian stăi!... răspunse răzeşul uitându-se cu pătrundere la omul care horăia. Oare nu cumva?... Ian să vedem!...

Apoi plecându-se pe el, începu să-i cerceteze figura şi hainele, îl întoarse în toate părţile, căci omul, fiind beat, nu făcea nici o împotrivire şi, după câtva timp de cugetare:

— Nu, zise el, mi s-a părut deodată că seamănă, dar m-am înşelat.

— Seamănă, cu cine?

— Cu un cerşetor care a venit cu mine în căruţă pe drumul Vasluiului... dar oricum fie... mai bine e să-l închizi până ce te vei încredinţa cine-i şi de unde-i.

— Nu-i lucru curat, adause armaşul, clătinând din cap. Hei soldaţi! luaţi pe acest beţiv şi-l puneţi în başcă sub pază, iar mâine dimineaţă să-l aduceţi înaintea mea să-l cercetez.

Porunca fu îndată îndeplinită, Stanciu răzeşul îşi luă ziua bună de la armaş, şi, după un popas de câteva ore, se îndrumă în aceeaşi noapte spre Vaslui, ocolind crâşma Şantei; iar omul cel beat, îndată ce se simţi singur în odaie, unde fu închis spre siguranţă, se ridică încetişor pe picioare şi ascultă cu luare-aminte la uşă.

„Bun... zise el... nu-i nimene... Nătărăii!... Ei nu ştiu că nu este broască în lume pe care Şotrea să nu o poată deschide... Uf!... prin ce feredeu[1] am trecut; de mă cunoştea tâlharul

[1] *Feredeu* — baie (aici cu sens figurat) (n.ed.)

de răzeş, pace era de mine!... De acum la lucru... ba nu, să mai înnopteze puţin... cincizeci de călăraşi cu armele şi merindele trebuitoare au să plece peste trei zile la crâşma Şantei... ce chef!... ce chef!... câţi oare se vor întoarce înapoi?... Ei nu puteau împărţi miile pentru capul căpitanului, şi eu nu dau trei parale pe capul lor... S-a făcut noapte... lună nu-i... de minune... să te văd, măi Şotrea!...

Atunci el băgă mâna într-un buzunar ascuns, scoase o barbă mincinoasă şi şi-o lipi pe sub fălci.

„Iată-mă-s din tânăr, bătrân; ş-apoi cum ştiu eu să-mi încrucişez ochii şi să-mi strâmb gura, nici dracul nu mă mai cunoaşte."

Pe urmă îşi întoarse pe dos minteanul care avea două feţe.

„Alt om, alte haine... De acuma la treabă, copile, şi cu socoteală, cu chibzuinţă, să nu ne înecăm la mal, vorba ceea!"

Astfel grăind cu sine, el scoase din tureatca ciobotei o cheie, o pilă şi un cleşte.

„Să vedem unde să lucrăm, se întrebă el, la uşă sau la fereastră?"

El se gândi mult, observă mult şi, în sfârşit, se hotărî pentru fereastră, care nu era mai naltă deasupra pământului decât de un stat de om. În câteva minute gratiile fură tăiate şi, întocmai ca o şopârlă, hoţul lunecă de pe fereastră în josul zidului, se tupilă un moment în întuneric, şi văzând că străjile sunt departe de dânsul, o luă la picior, zicând: „Să ne vedem sănătoşi, căpitane armaşe!"

Mai multe puşti detunară în urma lui, însă plumbii atinseră streşinile caselor şi vârfurile copacilor, iar el coti în dreapta şi în stânga aşa de bine, că i se pierdu urma cu desăvârşire.

În acelaşi timp Stanciu răzeşul cu căruţa şi cu calul său mic şi îndesat se întorcea în pas la Vaslui, însă pe un alt drum decât pe acela pe care venise, căci o îndoială îi rămăsese în suflet despre asemănarea ce i se păruse că există între beţivul de la uşa armaşului şi cerşetorul care venise cu dânsul; şi cum mergea încetişor, el gândea felurite lucruri: la Şanta, la

Codrean, la chipul de a-i prinde, apoi la bănişorii ce avea să-i capete, la o răzeşie frumoasă pe care-şi pusese ochiul să o cumpere, când iată că, deodată... se văzu oprit în mijlocul drumului fără veste, şi un glas sălbatic îi răcni în faţă:

— Cine vine?

— Om bun! Creştin pravoslavnic!...

— Dracul să te ieie... hai la căpitanul!...

— Pentru ce să merg la căpitanul? săracu de mine!... Poftim ceasornicul, poftim punga! numai lasă-mă în pace... viaţa mea n-are la ce să-ţi fie bună.

— Vino după mine, fără vorbă lungă, c-acuş îţi măsur spatele cu stratul puştii.

— Maică Precistă!... Maică Precistă!... în ce capcană am intrat?... Sfinţi patruzeci de mucenici, scăpaţi-mă!...

Şi bietul Stanciu se văita, de-i mergea gura la ureche.

Dar neavând chip de împotrivire, el se dete jos din căruţă şi urmă tremurând pe omul care-l oprise în drum. Începuse acum a se revărsa de ziuă. Un alt om, mustăcios, c-o sabie lungă aninată de şolduri, îi ieşi în cale strigând aceleaşi cuvinte înfricoşate:

— Cine vine?

— Om bun, cu frica lui Dumnezeu... nu mă omorî, că am o casă de copii!

— Taci din gură, mişelule!... De unde vii?

— De la Iaşi.

— Unde mergi?

— La Vaslui.

— Mai întâlnit-ai pe cineva pe drum?

— Nu.

— Cum? n-ai auzit despre vreo pregătire de poteră?

— Ba da!... Ba nu!... Ia să-mi aduc aminte.

— Spune tot ce ştii, că-ţi scot măselele din gură.

— Mă rog, nu mă omorî!... Iaca spun tot... Am auzit, ba chiar ştiu cu încredinţare, că o mare poteră de călăraşi se pregăteşte să vie asupra...

— Asupra cui?

— Asupra unui... asupra lui... asupra măriei-tale; şi crede-mă ar fi bine să fugi de-aici cât mai curând, căci treaba se sluţeşte... De la Iaşi vin pozderie.

Un lung hohot de râs curmă vorbele lui Stanciu răzeşul.

— Cu cine crezi tu că vorbeşti?

— Cu căpitanul Codrean, răspunse bietul răzeş, care, de frică, se făcuse mic ca un şoarece.

— Mişelul a căpătat orbul găinilor, adause căpitanul, uită-te bine la mine, şi vezi: am eu chipul unui hoţ?

— Ba nu!... Ba da!... ştiu şi eu?

— Eu, păcătosule, sunt Dragomir, căpitanul de călăraşi din Vaslui, care slujeşte cârmuirii de douăzeci de ani; care mi-am muiat sabia în sângele a vreo doisprezece haiduci, şi care merg acum să prind tocmai pe Codrean cu care tu mă asemăluieşti.

— Maică Preacurată!... Maică Precistă!... răspunse răzeşul, făcându-şi cruce şi răsuflându-se din piept. De ce nu mi-aţi spus aceasta de la început şi m-aţi lăsat să vărs sudorile morţii? Apoi răzeşul istorisi lui Dragomir tot ce ştia despre Şanta şi Codrean, precum şi toată convorbirea ce avusese cu armaşul cel mare din Iaşi.

— Ce gândeşti acum să facem? întrebă Dragomir.

— Să-l călcăm la noapte chiar.

— De ce să nu aşteptăm potera din Iaşi, ca să-l luăm între două focuri?

— Nu, pentru că până în trei zile, cine ştie ce se poate întâmpla? Codrean are mirosul subţire, ş-apoi cerşetorul şi beţivul nu-mi vin la socoteală. Cât pentru noaptea viitoare, el desigur nu se aşteaptă la nimic; îl vom lua ca din oală.

— Bine zici.

— Ş-apoi de ce să împarţi d-ta cinstea cu armaşul?

— Ai dreptate.

— Cât despre răsplata bănească, adause vicleanul răzeş, ea va fi a mea, de vreme ce cinstea rămâne întreagă a d-tale,

împreună cu cinurile de boierie ce-ţi vor fi hărăzite drept mulţămită.

— Fie!

— Batem palma?

— Batem palma!

— A! Codrene, hoţ blăstămat!... zise răzeşul frecându-şi mâinile cu o nespusă bucurie, se vede că ţi-a fost scris să-mi cazi în laţ cu trei zile mai înainte... Am să dau trei sărindare, dacă se va isprăvi lucrul cu bine. De acum, căpitane, dă poruncă oamenilor să descalece şi să se odihnească colo în pădure, să nu-i vadă şi să nu-i audă nimeni; căci iată se face ziuă şi mâţa cu clopot şoareci nu prinde. La noapte vom pleca tiptil, tiptil; n-avem decât două ore de drum până la crâşma Şantei; o să punem mâna pe el, vorba ceea când îi va fi lumea mai dragă. Sărmane Codrene!... Tu nu ştii că ai a face cu Stanciu răzeşul!

III

Într-o verde poiană, la poalele dealului Bordea, ce de atâtea ori a fost cutreierat de haiduci, se află şi astăzi încă o casă veche sprjinită pe furci, care se numeşte Crâşma Şantei. Într-însa locuia odinioară o crâşmăreasă cu numele Şanta, a cărei frumuseţă pereche nu avea. Zâmbetul ei era izvor de mângâiere, ochii ei, două bucurii, părul, haină de mătasă, sânul, taină de desfătări. Câţi bogaţi treceau pe drumul mare se opreau în calea lor spre a vedea pe Şanta şi o îndemnau să împartă cu dânşii averile: câţi săraci veneau la crâşma ei, ca să-şi potoale setea, se întorceau mai beţi de chipul ei frumos decât de vinul din păhare; iar Şanta nu voia să părăsească crâşma din poiană, nici să se uite la vreunul din câţi suspinau în dorul ei, căci iubea pe căpitanul Codrean. În toate nopţile Codrean se desfăta la pieptu-i în dulci şi nespuse fericiri, ş-apoi pân-a nu se ivi zorile, lua iarăşi calea codrului.

Într-o noapte el şedea culcat pe braţele ei, iar Şanta îi dezmierda părul. Buzele ei însă surâdeau şi inima i se bătea aşa de tare, că străbătea până în auzul lui Codrean.

— Ce ai, dragă? zise el.

— Sunt tristă, răspunse ea, căci am visat pe frate-meu Stanciu.

Codrean ştia tot ce Stanciu urzise contra sa, din spusele lui Şotrea care-l urmărise până la uşa armaşului, dar nu ştia despre potera din Vaslui care avea să sosească chiar în acea noapte.

— N-aibi grijă, draga mea, cât va fi Codrean pe picioare, nici un fir din părul tău nu se va clătina.

— Fereşte-te de Stanciu, urmă ea, el e crescut în viclenie şi inima lui e neagră ca un cuib de şerpi. De câte ori voi visa de dânsul e semn rău pentru mine.

— Dă-mi, dragă, o sărutare, ca să-ţi întăreşti sufletul, şi alungă spaimele ce te împresoară. Stanciu e departe de noi, dar aice aproape am sabia şi puşca, două surori nedespărţite, şi colo în marginea pădurii unsprezece fraţi dintre care cel mai mişel plăteşte cât o sută de răzeşi.

Atunci Şanta, înseninându-şi privirea, îşi plecă faţa pe faţa lui şi buzele lor se atinseră într-un sărutat aşa de dulce şi aşa de lung, încât inimile lor de fericire încetară parcă de a bate. Multă vreme ei stătură în această uimire, vârtej al minţii, dulce uitare de sine; când, în sfârşit, Şanta, simţind lacrimile că-i înecau ochii, zise cu glas tremurător:

— De ce, dragul meu, suntem noi osândiţi de soartă să nu întâlnim pretutindene decât ochi de ură şi inimi duşmane... să nu înşirăm în viaţa noastră decât zile înnourate şi nopţi fără somn... să nu avem parte să călcăm iarba verde, fără a lăsa după pasul nostru urme viclene, menite a ne pierde. Oare dragostea noastră supără lumea, sau suntem noi mai răi decât oricine pe pământ?... Şi ce puţin lucru ne-ar trebui nouă ca să fim deplin fericiţi! Nimic, decât uitarea oamenilor pe care nime nu o vrea!... Dar nici atâta Dumnezeu nu se îndură să ne deie, el care singur a urzit dragostea noastră.

Şi glasul Şantei, dulce ca un cântec, îmbăta auzul iubitului ei; dar, deodată, săgeţi de foc s-aprinseră în ochii ei şi ea urmă astfel:

— Ba nu... dragul meu!... nu... Dumnezeu ştie ce face... fericirea n-o dau anii, ci minutele o dau... Iar duşmănia lumii ne întăreşte inima şi ne sporeşte dragostea... Ascunşi, prigoniţi, în luptă necurmată, precum am fost, să fim şi de acum înainte, căci aşa ne vom iubi mai tare... Focul mai frumos străluceşte în întuneric şi, înăduşit, el aduce cutremur...

Aşa grăi Şanta, şi mai grăi încă multe vorbe izvorâte din inima ei iubitoare, până când Codrean, răzemat cum era cu capul pe braţele ei, adormi înecat în fericirea lui. Iar Şanta rămase trează, neliniştită, cuprinsă de mii de griji, căci, deşi împărtăşea fericirea iubitului ei, dar se temea parcă să nu o piardă.

Miezul nopţii sosi, ora spaimei, ora vedeniilor.

Atunci o cocoveică începu să cobească pe vârful casei.

Şanta simţi un fior de gheaţă străbătându-i din tălpi şi până-n creştet şi fără voie smulse pumnarul de la brâul lui Codrean.

Inima i se bătea tare, ochii ei întrebau cu îngrijire întunericul, când iată că auzi la uşa din afară o mică ciocănitură ce părea a fi bătaie de om.

„Ce să fie?... gândi ea... Oare să deschid uşa sau nu?... şi de ce m-aş teme?... De câte ori nu vin oamenii să poposească la crâşma mea chiar la miezul nopţii!...“ Atunci ea ridică încetişor capul lui Codrean de pe braţele ei, îl rezemă pe o perină, căci n-ar fi voit, cu preţul vieţii, să-i tulbure liniştea somnului, şi, intrând în tindă, deschise uşa.

Un chip de om se arătă în lumina candelei ce se revărsa dinlăuntrul casei... şi inima Şantei sări din loc, recunoscând pe frate-său Stanciu.

— Bună seara, surioară!... Bucuroşi de oaspeţi? zise Stanciu cu zâmbetul cel mai nevinovat.

— Ce cauţi la mine, Stanciule, acum în miez de noapte, tu care niciodată nu mi-ai călcat pragul la lumina soarelui?

— Caut, draga mea, un căpătâi pentru capul meu ostenit şi ceva hrană pentru biata inimă, care de astăzi dimineaţă rabdă de foame.

— Stanciule, tu nu vii cu gând bun la mine, zise Şanta, străpungându-l cu privirea.

— Auzi vorbă!... un frate nu vine la soră-sa cu gând bun... mai ales când n-a văzut-o de-atâta vreme!

— E de mult, în adevăr, de când nu ne-am văzut, de când a murit tata; ţi-aduci aminte atunci când era bolnav pe patul morţii şi tu, în loc de apă, i-ai dat... tu ştii ce i-ai dat, Stanciule, căci îndată apoi i-ai moştenit averile.

— Şantă dragă, nu se cade să primeşti cu asemene vorbe pe un frate care vine aşa de departe să te vadă. Lasă-mă să mă odihnesc puţin în casa ta, şi-ţi jur pe cei doisprezece apostoli că te voi încredinţa pe deplin despre nevinovăţia mea; căci un dreptcredincios ca mine nu poate să săvârşească păcatul de care tu mă bănuieşti.

— Stanciule, nu vei intra.

— Pentru ce?

— Pentru că, deşi în noi curge acelaşi sânge, dar ce ne desparte este ura şi ce ne poate apropia este numai dorul ce tu hrăneşti în suflet de a-mi face rău. Nu vei intra, pentru că suflarea ta otrăvită mi-ar molipsi casa, pentru că părintele meu ar lăcrima în mormânt văzând că găzduiesc pe ucigaşul său. Frate, dacă ţi-e dragă viaţa, fugi!...

Zicând aceste cuvinte, ea arătă lui Stanciu pumnarul de oţel ce ţinea în mână; sângele ei fierbea şi fruntea-i încreţită exprima neclintita hotărâre de a-l pedepsi cu moartea, dacă ar mai îndrăzni să facă un pas.

Şanta, astfel cum sta pe pragul uşii, aurită de lumina candelei, cu pumnarul în mână, cu ochii mari, deschişi, din care izvorau nu lumini, ci pară de foc, era înfricoşată de frumuseţe şi mânie. În acele momente ea părea mai mult decât o femeie; părea a fi îngerul blestemului ce cade pe capul lui Stanciu.

Stanciu, înspăimântat, făcu un pas îndărăpt, părându-i-se că vede umbra părintelui său, dar, venindu-şi iute în simţiri, zise cu glas mai îmbărbătat:

— Pe viul Dumnezeu, Şanta, tu mă ameninţi!...

— Fugi! răspunse ea.

— Apoi, dacă ţi-e aşa povestea, surioară, să-ţi arăt eu cum se primesc oamenii la gazdă... Copii, la mine!... Puneţi mâna pe dânsa şi pe oricine veţi găsi înlăuntru. Să nu scape o muscă, auzitu-m-aţi?... Iar voi înconjuraţi casa şi staţi gata cu puştile la umăr, căci hulubaşul nu va voi să se deie cu una cu două, deşi nu are în ajutor decât pe hulubiţa lui.

N-apucase însă Stanciu să-şi mântuie vorba, că pumnarul Şantei, strălucind ca un fulger în întuneric, se înfipse în pieptul lui Stanciu, care, lovit de moarte, căzu cu faţa la pământ, scăldat în sângele ce-i gâlgâia din rană.

În acelaşi moment, Codrean, trezit din somn de vuietul oamenilor ce năvăleau asupra Şantei, se aruncă ca un leu afară şi, descărcând în grămadă pistoalele de la brâu şi carabina cu două ţevi, răsturnă patru poteraşi; apoi iute ca gândul el întoarse carabina cu stratul, cu cealaltă mână scoase sabia şi începu să deie în dreapta şi în stânga lovituri groaznice, întovărăşite de moarte şi care făceau deşert împrejurul lui; iar la urechile lui şuierau glonţii deşi ca grindina şi nici unul nu-l nimerea, căci norocul şi de astă dată îi ţinea credinţă.

Vălmăşagul era înfricoşat. Săbiile scăpărau în întuneric, trăsnetele puştilor răsunau până în inima codrilor, urletele poteraşilor semănau a urlete de fiare sălbatice ce se mănâncă între dânsele, iar în mijlocul lor, unde primejdia era mai mare, unde freamătul era mai asurzitor, Codrean fără frică de moarte se-nvârtea ca o vijelie.

Negreşit că e mai presus de puterea unui om de a se lupta singur cu o poteră întreagă şi Codrean ar fi trebuit până în sfârşit să cadă jertfă voiniciei sale, dacă tovarăşii săi, care erau aşezaţi de pândă nu departe de drumul Iaşului, auzind

împuşcăturile, n-ar fi alergat îndată în ajutorul său. Atunci biruinţa nu mai fu îndoielnică. Atacaţi pe la spate fără veste, poteraşii fură cuprinşi de spaimă şi într-o clipă toţi câţi mai rămăseseră în picioare o împunseră de fugă.

Urmele luptei fură îndată nimicite, trupurile îngropate, afară de unul singur... al Şantei, care, lovită de-un plumb drept în inimă, căzuse sărmana pe pragul uşii, voind parcă şi moartă să apere pe iubitul ei.

Înşiraţi în noapte pe cărarea codrului, haiducii duceau pe braţe pe frumoasa Şanta, al cărei păr de mătase spânzura până la pământ, iar lângă dânsa mergea Codrean în tăcere cu moartea în suflet, cu ochii uscaţi, căci tot ce iubise el în lume, tot ce-i încălzise inima şi-i îmbucurase vedeniile într-o viaţă întunecată de griji şi de primejdii fusese ea, care acum nu mai era. Casa ei rămase în urmă pustie, cu uşile deschise, cu ferestrele sparte, şi împrejur, unde şi unde, câte un strop de sânge mărturisea încă despre trădarea lui Stanciu şi voinicia lui Codrean.

IV

În sfârşit, soarele îşi arătă iarăşi faţa de raze la răsăritul înflăcărat şi la sosirea lui totul reînvia, se mişca, strălucea, numai Şanta, frumoasa Şanta, cuprinsă de somnul cel vecinic, stătea în nemişcare cu faţa întoarsă spre cer şi, cu toate aceste, întreaga fire părea că nu crede în moartea ei, într-atâta frumuseţea are harul de a semăna cu nemurirea; iar la capu-i tot atât de nemişcat, ca un al doilea mort, şedea căpitanul Codrean, privind-o cu ochi rătăciţi şi neînţelegând nimic. Haiducii, cu capetele descoperite dinaintea tainei morţii, împărtăşeau durerea căpitanului şi mulţi din ei îşi simţeau genele umede, lucru nemaipomenit încă în viaţa lor. Apoi ei săpară o groapă în mijlocul codrului pe piscul cel mai înalt, unde pământul era mai aproape de soare, şi acolo aşezară trupul Şantei, punându-i la cap o cruce de lemn.

Apoi căpitanul zise tovarăşilor săi:

— Copiii mei... De astăzi înainte eu nu mai pot fi căpitanul vostru. Inima-mi e moartă şi braţul fără putere. Mergeţi unde vă vor duce ochii, căci oriunde, tot mai bine veţi fi decât cu mine, dar câteodată aduceţi-vă aminte de căpitanul Codrean.

— Să trăieşti, căpitane!... răspunseră haiducii, Dumnezeu să-ţi trimită mângâiere şi bărbăţie în suflet!

Ei se împrăştiară în lumea mare, unii la plugărie, alţii la voinicie, iar Codrean rămase singur lângă crucea de lemn şi, uitându-se împrejur, i se păru că lumea întreagă nu are altă menire decât să jeluiască moartea iubitei sale.

Atunci el îşi sfărmă puşca de-un copac, aruncă pistoalele într-un fund de prăpastie, rupse sabia pe genunchi şi, sărutând crucea de la capul Şantei, plecă pe drumul Iaşului, însărcinat cu povara durerii sale.

— Mă duc, zise el, să-mi dau viaţa domniei, căci nu mai am ce face cu dânsa.

Trei zile după aceea el se înfăţişă înaintea domnului ţării.

— Să trăieşti, Măria ta!... zise el plecându-se până la pământ. Eu sunt Codrean căpitanul, pe a cărui cap ai pus preţ aurul haznalei.

Domnul se-nfioră auzind aceste cuvinte.

— N-aibi grijă, Măria ta, sunt fără arme, am venit să-mi pun capul la picioarele Măriei tale şi să-mi primesc pedeapsa pentru relele ce-am făcut. Fă cu mine ce ştii, căci m-am săturat de hoţit şi de trăit.

Domnul porunci să-l închidă în temniţă şi adună boierii la sfat spre a chibzui asupra pedepsei ce i se cuvine.

Unii ziseră să-l spânzure, alţii să-l înţape. Iar domnul, care ştia taina lui Codrean, grăi astfel:

— Socotinţa domniei-mele este nici să-l spânzurăm, nici să-l ardem, nici să-l înţepăm, ci să-i deschidem uşile temniţei şi să-i dăm drumul.

Boierii, plini de mirare, se uitau unii la alţii, fără a înţelege gândul domnului.

— Da!... adause acesta, moartea pentru dânsul este un bine, căci doar pentru aceasta datu-s-a prins în mâinile noastre. Nu se cuvine să-l supunem pedepsei ce el însuşi doreşte, ci mai nimerit este să-l osândim să trăiască ca să-şi poarte chinul din loc în loc ca o moarte de toate zilele; astfel pedeapsa lui va fi mai mare, iar noi nu vom călca sfatul bătrânilor care ne învaţă să nu tăiem capul celui ce se pleacă!

— Ai dreptate, Măria ta, răspunseră boierii.

Porţile temniţei se deschiseră în două lături şi Codrean, alungat de la moarte ca un nevrednic, ieşi trist, cu capul plecat, cu braţele încrucişate, înaintând încet printre oamenii ce se fereau din calea lui.

El se urcă iarăşi la codru, care singur părea a nu-l răspinge de la sânul său, şi acolo, obosit, se puse pe-un trunchi de copac şi stătu mult timp cu capul rezemat pe mâini într-o stare de amorţire, astfel că toate gândurile îl părăsiră, până şi gândul Şantei.

Dar într-un târziu, deşteptându-se, el se uită împrejur şi zări în albastra depărtare culmile munţilor. Atunci o rază de bucurie îi lumină faţa, el îşi luă toiagul de drum, îşi puse traista pe umeri şi plecă.

De-atunci de numele lui Codrean nu s-a mai auzit prin ţară.

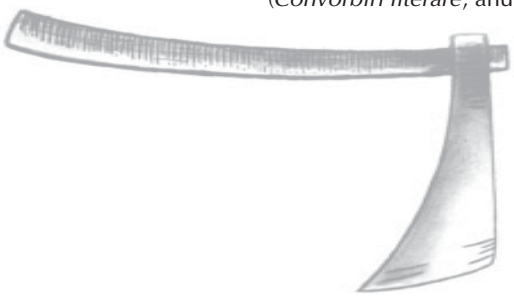
V

Treizeci de ani după aceste întâmplări, muri într-o peşteră din Munţii Vrancei un bătrân sihastru pe care orfanii, văduvele şi săracii nu conteneau de a-l jeli, căci treizeci de ani de-a rândul el fusese binefăcătorul lor. Acest sihastru, ajuns la adânci bătrâneţe, avea barba până la genunchi şi sprâncenele aşa de lungi, încât le ridica cu cârja. El umbla totdeauna desculţ şi mijlocul lui era încins cu un curmei de tei. De unde venise şi ce făcuse el mai înainte, nime nu ştia, dar iarăşi nime nu putea să numere binele ce el făcea în toate zilele.

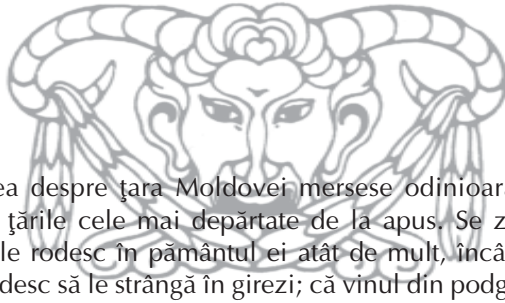
De avea cineva vreo pricină cu megieşul său, la dânsul găsea judecata dreaptă, la care se supuneau amândoi; de avea vreun sfat de cerut, găsea vorbe înţelepte şi priincioase; de avea vreun necaz, găsea mângâiere; de avea vreo boală, găsea buruiene de leac. De aceea toţi locuitorii din munte îl priveau ca pe un sfânt. El se hrănea cu rădăcini, şi capul său nu se odihnea decât pe piatra goală. În toate dimineţile el se închina cu faţa întoarsă spre răsărit, însă închinăciunea sa era scurtă şi aşa de fierbinte, că, după ce sfârşea, obrajii săi păreau că primesc culorile răsăritului. Două ore înainte de a muri, el spuse duhovnicului viaţa sa trecută, cum a hoţit, cum a iubit, s-a dat singur în mâinile dreptăţii care l-a iertat, şi această mărturisire îi uşură într-atât inima, încât el primi moartea cu fericire, ca o iertare de la Dumnezeu. Mormântul său fu acoperit cu flori, şi în toate dimineţile locuitorii din munte se rugau pentru sufletul lui, zicând:

„Dumnezeu să-l fericească pe lumea cealaltă, că mult bine ne-a făcut aice!“

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 12, 1 martie 1875)

Astronomul şi doftorul

Vestea despre ţara Moldovei mersese odinioară departe până în ţările cele mai depărtate de la apus. Se zicea cum că grâiele rodesc în pământul ei atât de mult, încât oamenii nu dovedesc să le strângă în girezi; că vinul din podgorii curge în pâraie, încât oamenii, nemaiavând ce face cu el, îl uită cu anii în pivniţe până ce putrezesc doagele şi cercurile poloboacelor şi rămâne vinul în cămeşa lui; că oamenii sunt blajini şi primitori, neştiind ce-i cumpăna şi măsura în ale traiului, şi că la masa fiecăruia este totdeauna loc pentru zece.

— Acolo e de noi! zise un astronom către un doftor dintr-un oarecare târg depărtat de la apus.

Astronomul, deşi om învăţat, se uita de mult timp la cer, însă cerul îndărătnic nu-i trimitea mană ca în vremea lui Moise; iar doftorul, om nu mai puţin învăţat, aştepta bolnavii care nu veneau, nu doar că bolnavi n-ar fi fost, dar pentru că alţii mai norocoşi în meseria lui i-o luaseră pe dinainte.

Ei se sfătuiră să vie în ţara cea mult lăudată a Moldovei, sperând că acolo se vor îmbogăţi cu uşurinţă. Ei merseră deci cum putură, încetul cu încetul, şi mai călări, şi mai pe jos, şi mai în căruţă, ca oamenii subţiri la pungă, căci pe atunci nu se visa încă de drum-de-fier, şi astfel ajunseră după lung drum şi osteneală la hotarul ţării.

Era toamnă, pe când, vorba ceea, gospodarii îşi numără bobocii, iar rândunelele îşi caută de drum. Nu departe de hotar se vedea un sătulean înecat în fumul ce ieşea de prin ursoaice[1], semn că pretutindeni fierbeau oalele la foc, căci era înspre

[1] *Ursoaică* — partea de sus a hornului casei (n. ed.)

sară, pe când oamenii se pregătesc de-ale mâncării şi odihnei. Călătorii intrară în cea dintâi casă din marginea satului, unde locuia Niţă Blehan. Niţă îi primi după obicei cu inima deschisă şi fără să-i întrebe cine sunt şi de unde vin. Femeia lui priveghea oalele la foc, şi cinci copii în jurul ei, hârjonindu-se între dânşii, trăgeau din vreme în vreme cu ochii la străchinile de pe masă.

Masa, aşezată în mijlocul odăii, era joasă, pe trei picioare, şi pe dânsa fumega o cogemite mămăligă mai mare decât pălăria astronomului, încunjurată de trei străchini: una cu slănină, alta cu varză şi a treia cu ardei. Femeia aşează apoi pe masă oala de la foc, în care pregătise un minunat borş cu fasole amestecat cu ceapă, ai cărui aburi îmbătau mirosul nerăbdătorilor copii.

— Poftim la masă! zise Niţă străinilor ce stăteau la o parte privind cu curiozitate prânzul ţărănesc.

Astronomul făcu o mişcare pentru a se apropia de masă, dar doftorul îl opri de poala surtucului în loc.

— Foarte mulţămim! răspunse acesta. Suntem sătui, chiar adinioarea am mâncat.

Românul niciodată nu respinge străinul de la masa lui, dar nici are obiceiul să-l poftească de două ori. Astfel Niţă, fără a-i îndemna mai mult, se puse cu familia roată împrejurul mesei şi, cât ai bate în palme, mămăliga cea mare se făcu nevăzută şi împreună cu dânsa borşul, slănina şi celelalte; iar doftorul se uita la dânşii cu ochi plini de mirare şi se afla într-o mare nelinişte.

— Îi vezi? şopti astronomului la ureche, toţi au să moară la noapte.

— Cum se poate?...

— Îţi jur pe diploma mea de doftor. Ei s-au îndopat cu atâtea mâncăruri grele şi nemistuitoare, încât punga stomacului lor, umflându-se peste măsură, are să producă sau o „paralizie“ a creierilor, complicată cu „intoxicaţie“ de sânge,

sau o „hypertrophie“ a inimii; şi una şi alta sunt boale grabnice şi fără leac.

— Aşa trebuie să fie negreşit... d-ta eşti doftor şi le ştii aceste, răspunse astronomul plecându-şi capul.

— Ascultă-mă, urmă doftorul; să nu cumva să ne culcăm cu dânşii în odaie în astă-noapte, căci mâine dimineaţă o să fim învinovăţiţi că i-am otrăvit.

— Bine zici.

Niţă, după ce mântui de ospătat, îşi şterse musteţile şi-şi aprinse luleaua, cu aerul mulţămit al omului ce şi-a îndestulat pofta mâncării.

— Nevastă, zise el, pregăteşte aşternut pentru musafiri: d-nealor sunt osteniţi şi vor să se odihnească.

— Foarte mulţămim! răspunse din nou doftorul. Noi ne vom culca afară pe prispă, căci suntem siliţi să plecăm de cu noapte, şi nu voim să vă stricăm somnul la pornirea noastră!

— Nu vă sfătuiesc să vă culcaţi afară, băgă de samă Niţă. Am semne că la noapte o să vremuiască, o să fie furtună cu ploaie şi ninsoare.

— Auzi? zise doftorul către astronom.

— Ba că chiar! Eu n-am să ştiu de va fi vreme bună sau rea... Doar au trecut „equinoxele“ toamnei şi putem zice că suntem în calea „orbitei“ aproape de „perihelie“, astfel că după „paralaxa“ soarelui, nu se poate ca în astă-sară să fie vreme rea.

— Aşa trebuie să fie, negreşit. D-neta eşti astronom şi le ştii aceste, răspunse doftorul plecându-şi capul la rândul său.

Ei se culcară deci afară. Vremea era bună de cu sară; stelele sclipeau nenumărate pe ceri dar într-un târziu pe la cântatul cucoşului se stârni deodată un vânt din crivăţ, căptuşit cu lapoviţă, încât învăţaţii călători se treziră din somn degeraţi ca vai de ei. În zadar se înveleau ei cu mantalele prin care ploaia străbătea drept dragul; în zadar se adăposteau sub streaşină, în dosul casei, după poiată, vântul îi învăluia din toate părţile şi-i ardea la inimă.

— Să batem la uşă să ne deschidă, căci o să pierim afară, zise astronomul.

— Dar cine dracul ne va deschide, răspunse doftorul, nu ştii că ei sunt morţi înlăuntru?

— Ai dreptate, nu mă gândisem la aceasta. Dar iată că un zgomot neaşteptat se aude înlăuntrul casei; uşa scârţâie în ţâţâni, se descihde, şi Niţă, în cămeşă, cu capul gol şi desculţ, se înfăţişează străinilor care se uitau la dânsul spărieţi ca la ducă-se pe pustii.

— Intraţi în casă, zise el, nu v-am spus c-o să vremuiască? de ce nu m-aţi ascultat?

„Se vede că boala încă n-a făcut «criză», gândi în sine doftorul.

Ei intrară înlăuntru, se încălziră, adormiră şi a doua zi, deşteptându-se, văzură cu mirare pe toţi bine sănătoşi; femeia pregătea mâncarea la foc, copiii zburdau veseli prin casă, iar Niţă şedea liniştit pe laiţă cu luleaua între dinţi.

— Bună dimineaţa! zise el. Aşa-i că tot e mai bine în casă decât afară?

— Aşa este, răspunse doftorul, dar ia spune-mi te rog, totdeauna ospătezi d-ta mâncări de-acele ce am văzut ieri pe masă?

— Totdeauna, căci nu avem de altele.

— Şi n-ai fost bolnav niciodată?

— Ba da; o dată, mi-aduc aminte că mi-am răsucit un picior venind cu carul din pădure; însă moş Trohin mi l-a tras la roată şi mi l-a îndreptat. Altă dată m-a durut o măsea pe care mi-a scos-o fierarul din sat cu cleştele. Apoi mai am câteodată vătămătură, ştii care o are tot omul, dar aceea nu-i boală la noi.

— Doftorii de la spiţărie n-ai luat niciodată?

— Spiţărie!... Să mă ferească Dumnezeu! Doar nu mi s-au urât zilele. Spiţeria mea e cuptorul. Când m-apucă vătămătura, beau un pahar de rachiu şi mă culc pe cuptor, şi, după ce mă încălzesc bine pe o parte, apoi mă întorc de mă încălzesc pe cealaltă parte, şi a doua zi dimineaţă mă scol teafăr ca dintăi.

— Ciudat! zise doftorul cu un aer gânditor.

Apoi astronomul, apropiindu-se de Niţă, îl întrebă la rândul lui:

— Ia spune-mi, mă rog, de unde ai ştiut că o să se strice vremea astă-noapte?

— Iaca vorbă!... Orişicine hrăneşte un porc în poiată, trebuie s-o ştie aceasta.

— Ce fel?

— Apoi da!... La noi e cunoscut că mascurul când vine de la câmp cu un pai în gură, vremea o să se schimbe în furtună. Aceasta o ştim din buni şi străbuni şi niciodată nu ne-am înşelat.

— Ciudat!... adaose astronomul.

Apoi, după ce cugetă câtva timp, se întoarse către tovarăşul său şi-i zise:

— Frate! ştii ce?... Să nu mergem mai departe să ne pierdem vremea. Într-o ţară unde cuptorul ţine loc de spiţărie, şi mascurii ştiu mai mult decât astronomii, n-avem ce căuta.

— Ai dreptate, răspunse celalalt.

Astfel învăţaţii călători care veniseră aşa de departe, spre a se îmbogăţi în Moldova, se întoarseră de la hotar.

(*Convorbiri literare*, anul VIII, nr. 11, 1 februarie 1875)

Duduca Balaşa

Alexandru şi soţia sa Elena, doi însurăţei în luna de miere, nemaiştiind unde să-şi răsfeţe cele întîi a lor simţiri amoroase, se hotărâră să călătorească prin munţi. În setea lor de a rătăci prin pădurile cu brazi, ei îşi făcură iute gemantanele uitând, se înţelege, ca toţi înamoraţii, multe de-ale traiului trebuitoare în acele locuri singuratice, dar un lucru, cu toată năucia lor, nu putură să-l uite, căci nu se uită el singur pe sine: era o mătuşă sarbădă şi tomnatică care se ţinea nedezlipită de paşii lor, crezându-se menită a priveghea asupra neispititelor tinereţi ale Elenei.

— Ce s-ar face ea fără mine! ... zicea cu gravitate duduca Balaşa.

Lumea o numea tot duducă, deşi petrecuse douăzeci şi cinci de ani încheiaţi într-o necurmată şi cucernică jălire după răposatul ei soţ, care o părăsise, sărmana, în zorile tinereţilor, adică la vârsta de douăzeci de ani, după cum istorisea ea totdeauna suspinând. Crescută de mică în bumbac, ea nu se culcase decât pe covoare moi şi faţa sa plăpândă nu fusese niciodată atinsă de vânt, ger sau arşiţă. Tot atât de gingaşă şi în privinţa moravurilor, ea citea numai cărţi înţelepte, se închina cu evlavie în toate zilele, era ruşinoasă peste măsură şi nu suferea ca vorbe de deşertăciuni lumeşti să înghimpe fecioreştile-i urechi. Cu astfel de deprinderi, cum era ea să întovărăşească zburdalnica păreche a însurăţeilor prin sălbătăcia munţilor plini de furtuni, de dihănii şi de oameni necioplţi? Trebuia să sufere osteneli grele, să-şi moaie picioarele în păraie, să prânzească ades la tulpina brazilor, pe care ea nu-i văzuse decât prefăcuţi

în mobile, şi, ce e mai mult, trebuie să sufere tot soiul de grobieni. Cu toate aceste, amintindu-şi dătoria ce avea de-a priveghea asupra neispititelor tinereţi ale Elenei, a cărei singură protectoare era ea, căci în spulberatul de Alexandru nu avea nici o încredere, ea se hotărî să sufere tot, numai să nu o părăsească în această grea cumpănă a vieţii.

Astfel, în ziua pornirii ea umplu trăsura cu perine şi merinde, se îmbrobodi bine, luă în buzunări tot soiul de mirodenii şi doftorii şi se sui împreună cu nepoţii ei, aşezându-se, se înţelege, în locul cel mai bun, căci oricum şi de dânsa îi era milă. Caii plecară în pocnitul biciului într-un nour de colb, şi peste câteva ore, oraşul după a cărui îndemânări duduca Balaşa ofta în tăcere se vedea numai ca o linie albă la marginea orizontului. Însurăţeii erau de o veselie nespusă: târgul cu învelişul său de colb, cu vuietul trăsurilor, cu petrecerile de mahala li se făcuse nesuferit şi ei se simţeau fericiţi de a-l părăsi şi a-şi pierde urmele pe căi necunoscute. Iar când, apropiindu-se de munţi, Elena văzu cel întâi brad cu frunzişul verde-închis, tăiat în formă de piramidă, cu crucea pe vârf, cu răşina pe coajă, stând drept şi mândru ca un păzitor la poarta munţilor, ea simţi atâta bucurie, încât fără voie sări din trăsură şi începu să salte împrejurul lui întocmai ca o căprioară care după o lungă robie se vede iarăşi la largul ei.

— Eleno! Tu faci copilării, zise duduca Balaşa care priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinereţi. Dacă vom pierde atâta vreme la fiecare brad, când ne vom întoarce acasă?

— O! niciodată! niciodată! ... strigă Alexandru plin de entuziasm. Aici e bine de trăit, între fragi şi zmeură şi între brazi cu miros de răşină; noaptea să dormim pe saltea de muşchi, ziua să vânăm, să pescuim, să plutărim şi nici să mai ştim că sunt oraşe în lume.

Duduca Balaşa clătina din cap c-un zâmbet de milă.

— Capete înfierbântate, zise ea, ce v-aţi face voi fără mine?

Veni vremea mâncării; Elena desfăşură una din multele legături cu merinde pregătite de duduca Balaşa şi începu să sfâşie cu albele-i degete un pui fript spre a-l împărţi tovarăşilor ei.

— Pentru Dumnezeu! Ce faci! strigă speriată duduca Balaşa. Numai sălbaticii mănâncă aşa. Luaţi din lădiţa asta cuţite, furculiţe, solniţe şi tot ce vă trebuie.

— Bravo! ... Să trăiască mătuşica! strigară însurăţeii lăsând furculiţele la o parte şi muşcând cu dinţii voiniceşte în coastele puiului.

Prânzul merse cum merse, aşa în trăsură şi cam pe apucate, dar greul vieţii pentru duduca Balaşa începu din momentul în care trebui să părăsească trăsura cu răzoare spre a se sui într-o căruţă ţărănească pe dricuri, care o scutura fără milă pe drumul bolovănos, cu toate perinele ce-şi îngrămădise sub şale. De la o vreme nici căruţa, cât era de mică şi sprintenă, nu mai putea răzbate pe coastele prăvălatice, şi călătorii trebuiră să încalece pe cai.

O! grozăvie! Duduca Balaşa să încalece pe cal şi încă bărbăteşte! Asemine ruşine ea nu păţise încă în viaţă şi multă vreme ea se bătu cu gândul de se cuvine sau nu să se supună la această nouă încercare. Dar vai! ce era să facă? Ce ar fi ajuns neispititele tinereţi ale Elenei fără neadormita ei priveghere? Vrând-nevrând, ea trebui să încalece ca toţi ceilalţi, şi când se văzu cucuiată pe şa, aruncă un ţipăt de spaimă, crezându-se pe un vârf de casă; din loc însă nu voi să plece până nu se îmbărbătă puţin văzând pe Elena cum îşi biciuia calul şi alerga vitejeşte în fruntea călătorilor.

— Încet! încet! O să-ţi rupi gâtul, strigă desperată duduca Balaşa, care, deşi mergea la pas, se ţinea însă cu amândouă mâinile de coama calului.

Iar Elena nici voia să ştie. Noroc că Ducipalul ei, un cal blajin de munte, nedeprins cu alergările, se opri de la sine, şi nu mai voi să iasă din pasul său obişnuit, cu toate loviturile de călcâie ce-i dădea voinica călăreaţă.

Duduca Balaşa venea şi ea cum putea în urma călătorilor, având un călăuz alăturea care-i ducea calul de căpăstru, şi, dacă încet, încet se deprinse cu primejdia călăritului, nu putu însă niciodată să se deprindă cu mirosul tutunului ce călăuzul scotea din lulea, nici cu poziţia necuviincioasă ce avea pe cal şi de care se înroşea ori de câte ori Alexandru îi adresa vreo glumă răutăcioasă.

Cărarea pe care se înşirase ceata călătorilor era strâmtă şi umbrită pe amândouă laturile de brazi nalţi şi tufoşi, bătrâni de când lumea, cu rădăcini împletite ca şerpii, cu găuri putregăite în care se adăpostesc şoimii, şi din timp în timp prin spărturile crengilor se vedeau în urmă-le lucind ca o faţă de apă şesurile întinse presurate cu lanuri şi sate, iar înainte-le munţii se ridicau negri, ameninţători ca nişte urieşi. Frumoase erau vederile ce se desfăşurau dinaintea tinerilor însurăţei, dar mai frumoase li se păreau privite cu ochii tinereţii şi ai dragostei lor; la fiecare pas ei se opreau, se minunau, nu găseau îndestule cuvinte de-a spune simţirile ce se deşteptau în ei, şi amândoi veseli, ciripitori ca nişte păsări în primăvară, se grăbeau de a se afunda în raiul munţilor, voind parcă să uite de lumea cealaltă. Iar duduca Balaşa din toate aceste nu vedea decât cioatele şi bolovanii de care se încurca pe drum, nu simţea decât zdruncinul calului, ce o sălta cu necontenire pe şa, şi în cuget curat ar fi dat toţi munţii şi toate frumuseţile lor pe canapeaua cea moale din ietacul ei, unde avea obicei să adoarmă cetind.

Începuse acum a amurgi, şi duduca Balaşa, ostenită de drum, întrebă cu îngrijire unde o să petreacă noaptea, căci salteaua de muşchi şi acoperământul de verdeaţă ce-i făgăduise Alexandru nu-i prea veneau la socoteală. Călăuzul îi răspunse că nu-i alt loc de dormit decât nu departe la o stână ce se află pe coasta muntelui, unde baciul e om de treabă şi primitor...

— Ce fel! ... să dorm cu ciobanii! ... adause duduca înspăimântată.

— Mă iertaţi, cuconiţă, e vreme de vară şi ciobanii nu dorm în stână.

Alexandru, auzind vorba, nu-şi putu stăpâni râsul, şi, răutăcios cum era, îi aruncă o glumă în pilda nevinovaţilor ciobani de care duduca se speriase aşa de mult. Peste o jumătate de oră se auzi în adevăr zbieratul oilor, întrerupt de lătratul a vro doisprezece dulăi, care, simţind oameni străini că se apropie de stână, dădeau năvală cu o furie nespusă.

— În lături, cotarle, mânca-v-ar jigaria! strigă călăuzul învârtindu-şi băţul împrejur. Bună vremea la ciobani, am sosit cu musafiri la stână.

— Bine aţi venit cu sănătate, răspunse baciul Toader Fuior, un om cu cămaşa neagră şi unsă, de strălucea ca o muşama în lumina asfinţitului. Ia pregătiţi, băieţi, un caş pentru boieri.

Mica ceată de călăreţi descălecă, iar duduca Balaşa, când voi să se dea jos de pe cal, se cumpăni astfel, că dacă n-ar fi întâlnit mâna scorţoasă a baciului care s-o oprească în loc, ar fi făcut negreşit o tumbă în mijlocul câinilor, de-ar fi râs toată stâna de ea. În sfârşit, cu vai, nevoie, înţepenită cum era şi cu ajutorul lui Alexandru, căci pe baci îl respinse cât colo, ea se coborî de pe cal, şi, ostenită, supărată, se aşeză pe o laiţă neînţelegând cum nişte oameni binecrescuţi ca Alexandru şi Elena pot fi veseli de a se vedea în societatea câinilor, a oilor şi a ciobanilor. Însurăţeii însă care pentru întâia dată în viaţa lor se vedeau la obârşia urdei şi a caşcavalului, într-o lume cu totul sălbatică şi necunoscută, dar care se înfrăţea atât de bine cu sufletele lor, simţeau în inimă o adevărată sărbătoare. Cu privirea însetată, ei urmăreau toate mişcările din stână şi iată că baciul cel cu cămaşa neagră dar cu faţa albă ca laptele se aşează la o spărtură a ocolului unde oile erau închise şi strigă la ciobani să le treacă prin strungă.

Sosise vremea mulsului.

Una câte una treceau zburdând oile prin strungă, şi baciul le oprea de picior, şi din ţâţele lor greoaie storcea laptele cald

şi înspumat care ca un şipot cădea în doniţa de brad, iar după ce doniţa se umplea baciul zicea: *una la mână,* şi alta deşartă se punea în loc.

— Astâmpără-te, plăvaio! scutura-te-ar lupul! zicea baciul unei oi nerăbdătoare, care era să răstoarne doniţa. Nu te iuţi, creaţo, feri-te-ar gălbaza!... zicea alteia care zbiera răspunzând mielului ce o chema; şi pentru fiecare oaie el avea câte o glumă sau câte o mustrare, după cum şi ea stătea la muls. Apoi din cea din urmă doniţă baciul cinsti pe musafiri. Alexandru şi Elena băură cu o poftă nespusă, simţind că le merge la inimă, iar duduca Balaşa întoarse capul cu dispreţ, fără să zică un cuvânt de mulţămire baciului ce-i întinsese cupa.

Soarele asfinţise şi o văpaie trandafirie îmbrobodea acum vârful munţilor. Unul mai cu samă răspândea o lumină atât de strălucitoare, încât stâncile ce-i încoronau fruntea păreau a fi de oglinzi. De nalt ce era muntele acela, s-ar fi zis că creasta lui aurită atinge bolta cerului şi că toţi ceilalţi se umilesc dinaintea lui: era bătrânul Ceahlău, stăpânul furtunilor, care de mii de ani vede în toate serile, cel din urmă, asfinţitul soarelui. Alexandru şi Elena îl priveau cu aţintire, pierduţi în măreţia lui, şi inimile lor tinere se închinau în taina minunilor lui Dumnezeu; când, deodată, glasul mânios al duducăi Balaşa se auzi cobind la spatele lor şi-i deşteaptă ca dintr-un vis.

— Pentru Dumnezeu! Venit-am aici, ca să mă puneţi la chin?

— Ce este? întrebă Alexandru şi Elena speriaţi.

— Este că voi căscaţi gura pe toate dealurile şi pe mine mă lăsaţi în plata lui Dumnezeu, ostenită, flămândă, fără ca nime să-mi poarte de grjă. Aduceţi-mi lăzile şi legăturile mele cu merinde. Voiesc să mănânc. Auzitu-m-aţi? Căci eu nu pot să beau din laptele în care ciobanii şi-au spălat mâinile.

Duduca Balaşa rosti aceste cuvinte cu ciudă, voind înadins, în gelozia ei, să le amărască mulţămirea ce simţeau, şi să-şi răzbune oarecum de puţina luare-aminte ce aveau pentru dânsa. Îndată fură aduse şi aşezate dinaintea ei toate lăzile

şi legăturile de drum ticsite de-acasă cu feliuritele mâncări şi lucruri de-ale gospodăriei, iar duduca Balaşa ca o dreaptă stăpână a lor le privi un moment cu mândrie având aerul a zice: „Ale mele sunt“. Apoi cu mişcări pline de demnitate le deschise una câte una; scoase o faţă de masă pe care o întinse pe pământ; scoase şervete, farfurii, cuţite, furculiţe; scoase apoi felurite mezeliciuri: limbi, muşchiuri, salami, cutii cu sardele, cutii cu posmagi etc., le aşeză toate cu rânduială pe faţa de masă, şi acum sta cugetând cu care să înceapă, când, o! nenorocire!... O! groaznică întâmplare, mai groaznică decât cutremurul pământului, decât însuşi potopul ce a înecat lumea!... Dulăii din stână, hapsâni şi lacomi ca nişte câini, adulmecând mirosul cărnurilor, dădură deodată năvală asupra merindelor duducăi Balaşa şi cât ai scăpăra din degete făcură o iama, o harapara nemaipomenită, încât biata duducă, uimită, speriată, rămase ca de lemn, în faţa grozavului praznic ce se petrecea dinaintea ei. În zadar Alexandru şi Elena voiră să alunge aceşti musafiri nepoftiţi, în zadar săriră ciobanii şi-i huiduiră în tot felul; limbile, salamurile şi muşchiurile lunecau ca untul pe gâtlejurile lor, farfuriile se dogeau, faţa de masă se amesteca cu colbul, şi în mijlocul vălmaşagului se auzea numai un crănţănit înfricoşat de măsele întrerupt de hârâiturile celor mai aprigi care se sfădeau de la bucăţile cele mari. Într-o clipă nu mai rămase pe urma flămândei potăi nici urmă din gustoasele merinde ale duducăi Balaşa. O! cine ar putea să descrie nenorocirea duducăi?... Atâtea merinde adunate una câte una şi cu atâta îngrijire, singura-i mângâiere în această călătorie plină de necazuri, iată-le acum toate duse pe gură de lup. Ce-o să se ştie face ea de-acuma? Duduca Balaşa simţi lacrimi lunecându-i pe obraz; ea care nu lăcrimase sărmana de douăzeci şi cinci de ani, tocmai de la moartea bărbatului ei. Dar mai grozavă decât însăşi pierderea proviziilor fu pentru dânsa purtarea nepilduită a ciobanilor în această nefericită întâmplare. În zorul de a împrăştia câinii mai curând, ei prinseră să înjure cu felurite cuvinte care de care mai îndrăz-

neţe, mai necumpănite, cuvinte ce se încrucişau în aer ca nişte săgeţi înveninate şi răneau fără milă fecioreştile-i urechi. „O! Cine m-a pus să vin aice!“ zicea cu desperare duduca Balaşa, întinzând mâinile spre cer; când iată că baciul cel cu cămaşa neagră şi faţa albă, om nu prea binecrescut, o lovi cu mâna peste umăr în chip de mângăiere zicându-i:

— N-aibi grijă, duducuţă; cu noi nu moare nimene de foame. Îndată îţi voi face eu o mămăligă, de-ţi vei linge buzele. Avem la stână zară, urdă, caş, brânză, tot mâncări de-acele de care se îngraşă omul. Ia priveşte la mine!... Aşa-i că nu samăn cu cei de prin târguri sfrijiţi şi afumaţi ca nişte uscături? Flăcăi, aprindeţi degrabă focul şi puneţi ceaunul să fiarbă!

Mânia duducăi ajunse la culme când se văzu dezmierdată pe umăr de un cioban nespălat şi fără ruşine, ea care n-ar fi dat asemine voie nici chiar răposatului ei soţ faţă cu lumea; şi dacă în ochii ei baciul ar fi fost ceva mai mult om decât cioban, ea ar fi însărcinat negreşit pe Alexandru să-i ceară socoteală de purtare. Din nefericire însă ea trebui să-şi înghită mânia şi să se hotărască sau să moară de foame, sau să mănânce din mămăliga făcută de baciul Fuior.

— He! He! De-ai avea, duducuţă, atâtea zile bune câte mămăligi am făcut eu, ştiu că ţi-ar merge bine, zicea Fuior, potrivind pirosteile la foc; dar când voi să aşeze ceaunul pe pirosteie, duduca Balaşa aruncă un ţipăt şi cu furie se repezi asupra lui şi-i smunci ceaunul din mână.

— Ce fel, nesocotitule, în ceaunul acesta voieşti să faci mămăligă? Cine o va mânca? Adă apă, să spăl ceaunul!

Fuior, uitându-se cu milă la duduca Balaşa, îi zise zâmbind şi fără să o mai dezmierde pe umăr astă dată.

— Pe la noi, duducuţă dragă, vinul cam lipseşte, dar cu apa ne-a miluit Dumnezeu; aduceţi, băieţi, o cofă de apă să-i facem chef.

Într-o clipă fu adusă înaintea ei o cofă plină ochi.

Atunci duduca Balaşa pentru întâia dată în viaţa ei îşi suflecă mânecile şi cu gingaşele-i mâini, deprinse odinioară

numai în mănuşi, începu sărmana să spele negrul ceaun. Ce zile a ajuns!... Rânduri, rânduri de apă ea vărsă în ceaun, îl clăti, îl frecă, dar afurisitul nu voia să se cureţe în ruptul capului. Fărmăturile cele uscate şedeau lipite de el în ciuda plăpândelor degete ale duducăi, până când obosită de munca-i fără spor, ea aruncă ceaunul la o parte şi căzu pe laiţă abia răsuflându-se.

— Vezi, duducuţă, că nu-i treaba dumitale să faci mămăligă, precum nu-i treaba mea să împletesc la colţuni, zise baciul c-un aer luător în râs, de care duduca se simţi atinsă în inimă. Apoi el luă ceaunul, îl umplu cu apă, îl pusese pe foc şi când începu să fiarbă, numai de două, trei ori învârti melesteul în el şi toate fărmăturile cele uscate, de care se răniseră degetele duducăi, se dezlipiră, se topiră, şi, după ce baciul vărsa apa, ceaunul rămase curat, ca nou; apoi el făcu mămăliga şi o răsturnă caldă pe un fund de lemn şi vrând-nevrând duduca începu să se înfrupte de ici de colo până când prinse la gust şi mâncă de-a binele, uitând cămaşa baciului şi mâinile puţin curate ale ciobanilor. Se zice că după mâncare omul e întotdeauna mai bun; astfel şi duduca Balaşa se mai îmblânzi după cina de la stână şi simţi somnul venindu-i la ochi.

Un strat mare de fân fu aşezat în loc de saltea într-un colţ al stânei pe care duduca îşi întinse felurite şaluri şi prostiri, şi nu bine îşi isprăvi închinăciunea de noapte, şoptită printre dinţi în jumătăţi de cuvinte, că, ostenită cum era de întâmplările zilei, adormi dusă în lumea visurilor. Astă dată somnul o fură înainte măcar de-a avea vreme să se gândească la răposatul ei soţ care fusese, bietul, cel mai bun dintre oameni.

Dar Alexandru şi Elena nu se îndurau să intre în stână, într-atâta sara era frumoasă. În zarea lunii şi a stelelor, munţii păreau fantastici ca nişte poveşti bătrâne; un vânt dulce abia simţit se ridica din fundul văilor încărcat cu miros de brad; se auzeau în depărtare grăind pâraiele ce se prăvăleau de pe stânci, şi greierii din iarbă şi puii de căprioară şi păsările de

pe crengi le răspundeau fiecare în limba lor sărbătorind, parcă, împreună apusul zilei... Când iată că un glas adânc, puternic, ce părea că iese din măruntaiele munţilor, lovi auzul tinerilor însurăţei şi-i cuprinse de uimire. Era baciul, care şezând pe un trunchi de copac, începuse să cânte din bucium cântecul de sară ca să-şi adoarmă oile. Era atât de frumos acest cântec simplu, nemeşteşugit, tainic ca tainele nopţii, încât Alexandru şi Elena, ascultându-l, credeau că sunt martori la dragostele munţilor. Valuri, valuri răsunătoare se răspândeau prin limpezimea aerului când puternice, înviforate ca mâniile Bistriţei, când line şi dezmierdătoare ca ciripitul păsărilor, şi apoi încet, încet se stingeau într-o jale dulce care părea că îneacă lumea în plâns. S-ar fi zis că înseşi stelele în sclipitul lor lăcrimează auzind acest glas înduioşat.

Alexandru şi Elena, strânşi unul lângă altul, pluteau în lumi necunoscute; duduca Balaşa, deşteptată din somn, se întreba, cu mirare, ce jale a cuprins pământul; iar baciul cânta, cânta mereu să-şi adoarmă oile şi încet, încet oile adormiră, ş-atunci suspinul codrilor se alină, văile încetară de a plânge, cerbii şi căprioarele se tupilară în culcuşurile lor, ştiind că a sosit ceasul somnului şi o linişte adâncă căzu pe lumea împresurată de visurile nopţii.

Dar n-a fost scris duducăi Balaşa să-şi petreacă noaptea în pace. Înainte ceva de crăpatul zorilor, pe când somnul e mai dulce, mai odihnitor, se auzi deodată în jurul stânei un lătrat de câini atât de zgomotos şi înverşunat, încât s-ar fi zis că a dat turba într-înşii. Toţi se treziră din somn, întrebându-se ce să fie?

În acelaşi moment baciul, om necioplit, nebăgând de seamă că gingaşa duducă e în aşternut dezbrăcată, dădu busna înlăuntrul stânei, păşi peste dânsa cum ar păşi peste o cioată răsturnată ce-i stă curmeziş în cale, luă puşca din cui şi ieşi afară.

Furioasă ca o leoaică de nemaipomenita îndrăzneală a baciului care astă dată trecuse peste toate marginile răbdării ei, ea îşi puse grabnic un şal în spate, potrivi o bonetă pe cap

şi ieşi în urma baciului hotărâtă să-i dea o straşnică ocară, când... O! Dumnezeule!... Ce să vadă? Nu bine călcase pragul şi năprasnic se trezi bot la bot cu un urs ridicat în două labe, c-un cap zburlit şi mare cât o dimerlie, având în braţe o oaie şi în urmă întreaga potaie de câini ce lătrau a pieire.

Speriat de neaşteptata înfăţişare a duducăi, ursul care, se vede, nu mai întâlnise duduci până atunci, se opri o clipă în loc, se rânji la dânsa şi o scuipă drept în faţă; dar ea de spaimă simţi că i se ridică boneta în vârful capului şi, ameţită, pierdută, căzu jos fără simţire. În acelaşi moment o detunătură de puşcă se auzi, apoi un mornăit înăbuşit şi ursul, legănându-şi capul în dreapta şi în stânga, se culcă lângă duducă. Era înfricoşat de văzut această pereche care zăcea la pământ unul lângă altul, de-o parte duduca dezbrăcată, despletită, albă de spaimă şi de scuipat; de altă parte ursul crunt, fioros, cu ochii aprinşi ca doi tăciuni, cu gura căscată din care curgeau bale de sânge.

Nimene nu îndrăznea să se apropie de dânşii, numai baciul care dăduse lovitura de puşcă se apropie singur, plantă până în plăsele cuţitul în inima ursului, apoi luă pe nenorocita duducă în braţe, o duse lângă izvor şi o stropi cu apă rece pe obraz până se trezi. Sărmana, când deschise ochii şi se văzu în braţele baciului, nu ştia pe ce lume se găseşte. Uitase acum toate grobieniile lui; nu mai vedea nici cămaşa lui cea neagră, nu se mai vedea nici pe dânsa însăşi că era dezbrăcată: un fel de dulce simţire i se strecură prin inimă, simţirea întoarcerii la viaţă.

— N-aibi grijă, duducă, zise baciul ştergând cu aspra-i mână stropii de apă de pe obrazul ei. Ne-a venit un muşteriu la stână, dar i-am dat un os de ros care i s-a oprit în gât.

— Oare suntem scăpaţi? întrebă duduca încă tremurând.

— Scăpaţi, buni teferi, mulţămită Domnului! L-am trăsnit drept în numele Tatălui, ca să-l învăţ cum să se poarte altă dată cu duducile. Ştiu că-ţi vei aduce aminte de noaptea petrecută cu noi în stână!...

— O! da! răspunse, oftând, duduca; dar de n-ai fi fost d-ta...

Atunci ea se uită un moment în faţa baciului, şi, lucru ciudat, el astă dată semăna a fi om ca toţi oamenii, ba chiar semăna a fi mai mult decât alţi oameni de când îi scăpase viaţa. Ochii lui de negri ce erau, luminau parcă împrejur şi faţa lui albă era aşa de liniştită şi surâzătoare, încât s-ar fi zis că primejdia prin care trecuse amândoi fusese numai un vis. Baciul părea acum chiar om frumos, şi duduca Balaşa se mira cum de s-a prefăcut el aşa de iute în ochii ei. Dar oare nu era aceasta o amăgire a minţii sale, un farmec ce-i stăpânea vederile în farmecul răsăritului şi al întâmplărilor trecute? Se poate; multe s-au văzut în această lume, vatră de înşelăciuni, în care dracul îşi joacă mendrele după plac. Dar duducăi Balaşa îi era aşa de îndemână astfel cum şedea în braţele baciului, lipită de pieptul lui, cu inima plină de simţirea nouă şi ademenitoare a recunoştinţei, încât nu-i venea să se mai trezească din această dulce ameţeală. Sărmana, ea nu vedea că primejdia era acum mai mare pentru dânsa decât chiar în labele ursului. O, dacă răposatul ei soţ ar fi văzut-o, atunci ce presupusuri i-ar fi străpuns inima!...

Fără voie, ea se lăsă dusă pe valuri de visuri dezmierdătoare, glasul buciumului, care adinioare înecase lumea în suspinuri, se deştepta acum în inima ei dulce, fermecător ca glasul ispitei; baciul ca prin minune se făcea tot mai alb, mai frumos, mai îmbătător la privire şi... O! Doamne! Cine ştie ce ar fi rămas din cei douăzeci şi cinci de ani de jălire a duducăi Balaşa, dacă Fuior, om necioplit şi nepriceput, nu i-ar fi zis, poate fără scop de a o supăra, câteva vorbe negândite ce-i căzură ca un duş de apă rece pe cap.

— Duducă!... să mergem; boierii ne aşteaptă.

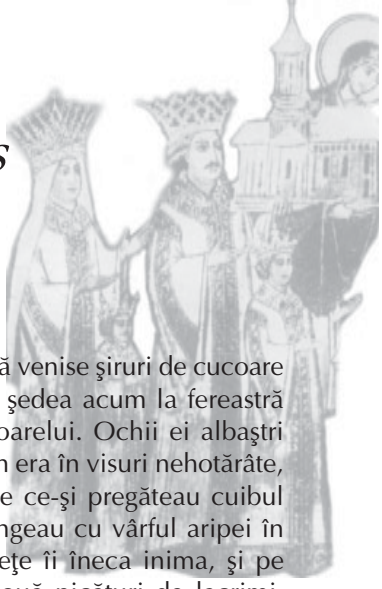
Arsă, ea sări în picioare, şi noroc de puţina lumină ce se revărsa din geana răsăritului, că nu i se văzură roşeaţa din faţă şi tulburarea din ochi. Cine ar fi zis că ea, care venise în munţi cu scop să privegheze asupra neispititelor tinereţi ale Elenei, va cădea însăşi în cea mai primejdioasă ispită!

De atunci mulţi ani trecură şi duduca Balaşa înălbi cu de ispravă la cap şi pe faţa ei se iviră brazdele bătrâneţilor, în ciuda albului şi a roşului cu care căuta să le acopere, însă de câte ori istorisea despre năvălirea ursului la stâna din munte, din ghearele căruia a scăpat-o baciul cel cu cămaşa neagră şi cu faţa albă, simţea încă în gingăşia ei oarecare tainică tulburare, a cărei adevărată cauză, negreşit, nu putea să fie decât amintirea primejdiei prin care trecuse.

Era însă de luat aminte că cucernica duducă nu mai ofta aşa de des după răposatul ei soţ şi nici vorbea rău ca mai nainte de neciopliţii ciobani ce nu se ştiau a se purta cu duducile.

(*Convorbiri literare* anul X, nr. 1, 1 aprilie 1876)

Petru Rareş

I

Venise primăvara şi cu ea împreună venise şiruri de cucoare şi roiuri de rândunele. Tânăra Elena şedea acum la fereastră şi sorbea cele întâi raze calde ale soarelui. Ochii ei albaştri rătăceau în depărtări, şi, adâncită cum era în visuri nehotărâte, ea nu băga de seamă că rândunelele ce-şi pregăteau cuibul sub streşina casei, mai, mai că o atingeau cu vârful aripei în zborul lor nebunatic. O tainică tristeţe îi îneca inima, şi pe marginea genelor ei aurii se iviră două picături de lacrimi. Dar care să fi fost cauza tristeţei ce o învăluia? Erau oare numai visuri de ale tinereţei care vin şi trec repede cum trec nourii pe seninul ceriului, sau era o presimţire tainică despre o nenorocire viitoare? Căci, străină şi orfană în lume precum o lăsase Dumnezeu, ea nu avea alt tovarăş decât frumuseţea care era cel mai primejdios scut pentru singurătatea ei.

Iată că fără veste uşa se deschise cu zgomot înapoia ei şi un om nalt, învelit într-o manta lungă ce-i atingea călcâiele intră în odaie. Elena se întoarse repede, şi ochii străinului se pironiră atunci asupră-i cu atâta îndrăzneală, încât biata copilă se crezu un moment în faţa unui făcător-de-rele. Câteva minute străinul stătu în tăcere aţintind-o întocmai ca şerpele ce voieşte să farmece pasărea în zbor, apoi îi zise cu ton măreţ:

— Copilă, pleacă-te, tu eşti înaintea lui Ştefan, domnul Moldovei şi nepotul lui Ştefan cel Mare!

Elena, ameţită de aceste cuvinte, se plecă până la pământ.

— Eleno! Tu eşti cea mai frumoasă copilă din tot cuprinsul domniei mele. De când ochii mei te-au zărit, inima mea n-a încetat să te dorească. Am venit să cer dragostea ta. Nu căuta tu, slabă mlădiţă, să te împotriveşti în zadar la furtuna dorului

meu care rupe orice stavilă. Iubeşte-mă, Eleno, şi în schimbul dragostei tale, vei avea Moldova la picioare. Sărăcia care ţi-a chinuit tinereţile va pieri ca visul cel rău ce tulbură odihna nopţii, şi în palaturi voi preface mica ta colibă şi voi pune mantie de catifea pe umerii tăi frumoşi şi pe degetele tale voi anina pietre scumpe. Nu te teme, adause el, văzând pe Elena îngălbenindu-se; am venit astă dată cu scopul numai de a-ţi mărturisi focul ce mă arde, şi a îndupleca prin rugăminte inima ta neştiitoare de fericirile lumeşti. Răspunde, Eleno, domnului tău!

— Dacă eşti domnul Moldovei şi nepotul lui Ştefan cel Mare, răspunse Elena care în faţa primejdiei simţea inima întărindu-i-se, de ce nu închini dragostea ta doamnei Moldovei, soţiei tale, căreia ai jurat credinţă la altar şi care te poate asculta fără ruşine şi vinovăţie. De ce tu, aşa de mare, cauţi să zdrobeşti o fiică orfană, lipsită de sprijin, pe care tu cel întâi eşti dator să o ocroteşti la umbra milei tale. Întoarce-ţi de la mine faţa, o doamne, şi mergi să încălzeşti inima soţiei tale, care te cheamă cu ochii în lacrimi; iar pe mine lasă-mă să trăiesc în linişte, precum are dreptul să trăiască orice suflare care s-a născut sub adăpostul stăpânirii tale. Mantia de catifea ce-mi făgăduieşti mi-ar arde umerii şi în palaturile tale mi-aş găsi mormântul.

— Tu vorbeşti aşa de frumos, Eleno, că farmeci auzul meu, şi văd cu fericire că inima ta e la înălţimea frumuseţilor cu care te-a înzestrat natura. Află, dar, că noi cei de sus ştim preţui însuşirile sufleteşti ale supuşilor noştri; de aceea cu cât văd în tine simţiri mai frumoase, cu atât mai mult te iubesc şi cu atât mai mult se întăreşte în mine voinţa de a cuceri inima ta. Nici o putere omenească nu mă va sili de-acum înainte să te părăsesc. Ascultă-mă, Eleno, nu îneca fericirea ce ne zâmbeşte în nişte cuvinte seci, menite de a face pe om să fugă de bine. Între singurătatea ta de astăzi şi fericirile ce te aşteaptă mâine, nu mai sta la îndoială; căci cine altul

e mai vrednic să te iubească decât domnul ţării şi cine a sădit această patimă nemărginită în pieptul meu, dacă nu Dumnezeu, în numele căruia te închini tu, frumoasă copilă? Apoi putea-va el să ne pedepsească pentru însăşi fapta sa?

— În zadar, doamne, cauţi prin cuvinte meşteşugite să îndupleci inima mea; tu eşti atotputernic în adevăr, poţi să-mi ridici viaţa, însă mai mult decât tine sunt eu însumi stăpână pe viaţa mea. Află dar că dacă nestrămutată este voinţa ta de a mă urmări, nestrămutată este voinţa mea de a mă ucide în momentul în care voi vedea că nu pot scăpa din ghearele tale. Alege dar şi tu între datoria de domn, chemat de a apăra vatra supuşilor tăi, iar nu de a o pângări, şi între plăcerea de a strânge un hoit în braţe. Acesta este, doamne, cel din urmă cuvânt al meu.

În faţa acestui răspuns rostit cu glas hotărât, tiranul păru un moment ruşinat de urâcioasa-i întreprindere, dar, luându-şi iute de samă, el întoarse vorba pe un ton jumătate glumeţ, jumătate ameninţător:

— Niciodată glas femeiesc, zise el, nu a impus lui Ştefăniţă Vodă. Ştiu cât de bogate sunteţi în lacrimi şi de câte ori pe zi sunteţi în stare să muriţi pentru lucruri de nimica; noroc că Dumnezeu v-a dat nepreţuitul har de a învia tot atât de des pentru nestingerea neamului omenesc. De aceea eu nu pierd nădejdea că după ce te vei ucide de frica dragostei mele, vei învia mai drăgălaşă decât înainte şi vom râde împreună cum, pentru cuvântul *cinste*, născocit de proşti, era să jertfeşti atâta frumuseţe şi atâta viitor. Te las să mai gândeşti, Eleno. De astăzi în trei zile voi veni iarăşi la tine spre a-ţi cere răspunsul. Rămâi sănătoasă şi cugetă bine!

După ce rosti aceste cuvinte, el se plecă şi ieşi.

O! cine poate să descrie tristeţea în care căzu Elena! Faţă cu tiranul ea găsise îndestul curaj spre a-l înfrunta; cuvintele ei pline de energie, frumuseţea, nevinovăţia, slăbiciunea ei chiar erau atâtea arme ce o apăraseră pentru moment contra încercărirlor lui, însă îndată ce rămase singură, puterile o

părăsiră şi un râu de lacrimi îi înecă faţa. Ideea singurătăţii, lipsa de orice sprijin omenesc, primejdia viitoare care o ameninţa acum de departe cu toate îndoielile şi spaimele ei, mai înfricoşată decât chiar dacă ar fi fost prezentă, toate acestea chinuiau atât de amar tânărul ei suflet, încât ea se crezu pierdută fără scăpare.

Dumenzeu însă nu lasă pe om.

Un smoc de raze pornit din luminile asfinţitului se strecură în odaia ei ca o solie cerească, poleindu-i sânul şi cosiţele cu vopselele curcubeului şi, deşi prin acesta întru nimic nu i se schimbase soarta, totuşi ea simţi o uşurare în inimă. Mintea i se limpezi, lacrimile i se uscară şi ea putu să-şi măsoare nenorocirea şi să cugete la chipul scăpării. Peste trei zile Ştefaniţă Vodă avea să se înfăţişeze înaintea ei spre a-i cere răspunsul, prin urmare cel mai bun mijloc de scăpare era de a fugi în vreun loc necunoscut, unde tiranul să nu-i dea de urmă. Cu această hotărâre, deci, ea se culcă şi, mulţumită tinereţilor darnice cu care o înzestrase Dumnezeu, somnul o cuprinse în braţe şi-i alină suferinţele legănând-o în visuri dezmierdătoare.

Ce s-o mai fi întâmplat cu dânsa nu se ştie, dar când a doua zi se deşteptă, ea se văzu într-o trăsură alăturea cu un om necunoscut. Trăsura mergea aşa de repede, că roţile sfârâiau pe pământ şi colbul se ridica în nouri. I se părea că visează un al doilea vis.

II

Trei nopţi nu dormise Ştefăniţă Vodă şi un groaznic neastâmpăr îi frământa creierii. El se primbla cu paşi repezi prin odaie, făcând semne neînţelese din mâini întocmai ca un smintit, şi ochii lui roşi erau înconjuraţi de două cercuri vinete.

Apoi se deschise uşa şi ordonă să-i vină Malaspina.

— Malaspina! zise Ştefăniţă Vodă, după ce acesta i se înfăţişă plecându-şi fruntea până la pământ. Nimene în toată

ţara, dintre câţi se află în slujba mea, nu are leafă mai mare decât tine. O mie de ţechini este aproape leafa unui domn.

— Aşa este, Măria-ta. Pentru aceea îţi sunt dator cu munca, cu timpul şi cu sângele meu.

— Malaspina! Ducele de Veneţia, când te-a trimis mie, m-a încredinţat că eşti un om ascuţit la minte, cu cugetul mlădios, cu limba de miere, cu faţa schimbătoare după împrejurări, un om care pricepe fără să întrebe, vede fără să se uite, care ştie să întrebuinţeze viclenia şi otrava unde se cuvine, un om, în sfârşit, cum îmi trebuie mie.

— Cearcă-mă, Măria-ta, şi de nu voi răspunde la aşteptare, capul să-mi steie unde-mi stau picioarele.

— Malaspina, ascultă-mă cu luare-aminte, căci voiesc ca fiecare vorbă a mea să se întipărească în creierii tăi precum se întipăreşte pecetea pe ceara fierbinte; şi, fie-mi vorba înţeleaptă sau nebună voiesc să mi-o îndeplineşti cu aceeaşi credinţă şi iscusinţă.

— Porunceşte, Măria-ta.

— Malaspina!... Am ucis pe Stroja, pe Vulpe, pe vistiernicul Trotuşan, pentru că i-am dovedit necredincioşi mie; am ucis pe hatmanul Arbore care m-a crescut pe braţe şi a fost mâna dreaptă a bunicului meu, Ştefan cel Mare; am ucis pe fiii săi, Toader şi Nechita, pentru că toţi mă vrăjmăşeau şi voiau să-mi surpe drepturile. I-am ucis, zic, şi nu mă căiesc... Dar sunt eu mai sigur de tronul meu? Nu!... S-ar zice că sângele vărsat de mine rodeşte pământul, şi pe fiecare zi îmi scoate noi duşmani. Iată trei zile de când avui un vis ciudat: văzui deasupra capului meu o mână mare, atât de mare, încât parcă-mi acoperea ceriul; ea avea numai patru degete şi de degetu-i cel mic atârna o undiţă, iar pe vârful undiţei atârna sceptrul meu. Neliniştit de această vedenie, chemai pe Arifta, vestita vrăjitoare, să-mi tălmăcească visul, şi iată ce-mi spuse: „Teme-te, Măria-ta, de toţi cei ce te înconjoară, dar mai presus de toţi teme-te de un pescar care locuieşte într-un colţ al ţării neştiut de nimene şi a cărui mână dreaptă e fără un deget“. Ai auzit Malaspina?... Deşi nu cred în

visuri şi farmece băbeşti, cu toate aceste voi să-mi lipsească chiar umbra îndoielii. Ia-ţi pumnarul în sân şi otravă în buzunar şi adă-mi pe acel duşman viu sau mort. Nu cruţa aurul, căci vistieria ţării îţi va răspunde cheltuielile însutit.

Malaspina îşi îndoi şelele până la pământ şi răspunse cu glas umilit:

— Am auzit porunca Măriei-tale din cuvânt în cuvânt şi jur pe capul meu că de-acuma înainte puţine zile se va bucura de lumina soarelui acel pescar oricare şi oriunde ar fi.

Domnul, mulţumit de răspunsul veneţianului, îşi înseninã privirea şi se aşează leneş pe un jilţ. Dar, deodată, se lovi cu mâna peste frunte întocmai ca un om ce-şi aduce aminte de ceva, şi începu să râdă cu hohot. Malaspina se uită ţintă în ochii lui, neştiind care să fie cauza acestei porniri de veselie.

— Mi-am adus aminte, adause Ştefăniţă Vodă, de copila cea nebună care m-a făcut ieri să pierd o zi întreagă, cu glume... Ce-ai făcut cu dânsa?

— Am îndeplinit porunca Măriei-tale. Ea se află acum pe drumul Galaţiului întovărăşită de o slugă a mea credincioasă şi mâine va fi în cetăţuia din codrii Tigheciului sub paza cuvenită.

— Vei fi luat măsuri să nu se facă vorbă?

— Malaspina face totdeauna lucrurile cum trebuie. M-am furişat în casa ei noaptea pe când dormea, căci cheile mele descuie orice broască, şi, de frică să nu se trezească, i-am pus la nas nişte mirodenii aduse din Veneţia prin mijlocul cărora i-am îngreuiat somnul, şi astfel am aşezat-o în trăsură fără să simtă nimic.

Ştefăniţă Vodă plecă din cap spre semn de încuviinţare, iar Malaspina îşi îndoi iarăşi şelele şi ieşi.

III

Pe malul Brateşului într-o colibă mică acoperită cu frunze, creştea tânărul Petru Rareş, umbrit şi încălzit de dragostea maică-si, şi întocmai ca o mlădiţă de stejar răsădită în pământ

prielnic, se făcea văzând cu ochii tot mai frumos şi mai voinic. Era acum de douăzeci de ani. Flăcăii de primprejur îl puneau totdeauna în fruntea lor şi la joc şi la treabă, căci dintre toţi el era cel mai vânjos la trup şi mai ghibaci la minte. Pletele lui negre îi cădeau pe umeri întocmai ca o coamă de leu, şi în ochii lui focoşi ar fi putut citi cineva dragostea primejdiilor şi dorul de a le învinge. Maică-sa, Domnina, îl învăţase carte, căci ea, deşi se îndeletnicea acum cu pescuitul, dar în tinereţele ei fusese avută şi trăise în lumea cea de soi. Cerinat, un om cărunt la cap şi înăsprit de muncă, argăţea de ani îndelungaţi la Domnina, şi de mult ce se deprinsese cu Petru, crescându-l de mic pe braţe, îl iubea ca ochii din cap. De câte ori Petru se ducea la vânat sau la pescuit, Cerinat trebuia să-l întovărăşească. El îl priveghea, îl ajuta, îl apăra de toate primejdiile în care furtunaticele lui tinereţi îl aruncau cu nesocotinţă, şi nu o dată l-a scos din fundul Brateşului cu sufletul la gură; nu o dată l-a scăpat abia nesfâşiat din gura fiarelor sălbatice, aşa că într-o zi chiar îndrăzneţul copilandru pierdu un deget de la mâna dreaptă rupt de colţii unui lup! În zadar maică-sa căuta să stâmpere pornirile lui învăpăiate. El nu trăia cu plăcere decât în primejdii şi nu visa decât lupte şi biruinţe.

— Mamă, îi zise el într-una din zile, spune-mi de ce mi se bate inima aşa de tare în piept?... De ce ochii mei nu găsesc destul loc de privit împrejur?... Vezi tu vulturul cel de sus care zboară colo printre nouri? În locul lui, mamă, aş vrea să fiu; să zbor şi eu după placul meu. El stăpâneşte lumea cu aripile; iar eu ce sunt aici?... Numai dor fără putere!

— O, drag copilaş! răspunse Domnina, cruţă-ţi tinereţile. Tu nu ştii ce-i scris în cartea vieţii. Poate că Dumnezeu a pus degetul pe fruntea ta, şi dacă sânge de viteaz va fi să curgă în vinele tale, nu-l cheltui de pe acuma. Va veni vremea când îţi vei da zbor inimii şi vei fi vultur între oameni.

— Mamă, tu-mi ascunzi o taină, adause Petru, uitându-se ţintă în ochii ei.

— Taina ta o ştie Dumnezeu; eu sunt prea nemernică să pot ceti în viitor.

Petru rămase pe gânduri. Vorbele maică-si, deşi ţinteau a pune frâu îndemnurilor inimii lui, totuşi aveau farmecul unei prorocii. El îşi simţea prea multă agerime în cap şi prea multă tărie în suflet, pentru a nu se crede chemat la lucruri mai presus de meseria lui de pescar; dacă însă realitatea se împotrivea dorinţelor lui cu tăria unei piedici neînvinse, el îşi zidea în închipuire o altă lume mai frumoasă decât acea aievea, în care-şi lua locul de domn şi stăpân. Astfel Brateşul se prefăcea în visurile lui într-o mare nesfârşită cu corăbii şi ostroave; codrii Tigheciului şi şesurile Dunării i se înfăţişau ca nişte nemărginite împărăţii duşmane ce trebuiau cucerite şi atunci el năvălea cu oşti închipuite asupra lor şi, în bătăliile grozave ce se încingeau, Petru ieşea întotdeauna învingător. Cine nu-şi face o lume a lui la vârsta tinereţii?

Astfel trăia Petru frământat de doruri ascunse, când într-o zi, luându-şi merinde pentru mai mult timp, se sui în luntre, trecu lacul de-a curmezişul şi se afundă în codrii Tigheciului. Trei zile el vână la căprioare şi mistreţi, căci săgeata lui se deprinsese a nu mai merge în deşert, şi iată că, oprindu-se la un pârău spre a-şi potoli setea, văzu o năframă albă ce se cobora încet pe unda argintie. El prinse năframa şi văzu într-un colţ scris cu litere roşii cuvântul: *Ajutor!...* Creierii lui se aprinseră îndată la închipuirea că o fiinţă nenorocită zace negreşit în lanţuri; el îşi încordă arcul, îşi puse barda la brâu, torba cu săgeţile în spate, şi plecă în susul pârăului. El merse câteva ceasuri singur făcându-şi felurite planuri care de care mai războinice, când ajunse la locul unde pârăul se despărţea în două. Pe unde a venit năframa, pe braţul din drapta sau cel din stânga? Aici era întrebarea. Pe când însă Petru sta în nedumerire, iată că zări un om călare, bine îmbrăcat şi bine armat, care înainta spre dânsul zicându-i:

— Bun ajuns, vânătorule! Ce umbli pe moşiile domneşti ca prin satul lui Cremene, ucigând vânatul Măriei-sale?

— Bine-ai venit, călătorule! Ia vânez şi eu ici-colea câte o fiară stricătoare care n-are ce fi bună Măriei-sale. Dar pe tine cine te-a pus pristav peste păduri?

— Eu sunt stolnicul Udrea, om de la curtea domnească, şi am dreptul, de voi, să-ţi dau şi câteva la spate pentru îndrăzneala ta de a călca fără voie moşiile domneşti.

— Cearcă stolnice, zise Petru, ai cărui ochi se aprinseră de mânie.

— Iaca! iaca! De aceasta ce-o mai fi? adaose străinul uitându-se la năframa pe care Petru o ţinea în mână. Pentru un păcătos ca tine o năframă aşa de subţire în mijlocul codrului nu-i lucru curat; negreşit ai furat-o de undeva?

— Ascultă, stolnice! Dacă ţi-e milă de oasele tale, conteneşte cu astfel de vorbe, căci eu nu sunt ca de alde tine lingău de curte, să trăiesc din fărmăturile ce mi se aruncă ca la câini, şi să mă îmbogăţesc din banul furat de la stăpân; eu trăiesc din munca mâinilor mele, stolnice, şi mâinile care muncesc se învârtoaşă, şi vai de tine când vor începe să treiere pe spinarea ta!

— Tot mai domol, copile, că nu suntem nici noi aşa de spărioşi. Ia mai bine să facem pace împreună şi să sărutăm de bună întâlnire drăguleana astă de ploscă, doar ne-om mai încălzi la inimă şi ne-om mai îndulci vorbele.

Udrea trase un gât din plosca cu vin, apoi o întinse lui Petru.

— Dă-ţi mânia după spate,
Şi s-o bem pe jumătate!...

Aşa-i că-i bun? E adevărat de Odobeşti; de vechi ce-i, şede numai în cămeşa lui. Acum că ne-am împrietenit, spune-mi şi mie, copilandre, despre întâmplarea cu năframa, nu de alta, dar ca să nu intri în vreun prepus; ş-apoi, dă, pot să-ţi fiu şi eu de ajutor la vreun capăt de pod. Nu sunt aşa de rău cum mi-i vorba, şi ştiu şi eu să îndatoresc un prieten la nevoie.

Petru, după o duşcă de vin, se simţi mai în chef, şi tânăr, încrezător cum era, îi arătă năframa şi-i spuse prin ce chip o căpătase.

— Hm!... Este ceva la mijloc, zise Udrea, făcând o strâmbătură în chip de zâmbet. Negreşit este ceva...

— Aşa gândesc şi eu, stolnice, trebuie să fie vreun suflet de om chinuit care cere ajutor. Cine ştie poate e vreo femeie tânără şi frumoasă, care...

— Da! da! Care nu vra să înţeleagă de cuvânt cinstit. Şi ce gând ai să faci?

— Vreu să mă duc să o scap.

— Cum, numai tu singur, singurel? Ai înnebunit?

— Eu şi cu Dumnezeu.

— Şi cu mine, adause Udrea, dacă-ţi va fi voia. Vom fi trei cu Dumnezeu. Ş-apoi, dă! şi eu nu sunt aşa stingher pe lume, căci, vorba ceea, fiecare pai are umbra sa. Pe lângă mine tot mai sunt câteva suflete care se hrănesc şi pot să puie umărul la nevoie. Ce-ai zice dacă am fi patru, cinci, care ne-am duce să scăpăm păsăruica din cuşcă? Unde-s cinci nu-i unul, şi acolo nu cred să fie sat fără câini.

— Primesc, zise Petru, a cărui inimă se umplu de bucurie.

Atunci Udrea şuieră între degete şi deodată trei ungureni îmbotforaţi, cu bondiţele aninate pe umeri, cu căciulile pe ureche şi cu musteţile lungi şi răsucite, ieşiră ca din pământ, salutându-l milităreşte. Fiecare avea câte o sâneaţă pe umăr. Udrea le făcu un semn nevăzut şi într-o clipă cu toţi se aruncară asupra lui Petru şi-l trântiră la pământ.

— A! Mişei! Hoţi fără de lege! strigă Petru, vârcolindu-se din răsputeri. Dar ce putea el să facă singur contra patru, mai ales când îl apucaseră pe furiş?

— Aşa-i că unde-s patru nu-i unul? zise Udrea cu glas luător de râs. Vei ţine minte, altă dată, copilandre, cum se fură fetele din curţile domneşti.

Ei îl legară cot la cot, apoi îl aşezară de-a spinarea pe şaua calului pe care venise Udrea, îl cetluiră din nou aşa de

cumplit, încât abia se mai răsufla, şi câteşipatru plecară unul după altul pe cărarea strâmtă, mergând doi dinaintea lui Petru şi doi în urmă. Dar n-apucase a face drum lung prin desimea codrului, că ungureanul cel din urmă se împiedică de-o cioată şi căzu la pământ; şi — lucru ciudat — nu se mai sculă. Ceilalţi fără să bage de samă mergeau tot înainte, când cel de-al doilea se lovi cu capul de-o creangă şi căzu iarăşi lat ca o broască.

Atunci Udrea se întoarse, strigă la dânşii cu asprime să contenească de a se mai hârjoni prin iarbă; însă... nici unul nu-i răspunse. Udrea se opri un moment să vadă ce este, când iată că şi cel de al treilea ungur bătu o metană la pământ rămânând ţapăn ca tovarăşii săi. Udrea îi căută cu mirare, şi ce să vadă?... lucru groaznic şi neaşteptat... câteşitrei, fără să se ştie cum şi de unde, fusese hultuiţi câte de-o săgeată între umeri şi pironiţi la pământ.

Atunci se auzi la spatele lor un glas care striga:

— Staţi! staţi! dragii mei, că sunt şi eu pe aici.

Era argatul Cerinat, care, luându-se pe urma lui Petru, venea acum în fuga mare în ajutorul lui.

— Ha! zise el lui Udrea, acuma suntem tocmai pe tocmai. Pe tine am să te cinstesc cu o bâtă, fiindcă eşti mai de soi.

Şi până a nu avea vreme buimăcitul Udrea să-şi vie în simţire, îl ciocni în cap încât îi despică tidva drept în două.

— La un car de oale e destul o măciucă, adause Cerinat, aruncând bâta şi prinzând să desfacă legăturile lui Petru. Uf! mi-a venit sufletul la gură, urmă el tăind nodurile. M-ai făcut să alerg ca un ogar acum la bătrâneţe, dar am venit şi eu la vreme când, vorba ceea, îţi era lumea mai dragă. Spusu-ţi-am eu că ulcica nu merge de multe ori la apă!

Dă! Aşa-s tinereţile sumeţe, bată-le să le bată... Dar şi un pic de minte n-ar strica.

Petru, după ce se văzu dezlegat, mulţămi lui Dumnezeu că a scăpat teafăr, sărută din inimă pe Cerinat şi privi cu înfiorare la cele patru trupuri care zăceau împrejur.

— Acuma, zise Cerinat, cred c-ar fi mai nimerit să nu-i lăsăm pradă corbilor, ca să nu se facă vorbă în lume. Fii tu cioclu şi eu le voi fi popă, adică după sfânt şi tămâie, şi să ne apucăm de treabă.

Petru începu să sape groapa şi în acelaşi timp povesti lui Cerinat întâmplarea cu Udrea, spunându-i totodată că este hotărât cu nestrămutare a merge în ajutorul fiinţei care a trimis năframa pe pârău.

— Va să zică cauţi încă o dată să pui cap sănătos sub *Evanghelie*. Bine... fie şi aşa... dar atunci să chibzuim lucrurile mai cu meşteşug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cioara-n laţ.

Cerinat prinse să caute pe Udrea prin buzunare şi scoase o hârtie ce purta o pecete de ceară roşie.

— Tu care ştii ceti, zise el, ia spune-mi ce-i scris în tărfălogul ista?

Petru ceti:

„Ştiut să fie de toate slugile mele de la cetăţuia din codrii Tigheciului că am însărcinat pe credincioasa mea slugă, stolnicul Udrea să privegheze asupra copilei Elena ce se află sub pază în zisa cetăţuie. Poruncesc dar ca să fie cuvântul lui ascultat de toţi fără osebire şi grabnic pus în lucrare întocmai ca porunca mea domnească.

Ştefan“

— Al dracului lucru îmi mai tună prin cap, zise Cerinat.

— Ce? răspunse Petru.

— Ştii una, dacă m-aş face eu Udrea, îmbrăcându-mă cu hainele lui, şi tu un ungurean de cei cu musteaţa răsucită, aşa-i că mai uşor am pătrunde în cuşca unde zace hulubiţa?

— Aşa este, dar crezi tu că oamenii de la curte n-or fi cunoscând pe adevăratul Udrea şi n-or vede deosebirea ce este între tine şi el?

— Bine vorbeşti, dar am eu ac de cojoc şi pentru aceasta. În curând o să întunece; lună nu-i defel, şi prin întuneric ştii, vorba ceea, nici un nas nu-i fără haz. Aşadar, să ne pregătim, şi ce-a mai fi să fie, rămâne în voia lui Dumnezeu.

În curând Cerinat se îmbrăcă cu hainele lui Udrea, şi Petru cu ale unui ungur.

— O, ce bine-ţi şede, zise Cerinat, uitându-se cu dragoste la Petru, parcă eşti un Făt-Frumos croit pe voinicie. Bine că nu suntem pe Brateş să te vezi în oglinda apei, că te-ai fuduli. De-acuma la treabă, copile, şi să nu uităm că până acasă eu sunt Udrea cel cu cartea domnească, iar tu un lefegiu ungurean.

— Ascult, răspunse Petru surâzând şi salutând milităreşte.

După ce morţii fură îngropaţi şi toate urmele şterse, ei merseră pe braţul drept al pârâului, pe unde plecase şi Udrea, luând calul acestuia cu dânşii, şi, pe când întunecase bine, ajunseră dinaintea porţii cetăţuiei.

Cetăţuia era mistuită în adâncul codrului, înconjurată de ziduri groase, întărită cu tunuri înalte, ce se pierdeau în întuneric, şi apărată cu şanţuri şi metereze pentru arcaşi şi puşcaşi.

— Cine vine? strigă străjerul de la poartă.

— Eu, răspunse Cerinat, stolnicul Udrea; ce mai veste?

— Bună pace.

Atunci Cerinat, întorcându-se către Petru, care sta drept ca o lumânare dinaintea lui, îi zise:

— Ianuş! ţine această carte domnească, intră în cetate şi ad-o întocmai la îndeplinire. Ştii porunca măriei-sale; n-avem vreme de pierdut. Eu stau aici la poartă şi te aştept.

— Ascult, răspunse Petru salutând milităreşte, şi cu paşi hotărâţi intră în cetate.

— Cine vine? strigă un al doilea străjer din lăuntru.

— Eu, sluga lui Udrea.

— Nu te apropia; nu te cunosc; să vie ceauşul.

Se făcu larmă; se aprinseră masalale şi ceauşul veni cu grăbire să vadă ce este.

— Cine eşti şi ce voieşti la vremea asta? întrebă cu asprime ceauşul pe Petru.

— Sunt sluga stolnicului Udrea; şi am venit din parte-i cu poruncă domneacă.

— Nu te cunosc; n-ai voie să intri.

— Că nu mă cunoşti, asta nu-i de mirare, răspunse Petru c-un accent unguresc bine prefăcut: multe or fi în lume pe care d-ta nu le cunoşti. De aceea şi măria-sa domnul şi stolnicul Udrea nu mai au încredere în voi. V-au dat să păziţi aici în taină o biată fată nemernică, şi iată că toată ţara, de la Suceava şi până la Galaţi, a aflat despre aceasta; aşa de bine vă ştiţi face datoria. Noaptea beţi vinul domnesc din pivniţă şi ziua dormiţi la metereze cu puştile lângă voi încât fiecare poate să intre aici ca într-o casă pustie.

— Ce vorbeşti, nerodule?... strigă ceauşul mânios. Ia umflaţi-mi-l, băieţi, să-i însemnăm pe spinare câteva slove cu nuiele, să vadă el cum ştim noi să ne facem datoria. Şi, fiindcă a intrat aici fără nici un rost, apoi de fiecare nuie să-l întrebaţi cum şi cu ce scop a venit.

— În lături, mişei! răspunse Petru în vinele căruia sângele începu acum să fiarbă. Voi nu ştiţi păzi o muiere care vă este dată în grijă de însuşi Măria-sa, şi pe mine vă ispitiţi voi să puneţi mâna. Cui nu-i e milă de scăfârlia sa să se apropie de mine!... Iar cu d-ta, jupâne ceauşe, mai am încă două vorbe de vorbit. D-ta, care nu mă cunoşti, ia spune-mi mă rog, cunoşti această năframă? adause Petru scoţând-o din buzunar. Spune-mi, jupâne ceauşe, slugă credincioasă a Măriei-sale, spune-mi cum se face că peste aceste ziduri nalte pe deasupra cărora numai paserile pot zbura, a putut să se arunce această năframă pe care am găsit-o în mâna a nişte pescari? Cine-i acel pui de năpârcă care primeşte simbrie de la Măria-sa, pentru ca să-l vânză pe ascuns?

Ceauşul cercetă năframa şi se îngălbeni. Toţi ceilalţi străjeri rămaseră muţi împrejur.

— Nu-i lucru curat, jupâne ceauşe!... Dar n-am mântuit încă răfuiala cu cinstita faţa d-tale. De nu-ţi va fi cu bănuială, te rog să-mi mai spui dacă cunoşti această hârtioară? zise el, arătând cartea domnească găsită în buzunarul lui Udrea.

Ceauşul o privi la lumina masalalelor şi se plecă până la pământ. El recunoscu cartea domnească pe care o văzuse în mâna lui Udrea de mai multe ori.

— Ha! cred şi eu că-ţi vei pleca acum capul până la vârful ciubotei, adause Petru cu glas luător în râs. De aceea din porunca domnească şi a stolnicului Udrea care aşteaptă la poarta cetăţii, vei binevoi, jupâne ceauşe, să-mi încredinţezi în minutul acesta copila ce este aici închisă. Cetatea are să fie chiar în astă noapte înconjurată şi bătută de gloatele lui Arbore, în scop de a o scăpa pe dânsa. De aceea fiecare să steie la locul său deştept şi gata la luptă. Măriasa nu voieşte să lase copila aici în timpul bătăliei şi stolnicul Udrea are poruncă să o ducă într-un loc ascuns unde nimene să nu-i ştie de ştire. Îndrăzneşte acuma, jupâne ceauşe, să nu asculţi de porunca domnească, dacă ai poftă să-ţi vezi tidva la călcâie.

Un vârtej cuprinse minţile tuturor. Vorbele hotărâte ale lui Petru, năframa, cartea domnească, vestea luptei ce-i ameninţa chiar în acea noapte, prezenţa lui Udrea la poarta cetăţii, despre care îi încredinţase însuşi plăieşul de la poartă cum că l-a recunoscut după haine şi cal, — toate aceste şterseseră din inimile lor orice îndoială. Alarma fu dată în cetate. Toţi alergau cu şuşanelile pe la metereze, clopotul cel mare suna, când iată că Elena, înspăimântată de zgomotul neobişnuit ce auzi, se înfăţişă tremurând dinaintea lui Petru sprijinită pe braţul ceauşului. Era palidă, sărmana, de grijile inimii, de nopţile nedormite, de frica primejdiilor ce o ameninţau, şi pe fruntea ei păreau că strălucesc razele de martir. Fără voie, Petru îşi descoperi capul dinaintea frumuseţii ei. Apoi, strângând-o încet de mână, îi zise:

— Porunca Măriei-sale este să mergi cu mine şi stolnicul Udrea unde te vom duce.

Elena îl privi un moment şi un fulger de bucurie i se strecură prin ochi. Ajunşi la poartă, Petru şi Cerinat o puseră pe cal şi câteşitrei plecară prin întunerecimea nopţii pe cărări necunoscute.

IV

De cinci zile şedea Domnina şi suspina, şi întreba apele Brateşului, şi privea în zările depărtate aşteptându-şi fiul care nu mai venea; iar pieptul ei se ridica ca valurile apei de furtuna ce-i tulbura sufletul. Dar iată că a şasea zi înspre sară, pe când Brateşul ardea de focurile asfinţitului, se zări în depărtare o luntre mică care, când se pierdea, când iar apărea în creţul undelor, înaintând spornic spre mal şi lăsând în urmă-i două lungi cărări de rubine. Domnina o privea cu aţintire; ar fi voit să soarbă spaţiul, să pătrundă cu sufletul până la dânsa, căci inima de mamă recunoscuse pe fiul multaşteptat, iar Petru, care plutea în luntre, îşi simţea inima împărţită în două; ar fi voit să ajungă şi să nu ajungă. De când venea cu Elena, ori vederile lui se schimbaseră, ori într-adevăr lumea se îmbrăcase în alte haine, dar niciodată el nu se simţea aşa de dulce legănat pe sânul Brateşului, niciodată apele lui nu-i păruseră mai limpezi şi mai drăgălaşe, niciodată asfinţitul nu fusese împodobit cu vopsele mai strălucitoare ca atunci. Elena şedea tăcută şi privea pe luciul lacului, iar Cerinat vâslea mereu în puterea braţelor, şi, uitându-se când la unul când la altul, zicea în gândul său:

— Ştiu că de-acuma cerbii şi mistreţii or să aibă repaus.

Ajunşi la mal, Domnina îi primi cu lacrimi pe obraz şi, când află despre întâmplările Elenei şi o văzu atât de nenorocită şi atât de frumoasă, îi făgădui adăpost şi apărare ca pentru însuşi copilul ei. O nouă colibă fu făcută de Cerinat şi Petru alături cu a Domninei, lucrată însă mai cu îngrijire, şi acolo Elena începu să petreacă zile senine. Obrajii ei prinseră la rumeneală, ochii ei se înviorară scăldându-se în fiecare zi în aer şi lumină, şi, înconjurată cum era de inimi prieteneşti, ea se simţea fericită. Iar Petru, pe zi ce mergea, se făcea tot mai sfiicios şi mai tăcut; abia de îndrăznea să-i spună un cuvânt. El o iubea în taină şi-şi făcea însuşi spaimă de dragostea sa; căci cum ar fi putut el spera ceva de la dânsa? el,

pe treapta cea mai de jos a lumii, un biet fiu de pescar; ea, fiică din lumea mare, răpită dintr-o cetate domnească, şi aşa de frumoasă, încât Moldova îi fusese închinată la picioare. Şi cu toate aceste, fără nici o speranţă, Petru o iubea tot mai cu foc, căci mărimea piedicilor aprind mai mult minţile şi sporesc dorul inimii. El acum nu se mai depărta de casă; arcul lui şedea în cui, şi căprioarele fără grijă de moarte veneau până aproape de colibele lor. Numai la pescuit cu undiţa mergea din când în când, întovărăşit de maică-sa şi de Elena; dar şi atunci el nu prindea nimic, căci ochii lui priveau mai cu drag în ochii Elenei decât în apele Brateşului. Treceau zilele una câte una şi Petru se deprinsese a nu mai râde şi a nu mai dormi. În zadar Cerinar îi spunea felurite glume şi-l îndemna la felurite trebi, că doar va uita răul ce-l rodea; el fugea de Cerinat, fugea chiar de maică-sa, căci i se părea că amândoi se uită cu ochi răuvoitori în inima lui. Iar când Elena îi spunea câteodată vreun cuvânt bun, poate fără scop de a-l îmbărbăta, atunci speranţa înăbuşea cu puterea unui şuvoi în sufletul lui, şi de bucurie s-ar fi crezut în stare să răstoarne munţi pentru dânsa. Dacă Elena înţelegea ceva despre dragostea lui Petru, aceasta era taina ei; însă Cerinat, care era om priceput, credea că vede în ochii ei o tainică mulţumire când întâlnea pe Petru, deşi oarecum ea părea că fuge de dânsul.

Într-una din zile sosi la coliba Domninei un bătrân călugăr care călătorea pe jos în papuci de lemn, cu o desagă pe umeri. Barba sa surie şi tufoasă îi acoperea jumătate de obraz; într-o mână el ţinea toiagul de călător şi în cealaltă o pereche de metane.

— Binecuvântat fie numele Domnului! zise el, apropiindu-se de Domnina care şedea în uşa colibei. Cred că nu vei respinge de la pragul tău pe un biet închinător care vine pe jos de la hotarul ţării şi merge la Ierusalim.

— Niciodată om bun n-a fost respins de la casa noastră, părinte, răspunse Domnina.

— Nu cer adăpost decât pentru o noapte, ca să-mi odihnesc slăbănogitele picioare, şi mâine îmi voi urma calea spre Sfântul Mormânt.

Domnina îi dădu o laviţă la uşa colibei pe care călugărul se aşeză gemând de osteneală, îi luă desaga de pe umeri şi o puse jos lângă el, apoi se duse înlăuntru colibei spre a-i aduce ceva de mâncare. În acelaşi timp călugărul se uita împrejur cu o nespusă luare-aminte.

„De n-a fi nici aici, îşi zise el în sine, atunci visul n-a fost decât un vis."

Domnina îi aduse o legătură plină cu merinde şi i-o puse dinainte.

— Dumnezeu să-ţi răsplătească după inimă, zise călugărul mâncând cu poftă. Casa primitoare e ca altarul lui Dumnezeu de la care tot creştinul se întoarce cu inimă plină. O, cât de puţină evlavie este în lume, şi câţi oameni fără frica lui Dumnezeu! Iar ţie, femeie binecuvântată, drept mulţumită de buna găzduire, precum şi copiilor tăi, de vei fi având, vă voi aduce la întoarcere lemn sfânt de la crucea Mântuitorului care e spre tămăduirea boalelor.

— Mulţămesc, cinstite părinte, iată şi copiii mei, adause Domnina văzând pe Petru şi Elena întorcându-se cu undiţele de la pescuit.

Elena, care zărise un om străin, se feri de-a se întâlni cu el şi intră în coliba ei. Iar Petru se apropie de călugăr şi-i sărută mâna. Acesta tresări văzând mâna dreaptă a lui Petru fără un deget.

— O! binecuvântată mamă! adause călugărul cu glas dulce pătrunzător, un copil aşa de frumos este un dar de la Dumnezeu spre mângâierea casei părinteşti. Şi cu ce-ţi îndeletniceşti tinereţile, copile? întrebă călugărul, apucându-l de mâna dreaptă în chip de dezmierdare.

— Cu pescuitul, răspunse Petru.

— Puţin, puţin lucru pentru un tânăr cu chip aşa de isteţ. De ce n-ai învăţat carte să poţi ajunge şi tu ceva în ţara noastră care are nevoie de braţe ca ale tale?

— Ştiu carte, părinte.

— Minunat! minunat! Ştii carte, va să zică te poţi îndulci de ştiinţa şi cugetarea celor mai vrednici decât noi. Primeşte atunci în dar de la mine o cărticică mică pe care te sfătuiesc să o citeşti cu sârguinţă, căci ea va adăugi ispita bătrânească pe lângă agerimea tinereţilor tale şi te va face om întreg.

Atunci călugărul scoase din desagi o carte veche cu file groase şi unse şi o dădu în mâna lui Petru. Dar n-apucase acesta să o deschidă, că ochii lui se aţintiră pe Brateş văzând o luntre mare cu vântrèle şi steaguri care se apropia repede de mal. În luntre erau oameni mulţi care vâsleau cu hărnicie, părând a fi foarte grăbiţi. Îndată ce atinseră pământul, ei veniră cu grăbire spre coliba Domninei întrebând dacă ea locuieşte acolo.

— Aici, răspunse ea însăşi.

Atunci unul dintre dânşii scoase din sân un plic pecetluit cu pecete domnească şi deosebit o carte deschisă pe care o ceti în gura mare:

„Eu Teoctist, mitropolitul Moldovei şi Sucevei, vestim tuturor locuitorilor din ţară: boieri, oşteni, breslaşi şi plugari, precum ştiut să fie că am fost faţă ca părinte duhovnicesc, când fericitul întru pomenire Ştefan cel Mare, domnul Moldovei, şi-a dat sufletul. Înaintea morţii sale, marele domn mi-a spus că are un fiu din sângele lui făcut cu Domnina Rareşa, dându-mi şi alăturatul plic a i-l încredinţa. Mi-a poruncit însă cu limbă de moarte să nu dau plicul şi să nu descopăr această mare taină decât atunci când eu, Teoctist, mitropolitul Moldovei şi Sucevei, voi socoti după dreapta mea judecată că ţara e în primejdie. Apoi văzând nelegiuirile şi desfrânările lui Ştefăniţă Vodă care a surgunit, tăiat şi otrăvit toţi fruntaşii ţării spre îndestularea răutăţii şi a deşertăciunilor lui, mărturisim în dreaptă cunoştinţă şi cuget curat că ţara e în primejdie şi că nu are altă scăpare decât de a pune în scaunul ei pe Petru Rareş, fiul drept născut din sângele lui Ştefan cel Mare.

Sfătuim, deci, duhovniceşte pe toţi locuitorii ţării: boieri, oşteni, breslaşi şi plugari să-i deie ajutor întru toate cu sfat, bani şi arme pentru a-l pune în scaun şi a îndeplini voinţa rostită cu limbă de moarte de fericitul întru pomenire domnul Moldovei, Ştefan cel Mare."

În auzul acestei cetiri Petru Rareş fu cuprins de o simţire nouă şi puternică care-i îngrămădi tot sângele la inimă. Domnina abia se ţinea pe picioare de uimire, iar străinul călugăr se închină adânc dinaintea lui Petru Rareş zicându-i cu glas umilit că bine l-a cunoscut el că nu era menit să rămâie pescar şi că, de voieşte să fie domn bun şi binecuvântat de toţi, să ieie în toate zilele poveţe din cartea ce i-a dat-o, care este o comoară de înţelepciune.

În acelaşi moment, Elena, auzind un zgomot neînţeles în jurul colibei sale, ieşi şi, când văzu călugărul îngenuncheat dinaintea lui Petru, scoase un ţipăt desperat, se repezi la Petru, îi smunci cartea din mâini spunându-i că acest călugăr e un răufăcător ce voieşte să-i răpească zilele, şi că-şi aminteşte a-l fi văzut în alte haine în cetatea de la Tigheci. Iute ca fulgerul, Petru îl înşfăcă în braţele sale vârtoase şi-l răsturnă la pământ: dar care fu mirarea lui când, în vălmăşagul luptei, văzu deodată barba călugărului căzând într-o parte, păru-i alb în altă parte, şi în loc rămânând un om tânăr, smolit, vânjos, care se zbuciuma cu vrăjmăşie spre a scăpa din mâinile lui Petru.

— Malaspina!... Malaspina!... strigară solii mitropolitului Teoctist... Otrăvitorul de meserie... Sfătuitorul de rău al lui Ştefăniţă Vodă!... La moarte!... La moarte!... şi cu toţii tăbărâră asupra lui şi-l legară cumplit de un stâlp, aşteptând numai un semn de la Petru Rareş pentru a-i răpune zilele; iar cartea fu aruncată în foc dovedindu-se a fi otrăvită.

— Un asemenea hoţ, zise Petru Rareş, trebuie să moară cu cinstea cuvenită spre pilda şi a altora; de aceea îl vom duce la Suceava, îl vom judeca după legile ţării şi-l vom spânzura în văzul tuturora. Până atunci însă va sta sub pază.

Vestea despre ivirea unui fiu al lui Ştefan cel Mare cu drept de moştenire la scaunul domniei se răspândi iute în toate unghurile ţării, setoasă de a scăpa de sub jugul lui Ştefăniţă Vodă. Trâmbiţele de revoltă sunau pretutindenea. Gloate nenumărate alergau cu grăbire spre Brateş şi se puneau sub steagul lui Petru, iar acesta făcea toate pregătirile pentru lupta viitoare cu o agerime de minte care punea pe toţi în mirare. Când se simţi în stare de a da piept cu Ştefăniţă Vodă, el porunci oştirii să plece spre cetăţuia Tigheciului, iar el, în scop de a scurta drumul, se hotărî să se urce dimpreună cu Elena, Cerinat şi maică-sa într-o luntre spre a tăia lacul în curmeziş. Două luntri, una mai mare şi alta mai mică erau aninate de mal. Malaspina, care nu părăsise scopurile sale de ucidere, fiind rânduit a se sui în luntrea cea mare şi crezând că Petru Rareş va veni cu el împreună spre a-l priveghea mai de-aproape, aruncă pe furiş un praf la picioarele sale şi se ghemui tăcut într-un colţ. Elena însă nu voi cu nici un preţ să fie în aceeaşi luntre cu Malaspina; ea înduplecă pe Rareş şi pe ceilalţi de a se urca în luntrea cea mică lăsând pe italian în cea mare sub paza a doi plăieşi.

Era pe la revărsatul zorilor; ziua se vestea frumoasă şi senină, şi Brateşul era aşa de liniştit încât luntrile păreau că lunecă între două ceruri. Pe mal se vedeau şirurile armatei înaintând cu pas grabnic în sunetul tobelor şi trâmbiţelor; iar Petru se simţea uimit până la lacrimi. Câtă schimbare în soarta lui numai în câteva zile!

Dintr-un biet pescar, sărac şi necunoscut de pe malul Brateşului, el se trezi deodată fiu de domn, chemat a stăpâni Moldova, şi iată-l acum pe calea de a-şi dobândi drepturile în fruntea unei oştiri numeroase, însufleţită de focul vitejiei. Când vreodată om din lume a putut să facă vis mai frumos?... Cu toate aceste, mărirea ce se oglindea dinaintea ochilor lui, în loc să potoale, aprindea şi mai mult dragostea ce simţea pentru Elena, căci astă dată el se credea vrednic de dânsa. Amândoi tăcuţi, cu inimile aprinse de acelaşi dor, pluteau pe

apa lină, şi tot atât de tăcută ca şi dânşii. Domnina sorbea în taină fericirea lor, privindu-i numai din când în când cu ochii încărcaţi de dragoste părintească. Când iată că glasul lui Cerinat îi trezi din dulcea ameţeală.

— Ho! Ho!... zise el. Sfinţia-sa părintele închinător a luat-o la sănătoasa.

Toţi se uitară înapoi şi ce să vadă?... Luntrea în care venise Malaspina ardea în flăcări şi era cât pe ce să aprindă şi pe a lor, dacă Cerinat nu s-ar fi grăbit să taie funia ce le lega împreună. Cei doi plăieşi erau morţi şi ardeau în luntre, iar mai departe în albastrul apelor Malaspina se vedea înotând cu braţe voiniceşti. Atunci Petru îşi încordă arcul, îl luă la ochi, săgeata zbură şi în aceeaşi clipă se văzu trupul lui Malaspina căzând în adâncimile Brateşului şi apa rotindu-se în faţă.

— Rămâi sănătos, cinstite părinte, zise Cerinat, numai de n-ai otrăvi peştii cu cărnurile tale.

Trei zile după aceea, cetatea de la Tigheci fu bătută şi dărâmată, de n-a rămas piatră peste piatră. Apoi Petru înaintă spre Roman unde-l aştepta Ştefăniţă Vodă. De ce mergea, de ce oştirea lui creştea întocmai ca şuvoiul ce mereu sporeşte din râurile şi pâraiele ce se varsă în el.

În sfârşit amândouă oştirile se loviră pe şesul Siretului. Multe ceasuri, biruinţa stătu în cumpene, căci Ştefăniţă Vodă se lupta cu curajul desperării, ştiind bine că soarta lui atârnă de izbânda acelei zile. Iar Petru era ager şi neobosit, dar liniştit în suflet, măreţ la privire, dispreţuitor de moarte, cu ochiul sigur, cu vorba plină de foc vitejesc întocmai precum era părintele său, Ştefan cel Mare, în zilele de bătălii; şi mulţi soldaţi, văzându-l astfel, credeau că revăd pe însuşi marele domn. Înspre sară şirurile lui Ştefăniţă Vodă începură să se frângă. Atunci Petru, voind a da duşmanului lovitura de moarte, se puse în capul călărimii şi cu sabia în mână, în fuga calului, se repezi asupra unei cete ce se mai împotrivea încă, semănând spaima cu ochii şi moartea cu braţul.

În mijlocul acestei cete se apăra Ştefăniţă Vodă ca un zăvod.

Iată-i ajunşi faţă în faţă; ochii lor se încruntară văzându-se aşa de aproape.

— Între noi acuma, zise Petru Rareş a cărui sabie scăpăra în aer; să vedem dacă braţul tău de ucigaş deprins să lovească capete nevinovate va şti acum să apere pe al tău!

În aceeaşi clipă Ştefăniţă Vodă scoase şi el sabia din teacă, şi gata era să o încrucişeze cu protivnicul său, însă spre marea mirare a tuturor, el, aprigul luptător, nepotul lui Ştefan cel Mare, rămase deodată nemişcat, cuprins de o spaimă ruşinoasă, cu ochii holbaţi aspura braţului lui Rareş.

Mâna cea cu patru degete pe care o visase într-o noapte tulburată spânzurând deasupra capului său, ameninţătoare ca destinul, îi reapăru acum în fiinţă mai grozavă decît în vis, înconjurată de sinistrele prorociri ale fermecătoarei Arifta. O sudoare rece îi inundă fruntea şi braţul îi căzu fără putere de-a lungul trupului.

— Iertare!... strigă el cu glas răguşit, plecându-şi capul şi lăsând să-i cadă sabia la pământ.

Atunci Petru îşi întoarse faţa de la dânsul, porunci să-l dezbrace de hainele şi semnele domneşti şi să-l închidă în temniţă spre a fi dat în judecata poporului. Însă Ştefăniţă Vodă, nemaiputându-şi suferi ruşinea, rugă pe însăşi soţia sa să-l otrăvească, şi curmă astfel de bunăvoie o viaţă plină de nelegiuiri şi scrisă cu sânge în amintirea supuşilor săi. Iar învingătorul Rareş intră cu mare pompă în Suceava unde Adunarea Ţării îl recunoscu de fiu al lui Ştefan cel Mare, şi-l alese domn în mijlocul urărilor de bucurie ale poporului întreg. Apoi Rareş şi Elena, ale căror inimi erau de mult unite prin legăturile dragostei, se căsătoriră în biserica mitropoliei; însă, după ce nunta se sfârşi, după ce trebile luară mersul lor zilnic, Cerinat, argatul, se înfăţişă dinaintea stăpânului său zicându-i:

— Măria ta! Cât ai fost pescar te-am argăţit şi te-am apărat de multe răle, căci eu care ştiam taina naşterii tale dimpreună

cu Domnina, am căutat să te păstrez sănătos pentru mărirea la care soarta te-a chemat. Acuma mi-am isprăvit slujba şi te rog să-mi dai drumul.

Petru îl cuprinse în braţe, îl sărută cu lacrimi de recunoştinţă şi-l rugă să rămâie lângă el, în curţile domneşti, pentru câte zile de bătrâneţe va mai avea.

Iar Cerinat răspunse:

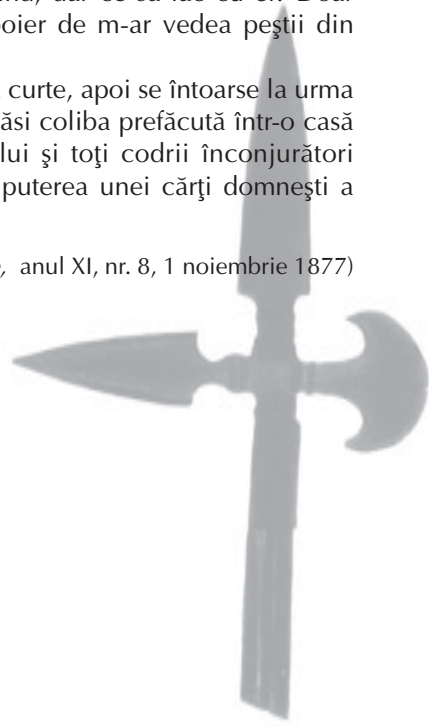
— Măria ta! Curţile în care m-am născut şi am îmbătrânit sunt codrii verzi ai Tigheciului; acolo m-am deprins să-mi oglindesc faţa în apele Brateşului şi să mă legăn pe valurile lui! Lasă-mă să mă întorc la urma mea. Luntrea şi undiţa mă cheamă, şi fără dânsele nu pot trăi. Aici aş fi ca un copac răsădit la bătrâneţă în pământ străin, şi m-aş usca de dorul pământului de unde au fost smulse rădăcinile mele.

— Primeşte cel puţin să-ţi dau bani, să te boieresc.

— Bani!... adause el zâmbind, dar ce să fac cu ei? Doar să-mi deie grijă de hoţi. Iar boier de m-ar vedea peştii din baltă, ştiu că ar râde de mine!

Cerinat mai şezu cât şezu la curte, apoi se întoarse la urma lui, dar când ajunse acasă îşi găsi coliba prefăcută într-o casă frumoasă, şi tot lacul Brateşului şi toţi codrii înconjurători deveniseră proprietatea lui în puterea unei cărţi domneşti a lui Petru Rareş.

(*Convorbiri literare,* anul XI, nr. 8, 1 noiembrie 1877)

Andrei Florea Curcanul

I

Sunt vasluian de loc din satul Floreştii. Eram abia de douăzeci şi unu de ani, când îmi veni rândul să trag la sorţi. Îmi aduc aminte cu ce sfială vârâi mâna într-un vraf de hârtiuţe răsucite şi scosei nr.13.

— Bun! strigară cei dimprejurul meu. Eşti băiet cu noroc.

Apoi doftorul mă dezbrăcă până la piele, mă căută în gât, la încheieturi, mă ciocăni în piept şi-n spate, iar comandantul mă măsură cu o curăluşă să vadă dacă sunt destul de nalt, mă întrebă de tată, mamă, fraţi, surori, parc-ar fi voit să-mi afle spiţa neamului, şi, după ce-mi trecu numele într-o condică, îmi zise:

— Măi băiete, n-avem ce-ţi face, ai scos număr mic, eşti sănătos şi bine făcut, n-ai nici un drept de scutire; trebuie să rămâi în oaste. Şi nouă ne trebuie voinici ca tine.

Nu bine sfârşi comandantul de vorbit, că un gulerat ce şedea lângă mine strigă cât îi luă gura:

— La tuns!

Îndată doi dorobanţi mă împinseră într-o odaie de alăturea şi mă aşezară pe un scaun; foarfecele începură să sune prin pletele mele întocmai ca secera prin grâu şi cât ai bate în palme mă trezii gol la cap ca un harbuz.

Nu eram, ca să zic aşa, nici vesel, nici supărat, căci tocmai bine nu puteam să-mi dau samă de ce se petrecea cu mine în ziua aceea. Numai când văzui pe tata rezemat de uşorul odăii, mâhnit, parc-ar fi rămas singur pe lume, simţii atunci că mă taie la inimă. Însă m-am stăpânit şi mi-am înghiţit lacrimile care cercau să-mi năvălească în ochi, căci îmi era frică să nu râdă satul de mine. Avui noroc că tata era om cuprins, cu popuşoi în coşere şi cu vitişoare împrejurul casei,

încât el se prinse să-mi facă uniforma cu cheltuiala lui, numai să nu mă piarză de lângă el, şi astfel rămasei soldat în Regimentul de dorobanţi nr. 13.

Fără să mă laud, pot zice că nu-mi şedea tocmai rău în uniforma mea de dorobanţ, cu opincile bine şfăruite la picioare, cu mantaua cea lungă încinsă la mijloc cu curea, şi mai ales cu căciula cea îndoită pe ureche şi împodobită cu pene de curcan. Când mă roteam aşa prin sat pe dinaintea fetelor, care nu se prea fereau din calea mea, îmi venea în adevăr, vorba ceea, să mă umflu în pene ca un curcan.

— Măi, că fioros mai eşti!... Îmi zicea Catrina, chicotind la spatele mele. Ai să tai mămăliga în două.

— Ian vezi-l parcă-i un ţap logodit, zicea Mărioara, trăgându-mă de mâneca mantalei. Iar eu le fugăream, le pişcam, şi, când îmi cădea vreuna la îndemână, îi astupam gura c-un sărutat.

Slujba mea nu era tocmai grea; căci şedeam zece zile la cazarmă şi douăzeci acasă. Ce m-a încurcat mai mult a fost reglementul pe care a trebuit să-l învăţ pe de rost ca *Tatăl nostru*. Noroc că ştiam câteva buche de la dascălul Chiriac din sat. Iar celelalte datorii ale slujbei: ,,La stânga, la dreapta, puşca la umăr, la picior!...“ le-am deprins ca apa, pentru că nu eram stângaci din fire şi mâna-mi era dată pe puşcă, pe când vânam vulpile şi căprioarele prin codrii Racovei. Când mă aflam în front mergând cu paşi măsuraţi: ,,Una, două, trei“, sau când dinaintea comandanţilor cu mâna la cocardă strigam: ,,Ascult, domnule căpitan!... Să trăiţi, domnule maior!...“, ar fi zis cineva că-s croit pe soldăţie. Numai de scos oamenii la munca câmpului nu eram bun, căci aveam faţa blajină şi ei nu erau deprinşi să se teamă de mine. Chiar Catrina îmi zicea că nu mă prinde când mă sluţesc.

Astfel o dusei doi ani şi mai bine în care timp mama muri, iar tata din ce în ce se gârbovea. Într-una din zile el mă chemă la o parte şi-mi zice:

— Măi băiete, eu ca mâini o să mă duc pe urmele maică-ta şi tu încă nu eşti pus la cale, n-ar strica să avem în casă o gospodină care să caute de tinereţile tale şi de bătrâneţile mele. Eu gândesc că fata Catrina, deşi nu-i bogată, dar e cuminte şi harnică, şi va ţine la cinstea casei noastre... dar tu cum socoteşti?

Aceste vorbe ieşite din gura bătrânului tată mă pătrunseră la inimă. Eu nu mă gândisem la Catrina şi nici pot zice că-mi era dragă, precum nu-mi era dragă nici o fată din sat, însă cuvintele lui erau pentru mine o tainică poruncă care părea că vine de sus. M-am dus drept la Catrina şi i-am spus voia tatei care acum era şi a mea; iar ea nu-mi răspunse nimic, ci se înroşi ca focul şi plecă ochii în jos. Aş fi voit să o sărut ca altădată, pe când mă hârjoneam cu dânsa la scrânciob, dar acum nu mai îndrăznii; de când gândul însuratului mă urmărea, mă făcusem ruşinos ca o fată mare şi vorbele nu-mi ieşeau slobode din gură. Apoi de la Catrina făcui stânga-împrejur şi mă dusei drept la căpitanul pentru a-i cere voie să mă însor, însă căpitanul îmi răspunse:

— Andrei, nu-i vreme acum de însurat; în curând avem să plecăm în jos spre Dunărea cu tot batalionul din Vaslui, şi, dacă o vrea Dumnezeu să ne întoarcem sănătoşi, îţi voi fi eu nun; până atunci trebuie să mai îngădui, fătul meu.

— Să trăiţi, domnule căpitan! zisei eu întorcându-mă pe călcâie ca un şurub, şi fără mai multă vorbă plecai spre casă.

Tot drumul nu putui să deschid gura pentru a zice bună dimineaţa trecătorilor cu care mă întâlneam. Eram mâhnit cum nu fusesem niciodată... şi de ce, nu ştiu... că doară nici tata nu era pe pragul morţii, nici Catrina nu avea să se mărite cu altul, şi nici Dunărea nu mă spăria pân' pe-acolo, căci mai fusesem eu în jos toamna cu oştirile, şi, mulţămită Domnului, m-am întors bine acasă. Cu toate aceste, inima nu-mi era la loc. Ajuns în sat, auzii felurite zvonuri care posomorau feţele; ba că ruşii trec Prutul, ba că turcii năvălesc în ţară, ba că românii intră în bătaie cu turcii ori cu ruşii, nimic lămurit, tot vorbe fără şir, însă era ceva; văzduhul părea a furtună!

Peste câteva zile un vătăjel mă chemă la primărie unde găsii adunaţi toţi flăcăii din sat, care erau soldaţi în batalionul meu. Căpitanul şedea în capul mesei cu o hârtie în mâini.

— Andrei Florea! strigă el.

— Faţă!... răspunsei eu.

— Neculai Drugă!

— Faţă!

— Petrea Doncilă!

— Faţă!

— Vasile Grăunte!

— Faţă!

Şi tot aşa mai departe ne chemă pe toţi de-a rândul după izvodul ce ţinea în mână.

— Copii! ne zise el. Avem poruncă să mergem în lagăr la Dunărea; grijiţi-vă bine armele, luaţi-vă schimburi îndeajuns, şi de astăzi în patru zile să vă aflaţi la Iaşi, de unde vom pleca împreună cu armata de-acolo. Căutaţi ca nimene din voi să nu lipsească.

— Ascultăm!... răspunserăm toţi punând mâna la cocardă.

Apoi ieşirăm din primărie spre a ne duce fiecare la casele noastre. Neculai Drugă se apropie de mine şi-mi zise:

— Ai auzit, Andrei?... Trebile se-ncurcă. Nu-i a bine.

— Bine, rău, n-ai ce face, răspunse Vasile Grăunte; dacă-i poruncă s-a mântuit. Zi că nu-ţi e tată, vorba ceea.

— Ş-apoi, ce mai la deal la vale, adause Petrea Doncilă; putem oare să ne ferim de ce-i scris să fie?... Câţi se întorc sănătoşi din bătălie şi câţi mor acasă pe cuptor? Asta nu-i voia omului, ci a Domnului.

— Bine vorbeşti, Petre, zise moş Toader a Paraschivei, un om bătrân care fusese treizeci de ani puşcaş la curtea boierească. De când aud că o să fie bucluc în jos parcă mă umflă în coş să merg şi eu. Păcat că picioarele şi mâinile nu-mi sunt după inimă, căci acuma ar fi vremea să văd dacă durduliţa cu care m-am hrănit treizeci de ani mai ştie să facă treabă. Ei, băieţi!... omului nu-i e dat numai să se întindă la soare: în

viaţă este şi nevoie şi voie şi dacă nu vom fi harnici să ţinem piept la nevoie, apoi mai bine să lăsăm babele să ne apere casele, iar noi să toarcem în furcă.

Grăind astfel ochii lui moş Toader a Paraschivei străluceau şi trupul lui rezemat în cârjă se îndrepta ca lumânarea. Ai fi zis că întinereşte pentru a doua oară.

— Haideţi, băieţi, cu mine, adause el, să cinstim un pahar de vin. Când vremile se înăspresc, nu-i bine să ne despărţim, fără să ne urăm unul altuia noroc bun.

Cu toţii merserăm la crâşma din sat şi ciocnirăm câte un păhar, însă mie unuia, drept să spun, nu-mi luneca vinul pe gât, căci voia bună îmi era, ca şi spuma vinului, numai în faţă, iar în inimă drojdiile grijii. Mă gândeam la tata, la Catrina, la casă, la vitele noastre, apoi la turci, la ruşi, la ghiulele, şi, luat înainte de vârtejul gândurilor, şedeam tăcut pe o laviţă fără să bag de seamă că rămăsesem în crâşmă numai cu moş Toader a Paraschivei care se uita cu milă la mine.

— Nu-ţi mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punându-mi mâna pe umăr. Du-te acasă şi te pregăteşte de drum, căci la slujbă ceasurile sunt numărate.

Trei zile după aceea eram îmbrăcat soldăţeşte şi gata de plecare. Opincile îmi erau nou-nouţe, mantaua curată, încât bumbii pe dânsa străluceau ca aurul, în spate aveam raniţa cu schimburile şi pe umăr puşca. Când mă dusei la tata să-mi iau bună ziua, mi se umeziră ochii, iar el, după ce mă sărută pe frunte, îmi zice cu glas înduioşat.

— Mergi cu bine, Andrei!... Dumnezeu să te apere de primejdii şi să te întoarcă sănătos acasă!

Îmi luai asemene ziua bună de la vecini, însă pe Catrina n-o găsii nicăiurea. Pe la prânz eram în crucile satului împreună cu toţi flăcăii din batalionul meu.

Bătrâni şi copii, babe şi fete, toţi, afară de Catrina, erau adunaţi împrejurul nostru ca să ne vadă plecând. Iar noi, optsprezece de toţi, eram înşiraţi doi câte doi cu caporalul în frunte.

— Puşca la umăr!... Marş!...

Atunci cu piciorul stâng înainte plecarăm. O sută de căciuli şi de pălării, o sută de năframe se ridicară deodată în aer pentru a ne ura drum bun. Tot satul ne petrecu până la poarta ţarinei; moş Toader a Paraschivei cu vorbe de îmbărbătare în gură veni şi el în cârja lui dimpreună cu mulţimea, iar Anton Aghiuţă, un pitic ghebos care era caraghiosul satului, se acăţă deasupra porţii strigându-ne în gura mare:

— Mergeţi sănătoşi, copii! Să-mi aduceţi fiecare câte un pistol ca să aflu cum e turcul; că ştiţi: după turc şi pistol. Tot satul porni într-un hohot de râs, iar noi le mulţămirăm milităreşte cu mâna la cocardă.

II

Greu e omului până a nu intra în nevoie, dar odată intrat, apoi, vorba ceea, îşi pune capul între umeri şi merge orb înainte. Aşa se întâmplă şi cu mine. După ce am plecat de acasă intrând în viaţa de oştean, începui să-mi las grijile îndărăpt şi puţin câte puţin venii în cheful meu obicinuit. Un singur lucru mă mai supăra. Îmi părea rău că n-am găsit pe Catrina să-i zic rămas bun, căci, cine ştie? se putea să n-o mai văd. Cu acest ghimpe în inimă mersei până în sară.

Era pe la începutul lui aprilie, pe când ciocârliile se învaţă a cânta şi codrul prinde a muguri. O lună plină şi frumoasă îmi lumina calea, când iată că la câţiva paşi de mine zării o umbră de femeie ascunsă în dosul unui frunzar. Numai o săritură făcui până la dânsa şi o apucai de mână.

Era Catrina, însă aşa de slabă, încât mi se păru că ochii i se măriseră în cap.

— Bine că te văzui, Catrino, înainte de a mă duce la bătălie, îi zisei eu uitându-mă cu jale la dânsa. Dar ce-ţi sunt mâinile aşa de reci?

— Mi-e frică să nu mă uiţi, răspunse ea cu glas înecat în lacrimi.

— Eu să te uit!... Doar nu mă duc la joc sau la şezătoare, acolo. Roagă-te mai bine la Dumnezeu să nu mor, Catrino. Apoi, îmbărbătându-mi inima, o cuprinsei în braţe şi o sărutai pe frunte, iar ea suspină din greu şi-mi zise:

— Andrei, jură-mi că-ţi vei ţine cuvântul ce mi-ai dat!

— Jur!

— Să ştii bine, Andrei, că ceasul în care-ţi vei călca acest jurământ va fi ceasul morţii mele. Aşa simt eu că-mi este scris.

— Atunci vei trăi mult, Catrino, afară numai dacă vreun glonte îmi va curma zilele.

— Tu nu vei muri în război, adause ea c-un glas care semăna a prorocie.

Voii să o sărut încă o dată, pentru cea din urmă dată înainte de a o părăsi, însă ea se depărtă din braţele mele şi se făcu nevăzută prin umbrele copacilor. Auzii numai din depărtare un glas care şi acuma parcă-mi răsună în inimă:

— Mergi sănătos, Andrei, şi nu mă uita!

Acuma pot să zic că-mi venise cheful la loc. Nu ştiu pentru ce, dar mă simţeam mult mai îmbărbătat de când auzisem din gura Catrinei că n-am să mor în război. Îmi închipuiam că femeile au câteodată prevestiri tainice asupra viitorului; iar grija ei să nu o uit îmi părea prea copilărească ca să mă mai supere câtuşi de puţin.

Trecuse miezul nopţii când ajunserăm în pădurea din valea Racovei. Acuma nu mai păzeam rânduiala pasului milităresc, ci fiecare mergea cum putea, după cum îi mergeau şi gândurile prin cap. Luna începea să se coboare pe cealaltă parte a cerului şi umbrele se întindeau lungi pe pământ ca nişte braţe de urieşi. Îmi adusei aminte de spusa bătrânilor că aici românii se războiseră odinioară cu turcii şi risipiseră hoardele lor, şi iată că acuma după atâţia amar de ani, ne veni şi nouă rândul să ne măsurăm cu dânşii... Ciudată potrivire!... Bine-a zis cine-a zis că nimene nu ştie ce-i ascuns în poala vremilor. Şi cum mergeam aşa gânditor prin acest loc udat de sânge omenesc, îmi simţeam creierii înfierbântaţi, şi nu o dată mi se păru că

văd în zarea lunii răsărind din pământ tidve goale care se rânjeau la mine.

Trei săptămâni după aceea străbătusem ţara de-a lungul până la Dunărea pe malul căreia mii şi mii de români erau adunaţi în deosebite locuri aşteptând numai ordinul de trecere. Dar până când veni ordinul, în nenumărate rânduri ne jucarăm de-a mingea cu turcii, trimiţând ghiulele în cetăţile lor şi primind altele de la dânşii.

Apoi pe la mijlocul verii un pod se făcu peste Dunărea a cărui capăt abia se zărea la malul celălalt şi, înşiraţi cinci câte cinci, prinserăm a trece dincolo. Erau frumoase de văzut şirurile noastre de călăreţi şi pedeştri a căror arme străluceau la soare, mergând cu steagurile fâlfâind şi urmate de-o sută de tunuri de oţel sub roţile cărora părea că geme pământul.

— Strigaţi, copii, să trăiască Măria-sa! zise comandantul, căci sunt multe sute de ani de când vulturul şi zimbrul românilor n-au călcat în ţara păgânească.

— Ura!... Să trăiască Măria-sa!... strigară o dată mii de glasuri care clocotiră departe în văile Dunărei.

Inima se bătea tare în piepturile noastre, şi, hotărâţi cum mergeam pe viaţă şi pe moarte, simţeam pentru întâia dată în noi o tainică mândrie. Acum eram şi noi *ceva!*

Peste şase zile ajunserăm în faţa întăririlor Plevnei împotriva cărora oştirile ruseşti se frânseseră de atâtea ori. Aici începu pentru noi o viaţă mai grea, mai ostenitoare, căci, fiind aproape de turci, trebuia mereu să străjuim şi să săpăm la şanţuri pentru a nu fi loviţi pe furiş. Totdeauna îmbrăcaţi şi cu arma lângă noi, totdeauna gata a sări la cel mai mic semn, dormeam noaptea somnul iepurelui şi ziua de multe ori nu ne ticnea mâncarea amestecându-se în borşul nostru glonţii turceşti. Însă omul se deprinde şi cu binele şi cu răul; fiecare îşi făcea slujba, fără să plângă, numai când cădeau ploile cele putrede, când, uzi până la oase, trebuia să dormim în glod, atunci fără voie ne aduceam aminte de acasă şi feţele noastre se posomorau. Dar, vorba ceea, un ceas de bine te face să

uiţi un an de necaz; cum se furişa printre spărturile nourilor o rază de soare, îndată ne venea cheful la loc, şi doinele începeau să răsune în şanţurile Plevnei.

În unele locuri eram aşa aproape de turci, încât puteam vorbi unii cu alţii. Într-o zi Vasile Grăunte, tovarăşul meu, care era un poznaş şi jumătate, strigă la dânşii:

— Bre bostangii, bre ciorbagii, aşa-i că vă dorm şoarecii în pântece?... Ce nu vă închinaţi nouă mai bine?

— Minciuni spui; iaca ce mâncăm noi, răspunse un glas de la dânşii, şi în aceeaşi clipă o pâine albă căzu în şanţurile noastre.

— Asta e furată de la noi, jur pe fesul lui Mahomet!

— Cine-a zis vorba asta să-şi arate faţa, dacă-l ţine cureaua.

— Îndată, răspunse Grăunte, şi, punându-şi un fes în cap, ieşi până la jumătatea trupului din şanţ afară.

Atunci o ploaie de glonţi îi şuieră pe la ureche.

— Dar din voi care-i harnic să-şi arate scăfârlia, strigă el coborându-se în şanţ.

— Eu, răspunse un turc care se arătă cu o căciulă de curcan pe cap.

— Aferim! strigară ai noştri, împroşcându-l la rândul lor cu o salvă de puşti. Turcul se făcu nevăzut.

Glumele aceste uşor se puteau întoarce în rău, căci cu moartea nu-i de şuguit; dar ce era să facem?... Să ne arătăm mai mişei decât turcii — asta nu se putea. E ciudat cum eu, om milos de feliul meu, trăgeam aici drept dragul în carne de om, ba încă îmi părea rău de câte ori plumbul meu mergea în deşert. Parcă nu mai eram eu băietul Andrei Florea cel blajin din sat de la Floreşti, pe care fetele îl hărăţeau, fără leac de grijă. Războiul mă încruntase în sânge şi-mi schimbase firea, şi, de-aş fi avut putere, aş fi ucis pe toţi turcii din ţara turcească, ca să se mântuie buclucul şi să mă întorc mai curând acasă. Însă treaba mergea mai încet decât doream, căci fiecare zi aducea cu sine noi întâmplări şi nouă muncă.

După ce întăririle noastre fură isprăvite, prinserăm să umplem saci cu năsip, să facem legături de strujani şi ţarcuri de nuiele pe care românii în deprinderea lor de a porecli lucrurile le numiră *„frăsini"*.* Toate aceste erau menite să slujească de apărătură în şanţurile noastre, sau să fie aruncate în şanţurile turcilor în ziua când vom năvăli asupra lor. Iar şăgile întovărăşeau necurmat lucrul.

— Măi, frăsina ta e cam înfoiată, zicea unul, mă tem că n-ai s-o poţi duce peşcheş[1] la turci.

— Ba e numai bună de strâns în braţe, răspundea celălalt; cu dânsa mă duc până în pânzele albe.

Astfel făcând treabă, glumeau între dânşii băieţii noştri după obiceiul lor din copilărie; căci, fie zilele cât de aspre şi împletite cu primejdii, ele tot se mai îndulcesc, dacă le presuri cu ceva chef şi voie bună.

III

În ziua de 30 august, o mare mişcare domnea în tabăra noastră. Ceriul era înnourat şi o ploaie subţire curgea ca prin sită. De cum se ivise zorile, generalii, coloneii, maiorii alergau călări în toate părţile dând feliurite ordine; trupele noastre se înşirau în linie de bătaie, altele se aşezau în coloane la aripi; iar după ce soarele se ridicase ca de-o suliţă, începu o groaznică împuşcătură de tunuri care mergea într-un şir ca bătaia darabanei. Erau tunurile noastre, o sută de guri de oţel ghintuite care salutau pe împăratul Alexandru de ziua lui, împroşcând cu foc în întăririle Griviţei. Fiecare lovitură spărgea, brăzda, detuna pereţii de pământ ai duşmanului. Trei ceasuri ţinu acest foc înfricoşat, apoi se opri.

Era acum soarele sus. Un mic paraclis se făcu în câmp; apoi se dădu un prânz în cinstea împăratului, la care Măria-sa

* Faşini (n.a).

[1] *Pescheş* — plocon, dar (n. ed).

domnul închină cel întâi pahar. Se spune însă că Măria-sa nu a deşărtat paharul şi că ar fi zis cu tristeţă generalului său de alăturea:

— Mulţi băieţi de-ai mei n-au să mai vadă asfinţitul soarelui!

Apoi se împărţi mâncarea la soldaţi ceva mai mult decât de deobicei. Eram toţi tăcuţi şi gânditori ca în apropierea unui ceas de cumpănă; fiecare îşi amintea câte un dor de acasă: unul de tată sau de mamă, altul de soţie sau de copii; şi fiecare, punându-şi nădejdea în Dumnezeu, zicea în gândul său: „Cum mi-a fi scris!“ Iar eu îmi adusei aminte de cuvintele Catrinei că n-am să mor în război şi simţii atâta încredere în inimă, încât aş fi înfruntat fără grijă toate boambele duşmane. Ce putea ea să ştie, o biată fată de la ţară?... nimic... dar eu credeam, şi credinţa mântuie pe om. Poate că era numai o nădejde, o vorbă spusă într-un ceas bun, însă şi aceasta e de ajuns pentru a vărsa mângâiere în sufletul unui om a cărui viaţă atârnă într-un fir de păr.

Iar Vasile Grăunte cel poznaş, pe care niciodată nu l-am mai văzut supărat, îmi zise la ureche:

— Măi Andrei, am semne că am să mor!

Voii să îi răspund, însă el îmi curmă vorba.

— Ascultă, Andrei!... adause el; de-a fi să mor, să nu spui vestea asta mamei aşa deodată; s-o cruţi, sărmana, că-i bătrână, şi să-i dai părăluţele ce am aici în raniţă adunate din leafă.

— Ia taci, răspunsei eu, că nime nu-şi ştie sfârşitul zilelor.

— N-ai tu grijă, Andrei, că nu-mi fac eu inimă rea pentru atâta lucru. Oi căuta şi eu să-mi vând pielea cât se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c-am fost înşelat.

Vasile, după ce-şi uşurase inima, spunându-mi taina lui, intră iar în firea lui obicinuită cu veselia pe faţă şi cu glumele pe buze.

Apoi după ce soarele trecu de amiază-zi, căpitanul veni în faţa noastră şi ne spuse următoarele cuvinte care se pecetluiră în mintea mea:

— Copii!... Vedeţi intrările Griviţei din faţa noastră?... trebuie să le luăm din mâna duşmanilor. Voi merge în fruntea voastră, iar voi să mă urmaţi cu bărbăţie, căci cinstea şi viitorul ţării stau astăzi în mâinile voastre... Să nu aveţi grijă de duşman; să nu aveţi decât o singură grijă, ca el să nu râdă de voi. Acei care vor cădea pe câmpul de luptă vor fi aleşii lui Dumnezeu, căci numele lor va fi pus în rândul vitejilor ţării, şi ţara întreagă şi urmaşii urmaşilor noştri îi vor binecuvânta. Aşadar, după mine, copii, şi strigaţi: Să trăiască România!...

— Să trăiască! strigarăm cu toţii într-un glas.

Trâmbiţele dădură semnul de atac.

Căpitanul scoase sabia din teacă şi plecă înainte, iar rândurile noastre ca valurile apei porniră înspre Griviţa.

Din a dreapta mea era Vasile Grăunte, din a stânga Petrea Doncilă. Îmi era îndămână între dânşii, căci oricum erau prieteni ai mei dintr-un sat, şi, împărţită între prieteni, nevoia se uşurează „Să ne ţinem bine, ne ziserăm, între noi, şi ce-a da Dumnezeu!“... De ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbântau, iar turcii, adăpostiţi în întăriturile lor, de unde numai fesurile li se zăreau, ne primiră cu o grindină de plumbi când ajunserăm la bătaia puştii lor. Mulţi de-ai noştri căzură la cea dintâi salvă a duşmanului, dar nici unul nu dădu înapoi. Însă de ce ne apropiam, de ce focul era mai tare. Şuierau glonţii pe la ureche, treceau prin căciulă, treceau prin manta, curgeau mai deşi decât ploaia de sus, încât s-ar fi zis că iadul se deschisese înaintea noastră. Nu era chip să ne răsuflăm. Românii cădeau acum ca snopii şi ar fi căzut toţi până la unul, dacă căpitanul nostru cu sabia goală şi cu steagul în mână, n-ar fi prins să alerge în fuga mare spre a scurta calea până la duşman.

— După mine, copii... nu-i vreme să ne codim!... striga el din toate puterile.

Atunci tot şirul nostru începu să alerge cu pas voinicesc şi în câteva minute ajunse la şanţul de lângă peretele Griviţei. Cât

ai clipi din ochi, şanţul fu umplut cu strujani, cu ţarcuri de nuiele, dar mai mult cu trupuri de oameni; apoi sute de scări aduse în spate fură lipite la perete, şi căciularii noştri, deprinşi din copilărie a sări garduri şi pârlazuri, se acăţără pe ele ca mâţele. Aici priveliştea se făcu îngrozitoare, căci lupta era mai de aproape, mai piept la piept; dar aceasta ne venea şi nouă la socoteală, pentru că până atunci noi trăseserăm în pământ, iar turcii în carne vie. Doamne sfinte!... multe scări de ale noastre se rupseră în două, multă dorobănţime căzu în şanţ, făcând pod cu trupurile lor, şi tot oameni unul şi unul, suseni[1] din cei cumpătaţi la vorbă şi răbdători la treabă, însă astă dată şi dintre turci mulţi căzură ca nişte ţărci din înălţimile Griviţei, fulgeraţi de flăcăii noştri.

Căpitanul era totdeauna în frunte, acolo unde primejdia era mai mare. El se suia acum pe scară în mijlocul unei vijelii de glonţi; aproape era să puie piciorul deasupra şi să împlânte steagul în pământul duşman, când un plumb îl lovi în piept. „Înainte, copii!“, strigă el pentru cea din urmă dată, apoi căzu de pe scară în mijlocul nostru. Îmi veniră lacrimile în ochi, când îl văzui dându-şi sufletul, căci fusese om bun căpitanul nostru, dulce şi purtător de grijă pentru noi, iar pentru dânsul fără păsare. Îmi adusei aminte de făgăduinţa ce-mi dăduse că mă va cununa cu Catrina, după ce ne vom întoarce acasă, şi, cum îl ţineam încă cald în braţe, îmi veni un dor atât de înfocat de a-l răzbuna, încât fără voie luai steagul din mâinile lui, şi mă aruncai pe scară în ştirea lui Dumnezeu.

Vasile Grăunte şi Petrea Doncilă veneau după mine. Din nenorocire însă scara nu ajungea până la muchea peretelui şi trebuia să mă acăţ cu mâinile pentru a mă urca mai sus. Atunci mă simţii lovit la mâna stângă de-un tăiuş de sabie; însă în fierbinţeala luptei nu băgai de seamă, îmi făcui vânt şi sării deasupra.

Turcul care mă rănise sta gata să-mi mai dea o lovitură dar, vorba ceea, îi luai apa de la moară pocnindu-l cu stratul

[1] Suseni — locuitori din Ţara de Sus a Moldovei.

puştii peste scăfârlie, de s-a dus de-a tăvălugul cum s-a duce un harbuz în vale. Apoi înfipsei steagul în Griviţa!

Năvăliseră acum ai noştri ca furnicile din toate părţile şi, amestecându-se cu turcii, începuseră să se lupte cu ei piept la piept. Când e vorba de luptă dreaptă şi de ciomag, apoi las' pe flăcăii noştri, că nu li-s mâinile amorţite! Era drept dragul de văzut cum se învârteau în aer straturile de puşcă lovind câte două, trei tidve o dată, cum zburau fesurile cu creieri cu tot, cum se împlântau baionetele până-n rădăcină în carne de turc, încât, înăduşiţi, striviţi de puterea noastră covârşitoare, duşmanii căzură până la unul. Dar ce-i drept, şi ei s-au apărat ca nişte zăvozi!

— Aşa mai înţeleg, zise Vasile Grăunte, care dimpreună cu Doncilă şi cu mine apăraserăm steagul din toate puterile, plătind cu dobândă loviturile ce ni se dăduse. Doncilă căpătase o rană la picior; eu o a doua în coaste, dar mă ţineam bine; iar Vasile Grăunte era teafăr ca oul, numai căciula şi mantaua lui se făcuse ciur.

— Asta ştiu c-a fost nuntă, nu şagă! adause el glumind. Păcat că n-am avut şi lăutari!

Nu bine însă îşi isprăvi vorba că un turc lovit de moarte, care sta lungit la picioarele lui, oftă din greu. Milos cum era, Grăunte se plecă spre el şi-l întrebă ce voieşte, iar drept răspuns turcul, care mai avea încă o rămăşiţă de viaţă, scoase un pistol de la brâu şi-l descărcă în pieptul lui Grăunte.

Acesta îşi aţinti atunci ochii într-ai mei cu o căutătură pe care nu o voi uita niciodată, apoi căzu lângă turc fără suflare.

Sărmanul Grăunte!... când mi-a spus că are semne de moarte, a grăit se vede într-un ceas rău.

Dar şi în mine s-a rupt ceva când a murit Grăunte, căci deodată puterile m-au părăsit şi am căzut jos leşinat.

IV

Eram acum în spital. Multă vreme frigurile mă chinuiră aşa de cumplit, că nu ştiam pe ce lume mă găsesc, dar într-o noapte dormii mai liniştit şi a doua zi îmi simţii durerile

alinate şi capul mai deştept. Bietul Doncilă, care se afla cu mine în aceeaşi odaie, suferise şi el grozav, însă acum mergea spre bine. Când iată că văzui o mişcare neobicinuită în spital.

— Ce este? întrebai.

— Vine Măria-sa doamna! mi se răspunse.

— Auzi, Doncilă!... cată să fii dezgheţat, să nu spui vreo prostie ca la noi la şezătoare.

— N-aibi grijă, că doar m-am deprins acum cu feţele domneşti, ca ţiganul cu scânteile. Nu-ţi aduci aminte colo pe Griviţa, după ce am curăţit-o de turci, că a venit Măria-sa şi m-a bătut cu mâna peste umăr, zicându-mi: „Te-ai purtat bine, băiete, îţi mulţămesc! Din curcan te-ai făcut vultur!“ Iar eu stând drept dinaintea lui cu mâna la cocardă, am strigat, de i-au trecut prin urechi: „Să trăieşti Măria-ta!“... Dar ce spun eu?... tu n-ai de unde să-ţi aduci aminte... „erai leşinat“... dormeai lângă Vasile Grăunte care şi el dormea, sărmanul, însă somnul cel vecinic.

— Nu-mi mai vorbi, Petre, de dânsul, că mi se deschid rănile. Ia mai bine să vorbim de cei ce ne aşteaptă acasă, ca să ne mai îndulcim inima.

— Ei, bre!... da’ şi când a vra Dumnezeu să ajungem la vetrişoarele noastre, să ne facem trei cruci mari şi să sărutăm pragul uşii, că doar am avut zile câte buruiene...

Deodată se auzi zgomot afară, uşile se deschiseră în două lături şi doamna ţării, întovărăşită de multă lume, intră în odaie.

— Cine-i Andrei Florea? întrebă doamna uitându-se la noi toţi.

— Eu sunt, Măria-ta, îi răspunsei.

Atunci doamna se apropie de căpătâiul meu şi mă privi cu ochi miloşi:

— Tu ai pus steagul pe Griviţa?

— Eu, Măria-ta.

— Fiindcă te-ai purtat bine în faţa duşmanului şi ai apărat cinstea steagului tău, am venit să-ţi răsplătesc vrednicia. Iată *Crucea Sf. Gheorghe* pe care ţi-o hărăzeşte marele împărat al Rusiei, iată şi *Steaua României* din partea Măriei-sale

domnitorului. Când vei ajunge acasă, să spui părinţilor şi rudelor tale că ai câştigat aceste semne de vitejie cu preţul sângelui tău, şi să le păstrezi totdeauna ca lucruri sfinte!

— Să trăieşti, Măria-ta!

Apoi doamna îmi anină ea singură crucile pe piept; iar eu abia îmi puteam stăpâni inima, de tare ce se bătea, şi doar nu ştiu să fi făcut aşa mare izbândă.

Apoi pe când doamna se întoarse să vorbească cu ceilalţi, o duducă care venise cu dânsa, cea mai tânără din toate, cu nişte ochi negri şi gene lungi cum nu mai văzusem încă, se apropie de mine şi-mi zise:

— Andrei, aşa-i că nu mă cunoşti?

— Nu, zău nu-mi aduc aminte să vă fi văzut.

— Eu te-am căutat când aveai frigurile cele mai mari; mâine o să vin iară.

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate, răspunsei eu, uitându-mă cu recunoştinţă în ochii ei cei cu gene lungi.

Doamna, după ce spuse fiecăruia câte o vorbă bună, ieşi din odaie împreună cu lumea ce o întovărăşea. Petrea Doncilă căpătase şi el *Steaua României* şi o privea acum cu ochii aprinşi de bucurie; fiecare primise câte ceva, câte o cruce sau câte un alt dar potrivit cu vrednicia lui, numai unul singur şedea într-un colţ şi plângea.

— Nu mai plânge atâta, că doar nu piere lumea pentru o cruciliţă, îi zise Doncilă a cărui ochi nu se dezlipeau de pe a lui.

— Ţie ţi-e uşor a zice, că dacă vei merge acasă au să creadă oamenii că te-ai bătut, dar pe mine o să mă ieie în bătaie de joc.

— N-ai rană?

— Or zice că am căpătat-o sprăvălindu-mă cu carul.

— Ai dreptate, îi zisei eu. Şi tu te-ai purtat ca toţi ceilalţi. Las', c-oi pune eu un cuvânt pentru tine când o mai veni doamna pe la noi.

Mă simţeam oarecum în drept a-i făgădui mijlocirea mea către doamnă, căci ea cu mine stătuse mai mult de vorbă, şi numai mie dintre toţi îmi dăduse două cruci. Apoi, mulţămit

în suflet, mă acoperii cu plapoma, închisei ochii şi prinsei să gândesc la duduca cea frumoasă... Ce deosebire între Catrina şi dânsa!... Catrina are ochi albaştri, părul galben, peliţă arsă de soare, în sfârşit, e ca toate fetele din sat, nimic mai deosebit; dar ea!... Ce ochi negri şi luminoşi!... Ce gene lungi, parcă-s stavili de lacrimi... ce gură croită numai pe zâmbet!... De mult ce gândii la dânsa, adormii, iar de mult ce-mi intră în inimă, o visai.

A doua zi, când mă deşteptai, simţii o mare bucurie văzând-o la capătâiul meu. Însă acum nu era îmbrăcată cu haine alese, ci avea pe cap un tulpan alb sub care ochii ei cei negri cu gene lungi păreau şi mai luminoşi; avea la piept o pestelcă albă cu semnul crucii roşii; avea o rochie scurtă care lăsa să se vadă nişte picioruşe mici ce numai bine ar fi încăput în palma mea, şi, cum era aşa gătită, îi şedea şi mai bine decât în hainele cele alese. Îmi venea să nu-mi ridic ochii de pe dânsa.

— Cum îţi mai este, Andrei?... mă întrebă ea cu glas dulce, pătrunzător.

— Mai bine, duducă, mai bine.

— Ia spune-mi, Andrei, ce simţeai când erai în bătălie, fostu-ţi-a frică sau nu?

— Apoi, dă ce să spun?... Tocmai îndămână nu mi-a fost; dar am făcut şi eu cruce şi-am mers înainte ca toţi ceilalţi, şi, dacă am avut zile, am scăpat.

— Şi nu ţi-a venit niciodată prin gând să dai înapoi?

— Da' unde se poate una ca asta, duducuţă! Nu ştii că-i scris la reglement că nu putem da înapoi decât atunci când se dă semnul de retragere? Morţi, copţi, trebuie să mergem înainte, aşa-i pravila noastră.

Vedeam că vorbele mele îi făceau mulţămire, căci ochii ei s-aprindeau şi mai viu. La vremea prânzului ea îmi răcorea mâncarea şi mi-o punea dinainte. Uneori mă pipăia la braţ, ca să-mi vadă bătaia vinelor, altă dată îmi punea mâna pe frunte să vadă dacă nu-mi arde capul şi cine, Doamne!... ar putea spune ce se petrecea atunci în mine, când îmi simţeam fruntea atinsă de mâna ei cea dulce şi moale ca bumbacul? Treceau iute ceasurile cu dânsa căci era veselă şi harnică la

treabă, gata să ne dea totdeauna ce doream, şi aşa de pricepută, că parcă ne gicea gândurile. Înspre sară ea se apropie de mine, zicându-mi:

— Andrei, caută să dormi bine, să te găsesc deplin sănătos când mă voi întoarce.

— Când vă întoarceţi?

— După o săptămână, răspunse ea, apoi zâmbind ieşi din odaie.

Aş fi voit să-i spun că-i mult până atunci, dar nu îndrăznii. Rămasei deci cu inima înecată în părere de rău văzându-mă părăsit de dânsa. În zilele următoare veniră multe alte cucoane şi duduci să ne privegheze, însă nici mă uitam la dânsele; eram întruna posomorât şi vorbele mi se scoteau cu cleştele din gură. Rănile începeau iar să mă doară şi pe lângă dânsele simţeam că mi se deschide o altă rană mai adâncă în inimă. Catrina din ce în ce se depărta acum din mintea mea; mai, mai că uitasem cum e la faţă, şi cum era să n-o uit sub privirile acestor ochi ce mă ardeau ca focul? Frigurile iar îmi veniră de când mintea mi se tulburase, şi nopţile nu închideam ochii.

A şaptea zi dimineaţa uşa se deschise şi duduca cea frumoasă intră în odaie cu zâmbetul ei obicinuit. Mi se păru că un nou soare răsări pentru mine. Îndată durerile mi se stinseră, frigurile îmi încetară şi o veselie copilărească mă cuprinse. Vorbeam, glumeam necontenit, căutam să o fac să râdă şi, când îmi râdea arătându-mi albul dinţilor, sau mă privea cu ochii plini de lacrimile veseliei, simţeam atunci că-mi creşte inima de fericire. Când veni doftorul să mă vadă, ea singură îmi dezlegă mâna cea rănită, iar doftorul, văzând-o, încreţi din sprâncene:

— Vei fi destul de bărbat, îmi zise el, să mă laşi să-ţi tai carnea cea rea?

— O, da! negreşit, răspunse ea în locul meu. Auzind-o, aş fi lăsat să mi se scoată şi inima din piept. Atunci închisei ochii şi întinsei braţul. Doftorul îmi curăţi rana fără ca un singur suspin să iasă din pieptul meu, căci mulţămirea ce aveam de a o simţi lângă mine covârşea însăşi durerea. Apoi înspre sară

la ceasul obicinuit ea se duse lăsându-mă iarăşi singur cu nădejdea de a o revedea peste şapte zile.

Aşa treceau zilele una câte una pline, când de urât, când de bucurie, şi rănile mele, în ciuda inimii, se vindecau acum văzând cu ochii, iar eu mă-nspăimântam când gândeam că o să vie vremea să părăsesc spitalul şi să nu mai văd pe duduca cea cu gene lungi. „De ce nu vrea Dumnezeu să mor aici?...“ îmi ziceam uneori. Şi doar vedeam prea bine că dragostea care mă orbise era curată nebunie, însă nu mă puteam opri, precum nu se poate opri puhoiul de-a curge la vale.

Într-o zi, în cea din urmă, când am văzut-o, îmi aduc aminte că-mi dezlegă ea rana de la mână şi, după ce-o privi câteva minute, îmi zise cu faţă veselă:

— Aşa-i că acum te simţi mai bine?

Iar eu nu-i răspunsei nimic. Era aşa aproape de mine, că-i simţeam suflarea pieptului, şi-i auzeam bătaia inimii. Atunci... un vârtej îmi cuprinse creierii, îmi întunecă vederile şi, nemaiştiind ce fac, îi apucai fără veste mâinile într-ale mele şi le sărutai cu atâta sete, încât ameţit, beat de fericire şi de spaimă, căzui leşinat.

Cât voi fi stat astfel nu ştiu, dar când m-am trezit eram mutat în altă odaie şi doftorul şedea lângă căpătâiul meu.

— Andrei, îmi zise el, privindu-mă rece, rănile tale sunt aproape vindecate, nu mai este trebuinţă să mai stai în spital. Măria-sa doamna m-a însărcinat să-ţi dau această pungă cu parale, ca să ai de cheltuială pe drum.

— Şi când trebuie să plec?

— Chiar acum.

— Dar este voie să-mi iau ziua bună de la cei cu care am stat într-o odaie?

— Nu-i trebuinţă.

— Aş vrea să văd măcar pe Doncilă, zisei cu lacrimile în ochi.

— Doncilă doarme.

Aşadar, nefiindu-mi iertat să mai stau acolo, mă îmbrăcai în uniforma mea de dorobanţ, şi trist, mai trist decât ziua în care plecasem de-acasă, părăsii acest loc de care mă lega inima mea.

Douăzeci de zile lungi şi obositoare mersei până la Floreşti, frământat între dorul de acasă şi dorul dindărăpt, dar când ajunsei la poarta ţarinei şi văzui de departe fumul de la ursoaica caselor noastre, când mă gândii la bătrânul tată rezemat în cârjă, la ogorul şi vitişoarele care-şi aşteptau stăpânul, mi se lărgiră paşii-ntr-atâta, încât mai, mai că alergam. Pe uliţele satului care cum mă întâlnea se lua după mine, şi, când ajunsei acasă, tot satul era la uşa mea. Nu-mi este cu putinţă să spun bucuria tatii când mă văzu şi mă strânse în braţe, lacrimile curgeau pâraie pe brazdele feţei lui şi, de ce se uita la mine, de ce mai mult plângea şi suspina, parcă nu-şi credea ochilor.

Apoi care dincotro începu să-mi caute cu de-amăruntul rănile, crucile, hainele cele bortite de glonţi, şi să mă întrebe de întâmplările războiului prin care trecusem. Unii cu mâna la gură se minunau, alţii râdeau şi glumeau zicându-mi că iarba rea nu piere. Aghiuţă mă cerceta mereu dacă i-am adus un pistol, ca să ştie cum e turcul. Moş Toader a Paraschivei se uita cu ochi galeşi la mine parcă i-ar fi părut rău că n-a fost el în locul meu... când deodată auzii clopotul satului sunând!...

Fără să ştiu pentru ce, îmi simţii inima gheaţă.

— Ce este? întrebai eu.

— Nimic, răspunsei Aghiuţă. Ia, biata Catrina merge la groapă. O boală năprasnică a fulgerat-o prin inimă acum douăzeci de zile, luându-i graiul şi vederile, şi tocmai astăzi a voit Dumnezeu să o ierte. S-a luptat mult cu moartea biata Catrina, ştiind că ai să vii, dar nu i-a fost scris să te vadă. Tot satul o jăleşte, că a fost bună fată, sărmana!

— Bună fată, adause tata clătinând din cap. Iar eu am simţit atunci că un nour îmi trece pe dinaintea ochilor, şi sunetul cel de clopot m-a pătruns într-atâta, că şi astăzi parcă-l aud!

(*Convorbiri literare*, anul XI, nr. 9, 1 decembrie 1877)

Câinele bălan

Ce poate fi mai vesel decât un şcolar în vacanţă! Îmi aduc aminte ca acuma, când profesorul mă chemă în salonul de aşteptare şi-mi dădu o scrisoare a cărei pecete purta nişte iniţiale binecunoscute mie, şi a cărei adresă era scrisă de-o mână asemine binecunoscută mie, mâna prietenului meu. Cu ce strângere de inimă deschisei scrisoarea! Prin ea mi se vestea că Constantin vizitiul, o slugă veche şi credincioasă, sosise cu trăsura spre a mă duce la moşia părintească pentru timpul vacanţelor. Scrisoarea era scurtă, dar întovărăşită de câteva gavanoase cu dulceaţă, o cutie de rahat şi câţiva galbeni de cheltuială pe drum. Prin post-scriptum tatăl meu îmi zicea să iau sama să nu răcesc.

O, dulci şi sfinte tinereţe! De mi-ar fi pus cineva la picioare comorile lumii, n-aş fi fost mai fericit decât gândind la călătoria ce aveam să fac până acasă, şi la cele două luni de vacanţe, două luni mari, nesfârşite, pline de desfătări.

Gavanoasele cu dulceţi mi le-a luat profesorul, deşi, în buimăceala mea, nu ţin minte să i le fi dat, însă el mi-a mulţămit; iar rahatul ştiu bine că l-am înghiţit cu camarazii mei. Apoi îmi aduc aminte cum Constantin vizitiul a intrat în odaia unde îmi pregăteam lada, întrebându-mă:

— Gata eşti, cuconaşule?...

Iar eu, de bucurie, i-am sărit în gât, şi cu iuţeala cu care cad stropii de apă într-o cascadă, începui să-l întreb de tata, de frate, de baba Ilinca, de Bălan, de casă, de grădină, de toate, în sfârşit, câte îmi trecuseră prin minte la primirea scrisorii, încât bietul om, simţindu-se aproape sugrumat şi

neavând chip să-mi răspundă pe rând la toate întrebările, îmi zise numai aceste câteva cuvinte:

— Bine, bine... cuconaşule... toţi cu bine te aşteaptă; iar Bălan e cu noi.

Mărturisesc că aceste cuvinte îmi merseră mai mult la inimă decât toate versurile şi discursurile oratorice ce învăţasem pe de rost în şcoală...

Ce om cumsecade era Constantin vizitiul! Nasul lui cel mare, de care râdeam odată în copilăria mea, căci avea un negel tocmai pe vârf, îi şedea acum aşa de bine, încât nu era nas să-mi placă mai mult decât al lui. Toată faţa lui era înveselită de veselia ce simţeam eu. Şi ce frumoasă era trăsura în care aveam să călătoresc! O nadiceancă[1] pe dricuri care scutura de minune, cu roţile galbene, coşul verde şi capra neagră, atârnată în curăle; iar caii erau tot cei suri ai tatămeu; cai de nădejde, care se făcuseră albi, dar care nu lăsau pe om la nevoie.

Îmi luai ziua bună de la toţi camarazii mei, şi de la *Prâsnel,* şi de la *Ţuflic* şi de la *Poriu-împărat*, şi de la *Scormolici*, şi de la *Beşleagă*, chemându-i pe fiecare după poreclă şi sărutându-i din toată inima; iar *Poriu-împărat*, care umbla cu o chivără de hârtie pe cap şi era cel mai mic dintre toţi, începu să plângă, când mă văzu suindu-mă în trăsură. Mă simţii foarte înduioşat de lacrămile lui, dar inima tinerilor e lesne uitătoare: abia trecusem poarta şi cu multă părere de rău uitai pe iubitul meu *Poriu-împărat*.

Am scăpat din vedere a spune că în momentul când vroii să mă urc în trăsură, mă pomenii deodată cu Bălan care îmi puse, după obiceiul lui, amândouă labele pe piept, cercând numaidecât să mă lingă pe obraz şi, plesnind cu coada pe toţi câţi se îngrămădiseră în juru-mi la ziua bună. În trăsură pusei pe Bălan din a dreapta mea ca pe un prieten mai vechi al casei, şi, cum mergeam prin cotiturile uliţelor, mi se părea că sunt

[1] *Nadiceancă* — trăsură (n. ed.).

cel mai mare din oraş. Mă uitam cu mândrie la cei ce umblau pe jos strigând: „Alviţă, alune de Ţarigrad, marfă, mărunţişuri!“ şi gândeam în gândul meu: „Voi vă duceţi fiecare după nevoile voastre, iar eu mă duc *acasă*!“... O! câte mari şi nenumărate bunuri cuprinde în sine cuvântul *acasă*!... Îmi era degrabă să ies din oraş ca să mă apropii mai curând de acel colţ al pământului care se numeşte *acasă*, unde aveam să petrec două luni după cheful meu, fără pedagogi cu ochii pânditori, fără clopotul cel supărăcios, care mă trezea în toate dimineţile din somn, fără latineasca şi grecească care-mi făceau capul călindar. Acasă, fie zis în treacăt, mă mai aştepta şi Măriuca lui Moş Terinte, o fată oacheşă şi subţirică, care a crescut cu mine împreună şi care totdeauna plângea când plecam la sfârşitul vacanţelor. Ce dor îmi veni de Măriuca!... Atunci, simţind că nu mergem destul de repede, zisei lui Constantin să mai îndemne caii. Ei! Aveam şi eu dragostele mele, căci doar îmi răsărise musteaţa şi eram acum om în tot locul.

Într-una din zile, îmi aduc aminte că priveam la seceriş; iar Măriuca, care înota în valurile grâului până la brâu, se apropie de mine şi mă întrebă încetişor:

— Când pleci, cuconaşule, de la noi?

— Mâine, răspunsei eu.

— Şi când te-ntorci?

— Peste şase luni.

— Ce mult e de astăzi până-n şase luni, adause ea cu un glas duios.

Aceste cuvinte nu-mi mai ieşeau din cap. Deschisei gura să întreb pe Constantin despre Măriuca, dar îmi veni o tusă care-mi curmă vorba. Apoi, îndreptându-mi glasul şi căutând să-l prefac pe cât se poate mai nepăsător, zisei:

— Dar Măriuca noastră, Constantine, ce mai face?

— Măriuca noastră e bine, mai bine decât totdeauna.

— Nu s-a mai măritat? întrebai eu glumind, spre a înlătura orice prepus din mintea lui Constantin, ştiind bine că una ca aceasta nu putea să se fi întâmplat.

— Ba să fiţi sănătoşi, cuconaşule, s-a măritat după dascălul Gheorghie de la strana dreaptă din sat.

Atunci sângele îmi năvăli în cap şi, dacă n-ar fi fost Bălan lângă mine de gâtul căruia să mă sprijin, desigur aş fi căzut din trăsură. Am trecut un sat, două sate, mai multe păraie, mai multe lunci, fără să pot rosti un cuvânt; numai câte un oftat din vreme în vreme îmi ridica pieptul. Nu ştiu dacă Constantin vizitiul va fi înţeles ceva, văzând răpedea mea schimbare, dar ştiu atâta că nu-mi mai păsa chiar de-ar fi înţeles. Ba era cât pe ce să mă jăluiesc lui în gura mare şi să-i spun tot ce aveam pe inimă, însă ruşinea mă opri, ruşinea de a mărturisi biruinţa dascălului Gheorghie asupra mea.

Va să zică Măriuca cea oacheşă şi subţirică, a cărei glas îl auzeam în toate sunetele, al cărei chip îl vedeam pretutindene, şi pe tablele de aritmetică, şi-n dicţionare, şi-n gramatici şi mai cu samă în inima mea, Măriuca, cea care suspina când plecam de-acasă, s-a măritat!... Prin urmare, ea nu... da! da! desigur ea nu m-a iubit.

Atunci simţeam în pieptu-mi o durere atât de sfâşietoare văzându-mă despreţuit de dânsa, încât mă credeam cel mai nenorocit om de pe lume. În zadar îmi cântau ciocârliile deasupra capului, în zadar Bălan care pricepuse şi el, se vede, durerea mea căuta să mă lingă pe obraz în chip de mângâiere, în zadar se aşterneau dinaintea mea fânaţele înflorite şi lanurile de grâu, în zadar îmi curgeau pâraiele limpezi de-a curmezişul drumului chemându-mă parcă anume să-mi răcoresc inima în unda lor, eram nesimţitor la toate, ba chiar îmi era ciudă să văd în juru-mi natura veselă şi zâmbitoare, când eu eram aşa de trist. Mersei aşa mai multe ceasuri cugetând, când la Măriuca cea drăgălaşă, oacheşă şi subţirică cu flori pe cap, care-mi zisese odinioară cu glas înduioşat: „Ce mult e de astăzi până-n şase luni“; când la Măriuca cea măritată pe care mi-o închipuiam acum încunjurată de copii, învârtind mămăliga, ghilind pânză la pârău, sau făcând oblojele dascălului Gheorghie de la strana dreaptă!... La această din urmă

închipuire, ce-i drept, simţeam potolindu-se întrucâtva flacăra amorului meu, dar în lupta ce se petrecea în mintea-mi tulburată, Măriuca cea drăgălaşă cu flori pe cap biruia uneori pe cealaltă Măriucă, cea cu oblojele, şi atuncea focul se aprindea iarăşi viu în inima mea.

Într-un rând strigătul cel obicinuit viziteiesc: tbrrrn... îmi răsună în urechi şi nadiceanca se opri dinaintea unei crâşme. Era soarele pe la miază-zi şi căldura nesuferită. Bălan scotea o limbă de-un cot. Constantin vizitiul îmi zise că avem de poposit un ceas. Ce-mi păsa mie de ceasul acela şi de toate ceasurile ce aveau să curgă în viitor! Aş fi putut să stau acolo, sau să merg înainte, sau să mă întorc îndărăt, îmi era totuna, căci nici o bucurie nu m-aştepta nicăierea, când iată că un ţigan negru ca un fund ce ceaun, creţ la cap ca o oaie ţigaie şi slut ca Scaraoţchi, îmi ieşi înainte cu o scripcă în mână zicându-mi:

— Cuconaşule, mânca-ţi-aş ochii!... Să-ţi cânt un cântec pentr-un gologan.

Nu-i răspunsei nimic, căci tocmai atunci se petrecea în închipuirea mea lupta crâncenă între Măriuca cea cu flori pe cap şi Măriuca cea cu oblojele, luptă de la care atârna liniştea a două luni de vacanţe; însă el, de frică să nu piarză gologanul, începu să scârţâie cu arcuşul pe strune, fără să mai aştepte învoirea mea, şi în acelaşi timp prinse să cânte şi din gură cu nişte strâmbături aşa de ciudate, încât nu mă putui opri de a zâmbi cu tot amarul ce simţeam în mine. Bietul Bălan, nedeprins cu asemene sunete ce-i supărau nervele, prinse şi el să hămăiască şi să urle de răsuna vecinătatea, ţiind astfel ison cântecului ţigănesc.

— Schimbă altul, strigă Constantin, astupându-şi urechile.

— Îndată, răspunse ţiganul; am să vă cânt un cântec de inimă albastră să vi se topească ochii în lacrimi:

Dragostea de fată mare
Ca fasola din căldare
Nici o vin' încoace n-are.

Mă simţii atins în onoare de această ironie a ţiganului care-şi rânjea dinţii şi se uita ţintă la mine, parc-ar fi gâcit necazul ce mă rodea; iar Bălan, nemaiputându-şi stăpâni nervele, se răpezi ca o săgeată asupra obraznicului lăutar şi-şi înfipse colţii în antereul lui. Atunci începu o învălmăşeală groaznică, nu fără oarecari părţi comice, între ţigan şi câine. Ţiganul, când se culca la pământ, când se ridica în sus, sau se învârtea împrejur ca un sfredel; când striga, scuipa asupra câinelui, apărându-se cu arcuşul, cu scripca, cu căciula, iar Bălan hârâia ca un desperat şi scutura din cap aşa de vrăjmaş, încât îi spintecă antereul de la guler şi până la călcâie, fără să fi avut vreme Constantin sau eu să sărim în ajutorul lui. Paguba nu era mare, căci abia se mai ţinea în iţele ei învechita haină a lăutarului, semănând mai mult a voloc decât a antereu, însă ţiganul nu era tocmai de părerea mea.

— Vai de mine, cuconaşule, strigă el după ce Bălan se liniştise, ce mă ştiu eu face de acuma fără antereu? Iaca iarna e la uşă, cum o să stau cu spatele goale?

— A cui e vina, dacă stârneşti câinii cu cântecele tale? îi răspunsei eu.

— Cuconaşule, mânca-ţ-aş găinile! Antereul meu plăteşte cât o moşie boierească, cum pot eu să rămân păgubaş de el, că doar nu l-am furat?

— Da' mai ştiu eu?...

— Cuconaşule, mânca-ţ-aş curcanii! Plăteşte-mi antereul că te trag la judecată şi, pe Maica Precista, nu scapi cu căruţa şi telegarii de la ham.

Treaba începea să se încurce între ţigan şi mine, nu doar că ţiganul n-ar fi avut dreptate, însă despăgubirea ce pretindea era aşa de mare, încât pricina dintre noi într-adevăr nu se putea mântui decât prin judecată sau bătaie. Mă hotărâi deci pentru cel de pe urmă mijloc de a dezlega gâlceava, fiind mai grabnic şi mai potrivit cu onoarea mea de om în tot locul. Cine nu se crede viteaz la vârsta de şasesprezece ani!

— Ascultă, măi ţigane, îi zisei eu, apropiindu-mă de el cu paşi măreţi şi cu ochii plini de fulgerele mândriei, primeşte cât face într-adevăr ruptura ta de antereu şi nu te obrăznici mai mult, căci te voi cârpi, sărmane, de-ţi vei culege singur măselele de pe jos.

În acelaşi timp făcui în aer şi mişcarea trebuitoare pentru a-mi îndeplini făgăduinţa.

— Auleu, cuconăşelule, mânca-te-aş fript şi împănat cu slănină!... Să te ferească maica de la care ai supt lapte să mă atingi cu degetul cel mic, că zău! crede-mă, voi mătura toţi câmpii cu trupuşorul matale! Iaca să-ţi arăt!

Şi atunci ca un tigru făcu o săritură îndărăt, îşi suflecă mânecile lăsând să se vază nişte muşchi zdraveni, de care însuşi profesorul meu de gimnastică s-ar fi minunat, şi când să se repadă asupra mea, care aşteptam să-l primesc în gazdă c-un pumn în pântece, lovitura binecunoscută camarazilor mei de la şcoală, iată că Constantin vizitiul, care se mânia încet, dar, când să mânia, i se roşea chiar negelul de pe vârful nasului, se puse între mine şi ţigan arătând acestuia buza unui pistol cu două ţevi ce sta ascuns în buzunarul său. Atunci ca prin farmec ţiganul se tupilă la pământ şi începu să se gudure şi să se hlizească dinaintea mea, voind să mă încredinţeze că ameninţările lui de adineaorea fuseseră numai o şagă. E curios cum ţiganii se tem mai mult de pistol decât de orice altă armă de foc, căci pistolul, zic ei, având ţava scurtă, *numaidecât te împroaşcă în obraz*, iar de puşcă îşi închipuiesc că au timp să se ferească. Această idee sănătoasă e înrădăcinată în fiecare cap ţigănesc.

Văzând, deci, pe duşmanul meu sărutându-mi acum ciubotele cu feliurite linguşiri între care cuvintele: *mânca-ţ-aş ochişorii cei frumoşi; mânca-ţ-aş obrăjeii cei rumeni; să trăieşti o mie de ani, luminate beizadea; să-ţi dea Dumnezeu de fiecare gologan câte o mie de galbeni*, curgeau nesfârşite ca o ploaie cu grindină, îi aruncai la pământ preţul întreit al antereului său, iar ţiganul îmi sărută mâna pe amândouă feţele,

şi târâindu-se pe brânci până la locul unde căzuse paralele, le puse în buzunar şi dispăru.

Aşadar, mulţămită pistolului lui Constantin vizitiul, cearta se isprăvi cu bine în folosul ambelor părţi, căci, dacă ţiganul primi cu prisosinţă preţul antereului său sfâşiat de Bălan, şi eu uitai o bună parte din durerea mea. Chipul Măriucăi cea cu flori pe cap era acum mai departe de mine într-o ceaţă azurie din care uneori abia îl puteam deosebi, şi, când se mai apropia, atunci ca prin minune se prefăcea în Măriuca cealaltă, în ochii căreia întâlneam o privire ce nu era nici de dragoste, nici de supărare, nici de căinţă, ci, o Doamne!... era, dacă nu mă înşel, de luare în râs. Parcă-mi zicea: „Copilule, ce te-ai aprins aşa de iute?“

Auzi!... Să-mi zică copil, mie, care ştiu merge călare, ştiu vâna, mie care sunt om în tot locul; aceasta era cea mai mare lovire ce mi se putea face. Fugi dinaintea mea, umbră necunoscătoare, care răsplăteşti cu bătaie de joc un amor aşa de fierbinte! Atunci umbra se mai depărta ceva în nourul ei azuriu luând forme mai plăcute ca să mă îmbuneze puţin, dar nu se depărta îndeajuns spre a o pierde cu totul din vedere. S-ar fi zis că se joacă cu mine înadins, ca uneori să mă mânie, alteori să mă îmblânzească.

După o oră bună de repaos Constantin vizitiul înhămă iar caii; Bălan şi eu ne suirăm în trăsură şi plecarăm. Începui acum să mă împac cu ciocârliile, cu pâraiele, mai ales de când zării departe munţii de pe-un deal pe care-l urcasem în sudoarea cailor.

Priveliştea munţilor mi-a făcut totdeauna cea mai vie plăcere, fiindcă la poalele lor m-am născut şi pe dânşii mi-am preumblat cele întâi priviri copilăreşti. Îi revedeam acum iarăşi cu o nespusă bucurie înşirându-se ca un lanţ de urieşi la marginea orizontului, mândri, tainici şi plini de doine. Iată colo Deleleul, pe vârful căruia de atâtea ori mi-am odihnit copoii în goana căprioarelor, iată Sihla păduratică, unde şi astăzi sălăşluieşte un bătrân sihastru uitat de moarte, cu

barba până la genunchi, iată munţii Neamţului, marturi de vitejiile strămoşilor noştri; iată, colo mai în depărtare, şi Ceahlăul, împăratul Carpaţilor cu monastirea Durăul pe coaste şi cu Panaghia pe frunte, despicând falnic albastrul ceriului. Pe toţi îi ştiam aşa de bine, cu numele lor, cu ciobanii lor, ba ştiam chiar anume cutare brad, cutare stâncă, cutare potică unde se primejduise iarna vrun călător sau căzuse vreo fiară sălbatică în bătăile vânătoreşti, încât mi se reînfaţişă deodată întreg trecutul meu nedespărţit de acele locuri şi mă revăzui atunci ca prin vis, copil vesel şi fără grijă, precum eram în vremea aceea, iar nu ca acuma trădat şi amărât, cu viermele durerii în mine, pe care nu-l puteam smulge, deşi mă simţeam om în tot locul.

Dincoace de munţi curge de-a lungul şesului apa Moldovei, făcând nenumărate cotituri şi ostroave pintre luncile de sălcii, iar mai încoace, mai aproape de mine, şi-n dreapta şi-n stânga mea, se întindea câmpul în valuri nesfârşite de dâmburi şi vâlcele îmbrăcate cu semănături, un adevărat rai de verdeaţă în care cântau, se jucau şi se iubeau un popor de gândaci şi păsărele. Dar ce atrăgea mai mult vederea mea era tot icoana Măriucăi cea oacheşă cu flori pe cap, în nourul ei azuriu, care plutea zâmbitoare colo pe vârful Deleleului ca un soare nou zămislit din dragostea inimii mele. Însă astă dată vederea ei nu-mi inspira duşmănie ca mai înainte asupra celorlalte frumuseţi ale naturei; din contra, părea că o înfrăţire se statorniceşte între mine şi munţi şi văi şi ape. Chiar amintirea negrei sale trădări nu-mi făcea acum un rău aşa de mare, numai dacă aş fi fost sigur că scopul ei n-a fost vreodinioară de a mă lua în râs.

Dar această idee, când se deştepta în mine, îmi amăra sufletul, mai ales închipuindu-mi că împreună cu dânsa a trebuit să râdă negreşit şi prostaticul cel de dascălul Gheorghie de la strana dreaptă. Şi aveau dreptate să râdă, fie vorba între noi, căci am iubit-o fără să-i spun un cuvânt, ba tremuram ca frunza când se apropia de mine. Ah! dascălul Gheorghie de la strana dreptă, se vede că nu e aşa de prost precum credeam.

Astfel, împresurat de feliurite gânduri, înaintam mereu pe neştiute. Bălan dormea lângă mine mulţămit de izbânda ce făcuse cu antereul ţiganului, Constantin vizitiul când plesnea cu biciul în aer fără nici o conştiinţă de fapta sa, când îşi apără negelul de muşte, când picura de somn, iar caii, lăsaţi în voie, mergeau mersul lor, până când într-un târziu ne pomenirăm cu noaptea în cap. Până la casa părintească aveam de mers două zile întregi; prin urmare, trebuia să ne gândim la popasul de noapte.

— He! he! am trecut, fără să băgăm de samă, de curtea lui Talpan, unde era să tragem la gazdă, zise Constantin vizitiul.

— Să ne întoarcem îndărăpt, îi răspunsei eu.

— Ba nu, cuconaşule, nu-i bine să ne întoarcem îndărăpt.

— Pentru ce?

— Pentru că, dă, se zice la noi cei proşti că nu-ţi merge bine dacă te întorci din drum, precum nici dacă întâlneşti popă, iepure sau cofă deşartă.

— Vorbă să fie! Haide înapoi, pe răspunderea mea.

— Iaca avem, cale de jumătate de ceas înainte, un ratuş[1] chiar în drum, unde ne putem foarte bine odihni.

— Nu, nu, voi să merg la curtea lui Talpan.

— Fie şi aşa, dacă porunciţi, zise Constantin scărpinându-se în cap, numai, dă! să nu fiu eu vinovat.

Constantin întoarse caii şi pe când înserase bine ajunserăm dinaintea curţii lui Talpan.

Curtea lui Talpan era cu două rânduri pe temelii înalte cu ferestre mici, cu acoperământul de şindrilă, ascuţit după moda veche, şi zidită la o parte de drum, spre a nu fi oarecum în vederea trecătorilor.

Dinaintea casei se ridica un rând de plopi drepţi şi nalţi înşiraţi la linie, care în amurgul zilei păreau nişte fantasme. Ograda era mare, împrejmuită cu zid, înlăuntrul căreia se

[1] *Ratuş, rateş* — han la drumul mare (n. ed.).

vedea o fântână cu roată şi o hulubărie, iar la poartă un zăvod voinic legat în lanţ.

Când ajunsei la scară vătaful curţii îmi ieşi înainte, şi, aflându-mi numele, îmi făcu cinstea să mă găzduiască în însăşi odaia stăpânului său, care, dimpreună cu soţia sa, era dus în străinătate. O femeie bătrână veni să mă slujească, însă mâna ei tremura astfel, încât, voind să aprindă o lumânare, stinse vro trei, patru chibrituri, în drumul de la cutie şi până la muc; a trebuit să-i vin eu în ajutor. Dar nu numai mâna, ci şi nasul şi barba şi toate cărnurile de pe dânsa tremurau întocmai ca nişte răcituri. S-ar fi zis că-i e frig de anii ce-i purta în spate. Fără voia mea, comparai figura fragedă şi vioaie a Măriucăi cu baba care mă slujea, şi un oftat îmi înecă pieptul. Baba îmi făcu aşternutul, îmi puse dinainte nişte uscături, un pui fript, ochiuri şi o gărăfioară cu vin, apoi se aşeză pe un scaun în fundul odăii şi mă privea cum mâncam.

— Mă iertaţi, cuconaşule, că m-am pus jos, îmi zise ea; însuşi boierul îmi dă voie să şed dinaintea lui; căci sunt mai mult decât o slugă în casă. Boierul îmi zice: mamă Axinie.

— Şezi, şezi, mamă Axinie, de mine nu te îngriji. Şi, aşa cum şedea tremurând într-o jumătate de lumină în fundul odăii, începui să o observ mai bine. Era gârbovă şi uscată, cu o pestelcă dinainte, c-un smoc de chei la brâu şi la cap legată turceşte, c-un tulpan roş având în partea stângă un fionc bine alcătuit. Faţa îi strălucea ca o piele de săftian şi dintre ochii ei stinşi, pe jumătate închişi, răsărea un nas coroiet întors spre gură ca pliscul unei cocoveice. Iar gura-i fără dinţi abia se mai zărea dintre nas şi bărbie. „Dacă aceasta a fost vreo-dinioară frumoasă, gândii eu în mine, trebuie să fie foarte de mult de atunci“. Întipărirea ce-mi făcu baba nu era bună, căci bătrâneţele adânci, văzute prea de aproape, ne aduc fiori şi un oarecare miros de mormânt.

În acelaşi timp prinsei să observ şi odaia în care aveam să petrec noaptea. Toate erau vechi împrejurul meu. Scaunele erau de nuc, cu spătare nalte şi cu răzămători pentru mâini,

semănând mai mult a străni decât a scaune; crivatul[1] ase-menea era aşa de nalt, încât un copil nu s-ar fi putut sui în el; un ceasornic cu cuc care bătea jumătăţile şi sferturile era aninat deasupra unui scrin asemenea vechi, iar pe scrin ardeau două lumânări aşezate în nişte sfeşnice de argint de-o formă cum numai pe la biserici se văd. La ferestre spânzurau nişte perdele de adamască aninate în mici veriguţe ce se înşirau pe o vargă de fier. Într-un cuvânt, înfăţişarea odăii îmi amintea timpurile cele bătrâne despre care citisem numai prin cărţi. Dar ce mă interesea mai mult în îmbrăcămintea acestei odăi era un portret vechi de familie, zugrăvit în oloi şi afumat, care înfăţişa o cucoană bătrână cu zulufi dinainte, cu un moţoc deasupra capului, cu horbote împrejurul gâtului aşa de mari, încât capul ei părea aşezat pe o tipsie; însă, lucru curios, dacă i-ai fi scos zulufii, moţocul şi horbotele, ai fi zis că-i, bucăţică ruptă, baba care tremura pe scaun dinapoia mea.

Asemănarea era aşa de mare, încât era cât pe ce să mă scol şi să-i fac o închinăciune adâncă, cerându-mi iertare că am luat-o drept slugă.

— A cui e portretul acela? o întrebai eu cam cu îndoială.

— Saracan de mine! N-o cunoaşteţi? E sora boierului nostru.

— Trăieşte, ori a murit?

— Ba a murit, să nu spun minciuni, de zece ani. Ce moarte a mai avut!

— Ce moarte?

— Îţi va fi somn, cuconaşule, mai bine culcă-te decât să asculţi o istorie care nu-i prea veselă.

— Ba nu mi-e somn deloc şi doresc foarte mult să o ştiu.

— Apoi, dacă-i aşa, de bună vreme ce eşti feciorul cuconului Petrache Voinea care e bun prietin cu boierul nostru, cuconul Grigore Talpan, şi *de-a puterea fi* rudenie de pe o nepoată de vară al doilea, apoi cred că nu fac vreun rău spunându-ţi această istorie:

[1] *Crivat* - pat (n. ed.)

Sunt şaptezeci de ani, ba nu, spun minciuni, sunt şaptezeci şi unu de ani şi două luni de când în această curte, precum o vezi, o ţigancă, care a fost frumoasă pe vremea ei, născu o fată. Acea fată, să nu bănuieşti, eram eu, şi, pot să zic fără păcat, că eram frumuşică în pelinci, de-ţi venea să mă sorbi într-o lingură de apă. Aşa spuneau toţi câţi m-au văzut. Trei zile după aceea cucoana Ana Talpan, stăpâna casei, născu şi ea o fată, care e cea din portret. Însă eu, fata ţigăncii, şi ea, fata cucoanei Ana Talpan, semănam aşa de bine, că parcă eram două surori de gemene.

La aceste cuvinte baba se bătu peste gură zicând: „Taci, pârdalnică de gură, nu spune minciuni!"... Cum puteam fi surori, ea, fată de cucoană, şi eu, fată de ţigancă?! Însă era la mijloc o cimilitură; tatăl fetei cucoanei Ana Talpan se ştia cine-i; era, să nu spun minciuni, cuconul Miron Talpan, soţul cucoanei; iar tatăl meu nu se ştia cine-i, şi nici era voie să se ştie. Înţelegi acum?... Ba nu! Eşti un copil *de-a puterea fi*, şi nu poţi înţelege de aceste. Destul zis, că fata cucoanei Ana Talpan, duduca Safta, căci aşa i s-a dat numele de botez, tot creştea şi se făcea mai frumuşică, iar eu asemene creşteam şi nu zic că mă făceam mai frumuşică, dar zic că-i seămănam tot mai mult, n-ar fi de-o măsură. Parcă eram două picături de apă şi, de n-am fi fost îmbrăcate, ea în rochie de mătasă şi eu în catrinţă, nu ne-ar fi deosebit cineva una de alta. Însă, de ce creştea duduca Safta, de ce nu avea ochi să mă vază; iar fratele d-sale, boierul de astăzi, cuconul Grigorie Talpan, care s-a născut cu vreo doisprezece ani mai târziu, ba nu, spun minciuni, cu treisprezece ani şi o lună, când a deschis ochii în lume ne-a văzut pe amândouă măricele şi frumuşele, şi nu ştiu pentru ce şi cum, dar ne iubea pe amândouă deopotrivă ca pe surorile d-sale. Asemenea boierul cel bătrân, Dumnezeu să-l ierte, ne iubea deopotrivă ca pe fiicele sale, *de-a puterea fi,* şi din această pricină se certa adeseori cu soţia d-sale.

A voit Dumnezeu şi pe la nişte Paşti s-a săvârşit din viaţă cucoana Ana, Dumnezeu s-o ierte; şi nu mult după aceea, pe

la Ispas, s-a săvârşit din viaţă şi cuconul Miron fie-i ţărâna uşoară, că de multe ori mă ţinea pe braţe şi mă dezmierda pe ascuns; şi aşa rămaserăm numai noi trei: duduca Safta, cea din părete, cuconul Grigorie, boierul nostru de astăzi, şi eu. Adică eu, ce, mă mai număr între d-lor, adause ea bătându-se iarăşi peste gură. Cuconul Grigorie a luat moşia în stăpânire, a înfrumuseţat casa precum o vezi, a mărit grădina, a lărgit ţarinele cumpărând de la vecini, într-un cuvânt a îmbunătăţit şi înmulţit averea, căci e om priceput şi spornic la treabă. Nu că-l laud, dar aşa spun toţi câţi îl cunosc. Şi a voit Dumnezeu de s-a însurat acum douăzeci şi cinci de ani la Crăciun; aceasta o ţin minte ca ziua de ieri, căci la nunta d-sale m-am chefăluit, să nu bănuieşti; şi Dumnezeu i-a dăruit doi copilaşi care acum se află *în nuntru*[1] la învăţătură. Iar duduca Safta, fie vorba între noi, tot a ales, păn' ce n-a mai cules.

Treceau zilele, săptămânile şi anii, căci vremea trece, nu şuguieşte, adică noi trecem printr-însa, iar ea stă locului, şi duduca Safta îmbătrânea, şi, de ce îmbătrânea mai mult, de ce mai mult mă prigonea şi mă ura. Într-o zi, n-ar mai fi fost acea zi între zilele mele, pe când cuconul Grigorie şi soţia d-sale nu erau acasă, îmi găsi pricină de la te miri ce, de la un *rod de zahar*[2] care se zăhărise şi porunci să mă puie jos, Dumnezeu s-o ierte, şi singură cu mâna ei luă biciul şi mă bătu cu ură de soră şi peste cap, şi peste piept, şi peste şale, până ce biciul îi căzu din mână de osteneală; şi tot m-ar fi bătut, de-ar fi avut putere, dar nu mai avea. Două luni am fost bolnavă de moarte, de-mi ţinuse lumânarea la cap, dar am avut zile şi am scăpat. Iar apoi, punct la anul, chiar în ziua de astăzi, miercuri, zise baba făcându-şi cruce, şi dacă nu mă-nşel chiar pe la ceasul acesta, ba nu, spun minciuni, cu două ceasuri mai târziu, adause ea, uitându-se la ceasornicul cu cuc, adică taman pe la miezul nopţii, pe când duduca Safta

[1] În străinătate (Apus) (n. ed.).

[2] De la *rodozahar*: dulceaţă din petale de trandafiri (n. ed.).

dormea mai bine, auzi sărmana o bătaie la uşă; o dată, de două ori, de trei ori. Ea nu voi să deschidă, dar uşa, deşi încuiată pe dinlăuntru, se deschise singură ca prin minune şi ce văzu!... Doamne, fereşte-mă de asemene întâm-plare!... Văzu un sicriu care intră singur în odaie şi, după ce intră, capacul se ridică cu zgomot şi o umbră albă ieşi dinăuntru; şi umbra ceea cine era?... era însuşi ea, duduca Safta, aşa cum trebuie să fie acum pe ceea lume şi c-un bici în mână înaintă spre dânsa, şi începu s-o bată peste cap, peste piept, şi peste şăle, întocmai cum mă bătuse ea pe mine, până ce sărmana leşină de spaimă şi de durere. Apoi umbra şi sicriul se făcură nevăzute.

A două zi uşa se găsi tot încuiată pe dinăuntru; duduca Safta n-avea nici o vânătaie pe trup, dar avea nişte friguri aşa de straşnice, încât tremura cum tremur eu acuma, n-ar fi de-o măsură. Toţi credeau că are să moară. Doftorul, căruia duduca Safta îi destăinuise întâmplarea, nu dădea nădejde de îndrep-tare, cuconul Grigorie era foarte îngrijorat; însă a treia zi frigurile o părăsiră, rămânându-i numai slăbiciunea tremurului, iar a patra zi a fost deplin sănătoasă, şi sănătoasă a fost unsprezece luni şi douăzeci şi nouă de zile. Iar când s-a împlinit anul, punct la miezul nopţii, iarăşi s-a văzut pe sine ieşind din sicriu, şi iarăşi a suferit bătaia cea cumplită care-i pricinuise frigurile; şi aşa în fiecare an, în aceeaşi zi şi la acelaşi ceas i se înfăţişa aceeaşi vedenie până când la al cincilea an o găsirăm a doua zi moartă în aşternut, Dumnezeu s-o ierte, sărmana, că eu păcătoasa de mult am iertat-o!...

Baba urmă mult timp pe tonul acesta amestecând mereu cuvintele: *să nu spun minciuni, de-a puterea fi, Dumnezeu s-o ierte, n-ar fi de-o măsură,* dar eu n-o mai auzeam; ochii mei erau priponiţi pe portretul cel afumat şi, când mă întorsei într-un târziu, baba nu mai era. Răpede am încuiet uşa pe dinăuntru învârtind cheia de două ori în broască, m-am culcat, însă n-am stins amândouă lumânările, ci numai una, punând pe cealaltă

lângă căpătâiul meu. Cui nu s-a întâtmplat să cază de somn înainte de a se culca şi îndată ce se pune în aşternut să-i fugă somnul, ca şi când i l-ar lua cineva cu mâna! Aşa mi s-a întâmplat şi mie. Cu toate aceste, mă hotărâi cu orice preţ să dorm, căci aveam trebuinţă de repaus pentru călătoria de a doua zi, însă, tocmai când vrea cineva să doarmă, atunci nu poate. Mă învârteam în dreapta, mă învârteam în stânga, îmi aşezam perina în tot feliul şi, spre marea mea nemul-ţumire, mă simţeam deştept ca la miezul zilei. Când cineva nu doarme, ce face?... gândeşte, şi adeseori gândeşte fără voie la lucruri neplăcute. Astfel începură să mă împresoare şi pe mine feliurite gânduri care de care mai nepotrivite pentru un om ce doreşte somnul; când mi se părea că ţiganul cel cu scripca mă înşfacă în vârtoasele sale braţe şi mă aruncă peste crâşmă, când vedeam pe baba Axinia tremurând în colţul ei lângă sobă şi voind parcă să mă vrăjească, când îmi revenea în minte istoria duducăi Safta cea din portret, cu toate amănunţimile ei în care se înţelege că umbra şi sicriul aveau, în jocul închipuirii mele, partea cea mai însemnată; şi toate aceste mă turburau astfel, încât mai că aş pute zice că-mi era frică... Mie frică?... Auzi vorbă!... Eu, om în tot locul. Voiniceşte mă sculai şi stinsei lumânarea întorcându-mă cu faţa la părete, hotărât să alung din mintea mea o dată pentru totdeauna pe ţigan, pe babă şi pe duduca Safta.

După ce făcui această ispravă, îngrijit să nu mai am iarăşi vreo întâlnire cu aceste supărătoare fiinţe, începui să gândesc la tată-meu, la frate-meu, la Măriuca. Ah! Măriuca cea gingaşă cu flori pe cap!... Ce frumos suspina ea când plecam de acasă... Deodată auzii un zgomot deasupra scrinului, şi inima-mi sări din loc. Era uşa cucului de la ceasornic care se deschise cu vuiet, vestind că orele au să sune. În adevăr unsprezece ore sunară şi cucul unsprezece ori cântă, apoi uşa iarăşi se închise. „O! cuc netrebnic!... gândii eu, să-mi alunge pe Măriuca tocmai când era să-mi zică: «Ce mult e de astăzi

până în şase luni!»“ Dar Măriuca se făcuse nevăzută în norul ei azuriu; nici chiar pe Măriuca cea cu oblojele n-o mai găseam nicăiurea, deşi o căutam cu dor în toate unghe-rurile închipuirii mele.

De vreme ce şi Măriuca m-a părăsit, nu-mi rămâne decât să dorm, zisei eu, cu întreită putere de voinţă; şi, întors cum eram cu faţa la părete, mă acoperii cu plapoma pe cap.

Mi s-a întâmplat să aud în copilăria mea că odinioară un viteaz, care retezase trei capete de turci, s-a culcat noaptea într-o casă pustie şi i-a fost aşa de frică, încât până a doua zi a murit. I-a fost frică de ce?... ştiu eu? Deodată ideea pustiului, care este mai înfiorătoare decât toate, m-a cuprins. Şi eu sunt într-o casă pustie, îmi zisei: căci nu-i nici stăpânul casei, nici femeia lui, nici măcar o slugă de zare; nu-i decât o babă care seamănă mai mult a stafie decât a fiinţă omenească. Vatavul are casa lui în sat, Constantin vizitiul şi Bălan dorm în şură.

O, ce na-ş fi dat să am pe Constantin sau măcar pe Bălan lângă mine!... Bunul Bălan! Cum l-aş fi lăsat să mă lingă pe obraz!... Apoi, făcându-mi singur curaj, începui să judec, nu fără cuvinte bine întemeiate, cum că nu e pustie casa lui Talpan. Pustii sunt numai casele cu ferestre sparte, cu ziduri ruinate, cu acoperăminte risipite în care locuiesc buhnele; iar casa lui Talpan, mulţămită Domnului, nu e în rândul acelora. Însă cu cât mai mult voieşte cineva să scape de o idee, cu atâta ideea aceea se îndărătniceşte a rămâne. Astfel, pustiul cu popoarele sale de năluci, nu-mi ieşea din minte, în ciuda temeiurilor ce-mi puneam înainte. O şuierătură de vânt ce auzii fără veste prin horn, întocmai ca un suspin de jale, mă făcu să cred un moment că sunt în mijlocul unei stepe, înconjurat de dihănii.

Toate aceste se petreceau pe când aveam capul sub plapomă. Din nenorocire însă, nu puteam să stau multă vreme aşa. Căldura, neastâmpărul, frica făcură să asud aşa de cumplit, încât, cu orice preţ, trebuia să mă descopăr pentru a nu muri

înăduşit. Dar, spre a nu face multe mişcări, de frică să nu stârnesc dihăniile din stepă, prinsei să trag cu degetele picioarelor încet, încet plapoma în jos... când o! întâmplare!... o, ceas rău!... plapoma care din nebăgarea mea de samă avea un colţ ce atârna de pe pat în jos, lunecă de pe mine şi... deodată mă trezii gol, dezarmat şi prăpădit în mijlocul întunericului, expus la toate fantomele. Cui nu i s-a întâmplat una ca aceasta nu ştie ce vra să zică spaima. Îmi auzeam inima bătând mai tare decât limba ceasornicului cu cuc, şi răsuflarea mi se opri în piept. Dar o nenorocire nu vine nici-odată singură!... În acelaşi timp văzui la fereastră în zarea lunii un ce alb, lung şi transparent, care se mişca necontenit şi ale cărei forme se schimbau când în om, când în elefant, când în şarpe şi atunci în disperarea mea, nerămânându-mi altceva de făcut, decât sau să aprind lumânarea spre a mă încredinţa de realitatea acestei vedenii, sau să aştept soarta celui ce a retezat trei capete de turci, mă hotărâi, se înţelege, pentru cel dintâi mijloc, deşi nu aveam multă încredere în el. Cu mâna tremurândă aprinsei luimânarea şi... spre marea mea mângăiere văzui că năluca cea albă, lungă şi transparentă nu era decât un prosop aninat de fereastră, asupra căruia se revărsau prin geamuri palidele raze ale lunii.

Faţă cu această realitate, dinaintea căreia se risipiră pentru moment fantomele ce mă împresurau, mă simţii mai liniştit. Avui curajul să fac câţiva paşi prin odaie, fără însă să mă prea uit împrejurul meu, mă suii iarăşi în pat şi mă învălii numai până la gât, crezându-mă astă dată în afară de orice primejdie. Începui chiar de bucurie să îngân un cântec în amintirea Măriucăi, dar glasul meu trezi între păreţii odăii un efect atât de ciudat, încât spaima năvăli iarăşi în inima mea; tot atunci, din nefericire, ochii mi se pironiră fără voie pe portretul cel afumat ce sta atârnat tocmai dinaintea crivatului meu. Şi... Dumnezeule, ce văzui!... m-apucă şi acum grozile morţii când gândesc... văzui cu ochii mei, treaz fiind ca ziua, văzui capul

duducăi Safta tremurând în privazul de lemn, parcă era capul viu al babei Axinia; şi tremura aşa de tare, încât şi zulufii şi moţocul, şi horbotele îi tremurau — s-ar fi zis că era cuprinsă de frigurile morţii. Părul mi se ridică măciucă în vârful capului şi sudori reci îmi cuprinseră tot trupul. Acum nu mai era de şagă; simţeam, de groază, că-mi venea sufletul la gură. Să mă răpăd asupra portretului ca să-l pipăi, să mă încredinţez de-i adevărat ce vedeam cu ochiii, nu puteam, fiindcă picioarele-mi erau paralizate; vrând-nevrând, trebuia să şed în pat dinaintea figurii hâde a duducăi Safta, care din ce în ce se strâmba şi tremura mai mult, şi ai cărei ochi stinşi se pironeau asupra mea.

Toată istoria ce-mi spusese baba Axinia îmi reveni iarăşi în cap mai înspăimântătoare decât oricând; mii de fantome care de care mai slute, păreau că-mi încunjură patul... când deodată cucul ieşi din tainiţa sa şi cântă de douăsprezece ori. Era tocmai ora când sicriul intrase în odaia duducăi Safta, şi eu, vai! mă aflam chiar în casa ei, în aniversarea morţii ei, şi dinaintea portretului ei, care prin un farmec neînţeles, tremura precum a trebuit să tremure când a văzut uşa deschizându-se singură... Atunci!... o grozăvenie!... auzii o bătaie la uşă: una, două, trei...

În acest moment suprem picioarele mi se dezmorţiră, sângele, care până atunci fusese închegat în vinele mele, începu să circule cu străşnicie, ars sării drept în mijlocul odăii, căci în primejdia mare vine şi bărbăţia mare, şi c-un curaj desperat deschisei uşa...

. . . . . .

Era câinele Bălan care, scărpinându-se la ureche, lovea cu cotul piciorului în uşă. Dumnezeule, ce limbă omenească ar putea să spuie bucuria ce simţii!... Mi se păru că din fundul iadului sunt ca prin încântec transportat în mijlocul fericirilor din rai. Umbra, sicriul, se făcură nevăzute; capul duducăi Safta din portret încetă de a se clătina, sau poate că nici s-a

clătinat vreodată; Bălan, după ce mă linse de două ori pe obraz, se culcă lângă patul meu, iar eu dormii dus până se făcu ziua mare.

A doua zi, când mă deşteptai şi-mi adusei aminte de cele petrecute, simţii în mine foarte zdruncinată credinţa că sunt om în tot locul. Fiind însă că nici un rău în lume nu-i fără partea sa cea bună, apoi trebuie să mărturisesc că spaimele ce suferii mă făcură să uit pe Măriuca; iar Constantin vizitiul, când află despre lupta mea cu nălucile, îmi zise apărându-şi negelul de muşte:

— Spusu-v-am eu că nu-i bine să se-ntoarcă cineva din drum!...

(*Convorbiri literare*, anul X, nr. 9, 1 decembrie 1876)

În vacanţe

I

În sfârşit, iată-mă-s acasă! Câinele Bălan sări cel întâi din trăsură şi era cât pe ce, în mişcările lui de bucurie, să răstoarne pe baba Ilinca care venea să mă primească în scară. Biata babă Ilinca!... Cum îi sticleau ochii de fericire văzându-mă iarăşi sub ocrotirea ei pentru două luni de vacanţă. Ea mă crescuse pe braţe, mă învăţase *Tatăl nostru* şi se deprinse a mă privi ca pe copilul ei.

— Da' nu vedeţi, mă rog, zicea ea în dreapta şi-n stânga, ce mare şi frumuşel s-a făcut? I-au răsărit musteţele, nu fie de diochi!

Toate slugile din casă, şi feciorul, şi bucătarul, şi chelarul, şi moş Toma grădinarul, îmi ieşiră să mă ureze de bună venire; unul îmi apucă pălăria din mâini, altul mantaua de pe umeri, un al treilea gemandanul; era în casă o adevărată răscoală.

— Hai la boierul cel bătrân, îmi zise baba Ilinca că, Doamne, de mult v-aşteaptă!

Cu strângere de inimă intrai la tată-meu care mă sărută pe frunte, îmi vorbi puţin după obiceiul lui, dar vedeam eu cum se lupta să învingă o lacrimă ce i se strecura de sub gene. Iar după ce ieşii de la dânsul, baba Ilinca care se ţinea grapă de mine, mă duse în camera cu merinde, unde şedeau grămădite pe poliţe, cutii cu rahat, şiraguri de smochine, cozonaci, păstrămuri, sticle cu vutci şi vişnapuri, şi câte şi mai câte, de care duceam dorul la şcoală.

— Na, gustă de ici, cuconaşule, gustă de dincolo!... că la şcoală ştiu că vei fi mâncând pe sponci...

„Ce-i drept, gândeam eu în mine, muşcând când din cozonac, când din pastramă; decât o zi la şcoală mai bine două acasă". Apoi intrai în odaia mea. Ce mică îmi părea

odaia de când mă făcusem mare! Mă primblam acum cu paşi largi printr-însa ca un adevărat stăpân, stăpân pe faptele mele, pe timpul meu, pe somnul meu, căci eram departe de clopotul cel supărător de la şcoală şi de pedagogii cu ochi pânditori. Era tot la locul lui patul cel larg din fundul odăii pe care dormeam când eram mic, şi la marginea căruia baba Ilinca îmi răzema scaune de frică să nu cad. Era tot soba cea fără stâlpi la gura căreia şedeam în copilărie ciunchit, ascultând poveştile ce-mi spunea în nopţile de iarnă moş Toma grădinarul. He!... cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din poveşti, şi cum mi se deşchidea mintea la lumea cea fantastică plină de zmii, de împăraţi şi de grădini cu fructe de aur! Acuma moş Toma e ceva mai gârbovit, căci a trecut vreme la mijloc, dar tot ştie să spuie cu haz despre *Chipăruş-Verde-Voinic* şi *Statu-Palmă-Barbă-Cot.*

Două zile de-a rândul mă îndeletnicii cu aşezarea lucrurilor în odaie. În părete îmi făcui o panoplie de arme unde aninai un iatagan vechi, două pistoale ruginite, puşca ce-mi dăruise tată-meu de Anul Nou, torba, cornul şi plosca vânătorească. Iar în faţa armelor, în celălalt părete pe o poliţă, aşezai şaua, frâul, scările, pintenii şi tot ce s-atinge de călărie.

Vânat şi *călărie!* iată două cuvinte care mă fermecau.

Cât despre călărie, numai Beiul, tretinul meu cel cu coama rotată, ştie de câte ori era să m-arunce în mijlocul câinilor de la stână, dacă nu m-aş fi ţinut cu amândouă mâinile de coama lui. Ce-i drept, nu eram tocmai desăvârşit călăreţ. Când însă puneam mâna pe puşcă şi-i clănţăneam oţelele, atunci era altăceva!... Parc-o tainică frăţie, o legătură de dragoste se-nchega între mine şi armă; parcă-mi venea să-i strig: „Surioară, cu tine n-am habar!“... Apoi de multe ori o aruncam aşa fără scop la ochi, mă-nţepeneam voiniceşte pe picioare, mă uitam pe ţel, cugetând în mintea mea ce-ar fi mai greu de nimerit, un leu sau o aţă de paingăn, iar când o dam jos de la ochi, mi se părea curios să nu văd cel puţin leul culcat la pământ.

Citisem multe despre vânătorii de lei din Africa, şi mă întrebam adică de ce n-aş fi eu un vânător de lei!... Un vânător de urşi, cel puţin. Ce? nu-s şi eu om ca dânşii?

Dar până când s-ajung să mă măsur cu urşii care nu prea foiau prin vecinătate, mă hotărâi să merg la viclenele raţe ce în adevăr foiau în stuhul de pe iaz. Nici o îndoială nu aveam că n-am să mă întorc cu torba plină. Ce-i o raţă pe lângă un urs? De cu sară îmi făcui atâtea patroane, că aş fi avut de unde să stârpesc toate zburătoarele păn' la una, şi tot îmi păreau că nu-s de ajuns; apoi îmi pusei puşca şi torba lângă căpătâi şi, cu capul plin de izbânzi vânătoreşti, mă culcai hotărât să plec a doua zi la răsăritul soarelui. Dar ca omul ce poartă grija pornitului, în loc să mă scol la ceasul trebuitor, mă deşteptai în puterea nopţii când stelele luceau mai ochioase pe ceri. Îmi aruncai torba în spate şi puşca pe umăr şi ieşii tiptil pe uşa din dos, spre a nu face vuiet.

Întunericul nopţii, tăcerea adâncă, mă tulburară puţin; însă, gândindu-mă la vânătorii din Africa, care şi ei merg noaptea la lei, îmi făcui curaj şi plecai înainte. Prin grădină trecui cu paşi bărbăteşti, deşi copacii îmi păreau mai nalţi decât de obicei, iar când ajunsei în câmpul gol care se întindea nesfârşit spre orizont, amestecându-se cu întunericul, simţii că mi se moaie inima. Atunci îmi adusei aminte că drumul meu trecea pe lângă vităria lui Axinte care avea un zăvod mare şi rău de colţ, şi, deşi purtam pe umăr *surioara cu care n-aveam habar*, totuşi mi-ar fi părut mai bine să înlătur gâlceava cu el. Stam astfel nehotărât, c-un gând să merg înainte şi cu altul înapoi, şi cine ştie care din două gânduri ar fi biruit, când deodată auzii la spatele meu un glas care mă înfioră din tălpi şi până-n creştet:

— Cine-i acolo?...

Mă-ntorsei iute, gata să dau foc la nevoie, când recunoscui pe moş Toma grădinarul, povestaşul de la gura sobei care mă urmărise neştiind cine umblă noaptea prin grădină.

— Da' bine, ce cauţi pe aici, cuconaşule, la vremea asta? îmi zise el cu mirare.

— Merg la vânat la iaz, moşule.

— Apoi doar să fie raţa cât o faţă de arie, s-o nimereşti acum noaptea prin întuneric.

— Moşule, ştii umbla cu luntrea pe apă? îl întrebai eu schimbând vorba.

— Dă!... cât să nu mă-nec la mal ca ţiganul — vorba ceea — mă pricep şi eu.

— Hai cu mine, să-mi scoţi din apă, dacă voi împuşca ceva.

— Bine, cuconaşule, numai de ne-ar cădea ceva în palmă.

Acum nu mai aveam nici o grijă. Eram doi şi cu *surioara* mea, trei: puteam da piept cu câinele lui Axinte. Câinele lui Axinte, între noi fie vorbă, era un câine nepreţuit, şi se vede că ştia deosebi oamenii buni de cei răi. Când am trecut pe dinaintea vităriei, el a prins să se gudure, să ne lingă pe mâini, să ne sară cu labele pe piept, încât moş Toma grădinarul a trebuit să-l probozească de prea necumpătatul său prieteşug, şi am avut multă greutate de a-l îndupleca să nu se ieie după noi. Mărturisesc că mi-a fost ruşine, gândind că un moment n-am îndrăznit eu, cogemite vânător, să mă întâlnesc singur cu câinele lui Axinte.

Ne scoboram acum la iaz... Aburi deşi acopereau faţa apei ca un învăliş de noapte, prin care nu străbătea nici una din ochioasele stele spre a se oglindi; iar apa dormea adânc împreună cu peştii din fund şi sălbătăciunile din faţă.

Două ore întregi vegheai la somnul iazului, cu puşca în mâini, gata de foc, în care timp numai din când în când auzeam, ca o notă pierdută în adâncul tăcerii, câte un mic ocăit înăduşit al vreunei raţe, ce cu botul sub aripă visa, se vede, de apropierea duşmanului.

— Curând o să se reverse de ziuă, e bine să mergem pe apă, îmi zise moş Toma grădinarul.

În adevăr, o dungă albie, sfiicioasă, abia simţită, se arătă ca un dor depărtat la marginea răsăritului.

Amândoi ne suirăm într-o luntre şi moş Toma grădinarul, care era priceput la toate, luă vâsla în mână şi, după ce mână luntrea înlăuntrul iazului, o opri apoi în stuh la marginea unui ochi.

— De acum fii cu luare-aminte, îmi zise el, că acuş au să înceapă a umbla dihăniile pe apă. Iar eu, plin de nerăbdare, stam pregătit să le ucid pe toate, gândindu-mă dinainte cu ce fudulie am să mă întorc acasă încărcat de vânat.

Dunga cea albie, sfiicioasă, creştea, creştea văzând cu ochii şi se făcea tot mai vie, mai strălucitoare; ai fi zis că un potop de lumină căuta să năvălească asupra pământului, neştiind pe unde să apuce. Iată vârful dealurilor împrejmuitoare, iată clopotniţa din sat că s-aprind de-o pară roşie, iată norii toţi în flăcări, iar stelele ochioase rând pe rând se stinseseră de pe bolta albăstrie. Stam faţă la trezirea pământului, stam să întâmpin soarele care se vestea cu atâta pompă, şi mai, mai că uitasem viclenele raţe ce începură acum să bată din aripi şi să-şi grijască penele în culcuşul lor de apă. Când, deodată, năprasnic se ridică din fundurile noroioase ale apei un strigăt aspru, lung, asurzitor, ţesut cu mii de note care de care mai ascuţite, mai înţepătoare, de vuietul cărora tresări balta din fund şi până-n faţă. Erau broaştele, care, deşteptate de somn, sărbătoreau în cor revărsatul zilei. Cât de hâde erau ele, cât de discordantă era cântarea lor, totuşi această strigare de bucurie, această închinăciune la soarele ce venea să le încălzească, avea în sine ceva duios. Apoi, în momentul în care soarele înfocat se înfăţişă deasupra orizontului cu toată strălucirea unui stăpânitor al pământului, cântecul lor se opri tot atât de năprasnic precum începuse, ş-atunci balta deşteptată prinse să se frământe în jurul meu. Un popor întreg de păseri furnica acum în toate părţile; bâtlanii cu cataligele lor întinse se roteau în cercuri mari deasupra apei, găinuşele sprintene săreau de pe un nufăr pe nufăr, stoluri de grauri se zburătăiau prin stuh, făcându-şi spaimă de vântul ce cânta prin trestii; apoi nagâţi, pescari, raţe, cufundari cântau, se jucau pe apă şi-n văzduh fără grijă de primejdia ce-i ameninţa, iar eu stam cu puşca la ochi, încurcat, bezmetecit, neştiind în ce să dau.

— Aţine-te, cuconaşule! strigă moş Toma la urechea mea.

Atunci două raţe grase, pântecoase, trecură ocăind deasupra capului meu.

În aceeaşi clipă dădui foc cu amândouă ţevile, un nor de fum îmi îmbrobodi un moment vederile, iar raţele vesele de neghibăcia mea, luară, vorba ceea, haliciurile în plisc şi zburară mai departe. Încă două focuri date în deşert îmi dovediră că nu e aşa de uşor de a fi cineva vânător de raţe, necum de lei.

— Ferească Sfântul cât sunt de tari la pene sălbătăciunile aceste! zise moş Toma grădinarul.

— Oare nimerit-am vreuna, moşule?

— Da' cum nu, mai pe toate; n-aţi văzut cum curgea puful de pe ele?

Era vederat că moş Toma voia să mă mângâie de neiscusinţa mea, de aceea încetai de a mai da focuri, spre a nu mă ruşina mai mult în ochii lui.

— Ştii una, moşule, îi zisei eu; astăzi n-am noroc la vânat. Hai mai bine să ne primblăm aşa pe iaz, că-i frumoasă dimineaţa.

— Cum poftiţi, cuconaşule, răspunse el; vom merge întâi la ochiul lebedei, apoi ne vom primbla pe la *ostreţe** şi pe urmă pe cărarea nuferilor. Iazu-i măricel, slavă Domnului, avem unde ne învârti.

Luntrea lungă ca o suveică luneca iute pe cărările de stuh, iar de când mă hotărâsem să las vânatul în pace, el parc-anume îşi bătea joc de mine. La ochiul lebedei era tocmai mijlocul iazului. Trestiile înalte acopereau malurile de jur împrejur, aşa că, nemaivăzând decât ceri şi apă, mi se părea că plutesc pe luciul unei mări.

De aice înainte aleargă, dragă închipuire, căci toate orizonturile îţi sunt deschise!

Câte întâmplări pe mare citisem în copilăria mea, toate îmi veneau acum în minte, toate le vedeam aievea pe bietul iaz de pe moşia părintească. Fiecare creţ de apă, fiecare zbor de

* Ostreţe numesc păscarii nişte lădiţe de nuiele, aşezate în apă pentru păstrarea peştelui prins (n. a.).

pasere, fiecare lovitură de lopată deştepta în mine ideea cea mare şi încântătoare a *nemărginirii*, şi-mi descoperea o lume nouă, plină de taine şi de minuni. Înaintam astfel pe nesimţite, dus ca de-un vis, pe oceanul cel închipuit; sus şi jos nu era decât un freamăt de revenire la viaţă; moş Toma grădinarul şedea într-un cot dând leneş din lopată; cine ştie ce mai gândea şi el!... Iar eu unul, ca să pot spune astăzi tot ce mă gândeam, ce vedeam şi ce simţeam atuncea în primblarea mea fantastică, ar trebui să-ntorc mult îndărăt minutarele vieţii mele, ar trebui să revin iarăşi la vârsta cea binecuvântată de 16 ani, să fiu iarăşi în luntre alături cu moş Toma grădinarul pe iazul cel drăgălaş care, de frumos ce răsfrângea razele răsăritului, părea el însuşi cuprins de flăcări; dar aceasta nu se poate, şi nici are graiul omenesc, îngrădit prin cuvinte, puterea de a destăinui dorul nesfârşit al tinereţelor.

Trecusem de cărarea nuferilor, ajunsesem în dreptul stavilelor peste care apa se arunca în spume, când deodată visurile mele luară altă faţă dinaintea unei nouă privelişti ce-mi atrase luarea-aminte.

Era o femeie care şedea pe mal ţinând cu mâna întinsă o undiţă aruncată în apă, şi de departe cum o priveam, albă, cu forme nehotărâte în farmecul dimineţii, îmi părea că-i zâna apelor. Atâta-mi trebuia ca aiurările minţii mele să ajungă la culme. Lumea cea plină de taine şi de minuni prin care mă primblam de o oră mi se înfăţişa acum mai frumoasă, mai încântătoare, însufleţită fiind de astă dată de minunea cea mai mare: de doi ochi femeieşti.

— Cine să fie, moş Toma? întrebai eu.

— Mă tem că-i cucoana Zamfiriţa, vecina noastră, răspunse el. Ea vine câteodată dimineaţa la undit.

— Ia să mergem mai aproape de dânsa.

— Cum nu, cuconaşule, că Doamne hazlie-i. Păcat că-i văduvă.

— Văduvă?... Ah!...

Moş Toma vâsli spre dânsa, iar când ajunsei în dreptul ei, simţii de departe căldura a doi ochi negri, aprinşi ca focul.

Deşi n-o cunoşteam, îmi descoperii capul dinaintea ei, iar ea îmi mulţumi zâmbind. Luntrea lunecă mai departe; cucoana Zamfiriţa rămase în urmă cu undiţa în mână ca o drăgălaşă închipuire în răsăritul soarelui, iar eu mă întoarsei acasă cu torba deşartă, dar cu inima plină de cei doi ochi negri, aprinşi ca focul.

II

Pe cucoana Zamfiriţa n-o cunoşteam, o văzusem numai o dată, nu schimbasem cu dânsa nici o vorbă; cum, dar, era să n-o iubesc? Ş-apoi era văduvă, frumoasă; desigur a fost nenorocită, a suferit, cunoştea toate ispitele vieţii; ce fericire de a învinge asemine inimă! Cum gândeam astfel, mă primblam cu paşi mari prin odaie, răsucindu-mi viitoarele musteţe, şi feliurite planuri, care de care mai războinice îndreptate în contra cucoanei Zamfiriţa, aşterneam în mintea mea înfierbântată. Când iată uşa se deschide şi baba Ilinca cu cheile în brâu intră în odaie.

— Ştii una, cuconaşule, mâine e mare petrecere la cuconul Ştefănică, colea peste deal. E Sfânta Maria, ziua cucoanei d-sale. Gătiţi-vă că aveţi să mergeţi şi d-voastră; aşa mi-a spus boierul.

Tresării de bucurie, auzind această neaşteptată veste. Negreşit şi cucoana Zamfiriţa avea să vie acolo. Prin urmare, iată ocazia să o văd, să-i vorbesc, să-i spun că o iubesc... Ah! atâta fericire în inima mea.

— Cuconaşule, nu pofteşti puţin la cămară, am nişte cozonaci proaspeţi, acuma scoşi din cuptor?

Eram de o veselie nebună; îmi venea să cânt, să sar în sus, să sărut pe baba Ilinca, şi, când e omul în aşa chef, nu poate nimic refuza. M-am dus la camară şi am prins să mănânc din cozonacii cei proaspeţi cu atâta poftă, încât baba Ilinca, înduioşată, se uita la mine zicând:

— Sărmanul cuconaş, cât e de flămând! Se vede că rău îl mai ţine la şcoală.

Toată ziua o petrecui într-un fel de farmec neînţeles.

Mi se părea că lumea e cu totul schimbată. O! Acuma iubeam adevărat, iubeam din toate puterile c-un foc vecinic nestins. Şi când gândesc că a fost un moment în care mă ameţisem după Măriuca dascălului Gheorghie de la strana dreaptă!... Ce glumă!... Însă acum nu mai era vorba de mine; era, bineînţeles, că eu iubeam; dar oare ea?...

— Ea?

Şi de ce adică nu m-ar iubi? Cine e mai de samă decât mine în toate împrejurimile locului? Cine a învăţat mai multă carte? Puţin lucru e să ştie cineva latineşte şi greceşte, să fi ajuns, de pildă, în matematici până la cuadratul hipotenuzei, în istorie să ştie cine a fost Xerxes şi Artaxerxes, şi altele şi altele?... Înzestrat cum eram cu atâtea cunoştinţe, nimene negreşit nu putea să ţie la încercare cu mine; prin urmare, mă liniştii şi în această privinţă. Iată că veni noaptea cu orele ei de scumpă veghere, în care ne măsurăm adâncimile ranei şi ne închinăm în taină fiinţei ce iubim. Ah!... Eram aşa de sigur că n-am să închid ochii în acea noapte, încât nici am mai stins lumânarea în zadar. La lumină se înşiră gândurile aşa de frumos!.. Cu toate aceste, nu ştiu cum se făcu că de la un timp şirul gândurilor mele se încurcă şi ora de scumpă veghere se prefăcu în opt ore de somn bun şi sănătos, aşa încât a doua zi văzui sfeşnicul văduv de lumânarea care se topise întreagă, luminându-mi durerile ranei. În aşteptarea plecării stam dinaintea oglinzii şi-mi pieptănam părul. Eram, de altminterea, destul de mulţămit de mine, numai musteţele se îndărătniciseră a rămâne cam mici, deşi le întindeam şi le răsuceam cu toată osârdia unui tânăr de 16 ani. Mult timp stătui la gând ce legătoare de gât să pun, şi mă hotărâi pentru una roşie bătăioasă la ochi, căci roşul e culoarea amorului vecinic nestins. Apoi îmi pusei jiletca cea de zile mari, o jiletcă de catifea, iar după ce îmbrăcai surtucul cel negru, lung în poale şi strâmt în mânici şi mi-l potrivii bine pe trup, rămasei încredinţat că frumoasa văduvă numaidecât trebuie să închine steagul.

— Cuconaşule, trăsura e gata şi boierul vă aşteaptă, zise baba Ilinca deschizând uşa.

Nu fără oarecare bătaie de inimă mă suii în trăsură lângă tată-meu, simţind că de astă dată are să se hotărască soarta vieţii mele; dar, când să pornească caii, baba Ilinca, înălţându-se la urechea mea îmi spuse cu grăbire:

— Să ştiţi că am pus un cozonac în buzunarul trăsurei... de-o întâmplare!

Sărmana baba Ilinca! Cea mai mare bucurie a ei era să mă îndoape.

Pe drum tată-meu, care era de felul lui scurt la vorbă, îmi lăsa tot timpul să gândesc la cucoana Zamfiriţa, iar leagănul trăsurei îmi înlesnea gândurile. Stam acum şi chibzuiam cum să încep vorba cu ea: „Sărut mâna, cucoană Zamfiriţa"... Ce idee... Aşa vorbeşte numai cuconul Ştefănică, care poartă giubea şi fes; dar eu... eu care ştiu latineşte... „Mult stimabilă doamnă!... De când v-am văzut pentru întâia oară cu undiţa în mână pescuind pe malul iazului, frumoasă ca o zână născută din spuma apei, sufletul meu s-a înflăcărat de-un foc vecinic nestins!... Permiteţi-mi să depun la picioarele frumuseţei voastre a mea inimă şi a mea viaţă!..." Şi aşa mai departe, vorbe multe, înfocate, izvorâte din adâncul dragostei mele. Acum de la sine se-nţelege că această cuvântare putea să fie mai adăugită, mai înfrumuseţată după inspirările momentului sub ochii săgetători ai frumoasei Zamfiriţe; dar deocamdată temelia era. Cu lecţia dar învăţată pe de rost, cu speranţa neclintită în legătoarea cea roşie şi în cuadratul hipotenuzei, urcai scările caselor cuconului Ştefănică.

— Da', bine-aţi venit!... Da', cum mai petreceţi? Da' cum vă aflaţi?... Da', sunteţi sănătoşi?... ne întrebau fără sfârşire cuconul Ştefănică şi cucoana Marghioliţa, încântaţi de venirea noastră.

Cuconul Ştefănică, deşi bătrâior, se întinerise cât putuse de ziua onomastică a soţiei sale. Era gătit c-un antereu de cutnie în ciubuce, având peste mijloc un şal lat turcesc şi pe cap un fes roş cu canaf care bătea în albastru-închis. Ca toţi

bătrânii din vremea aceea, era bun la inimă, primitor şi totdeauna glumeţ; casa lui era casa lui Avram. Iar cucoana Marghioliţa, câte cu două rânduri de zulufi la fiecare tâmplă, număra şi ea cam multe onomastice, era bună gospodină şi foarte evlavioasă, însă avea un cusur. Îşi cam temea bărbatul şi, Doamne fereşte, n-ar fi tocmit slujnice tinere în casă! După noi veni spiţerul şi spiţereasa din târguşorul învecinat, două fiinţe ciudate prin neasemănarea lor; spiţerul, un neamţ boţit la faţă, cu musteţele ţapoşe, pline de tabac şi c-un nas întors ca o lulea deasupra căruia şedeau călare nişte ochelari mari ca nişte ferestre. Iar madama spiţerească c-un *vergiss mein nicht* în păr şi un trandafir în dreptul inimii, era din contra palidă, gingaşă şi vecinic înamorată de lună. Parc-ar fi zis: *„Nu mă lăsaţi, că zbor în sus!“* După dânşii veni catihetul, apoi privighitorul de ocol legat de-o sabie în care necontenit se împiedeca, şi mai la urmă cuconul Andronachi Brustur, un văduvoi între două vârse, cu ochii încrucişaţi, dintre care unul totdeauna pe jumătate închis, şi celălalt totdeauna în lacrimi, încât se părea că râde cu unul şi cu celalt plânge. De la cea întâi vedere omul acesta îmi displăcu. Avea faţă şireată şi ochiul lui cel care plângea mă supăra când îl simţeam pironit asupră-mi. Prinsei chiar să-l urăsc, de când auzisem pe unii şi pe alţii lăudându-l că e bogat şi că împrumută bucuros prietenilor bani cu dobândă.

Toată lumea era veselă, masa sta întinsă şi bogată în mijlocul antreului, iar cucoana Zamfiriţa nu venea. Mă simţeam nefericit şi singur ca în mijlocul unui pustiu. Dar nu bine apucase gazdele să ne poftească la masă, că un duruit de trăsură se auzi la scară, şi după câteva minute cucoana Zamfiriţa cu ochii săi învăpăiaţi, frumoasă şi bine gătită, apăru ca un luceafăr în mijlocul nostru. Un fior de bucurie trecu prin sală. Cuconul Ştefănică alergă spre dânsa şi-i sărută mâinile cu atâta bună inimă, încât cucoana Marghioliţa nu se putu stăpâni nici chiar de ziua ei, să nu-i spuie la ureche: „Te pricepi... berbantule... te pricepi...“ Spiţerul, catihetul, priveghetorul şi

cuconul Andronachi Brustur se închinară adânc, madama spiţereasă o întâmpină cu cea mai gingaşă zâmbire, iar eu rămasei pe scaun înmărmurit, uitând măcar să plec capul dinaintea ei.

Frumoasa văduvă pe loc se făcu de gazdă; puse capela şi şalul la o parte, îşi scoase mănuşile şi prinse să ajute la trebile gospodăriei. Toate mergeau parcă altfel, de când venise ea.

La masă şedeam faţă-n faţă cu dânsa, şi nu o dată mi se înroşiră obrajii ca focul, nu o dată era să-nghit cruciş, când din întâmplare ochii noştri se întâlneau. Eram, pot să zic, deplin fericit, numai un singur lucru mă neliniştea; văzusem între mezelicuri şi supă, că un semn din ochi, un semn neînţeles se schimbase între frumoasa zână şi cuconul Andronachi Brustur. Putea să fie numai o părere şi negreşit aşa a şi fost. Cu toate acestea, ochii lui Andronachi Brustur aveau o privire din ce în ce mai ciudată. Cel din dreapta lăcrăma tot mai mult, iar cel din stânga, de tare ce râdea, se-nchidea de tot. Chiar degetele lui erau neliniştite, parcă numărau parale. Ce om nesuferit!... cum ar pute o femeie să-l iubească!...

Am început să-l pândesc cu mai multă luare-aminte, dar nici o mişcare, nici un semn n-am mai surprins. Vorbea necontenit de trier, de culesul popuşoilor, iar Zamfiriţa pentru el parcă nici mai trăia pe faţa pământului. Pe la mijlocul mesei începură sănătăţile. Priveghetorul, ca un obraz al cârmuirii, se crezu dator, pentru cinstea casei, să închine el cel întâi pahar în sănătatea gazdei. Apoi rând pe rând să bău în sănătatea tuturor; iar când veni rândul cucoanei Zamfiriţa, entuziasmul se urcă la culme. Atunci voind a-mi pune în lucrare planul meu de bătălie, mă ridicai în picioare, ciocnii paharul meu de al ei, şi, după ce o săgetai bine cu privirile, îl băui încet până la cea din urmă picătură. De astă dată lovitura a trebuit să o pătrundă, căci ochii ei prinseră să sticlească de o veselie nespusă.

După masă intrarăm în salonul unde ne aşteptau două mari tablale cu vutci şi vişnapuri. Acolo se începu băutura din capăt.

— Să trăiţi, cucoane Ştefănică!... Bine v-am găsit, arhon priveghetor!... Şi cu bine, cucoane Andronachi!... La mulţi ani,

cucoană Marghioliţă!... şi tot aşa înainte până când potcapul părintelui catihet nu se mai ţinea decât prin o minune de echilibru, iar cuconul Ştefănică, ca în timpul fericitelor tinereţe, se rotea când în jurul plăpândei spiţerese, când în jurul frumoasei Zamfiriţe. Apoi, oprindu-se deodată în faţa femeii lui cu mâinile în şolduri, îi zise c-un aer de parapon:

— Da' bine, Marghioliţo, azi e ziua ta sau ba?... Se poate să nu avem lăutari?... Alei, soro! Strigă, aleargă, porunceşte degrabă, că mă furnică prin călcâie!...

Ca din pământ ieşiră trei lăutari; un scripcar, un cobzar şi un naingiu. Atunci lumea se ameţi cu totul; priveghetorul luă pe spiţereasă de mână, cuconul Ştefănică pe Zamfiriţa, spiţerul pe cucoana Marghioliţa şi câteşişase înfiinţară o mazurcă cu figuri. Jucau toţi cum jucau, dar ca bătrânul cuconul Ştefănică nici unul! Picioarele-i luaseră vânt. Pocneau călcăiele, pârâiau podelele, răsuna sala; apoi, când se învârtea în loc, ţinând pe văduvioară de mijloc strânsă la piept, ai fi zis că vântul îi poartă.

— Te pricep, berbantule... te pricep!... îi repetă din fugă iubita lui soţie, care nu-l slăbea din ochi.

Dar berbantul gâfâia sărmanul, de-i sărea pieptul din loc şi, ameţit cum era de vin şi de joc, ar fi căzut ruşinat la pământ, dacă priceputa lui dănţuitoare n-ar fi făcut semn lăutarilor să tacă.

— De la nunta ta, Marghioliţo, n-am mai jucat aşa cu chef, zise el, aruncându-se în fundul unui jilţ, abia răsuflându-se... Ia vin de mă sărută aici pe obraz... ştii... ca în luna de miere; că doar în curând împlinim treizeci de ani de la căsătoria noastră. Ei, ce păcat că nu mai e ce-a fost!

— Nu! Hoţule!... Nu!... Pe tine nici mort nu te cred. Văd eu cum îţi joacă ochii în cap!

— Bre lăutari!... Veniţi lângă mine, porunci el, scoţând din buzunar un pumn de irmilici. Vedeţi voi fierăria asta? Toată v-o arunc în cap, dacă nu-mi veţi cânta, cum îmi place mie, un cântec de fond de cele bătrâneşti, un *Ah! suflete, ah!* ca să-mi aduc aminte de pe când era Marghioliţa fată

mare. E cam de mult de-atunci, nu-i vorbă, adause el, făcând un semn din ochi.

— Na, berbantule, na!... să-ţi treacă de dorul altora, zise bătrâna cucoană Marghioliţa, sărutându-l pe obraz din toată inima, aşa că plăpânda spiţereasă, spărietă, îşi acoperi faţa cu mâinile. Erau hazlii şi totdeodată duioşi de văzut aceşti doi bătrâni bătuţi pe cap de bruma iernii, cum în veselia vinului se dezmierdau ca nişte copii, el suspinând după tinereţele trecute, ea nevoind a-l crede bătrân.

Lăutarii începuseră acum cântecul cel de fond: *Ah! suflete, ah!* Era o manea de cele vechi turceşti, lungă, trăgănată, în care numai un *ah!* ţinea o jumătate de oră. Încântat, fărmecat, cuconul Ştefănică îşi aprinse ciubucul şi se aşeză îndemânatic pe jilţ spre a nu pierde nici o notă din cântecul bătrânesc.

— Ce-mi spuneţi voi mie, bonjuriştilor!... strigă el deo-dată, uitându-se ţintă la mine. Atunci erau vremile cele bune, pe când se cânta *Ah! suflete, ah!*... Atunci era ţara acoperită cu stupi de miere, cu herghelii de cai şi cu turme de vite!... Na, balaurilor!... adause el, împroşcând lăutarii cu pumnul de irmilici.

Tot în momentul acela în fundul sălii la o masă deosebită, şedeau faţă-n faţă câte c-un pahar de vin părintele catihetul şi cuconul Andronachi Brustur. Acest din urmă căuta să încredinţeze pe cel dintâi că coşerul de nuiele e mai bun decât coşerul de leaţuri pentru păstrarea popuşoilor. Însă, din nenorocire, părintele catihet nu se gândea la coşerul de nuiele, precum nu se gândea la sfânta liturghie. Potcapul său se odihnea acum pe masă lângă vinul chihlimbariu, iar sfinţia-sa, roş la faţă ca floarea macului, cânta pe prochimen glasul al 8-lea:

Protopopu-i protopop
Şi-ncă are şepte, opt,
Dară eu că-s mireanù
Să n-am una măcarù!

Atunci frumoasa Zamfiriţă, văzând că lucrurile se cam întrec cu şaga, ieşi în balcon, iar eu, care o urmărisem tot

timpul şi cu ochii şi cu inima, simţii că a sosit ora hotărâtoare să mă apropii de dânsa şi să-i mărturisesc taina ce mă ardea.

Înserase cu desăvârşire. Era o noapte de toamnă caldă şi senină, şi o lună ca o ziuă. Numai unde şi unde câte un mic nouraş creţ se primbla ca un vis drăgălaş pe albastrul ceriului; iar pe dealurile depărtate, pierdute acum în umbră, se vedeau, ca nişte luceferi pe pământ, focurile plugarilor ce-şi pregăteau cina de noapte. Nici că se putea un timp mai potrivit pentru o pereche iubitoare. Îmbărbătat de vuietul petrecerii, de cântecul lăutarilor, de frumuseţea serii plecai de la locul meu din salon cu deplină încredere în mine, şi mersei fără nici o împiedicare până la uşa balconului, însă când să trec pragul, să m-apropii de frumoasa văduvă, simţii că mi se taie picioarele. Şi doar n-avea nimic de spaimă cucoana Zamfiriţa; din contra, era veselă, frumoasă, atrăgătoare, însă cu toate aceste, nu ştiu pentru ce, aş fi dorit mai bine în momentul acela să mă aflu în gura unui leu, decât dinaintea ei. O! desigur, n-aş fi îndrăznit niciodată să trec înfricoşatul prag, dacă nu m-ar fi chemat ea singură sub cuvânt de a-mi arăta focurile ce sclipeau în depărtare. Dar de vreme ce mă chema, de ce era să mă mai tem? Era un semn vederat că dintre toţi pe mine m-a găsit mai vrednic de dragostea ei. Îmbărbătându-mi deci inima, păşii peste pragul fatal şi intrai în câmpul de luptă.

— *Mult stimabilă, doamnă!* zisei eu, aducându-mi aminte de lecţia învăţată pe de rost. *De când v-am văzut pentru întâia oară cu undiţa în mână...*

— Ah! Bine zici, răspunse ea, tăindu-mi vorba, eram la undit... Ai împuşcat mult vânat atunci?

— Am împuşcat... cum nu... adică n-am împuşcat... *Dar de când v-am văzut frumoasă...*

— În adevăr, a fost prea frumoasă dimineaţa aceea şi cu noroc; am prins *trei lini* şi o *ocheană.*

— *Trei lini* şi o *ocheană,* repetai eu ca un ecou fără conştiinţă, simţind că mi se bate inima cu putere; apoi revenind la cuvântarea întreruptă, urmai cu glas tremurător:

— Frumoasă ca o zână născută din spuma apei... permiteţi-mi... din foc nestins... să depun la picioarele... vieţii...

O! era nesuferită starea în care mă aflam: pământul se învârtea cu mine şi mintea-mi se întuneca. Cu toate aceste, ca omul răpezit o dată din deal în vale şi care nu se mai poate opri, bâiguiam înainte cuvinte fără şir, şi cine ştie la ce capăt aş fi ieşit, dacă răutăcioasa cucoană Zamfiriţa n-ar fi zbucnit deodată într-un hohot de râs atât de nebunesc, încât îmi pierdu-i cumpătul cu desăvârşire. Atunci tot ce-mi rămăsese de spus din cuvântarea pregătită pieri ca fumul din mintea mea; vederile mi se împăinjeniră, glasul mi se stinse în piept şi, mut, împrostit, rămasei cu ochii holbaţi, cu gura căscată dinaintea râsului ei fără sfârşit. O! moment îngrozitor! Atunci, simţind că nu-mi rămâne altceva de făcut decât sau să mă omor dinaintea ei, sau să fug ca un nemernic, ca să scap de această ruşine nemaipomenită, mă hotărâi în buimăceala mea, pentru fuga nemernică, şi cu vorba *zânei* neisprăvită, dădui busna în salon, lăsând câmpul de luptă în ştirea lui Dumnezeu; însă, când să trec îndărăpt pragul fatal, mă lovii nas în nas cu nesuferitul cel de Andronachi Brustur, care, după ce mă măsură un moment cu ochii lui încrucişaţi, se lipi de uşor, lăsându-mă să trec pe lângă el; iar în urma mea auzii două hohote amestecate, care se pierdeau în întuneric.

Salonul vuia de cântecul cel de fond: *Ah! suflete, ah!* Cuconul Ştefănică, răsturnat pe jilţ, pufăia din ciubuc şi sorbea acum din ochi pe madama spiţereasa, iar eu ca un om gonit din urmă de-o potaie de lupi, alergai desperat în odaia ce mi se pregătise, întorsei cheia de două ori în broască şi mă culcai. De astă dată în adevăr că n-am închis ochii noaptea întreagă, petrecând-o într-o lungă şi scumpă veghere pentru a-mi măsura adâncimile ranei. Nesfârşită-mi era durerea văzând risipite într-o singură sclipeală, toate planurile de fericire ce zidisem în mintea mea necoaptă. La ce-mi slujise latineasca, legătoarea cea roşie, jiletca de catifea, în care avusesem atâta încredere,

dacă nu pentru a fi marture la ruşinoasa mea neizbândă, întocmai ca armele unui soldat învins, dovedite netrebnice!

A doua zi înspre zori m-am întors pe jos acasă, lăsând în urmă răspuns că m-am dus la vânat; iar baba Ilinca şi-a făcut cruce când m-a văzut venind acasă singur aşa de dimineaţă şi aşa schimbat la faţă. Trei zile de-a rândul n-am voit să pun piciorul în camera ei; trei zile de-a rândul am trăit într-un suspin şi-un neastâmpăr, când iată că a patra zi baba Ilinca, care era totdeauna gazeta noutăţilor, intră în odaia mea, zicându-mi:

— Cuconaşule, veste mare!... cucoana Zamfiriţa se mărită cu coconul Andronachi Brustur!

Sărmana!... nu ştia câtă otravă cuvintele ei îmi vărsau în inimă!...

Această ştire m-a pătruns până-n adâncul măruntaielor şi parc-a rupt în mine ceva. Într-adevăr, a rupt cu rădăcină cu tot din pieptul meu orice speranţă de dragoste în viitor. Însă tocmai din această cauză, prin o ciudată întoarcere a inimii mele copilăreşti, m-am simţit mai liniştit. Îmi luasem oarecum grijile; nu mai aveam la ce să mă gândesc, ce să doresc, ce să aştept. Stătui deci un moment aiurit ca omul care nu vede decât ruini împrejurul lui şi, nemaiştiind ce să fac cu timpul care acum îmi părea nemăsurat de lung şi de urât, mă hotărâi să mă răzbun de viclenia femeiască asupra viclenelor raţe.

Cu ciudă luai puşca din cui, mă dusei la iaz şi toată ziua dădui la focuri nenumărate, pierdute-n stuh şi-n vânt, încât bietele raţe, năucite nu se pricepeau de unde vine acest nevinovat potop de foc.

Când mă întorsei acasă, eram răcorit, însă de atunci şi până astăzi n-am mai pus legătoare roşie, nici jiletcă de catifea.

(*Convorbiri literare*, anul XIII, nr. 2, 1 mai 1879)

Sfântul Andrei

Făceţi cruci mântuitoare,
Căci e noaptea-ngrozitoare,
Noaptea Sfântului Andrei.

(Alecsandri)

Într-una din zile îmi luai puşca din cui, puşca cea cu noroc, mi-o grijii bine, îmi aşezai cele trebuitoare la torbă, apoi zisei să-mi puie şargul la sanie. Deşi cam înserase, însă până la moşia vecinului meu Neagu, unde se pregătea o vânătoare de cerbi, era numai o fugă de cal şi puteam ajunge înainte de noapte. Ion, o slugă veche, pe care o aveam moştenire de la tata, intră atunci în odaie, se scărpină în cap, tuşi, îşi drese glasul după obicei, apoi cu un aer sfiicios îmi zise:

— E cam târziu, cuconaşule, de plecat; o să înnoptaţi pe drum. Nu-i mai bine să vă lăsaţi pe mâine?

— Auzi vorbă!... Şi de ce m-aş teme?... Vremea e liniştită, drumul bun, şi şargul iute de picior.

— Aşa este, însă mă veţi ierta să vă spun că mâine e Sfântul Andrei.

— Ei şi?...

— Apoi, dă?... noaptea înspre Sfântul Andrei ştiţi că umblă lupii în potaie, şi Doamne fereşte să-i întâlnească cineva.

— Am eu cu ce să-i întâmpin.

— Cuconaşule, mă iertaţi, zău, de îndrăzneală, dar nu vă sfătuiesc. Sunt bătrân, am văzut multe. Se mai zice că înspre Sfântul Andrei umblă şi strigoii pe la răspinteni, pe la zăvoaie, pe la iazuri. Iaca bine că-mi aduc aminte! îmi veţi da voie să ung încuietoarele uşilor cu usturoi*, precum făceam pe vremea răposatului d-voastră părinte, Dumnezeu să-l ierte...

Un hohot de râs zbucni din pieptul meu.

---

* Sătenii au credinţă că, dacă ung încuietoarele cu usturoi, împiedică strigoii să intre în casă (n.a).

— Zi să-mi puie şargul mai răpede.

— Aveţi să treceţi pe la moara cea de vânt, unde strigoii macină făină. Acolo nu-i loc curat.

— Hai, fă ce-ţi spun!

— Mai aveţi cornul cel de luncă, haţaş[1] de lupi, şi unde se încrucişează drumurile; se zice că adeseori noaptea pe la cântători se aud bocete în pădure.

— Fugi răpede!...

Ion, scărpinându-se în cap, ieşi gânditor. Dar până când să-mi puie calul la sanie, îmi luai puşca şi torba lângă mine, îmi aprinsei luleaua cea de vânat şi mă întinsei leneş pe o canapea.

* * *

Şargul meu sprinten şi spornic la mers alerga acum pe câmpia albă, ca o nălucă ce fuge de umbra ei. Două doruri care din inima stăpânului trecuse într-a lui, îl mânau din urmă. Unul era dorul vânatului, patimă a mea din copilărie, celălalt dorul Elenei, fiica lui Neagu, cea mai frumoasă fată din împrejurimi. Dar, cât fugeam eu de iute, ziua fugea şi mai iute, încât în dreptul morii de vânt noaptea mă şi întâmpină. Deodată sania mea se prăvăli.

„Ha! gândii eu în mine, s-a întâlnit graba cu zăbava. Ion ar fi zis că-i pricina locului celui necurat.“ Îmi aşezai sania pe tălpi, mă scuturai de zăpadă şi plecai şi mai grăbit.

Pe la cornul cel de luncă un lup bătrân cu o coadă cât un măturoi îmi curmezişi drumul. Îi dădui un foc[2] din fugă ca să nu zică că a trecut fără cinstea cuvenită pe lângă un vânător, însă el numai va fi ştiind de i-a rămas cojocul întreg sau ciuruit.

Iată zării curţile nalte ale lui Neagu, ale căror ferestre luminate străluceau în întunericul nopţii ca nişte ochi fantastici.

În câteva minute ajunsei la scară.

---

[1] *Haţaş* — cărare prin pădure (n. ed.).

[2] Foc de armă.

Dar ce întâmplare!... Pe scări erau întinse covoare şi, de sunetul muzicii, răsunau zidurile. Elena, albă la faţă ca zăpada, îmbrăcată în haine de mireasă, ţinea de mână pe un tânăr nalt şi uscăcios, şi o mulţime de lume se îngrămădea în jurul lor. Era negreşit mirele ei, căci avea un smoc mare de peteală la piept şi se uita cu îndrăzneală în ochii ei. De unde a ieşit acest tânăr nalt şi uscăcios pe care niciodată nu l-am văzut?... Şi cum de s-a făcut această nuntă cu aşa taină şi aşa grabă? Eu care credeam că am tot timpul să mă codesc?... Lucrul îmi părea neînţeles, dar era adevărat.

Bătrânul Neagu cu zâmbetul pe buze mă întâmpină, zicându-mi:

— Bine ai venit între noi, vecine; astăzi — nunta, mâini — vânatul.

Cu inima strânsă mă apropiei de Elena pentru a-i zice câteva cuvinte de urare, însă numai fruntea mea se aplecă dinaintea ei, iar vorbele îmi amorţiră pe limbă. Elena atunci se uită lung la mine, parcă mi-ar fi gâcit durerea, apoi lunecând pe strălucitoarele parchete se amestecă în mulţimea ce se învârtea prin saloanele pline de lumină.

Nu ştiu dacă în noaptea aceea am închis ochii sau nu, într-atâta îmi era capul de ameţit; dar a doua zi ştiu că am fost cel dintâi în picioare, când a sunat cornul vânătoresc. Unul câte unul se adunară toţi oaspeţii cu puştile pe umăr gata de plecare, când iată că mireasa, călare pe un cal alb ca şi dânsa, se arătă în mijlocul nostru.

— Cine va ucide cerbul cel mare, craiul codrului, zise ea, îndreptându-şi ochii spre mine, a aceluia va fi această năframă ţesută de însăşi mâna mea!

Toţi ne plecarăm dinaintea ei; toţi doream scumpa năframă. Ajuns în pădure, mă aşezai la o ruptură de pârău aşteptând să-mi vie cerbul, când deodată auzii câinii lătrând pe urma vânatului. Creştea, creştea vuietul mereu; pârâiau vreascurile, tresăreau tufarii, tresărea şi inima mea. Ah! Iată craiul codrului, ţintat în

frunte, cu coarnele rămuroase ca crengile unui stejar. El se opri în faţa mea cu ochii fioroşi şi prinse să scurme pământul. „Ce fericire!... Năframa va fi a mea.“ Îl luai la ochi şi dădui foc. Dar tot atunci ca prin vis văzui pe Elena călare pe calul ei alb trecând ca un fulger îndărătul cerbului, şi un ţipet de durere umplu pădurea. Alergai cu grăbire la locul unde credeam că a căzut cerbul, şi ce găsii?... Găsii pe Elena la pământ, scăldată în sânge şi fără suflare!

O! ceas rău!... O! blestem al lui Dumnezeu!... Cine ar putea spune desperarea ce simţii în acel moment, văzându-mă ucigaş fără voie a fiinţei celei mai scumpe inimii mele. Era albă şi frumoasă, sărmana, ca în sara cununiei, cu ochii nemişcaţi, dar aţintiţi asupra mea, cu buzele întredeschise, parc-ar fi voit să mă mustre de răul ce-i făcusem, iar calul ei alb necheza, de clocotea pădurea. Nenorocit, apucai de-a dreptul prin codru ca să scap nu de pedeapsa oamenilor, ci de însuşi cugetul meu, dar abia făcusem câţiva paşi că mirele ei cel nalt şi uscăcios ieşi ca din pământ, întovărăşit de vătăjei, dorobanţi, călăraşi, şi mă încunjură.

— Iată ucigaşul! strigă el, arătându-mă cu degetul, un deget lung, uscat, înspăimântător, parcă era degetul destinului; iar eu, gârbovit de greutatea învinovăţirii, plecai fruntea şi mă lăsai prins.

Greu suie cineva scările măririlor lumeşti, dar uşor le coboară. N-a trebuit decât o singură clipeală ca să fiu aruncat tocmai la fund, în noroiul unde mucezesc făcătorii-de-rele... Închis, tuns la cap, îmbrăcat în haine proaste, hrănit cu mâncăruri de gloată, obosit de nopţile fără somn, mă întrebam uneori de-i un vis ce fac sau o adevărată bătaie de joc a soartei, şi mintea mi se rătăcea într-atâta, încât mai-mai mă credeam însumi vinovat. Când veni ziua judecăţii, fui introdus într-o sală mare ticsită de privitori. Sute de ochi se aţintiră asupra mea, ochi fără milă, care căutau să găsească în brazdele feţei mele urmele crimei, şi în această mulţime adunată ca la sărbătoare, recunoscui mulţi bărbaţi, multe

domnişoare care cu câtva timp mai înainte mi-ar fi întins cu bucurie o mână prietenească. Ce era schimbat în mine?... Nimic; numai sticla prin care mă privea lumea era schimbată... era sticla cea mincinoasă a năpăstii!

— Zece ani de închisoare... rostiră în glas mare judecătorii cu feţele posomorâte, îmbrăcaţi în haine cernite ca la înmormântare. Apoi damele şi domnişoarele îşi luară lornetele de la ochi, îşi dreseră creţii de la rochii şi, zâmbind cu gingăşie în dreapta şi-n stânga, în semn de ziua bună, plecară mulţămite că au petrecut câteva ore cu interes; iar eu cu inimă împietrită mă întorsei pe zece ani la locuinţa ce-mi pregătise dreptatea omenească.

Cât timp oi fi stat acolo între păreţii osândei nu ştiu, căci nu m-am ostenit să măsur timpul; dar ştiu că într-o zi spre amurg veni temnicerul şi-mi zise:

— Măria-sa domnul a binevoit să te ierte pentru ziua de mâini a Anului Nou!

„Anul Nou!... Măria-sa a binevoit să mă ierte!...“ Curios, această veste nu-mi făcu nici o bucurie. Văzând însă că uşa temniţei se deschide, ieşii fără să ştiu încotro mă duc. Eram pe stradă. Casele cele nalte cu balcoanele de fier, droştele care se-ncrucişau în fuga cailor, îmi amintiră că aşa case, aşa droşte am avut şi eu odată. „Oare le mai am şi acuma?“ îmi zisei; dar în starea în care mă aflam îmi era cu neputinţă să dezleg această întrebare.

O lume nebună foia în toate părţile; căci Anul Nou se primbla pe strade cu sunete de clopoţei, cu vuiete de buhai, cu pocnete de bici, sărbătorit, cântat de sute de oameni care colindau cu plugul pe la casele creştineşti:

Aho! Aho! plugul cu 12 boi,
Boi, bourei
În coade cudălbei,
În frunte ţintaţi,
În coarne înfieraţi,
Mânaţi măi, hăi, hăi, hăi!

Iar când dădea bacşişul bun în palma *colăierului*[1], atunci adăuga:

Să vă deie Dumnezeu
Câte paie sus pe casă
Atâţia galbeni pe masă,
Câţi cărbuni în cel cuptior
Atâţia mândri gonitori,
Câte fire în manta
Atâtea vite a făta.
Mânaţi măi! hăi! hăi!

Mă amestecai şi eu într-o ceată de flăcăi şi o pornii cu colinda pe la case. Aveam oare altceva de făcut? Dar, lucru neaşteptat, între colăieri întâlnii pe feciorul meu Ion cu o talancă în mână, sunând şi strigând cât îl lua gura: „Mânaţi măi! hăi! hăi!...".

Era gras şi rumăn la faţă ca un om netrecut prin mâna judecătorilor. Mă uitai drept în ochii lui, însă el nu mă cunoscu, tuns şi ras cum eram şi îmbrăcat în haine de rând.

— Se vede că-ţi merge bine, îi zisei eu prefăcându-mi glasul.

— Ce fel?...

— Ai dat peste stăpân bun.

— Ba n-am defel.

— Da' ce s-a făcut stăpânul tău?

Ion se scărpină în cap, tuşi, oftă după obiceiul lui când avea ceva vajnic de spus, apoi apropiindu-se de mine îmi spuse:

— Vrei să ştii numaidecât?

— Aş dori, căci am auzit multe de toate.

— Ei bine, a murit!...

— Ce vorbă!...

— Da', cum îţi spun; a plecat fără să mă asculte într-o sară înspre Sfântul Andrei la moşia lui Neagu unde-l ducea dorul duducăi Elena şi la moara de vânt, ştii la locul cel necurat, i s-a răsturnat sania, i-a fugit calul, iar pe dânsul l-au luat Ielele

[1] *Colăier* — cel care spune urarea (n. ed.).

prin văzduh aşa de repede şi aşa de sus, că numai ce-a căzut mort în poarta curţii lui Neagu.

— Dumnezeu să-l ierte! îi răspunsei eu cu o prefăcută părere de rău. Dar, dacă s-ar întâmpla să-l vezi, ce-ai zice?

— Zic că mai degrabă îmi va creşte barbă în palmă decât să se întâmple una ca aceasta, afară numai dacă ucigă-l crucea îi va lua chipul. Ei! numai eu ştiu cât am plâns la înmormântarea lui, căci fusese bun stăpân, sărmanul!

— Sărmanul!... repetai şi eu cam în bătaie de joc. Dar duduca Elena ce s-a făcut?

— Duduca Elena nu i-a dus dorul multă vreme, căci s-a măritat c-un tânăr subţire şi uscat, de te prevezi printr-însul. Nu ştiu ce a gândit de s-a împărechet cu aşa o coadă de bici.

— Şi?...

— Cum şi?...

— Nu s-a mai întâmplat nimic?

— Ce să se întâmple?

— Duduca Elena nu a...

Atunci Ion prinse să sune din talancă ca un zălud[1] strigând dinaintea unei ferestre:

Mânaţi măi! hăi! hăi!
Iar morarul meşter bun
Alerga ca un nebun
Şi striga mereu, striga:
Na, na, na, morişcă, na!
Morişca hodorogea
Şi prin apă tot fugea.
Mânaţi măi! hăi! hăi!

Eram într-o curte boierească pe balconul de sub ferestrele salonului. Mă uitam şi eu pe fereastră; era un bal mare din lumea cea mare. Doamne, ce podoabe!... Ce bogăţii... Numai cu cerceii unei duduci, câte văduve scăpătate ai fi putut adăposti de frig şi de foame! Dar acolo strigătul săracilor nu

[1] *Zălud* — smintit; nerod (n.ed.)

pătrunde; e numai locul fericiţilor. Ce deosebire între ei şi mine?... Eu, gârbovit sub ruşinea unei osânde, scos din lume ca un dezmoştenit, aşteptând, lipit de fereastră, pomana ce se aruncă cerşetorilor, ei, veseli, bogaţi, nepăsători de greutăţile vieţii, îmbătaţi de sunetul muzicii în saloanele luminate. Şi doar numai un părete ne despărţea. Aşa am fost şi eu odată şi nu-i de mult de atuncea, dar ce-a fost şi nu mai este e ca dunga fulgerului care nu lasă urmă pe ceri. Şi e tot lume cunoscută aice... Iată un tânăr care-şi petrece viaţa la oglindă între pomezi, peptini şi cimbistre[1]; păpuşă înzestrată cu darul vorbei. Nici vra să ştie de gerul de-afară. O! parcă şi cu el aş vrea să mă schimb acuma!

Iată un altul, răpezit cu aprinderea frigurilor în vârtejul jocului. Pe faţa lui se văd urmele patimilor ce l-au secătuit fără vreme. Duce o viaţă plină de neastâmpăr, de joc de cărţi, de amor şi de dueluri. Sfârşi-va bine, sfârşi-va rău, nu-i pasă, căci la nevoie îi rămâne sinuciderea. Apoi privirile mele se opriră asupra unei dănţuitoare, a cărui trup se îndoia molatic pe braţul ce-i cuprindea mijlocul. Suflet plăpând, visător şi vecinic nedespărţit. A fugit cu Petru ca să scape de părinţi, a fugit cu Vasile, ca să scape de Petru, şi acum e gata să fugă cu Sandu, ca să scape de Vasile. Nimeni nu ştie ca dânsa să preţuiască credinţa pritenilor de casă. Dar cea mai atrăgătoare figură e a doamnei care stă colo, aburită de joc, răcorindu-se cu evantaiul; figură de creolă, cu ochii învăpăiaţi şi cu buzele însetate. Ce trup!... Ce frumuseţe!... Cât despre trup, o voi artiştilor!... n-aveţi ce bănui; mai tot e pe faţă, numai picioruşele cele mici parc-ar vroi uneori să s-ascundă de ochii pofticioşi, dar numai par, căci, nerăbdătoare cum sunt, numai-decât se ivesc de sub tainicul văl. Nici una nu are în juru-i atâţia suspinători ca dânsa. Iorgu, unul dintre cei mai statornici, are dreptul încuviinţat şi netăgăduit de a-i săruta mâna până la încheietura braţului, în timp ce drepturile lui Petru se întind

[1] *Cimbistră* — cleşte mic pentru smuls părul (la sprâncene) (n. ed.).

mai departe... până la cot; iar Sandu, fericitul Sandu, se bucură de toată lungimea braţului până la umăr. O! ce n-ar da ceilalţi doi să poată, întocmai ca răzeşii cei lacomi de proprietate, să strămute mai departe brazda stăpânirii lor! Apoi colo pe cele scaune înşirate văd un şir de bărbaţi însuraţi, figuri naive, casnice paravane în dosul cărora tot satul ştie ce se petrece, afară de ei. Dar ce zic eu?... Fiecare, rând pe rând, unul mai târziu, altul mai devreme, a aflat ce se petrece, şi l-a durut poate la început, cum doare pe copil măseaua care creşte, dar acum, ca şi măselele crescute gata, nu-l mai supără.

Dar, Dumnezeule!... Ce văd?... Tânărul cel nalt, uscăcios, a cărui deget se îndreptase odinioară spre mine înfierându-mă ca ucigaş, iată-l, iată-l, la braţ cu... Dar nu se poate... e un vis, o nălucire...

— Ioane! strigai eu simţind că mi se painjinesc ochii; cine-s cei doi?... însă Ion, aşteptând bacşişul, striga cât îl lua gura:

Iar lelea morăriţă,
Bună meşteriţă,
Cu cojiţe, cu tărâţe
Prinse moara de cosiţe
Ş-o apucă de călcăi
Ş-o puse pe căpătăi.
Mânaţi măi! hăi! hăi!

În acelaşi moment un lacheu galonat şi mănuşat ieşi afară şi ne huidui. Ion fugi pleoştit ca câinele, cărui, în loc de-un os, i se aruncă o piatră. În zadar îl căutai pintre colăierii ce se depărtau în grabă de la casa binecuvântată, în zadar prin numărul trecătorilor ce se încrucişau pe stradă. Ion se făcuse nevăzut.

Atunci mi-am adus aminte că, pe când eram şi eu om ca toţi oamenii, adică pe când aveam sub stăpânirea mea şargul cel credincios care-mi ştia gândul, mergeam de la ţară la târg şi de la târg la ţară, cât ai bate din palme. De ce nu m-aş duce acum pe jos la ţară; depărtarea nu era de spăriet.

Ş-apoi mai era oare a mea moşia părintească, cu livada părintească, cu casa părintească, între păreţii căreia am deschis ochii, sau nu?... Fără să stau mai mult la gând, mă îndrumai spre moşie cu băţul în mână şi cu căciula îndesată pe urechi.

Pe câmp, cât cuprindeai cu ochii, se vedea albind zăpada ca un ştergar alb nemărginit, iar pe luciul ei se jucau razele lunii pline. Altădată mi-ar fi plăcut această privelişte a nopţii cu liniştea ei, cu tainele ei, însă acum nimic nu mai pătrundea în inima mea, nici bucurie, nici durere. Mergeam spre casa unde m-am născut, ca un om ce nu are nici un gând, nici un dor, nici o amintire; mergeam călăuzit de *Calea robilor* şi parcă totuna îmi era să ajung sau să nu ajung.

Iată că într-un târziu, pe la cântatul cucoşilor, zării în depărtare o lumină înspre miazănoapte. Era frumoasă, dar neliniştitoare lumina ceea, căci venea în dreptul moşiei mele, şi văzând cu ochii se întindea pe ceri ca o perdea înfocată ce întuneca strălucirea lunii. Iar pe perdea păreau ţesute mii de flori fantastice care necontenit se mişcau şi se schimbau, prefăcându-se când în roţi de curcubei ce se învârteau pe osii nevăzute, când în largi evantaiuri care se-nchideau şi iar se deschideau, când în coloane uriaşe pe vârful cărora părea că se razimă bolta ceriului. Apoi din când în când se ridica în sus, ca dintr-o gură de vulcan, câte un roi puternic de scântei, care, desfăcându-se, căzeau apoi pe zăpadă ca o ploaie măruntă de diamante. Ce să fi fost oare?... Era numai zarea înşelătoare de la miazănoapte, care uneori s-arată şi la noi sau vreun foc aievea? Îmi grăbii paşii şi ajunsei la obârşia luminii ce îmbrobodea ceriul.

Erau casele mele care ardeau; case mari cu două rânduri, pline de tot avutul părintesc. Ce privelişte, Dumnezeule!... Alţii ar fi scos din piept ţipete desperate, ar fi vărsat şiroaie de lacrimi, şi-ar fi smuls părul din cap, eu însă eram rece ca de gheaţă; parcă priveam casa altuia cum ardea. După câte suferisem, ce putea să mai simtă biata inima mea! Ieşeau suluri de foc prin ferestre ca nişte limbi de şerpi, pocneau geamurile, se risipea acoperământul, şi fumul se ridica în vârtejuri parc-ar

fi voit să cuprindă pământul. Tot satul era adunat cu topoare, cu scări, cu cofe de apă, căutând să stăpânească focul, dar munca lor era zadarnică. Mă amestecai printre oamenii care lucrau, oameni pe care-i ştiam de copii, născuţi şi crescuţi în sat, şi, lucru nemaipomenit, nici unul nu mă cunoştea. Parcă nici aş fi fost vreodată stăpânul lor. Şi cum stam şi priveam la lupta flăcărilor, răzleţ, străin între ai mei, îmi venea să râd, îmi venea să cânt, şi, pentru a-mi bate joc de soarta ce mă prigonea, luai cu însăşi mâna mea un cărbune de la focul ce-mi topea avutul şi-mi aprinsei luleaua. Atunci auzii un nechez care-mi străbătu urechile. Era glasul şargului care cerea ajutor. Alergai la el, îl dezlegai de la iesle tocmai în momentul când era să se risipească grajdiul asupra lui, iute îl înhămai la săniuţa cea sprintenă care sta afară ferită de foc, şi, fără ca nimene să-mi zică un cuvânt, deşi toţi mă priveau, mă suii în săniuţă şi plecai... Încotro plecai?... Pe drumul mare care ducea la curtea lui Neagu, drum de atâtea ori bătut de picioarele şargului. Ce era să fac acolo?... Şargul singur ştia, dar fugea de-i scăpărau potcoavele.

Focul din urmă, luna din ceri, zăpada de pe pământ îmi luminau calea ca ziua, iar dinaintea mea pe şesul alb şi tăcut se vedeau aripele unei mori de vânt care se roteau în depărtare ca nişte braţe de urieşi, singura mişcare în somnul pământului. Era moara necurată despre care vorbise Ion. Când ajunsei în dreptul ei, îmi adusei aminte că mă prăvălisem în sara spre Sfântul Andrei, dar nu bine-mi fulgerase această amintire prin cap, că săniuţa se răsturnă, calul se făcu nevăzut, iar eu rămăsei singur fără nici o apărare în mijlocul câmpului. Nu pierdui cumpătul şi intrai în moară, singurul adăpost ce-mi rămăsese contra dihăniilor de noapte. Deşi moara era pustie şi colindată, după spusa lui Ion, de duhuri necurate, totuşi nu-mi era frică să petrec noaptea într-însa, căci nu credeam în năluci, stafii şi strigoi. Obosit cum eram de drumul ce făcusem, mă tupilai într-un colţ şi... de aici înainte nu mai ştiu bine... ori că somnul mă cuprinsese şi visam, ori că vedeam aievea, dar deodată mi se păru că moara umblă şi că e plină de oameni.

Unii ciocăneau la măsele, alţii turnau în coş, alţii umpleau sacii, iar roţile se-nvârteau cu o iuţeală, de fumega făina şi se cutremurau păreţii. Şi ce ciudaţi mai erau oamenii aceia!... Unii aveau unghii la degete ca mâţele, alţii copite ca de ţap, alţii nările şi bărbia tăiete în două ca la zăvozi, şi toţi aveau cozi şi ochi scurşi, de li se vedeau creierii prin orbitele deşarte.

Dar pe când era vuietul mai mare şi măcinişul mai înfierbântat, deodată uşa morii se deschise şi o femeie naltă, despletită, îmbrăcată în haine albe, se arătă pe prag. La vederea ei moara stătu pe loc, nălucile dispărură ca prin minune, iar ea, înaintând spre mine, îmi zise cu blândeţe:

— Nu te teme, eu cunosc drumul la curtea lui Neagu şi voi să te scap de primejdii; vino cu mine, numai de nimic să nu te miri, de nimic să nu mă-ntrebi şi mâna pe mine să nu pui.

Supus ca omul ce nu are nici o voinţă, plecai alături cu dânsa pe drumul ce duce la curtea lui Neagu. Glasul ei îmi părea cunoscut, dar nu-mi aduceam aminte al cui era. Mergeam iute, foarte iute, grăbiţi fiind amândoi, şi, de ce mergeam, de ce mă simţeam mai uşor. La cornul de luncă îmi ieşi înainte lupul cel cu coada cât un măturoi şi astă dată parc-ar fi voit să se puie la ceartă cu mine; însă la un semn al ei, lupul scăpără şi se făcu nevăzut. Mergeam, mergeam pe şesul întins, parcă mă împingea cineva din urmă, şi tălpile mele abia atingeau pământul, — iar de la o vreme parcă nu mai mergeam, ci lunecam. Deodată mă trezii în faţa unei ape mari, fără luntre, fără pod, fără mal de ceea parte. Nehotărât, mă oprii un moment în loc şi mă uitai pentru întâia oară în faţa ei; îmi păru aşa de frumoasă călăuza mea, că parcă m-aş fi dus cu dânsa până la capătul lumii. La un semn al ei intrai cu bărbăţie în apă. Dar, o minune!... trupul meu nu se scufundă, picioarele mele nu se udară, ci întocmai ca paserea care rade apa cu aripile, aşa de sigur şi aşa de iute lunecam şi eu deasupra apei. Apoi încet, încet mă ridicai în slavă şi mă urcai, tot mă urcai până ce străbătui dincolo de nouri. Depărtările se nimiceau dinaintea mea. Căpătasem darul de a zbura, şi-mi

venea să cred că, de când eram pe lume, nu mai mersesem altfel, într-atâta îmi părea uşor şi firesc de a pluti în văzduh. Apoi îmi aruncai privirea în jos asupra pământului care se învârtea sub picioarele mele ca un glob nemernic, pierdut în noianul întunericului, şi aşa un dispreţ îmi veni în suflet despre cele ce se petrec acolo unde toţi vor să fie stăpâni, uitând că *moartea* e singura stăpână, încât, dacă nu mi-ar fi fost ruşine de tovărăşiţa mea de zbor, aş fi trântit un hohot de râs.

Ce-mi păsa acuma de judecătorii care mă osândiseră, de casele care-mi arseseră, de nălucile din moară?... Îmi căzuse perdeaua de pe ochi şi toate le vedeam şi le înţelegeam.

Mă uitam acum la soare fără să clipesc, şi câţi alţi sori ca dânsul de-o mie de ori mai mari şi mai frumoşi vedeam rotindu-se în spaţiu, sori albaştri, galbeni, verzi, ochi ai ceriului, care de când lumea tot s-au rotit şi s-or roti. Iată şi colo luna nopţilor pământeşti, luna poeţilor, luna lunaticilor, luna câinilor lătrători, slugă bicisnică a pământului. Ce fir de nisip!...

Dintr-o singură privire străbăteam toată urzeala lumii; auzeam creşterea ierbii, înţelegeam taina vieţii, atingeam firele ce leagă stelele între ele, vedeam boldul care dă mişcarea, simţeam timpul stătător; ce zic? Eu însumi făceam parte din acele fire, din acele stele, eram văz, eram auz, eram mişcare, eram *toate*, căci *toate* o dată le cuprindeam. Şi frumoase erau aceste făpturi şi simple şi uşoare, că orice minte le-ar fi priceput. Dar mai presus de orişice era călăuza mea de zbor, în ai cărei ochi senini ceriul întreg se reflecta. Uneori îmi părea că-i Elena, fiica lui Neagu, îmbrăcată în hainele ei de mireasă, aşa cum o văzusem în noaptea spre Sfântul Andrei. Însă nu!... era mai mult decât Elena... era atât de mult... că parcă *ea* era sufletul lumii, stăpâna veciniciei, parcă de la mişcarea buzelor ei atârna să stea soarele pe loc sau să se mişte, de la clipitul genelor ei, să fie întuneric sau lumină. O priveam cu dragoste nesfârşită, căci, se vede, şi prin ceriuri câteodată dragostea

se rătăceşte... când deodată auzii un cântec care răspundea de la stele, de la iarbă, de la lumină, de la tot ce avea sau nu avea fiinţă şi umplea neţărmuritul firmament. Ce cunoscut îmi era cântecul cela!... Îmi venea să cred că-şi avea izvorul în însuşi sufletul meu şi că totdeauna îl auzeam aşa lămurit, frumos şi vecinic!... Dar ce zic eu?... acel cântec nu pornea nici de la stele, nici de la iarbă, nici de la lumină, ci călăuza mea îl cânta c-un glas dulce nemărginit, iar lumea fărmecată numai cât îl îngâna... Atunci... răpit, pierdut, uitai sfatul ce-mi dăduse, o cuprinsei în braţe, şi cântecul ei se stinse într-un sărutat!...

. . . . . .

Dar, o Doamne!... Ce grozăvie!... deodată frumoasa călăuză se topi în braţele mele ca o rază; lumea prinse să se clatine din temelie, sorii să iasă din calea lor bătută, stelele să se ciocnească, iar eu, trăsnit din câteşipatru unghiuri ale ceriului, fui aruncat în prăpastia nemărginirii.

Atunci... în căderea mea nesfârşită, dar scurtă ca o clipă, întrevăzui ca prin vis curtea lui Neagu, şi, când atinsei pământul între stâlpii de la poartă, simţii că mii de ghiulele se sparseră în creierii mei... se împlinise cuvântul lui Ion... eram mort...

* * *

— Şargul e gata, nu plecaţi? strigă Ion la urechea mea, clătinându-mă de mână.

Ars, sării în picioare şi mă frecai la ochi... Eram eu... dar eu întreg şi teafăr în odaia mea, lângă canapeaua pe care dormeam şi cu luleaua în mână care ardea încă. Şi în aceste câteva minute avusei timpul să fac un omor, să fiu osândit, iertat, să mă primblu prin stele şi să mor.

— Zi să deshame şargul, răspunsei lui Ion, voi pleca mâini!

— Cuminte faceţi, cuconaşule, foarte cuminte, că mâini e Sfântul Andrei. Îmi daţi voie să ung încuietoarele cu usturoi?...

(*Convorbiri literare*, anul XIII, nr. 9, 1 decembrie 1879)

*Stejarul din Borzeşti**

A fost odată un timp, pe când Molna şi Prutul nu făceau hotar între trei ţări surori, pe când bourul moldovenesc era singur stăpân pe-o ţară largă, îndemânatică, locuită de-un popor ager şi drept pământean. De pe atunci, deci, şi până-n zilele noastre, rămas-a vorba din tată-n fiu cum că un joc de copii se încinsese odinioară pe şesul Trotuşului, nu departe de satul Borzeşti, sub un soare frumos de primăvară. În două tabere era despărţită ceata copiilor: una înfăţişa tabăra tătarilor sub comanda lui Gheorghie, un copilandru cu plete negre şi cu ochii de mure, iute şi neastâmpărat ca Trotuşul ce se prăvale de la munţi; cealaltă era tabăra moldovenilor sub comanda lui Ştefan, un copilandru cu plete blonde, cu ochii albaştri, gânditori, şi cu inimă cutezătoare. Cel dintâi era fiu de ţăran, cel de al doilea fiu de domn.

Ei însă se jucau la un loc pe iarba verde, în răcoarea aerului, sub stăpânirea dreaptă a soarelui de primăvară.

Şi ambele tabere, înarmate până-n dinţi cu puşti de soc, cu săbii de şindrilă, cu suliţe de trestii, se băteau amarnic între ele, de clocoteau văile Trotuşului şi se speriau toţi graurii din tufărişuri. Iar comandanţii, călări pe fugari aprigi de nuiele, alergau când la aripa dreaptă, când la aripa stângă a oştirilor înşirate, şi-şi îmbărbătau soldaţii la luptă.

A ţinut cât a ţinut bătălia nehotărâtă, dar, în sfârşit, copilul cel cu ochi albaştri gânditori, care avea darul de a se războ moştenit de la tatăl-său, învinse pe tătari, prinse pe hanul lor,

* Subiectul acestei novele mi-a fost istorisit de poetul V. Alecsandri, proprietarul moşiei Borzeşti (n. a.).

pe neastâmpăratul Gheorghie, şi-l legă de-un stejar bătrân, martur de cea întâi izbândă a viitorului domn.

Apoi toţi hatmanii şi căpitanii lui Ştefan se adunară împrejurul stejarului şi prinseră să judece pe hanul tătăresc, unii pentru vreo minge furată, alţii pentru vreo cetate de hârtie dărămată, tot fapte rele ce nu puteau fi iertate; iar bietul han, cu ochii plecaţi în jos, îşi aştepta osânda, abia stăpânindu-se de râs.

În sfârşit, Ştefan, după ce ascultă părerea mai-marilor oştirii sale, zise cu sprâncenele încreţite:

— Porunca domniei-sale este să-l spânzuraţi de creanga cea de sus, ca să fie de pildă şi altor neamuri!

Apoi nenorocitul han fu legat cu frânghie de subsuoară şi ridicat pe creangă în sus în salvele puştilor de soc şi în strigătele de bucurie ale oştenilor învingători. Joc nebunatic, copilăresc, la care soarele, în măreţia lui, se uita zâmbind, el care văzuse multe altele pe coaja noastră pământească!

. . . . . .

Dar, o Doamne, ce se aude?... Ce clocot aduc apele Trotuşului de sus în jos?... Un vifor se stârneşte de puterea căruia se leagănă în aer micul han tătăresc, şi pământul prinde să se clatine şi să sune parcă s-ar fi răsturnat stâncile cele mari de la obârşiile Trotuşului. Iar în timp ce Ştefan şi întreaga lui oştire stăteau nedumeriţi de vuietul ce se apropia, în timp ce micul Gheorghie în braţele văzduhului se gândea la cei ce-s spânzuraţi aievea, deodată se văzu o ceată nenumărată de adevăraţi tătari venind în goana mare a cailor spre dânşii şi-atunci... vai!... toţi copiii, cuprinşi de groază, apucară la fugă care-ncotro, uitând pe micul Gheorghie, care, atârnat de creanga stejarului, zâmbea încă în nevinovăţia lui, neştiutor de urgia ce-l ameninţa. Da! el zâmbea încă... dar atotvăzătorul soare încetă de a zâmbi, căci în acel moment o sută de săgeţi, o sută de suliţe se înfipseră în trupul lui. Ceriul se posomorî, frunzele şi crengile copacului, pătate de sânge copilăresc, se clătinară înfiorate.

Treizeci de ani au trecut după această întâmplare, şi micul Ştefan, schimbând sabia de lemn pe paloşul de oţel, se urcă

de pe treaptă pe treaptă pe scara lumii, până ce ajunse să fie numit la Direptate domn ţării Moldovei, înscăunat şi miruit de mitropolitul Teoctist. Astfel, făcându-se însuşi *ţiitor peste toată ţara,* începu viaţa grea şi anevoioasă, tot în *războaie şi osteneli*,* căci ţara, fiind bogată, largă şi îndemânatică, deştepta setea tuturor vecinilor. Dar cu cât nevoile veneau mai grele peste dânsul, cu atât inimoşia lui creştea; şi a voit Dumnezeu ca el să meargă din biruinţă în biruinţă, şi numele lui să se mărească tot mai mult, încât să răzbată peste hotarele Moldovei, departe în lumea apuseană şi să răzbată prin pătura veacurilor până la noi. Iar el, domn drept credincios şi pământean, de fiecare biruinţă înălţa câte o biserică spre mărturie nepieritoare de trăinicia neamului nostru şi de bunătatea lui Dumnezeu. Mulţi ani domni Ştefan-vodă cel Mare în care timp aşează cu nestrămutare temelia stăpânirii noastre asupra câmpiilor Dunării, pecetluind şi sfinţind această stăpânire cu sângele vărsat. Dar tot nu era liniştit. Un gând îndărătnic îl urmărea din copilărie, gândul micului Gheorghie, ucis de tătari; şi oriunde s-ar fi dus, orice-ar fi făcut, chipul cel oacheş şi drăgălaş i se înfăţişa necontenit, cerându-i parcă răzbunare.

Iată că într-una din zile i se aduce veste că o mulţime de oaste tătărască a năvălit în ţară peste apa Nistrului, pustiind pământul, răpind cârdurile de vite, dând foc satelor şi girezilor de pâine, robind femeile şi copiii.

Iute Ştefan îşi întocmi oastea şi le ieşi înainte la satul Lipinţi. O! de astă dată, nu mai era ca acum treizeci de ani, pe şesul Trotuşului, la stejarul din Borzeşti; era o adevărată bătălie cu tătarii. Ştefan cel blond, cu ochii albaştri gânditori, călărea, nu ca atunci pe o nuia de alun, ci un cal aprig de soi moldovenesc** şi alerga ca un fulger la toate punctele de bătaie, vârându-se unde primejdia era mai mare.

---

* Letopiseţul Ureche (n. a).

** Proverb persienesc: „Nimic mai frumos decât un tânăr persan călare pe un cal moldovan“ (n. a).

Şi-n loc de săbii de lemn, se-ncrucişau acum săbii de fier, şi-n loc de puşti de soc, detunau tunuri de schijă, încât se-nnegrea văzduhul de fum, de uneori nu se mai vedea om cu om. Până-n ceri se înălţa răsunetul restriştei de pe pământ; iar tătărimea, cuprinsă din două părţi, se măcina şi se mistuia ca pleava într-un vârtej de două furtuni ce se ciocnesc. Roş era soarele sus ca în timp de grea cumpănă, roş era pământul jos de sângele ce gâlgăia. Dar sufletul bătăliei, acel ce vedea şi stăpânea toate era chipul blond al lui Ştefan, care se arăta pretutindene ca o icoană de îmbărbătare, dând inimă oştenilor lui şi făcându-i să meargă la biruinţă sigură.

Şi, în adevăr, sigură şi desăvârşită a fost biruinţa moldovenilor, căci n-apucase a asfinţi soarele şi întreaga urdie tătărească a fost sfărâmată şi robită, prinzându-se pe însuşi şeful lor, fiul hanului tătăresc de peste Volga.

Iar Ştefan a dat laudă lui Dumnezeu şi a trimis sol de bucurie soţiei Evdochia, sora ţarului Simeon.

Apoi nu trecu mult timp după aceasta şi auzind bătrânul han de peste Volga despre nimicirea oştirii sale la Lipinţi trimise lui Ştefan soli încărcaţi cu odoare pentru răscumpărarea fiului său din robie, iar Ştefan răspunse solilor că-i va da drumul dacă se vor învoi la aceasta mai-marii oştirilor lui, care au a fi adunaţi şi întrebaţi pe malul Trotuşului la satul Borzeştii.

Era o zi frumoasă, o adevărată zi de primăvară, ziua în care Ştefan îşi adună hatmanii şi căpitanii pe malul Trotuşului sub bătrânul stejar unde micul Gheorghie fusese ucis de tătari.

Trist părea acum copacul şi gârbovit atât de povara celor treizeci de ani trecuţi peste creştetul lui, cum şi de amintirea dureroasă a faptului ce l-a însângerat. De altfel, nimic nu era schimbat; acelaşi câmp verde înflorit, aceleaşi ape iuţi şi neastâmpărate ale Trotuşului, care curg fără repaos pe aşternutul lor de prund, acelaşi soare dulce şi zâmbitor care a dezmierdat odinioară jocul cel nebunatic de copii. De acelaşi stejar sta acum legat un adevărat tătar, fiul hanului Mengli Gherei de

peste Volga, şi roată împrejurul lui erau mai-marii oştirilor lui Ştefan: hatmanul Arbore, hatmanul Şendrea, aprodul Purice, logofătul Tăutu, vornicul Boldur şi alţi mulţi oşteni şi oameni de frunte; iar în mijlocul lor, drept în faţa tătarului, sta însuşi Ştefan, copilandrul de odinioară peste capul căruia de asemenea trecuseră cei treizeci de ani ce au gârbovit stejarul, însă din mlădiţa de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic, cu ramuri întinse de la munţi şi până la mare, la umbra cărora se adăpostea un popor întreg de plugari şi de oşteni. Iar mai la o parte stăteau solii lui Mengli Gherei cu darurile de peste Volga.

— Voi, hatmani şi căpitani! zise Ştefan, încreţind din sprâncene; v-am adunat aice ca să dau în judecata voastră pe fiul hanului tătăresc, şi să hotărâţi voi înşivă de i se cuvine iertare sau pedeapsă. Sunt acum treizeci de ani, eram mic şi mă jucam sub acest stejar bătrân c-un copil Gheorghie din Borzeşti, când deodată năvăli fără veste asupra noastră Mengli Gherei, hanul tătarilor de peste Volga, cu o urdie nenumărată, şi ucise fără milă pe nevinovatul Gheorghie. Iată că acum, cu ajutorul vostru şi al lui Dumnezeu, fiul aceluiaşi han a căzut prins în mâinile noastre, după ce şi el ne-a călcat ţara fără dreptate, a ars mulţime de holde şi sate, a ucis mulţime de femei şi de copii. Părintele său ne trimite soli şi daruri pentru răscumpărarea lui. Las la voia şi înţelepciunea voastră să hotărâţi ce i se cuvine!

Atunci toate frunţile se posomorâră, toţi ochii se pironiră asupra tătarului, care în acel moment avu neauzita obrăznicie să scuipe asupra moldovenilor făcându-i „câini"; iar bătrânul hatman Arbore zise următoarele:

— Măria-ta!... N-am avea ce face cu viaţa acestui tătar ce ne batjocoreşte, căci ţara s-a adăpat cu îndestul sânge păgânesc, şi sângele unuia mai mult n-ar spori întru nimic roada pământului nostru. Dar acest unul este fiul hanului tătăresc, şi Măria-ta, care te lupţi de atâţia ani pentru întemerea neamului nostru, eşti dator să faci dintr-însul pildă, ca să

meargă vestea peste cele patru hotare ale ţării, cum că oricine samănă moarte pe pământul nostru, moarte culege!

Atunci toţi într-un glas strigară: „La moarte, la moarte!“... Iar Ştefan, întorcându-se către solii lui Mengli Gherei, le zise:

— Duceţi-vă cu daruri, cu tot la stăpânul vostru şi spuneţi-i: că atât de mult s-a scumpit capul fiului său prin sângele creştinesc ce-a vărsat, încât el nu are îndestulă avere să-l poată răscumpăra. Iar dacă vrea să-l întâlnească în locul unde s-a dus, atunci să se încumăteze să ne calce hotarele!

Apoi, după ordinul lui, fiul vestitului han tătăresc Mengli Gherei de peste Volga, stăpânul Crimeei şi al Ucrainei, spaima polonilor şi a moscoviţilor, fu ridicat în sus cu mâinile legate la spate şi spânzurat de aceeaşi creangă de care se legăna odinioa-ră micul Gheorghie, când fu străpuns de săgeţile tătăreşti; şi-atunci surlele, trâmbiţele şi darabanele îi făcură cinstea cea de pe urmă, şi o salvă puternică de sineţe, împrăştiind vestea morţii lui, făcură să salte apele Trotuşului.

Iar Ştefan, judecând că bătrânul stejar şi-a îndeplinit menirea, deoarece frunzele şi ramurile lui cu sânge au fost spălate, a poruncit să i se dea foc, şi-n locu-i a zidit, în amintirea tovarăşului său din copilărie, o biserică cu hramul Sfântului Gheorghie.

De atunci şi până azi multe s-au întâmplat, căci patru sute de ani trecut-au peste ţară, întovărăşiţi de voi şi nevoi, dar încă şi astăzi, când merg călătorii să viziteze biserica cea neagră din Borzeşti, simt o tainică strângere de inimă, aducându-şi aminte că pe acele lespezi de piatră a călcat odinioară piciorul lui Ştefan, care a fost sufletul de viaţă, cheagul neamului românesc, şi astăzi încă ochii lor parcă văd răsărind din întunecimea bolţilor marea lui umbră care de acum va pluti peste noi în adânca viitorime ca un spirit proteguitor.

(*Convorbiri literare*, anul XV,
nr. 10, 1 ianuarie 1882)

Ion Urdilă

I

— Dau unde dau şi iar mă-ntorc la timpul tinereţelor mele... zise Constantin prietenului său Gheorghie.

Amândoi stăteau la gura sobei, adânciţi câte într-un jilţ şi pufăiau din lulele.

— Să vedem ce vei dezgropa dintr-însele? răspunse Gheorghie, care se aşează mai îndemănatic spre a asculta.

Constantin tuşi, îşi drese glasul, se uită un moment gânditor la roţile de fum ce ieşeau din lulea, apoi începu astfel pe un ton melancolic:

— O să-mi zici: „Ce-i pasă lumii de tinereţele tale!...“

Aşa-i!... dar ce să fac, dacă, mie unuia, acolo îmi place să-mi desfătez gândul, dacă numai acolo regăsesc zilele cele frumoase, pline de sănătate, de speranţă şi de voie bună, zile care n-au să se mai întoarcă... Am ajuns şi eu ca bogătaşul sărăcit, căzut în slăbiciunea de-a nu mai vorbi decât de pierdutele lui averi... Răscolind, deci, vraful filelor rupte din viaţa mea, iată că dau peste o istorioară, uitată sub colbul trecutului, care însă se leagă atât de strâns cu inima mea, încât nici astăzi, că au trecut zeci de ani la mijloc, nu o pot spune fără un pic de înduioşare.

Aveam, zic, în casa noastră o slugă veche şi credincioasă, la care tata ţinea foarte mult; dar era slut, mânia pământului. Avea mai întâi nişte ochi fără culoare, fără gene şi fără sprincene. Când se uita la mine, îmi venea să cred că nu mă vede. Apoi era ciupit de vărsat, de nu găseai loc sănătos pe obrajii lui nici cât ai pune un vârf de ac; şi mai era pleş la cap ca un genunche, avea picioarele haitişe, parc-ar fi fost îndoite de călărie şi pe lângă toate aceste îl chema şi Ion

Urdilă. Te las să judeci ce haz făceau fetele de dânsul. Să nu crezi că era om morăcănos, rău sau pizmătareţ cum sunt obicinuit oamenii sluţi. Din contra, era blajin, glumeţ şi cinstit, de puteai zidi o cetate pe cuvântul lui. Nimic nu făcea tata fără să se sfătuiască cu dânsul.

— Ioane, oare să fie vreme de scos la plug?

— Ioane, oare grâul nu-i de secere?

— Ioane, oare cum vor sta preţurile anul acesta?

Iar Ion răspundea aşezat şi lămurit ca un cărturar. Pe lângă lucrul câmpului, el mai ştia şi multe meşteşuguri, precum: strugăria, butnăria, grădinăria, ba ştia să facă şi vutcă şi să coasă la gherghef. Un fel de om, cum s-ar zice, bun la toate. Lui îi erau încredinţate cheile de la cămară şi de la pivniţă, căci nu era beţiv; el sta la ciuruitul şi datul grăunţelor la cai, el la împărţitul tainurilor în curte. Deşi nu era recunoscut, nici prin leafa ce lua, nici prin hainele ce purta, ca mai mare asupra celorlalte slugi, căci din cauza sluţeniei n-ar fi avut îndestulă autoritate pentru aceasta, totuşi trebile de încredere el le îndeplinea. Ş-apoi ce leafă mai avea bietul Ion Urdilă? Treizeci lei vechi pe lună şi două rânduri de căputături pe an!... cum se dădea pe atunci... O nimica pentru atâta dragoste de lucru stăpânesc. Iar hainele lui erau totdeauna aceleaşi, şi vara şi iarna; nişte pantaloni largi cu prohab, încreţiţi la mijlocul trupului în forma şalvarilor şi un surtuc a cărui poale lungi îi cădeau oblu pe genunchi; toate aceste croite vecinic din acelaşi soi de şiac monăstiresc şi de aceeaşi culoare. De acum m-am trezit, am văzut pe Ion Urdilă în casa noastră, tot aşa de bătrân, tot aşa de slut, tot aşa îmbrăcat, încât timpul curgea parcă fără să-l schimbe; şi cât pentru mine, n-aş fi putut înţelege casa noastră fără dânsul, aşa cum era, dar nici el nu s-ar fi putut înţelege pe sine însuşi de altfel sau aiurea undeva decât la noi.

Pe vremea aceea nu era poştă de cai, nici telegraf, nici drum-de-fier, abia de erau drumuri bătute; iar hoţii foiau în

toate părţile ca prin satul lui Cremene. Tot Ion era purtătorul nostru de ştafete. Numai ce auzeai pe tata zicându-i:

— Ioane! ţine scrisoarea şi punga asta cu bani şi du-te la Iaşi, la *Cutare*.

Ion punea scrisoarea în sân, punga la chimir sub cămeşă, apoi mergea pe jos, trei zile încolo şi trei zile încoace, pe cărările cele mai drepte, pe poticele cele mai neumblate, mergea mai răpede cu picioarele lui haitişe decât ar fi mers altul cu picioarele drepte, şi niciodată nu lipsea un ban, niciodată nu întârzia cu o oară.

Toate mergeau bine, numai cu fetele din casă Ion Urdilă nu prea ducea trai bun, căci nu era zi lăsată de Dumnezeu ca ele să nu chicotească la spatele lui, să nu-i facă fel de fel de şotii: ba schimonosindu-i numele, ba aninându-i petici pe la spate, şi câte şi mai câte. „Taci, că te dau pe mâna lui Urdilă!“ era ameninţarea cea mai luătoare în râs ce se putea face unei fete. Iar bietul Urdilă, care avea conştiinţă despre sluţenia lui, le suferea toate, şi faţa-i blajină nu destăinuia niciodată vreo urmă de mânie sau de dor. Treceau fetele oacheşe şi bălăi pe dinaintea lui, zburau, se hârjoneau de le săltau sânurile, şi el le privea cu ochii săi şterşi, ca un filozof ce nu-şi bate capul cu asemene nimicuri. Bietul om!... Toată dragostea lui se-nţelenise în lucrul stăpânesc, şi orice altă simţire părea străină de inima lui.

Dar binele nu ţine cât lumea: după senin vine furtuna, zic oamenii; căci aşa ne e dat să cunoaştem, pe rând, ambele feţe ale vieţii.

Aşa într-una din zile, tata, sufletul casei noastre, omul cel scurt la vorbă şi cald la inimă, care ţinuse atâta timp, spre mulţămirea tuturor, cârma trebilor în mână, închise ochii pe neaşteptate, şi, la vârsta de optsprezece ani, rămăsei trist şi orfan sub epitropia unei mătuşe, varga lui Dumnezeu. O! Doamne, ce schimbare! Cu venirea ei, focul a intrat între noi. Naltă şi zdravănă, cu nişte ochi asprii, bulbucaţi, gata de pălmuit şi vecinic nemulţămită de tot ce se făcea, iată noua

noastră stăpână. Din ziua dintâi ea luă cheile de la cămară, de la pivniţă, de la hambar, prinse se grijească, să văruiască în toate părţile, schimbă mobilele dintr-o odaie într-alta, parcă ar fi voit să nu rămâie nici o urmă de ce-a fost mai nainte, şi toate acestea le făcea întovărăşite de vuiet, cu vorbe ca de-alde aceste, zise în gura mare: „Da' bine, asta casă de om era?... Se poate mai mare risipă, mai mare bătaie de joc?...“ Astfel îi umbla gura de dimineaţă până-n sară şi nici că mai obosea.

Ş-apoi era evlavioasă, scumpa mea mătuşă, şi cu *Visul Maicii Domnului* totdeauna în sân. Mai ales dimineaţa era cu inima plină de umilinţă, când se închina dinaintea iconostasului:

— Tatăl nostru carele eşti în ceriuri, sfinţească-se numele tău, facă-se voia ta... *Cioară, ardă-te-ar para focului,* striga deodată în mijlocul rugăciunii, *nu vezi colbul pe scrin?...* Apoi sărind, ca o leoaică, în spatele slujnicei ce-i ieşea înainte, o lua de ureche şi o vâra cu nasul în colb; şi iar îşi urma închinăciunea: Precum în ceri aşa şi pe pământ; pâinea noastră cea de toate zilele... etc.

Ciudat era că pentru a ocărî şi a bate nu avea trebuinţă să-şi iasă din fire, ca alţi oameni. După o pereche de palme, date de exemplu în timpul mesei, ea mistuia tot aşa de bine ca şi când ar fi băut un pahar de apă răcoritoare. Ochii ei, stăpâniţi de dorinţa de-a găsi totdeauna pricini, alergau necontenit prin colţuri, pe mobile şi pe sub mobile, că doar vor descoperi vreo aţă de painjen sau vreun lurcru cât de mic, care să nu fie la locul său, ş-atunci... vai ş-amar!...

Încetul cu încetul zâmbetul şi voia bună pieriră din casa noastră, lumea umbla numai pe vârful degetelor, vorbea numai la ureche, slugile fugeau pe-un cap; numai Ion Urdilă, în contra căruia se îndrepta cu deosebire ura mătuşii mele, sta nedezlipit de pragul casei noastre. Eu unul abia aşteptam ziua plecărei mele în străinătate spre a-mi urma studiile şi a pune capăt vieţii nesuferite ce duceam. Păn-atunci făceam toate

chipurile să văd, cât se poate mai rar, pe iubita mea mătuşă. Mă duceam pe la vecini, mă primblam călare prin ţarină, mergeam la vânat sau la pescuit cu undiţa la iaz; dar, mai des decât oriunde, mergeam la iaz unde întâlneam pe Ilinca, o fată de suflet a morăriţei, cu care-mi plăcea să stau de vorbă, nu doar c-aş fi iubit-o sau că m-ar fi iubit ea pe mine, ci pentru că era tânără şi veselă, şi eram prieteni din copilărie.

Neînţeles însă era că lui Ion Urdilă nu-i plăcea să mă vadă împreună cu Ilinca. Feliurite cuvinte găsea el, care de care mai nepotrivite, spre a mă împiedica să merg la moară; ba se temea să nu răcesc din cauza umezelii, ba, Doamne fereşte, să nu mă-nec, tot vorbe fără temei, care-mi intrau pe-o ureche şi-mi ieşeau pe cealaltă; iar eu, nebăgător de seamă cum eram, îmi puneam pălăria pe ceafă şi mă duceam puşcă la moară. De la un timp observai că de câte ori mă întorceam de acolo, trebuia să întâlnesc pe Ion prin împrejurimi, făcându-şi feliurite trebi, însă tot mai trist şi mai slăbănogit îmi părea. Oare nu cumva?... gândii eu în mine... Ce vorbă!... Ar putea să-i fie bunic, nu tată!... E cu neputinţă. Astfel năşteau şi piereau, rând pe rând, prepusurile în mintea mea.

Într-o zi coborându-mă, după obicei, la iaz, văzui pe Ilinca cum sta într-o mică luntre legată de mal. Atunci, fără să mă gândesc mai departe, sării în luntre, o desprinsei, şi din două, trei lopeţi, o dusei la adânc. Negreşit, n-am avut nici o precugetare când am făcut toate aceste, căci — precum spusei — nu iubeam pe Ilinca, nici ea nu mă iubea, ci eram numai ca nişte buni tovarăşi din copilărie... Dar acum, fiind aşa aproape de dânsa, legănat pe faţa apei, neauzind alt vuiet decât vuietul măcinişului, neavând alţi marturi decât bâtlanii ce se roteau deasupra capetelor noastre, şi colo sus soarele care ne îmbrăţişa în razele lui, mărturisesc că eram mişcat... Da, eram mişcat, şi încă atât de mult, încât nu puteam să deschid gura, să zic un cuvânt... Ce se petrecea în mine?... Nu ştiu!... Ştiu numai că aveam un fel de strângere de inimă şi — lucru ciudat — ghiceam că în acelaşi timp şi

ea era cuprinsă de simţirea stranie ce mă turbura: şi ea înţelegea că între noi e ceva care nu fusese mai înainte, că de astă dată sunase pentru noi o oară ce nu se mai asemăna cu celelalte, o oară care în şirul vieţei noastre punea hotar între trecut şi viitor; şi toate aceste multe destăinuiri se preschimbau în sufletele noastre cu iuţeala fulgerului, parcă acum pentru întâia dată ne vedeam şi ne pricepeam. Într-adevăr, mă uitam acum la Ilinca ca un om ce se trezeşte din somn, şi nu mă dumeream cum de n-o văzusem tot astfel din capul locului, eu care o cunoşteam de atâţia ani; cum de nu-i văzusem ochii cei mari şi negri, talia subţire, părul cel frumos, care, despletit, i-ar fi atins genunchii, picioruşele cele mici, făcute la strung, pe care le dezmierda apa. Priveam, ce-i drept, cum apa le dezmierda, cum, geloasă parcă de privirile mele, tot mai mult le cuprindea; nu băgam de samă însă, în ameţeala mea, că apa se revărsa în luntre peste margini, că luntrea, prea mică pentru a ne susţine pe amândoi, încet, încet se scufunda, şi împreună cu dânsa ne cufundam şi noi... O Doamne! Iată-ne duşi până la glezne, până la genunchi... eram pierduţi... adâncul ne înghiţea... Când, deodată, Ilinca îşi deschise braţele şi se încleştă de mine. Era palidă ca moartea, sărmana, fără răsuflare, fără conştiinţă de sine; iar eu n-am grai să spun ce-mi fulgera creierii în acel moment suprem, în care vedeam pe de o parte că prăpastia mă soarbe, iar pe de alta, simţeam părul Ilincăi că-mi atinge obrazul, simţeam inima ei că bate peste a mea. Cugetele cele mai ciudate şi mai contrare îmi năvăleau în minte, aşa că nici acum nu pot să-mi dau samă ce mă stăpânea mai mult în acea clipită de cumpănă; frica de moarte, sau dragostea pentru Ilinca? Ştiu atâta că, deşi vedeam moartea cu ochii, totuşi, îmbrăţişaţi cum eram, piept la piept, gură la gură, în cea dintăi şi mai caldă mărturisire de dragoste, parcă-mi venea să strig: *„De-acum ce-mi pasă!“* Apoi ochii noştri se închiseră, buzele noastre se atinseră... şi de aici înainte nu mai ştiu nimic, căci eram duşi pe altă lume...

II

Ne-am trezit în moară cu Ion Urdilă la căpătăiul nostru. El, care nu mă pierdea din ochi, m-a văzut când am sărit în luntre, când m-am cufundat în apă şi într-o clipă ne-a scos pe amândoi. Sărmanul Urdilă!... Cum era de palid, cum i se bătea pieptul! Era mai spăriet decât noi înşine. Întruna îşi frângea mâinile, se văicăra, ne scutura de apă, ne încălzea şi tot nu-şi mai venea în fire, deşi ne vedea acum deplin sănătoşi. Iar eu unul mă simţeam cuprins de-un fel de ruşine faţă cu privirile lui mustrătoare, aşa că, după ce m-am întors acasă, trei zile am stat închis în odaie, fără să mai dau ochii cu Ilinca. Eram într-o stare sufletească cu anevoie de lămurit. Parcă visasem un vis şi-mi rămăsese, oarecum, inima împărţită în două; între dragostea către Ilinca şi recunoştinţa către Ion care îmi scăpase viaţa. Însă de astă dată Ion căuta într-un chip cu totul vederat să mă depărteze de Ilinca.

— Cuconaşule, îmi zicea el cu voce tristă şi rugătoare, ce-ţi baţi capul după o biată fată de ţăran?... Păcat şi de d-ta şi de dânsa. Ce-ar zice răposatul boierul nostru, dacă ar deschide ochii?... Las-o în plata lui Dumnezeu să-şi caute de nevoi, că destule are, sărmana; n-o întoarce de la datina ei, că nici ea nu-i pentru d-ta, nici d-ta pentru dânsa; şi-ar rămâne numai un suflet stricat pe lume, de ţi-ar fi milă şi d-tale.

— Ce-ţi pasă de dânsa? ce drept ai asupra ei?... îi răspundeam eu cu cruzimea de inimă a unui tânăr neştiutor de durerile altora.

Ş-atunci Ion se încurca, îngăima vorbe fără noimă şi ochii lui şterşi păreau că se sting cu desăvârşire. Surpat acum din două părţi de necontenitele bănuieli şi urmăriri ale mătuşii mele, care avea ideea fixă că el trebuie să fi furat multă avere de la tată-meu, cum şi de gija ce purta pentru Ilinca, bietul Ion se usca văzând cu ochii; aşa că zbârcit, spân, stricat de vărsat şi pleş cum era, ajunsese de semăna cu o babă îmbrăcată în haine bărbăteşti.

Iată că într-una din zile mătuşă-mea, care necontenit fierbea de necazul ce avea în contra „hoţului celui mare“, precum numea ea pe Ion Urdilă, intră ca o furtună în odaia lui şi prinse să-i răscolească toate lucrurile, că doar va da de urma averii furate. N-a rămas ladă, săltar, tureatcă de cizmă, astupătoare de sobă, unde să nu-şi fi băgat mâinile; şi, de ce căuta mai mult, fără să găsească nimic, de ce ochii ei se încruntau, îi părea rău să vază întemeindu-se nevinovăţia lui.

— Ha! strigă ea, galbănă ca şofranul, uitându-se ţintă în ochii lui. Eşti un om priceput d-ta!... ştii ascunde!...

— Mulţămită lui Dumnezeu, răspunse Ion făcându-şi cruce, în neamul Urdileştilor, până în ziua de astăzi, n-a fost nici un hoţ, cuconiţă.

— Aşa!... Vra să zică, acum o iei pe mare; te fuduleşti cu neamurile, adause mătuşica, la culmea furiei. Apoi să-ţi arăt eu, măi badeo, cum ştiu plăti celui ce se obrăzniceşte cu mine, şi... trosc... pleosc!... mâna ei greoaie lovi amândoi obrajii nenorocitului Urdilă.

Asemenea lucru nu i se întâmplase în viaţă. Urdilă rămase împietrit, cu gura întredeschisă, fără să clipească măcar din ochi; iar ea, răcorită de ciuda ce clocotise într-însa atâta timp, ieşi din odaie trântind uşa în urma ei. Atras de vuiet, intrai la Urdilă şi-l văzui, sărmanul, stând încă în picioare nemişcat, cu privirea fixă, ca un om care nu-şi poate da samă de cele ce i s-au întâmplat. Se cunoşteau încă pe obrajii lui urmele vinete ale degetelor ce i-au necinstit bătrâneţele. Pătruns de milă, îl cuprinsei în braţe şi-l sărutai pe amândoi obrajii, în locul unde a fost lovit.

— Ea te bate, eu te sărut! îi zisei cu vocea înduioşată.

Atunci ochii lui se umeziră şi, pierzându-şi puterile, el căzu sfâşiat pe un scaun.

— Iată ce mi-a fost dat să primesc la bătrâneţă, zise el cu glas stins. Dar Dumnezeu nu m-a lăsa să port multă vreme astă ruşine. În curând toate au să se sfârşească.

Mi se rupea inima, văzând lacrimile bătrânului nostru servitor. Un altul îndată ne-ar fi părăsit şi s-ar fi dus în lume; dar Ion, cum era să se dezlipească de casa unde, după cum spunea el, a mâncat pâine şi sare treizeci de ani de-a rândul, unde m-a văzut deschizând ochii pentru întâia dată la lumina soarelui, unde a îngropat pe bunii lui stăpâni; pe mama şi pe tata!... Cum era el să se deprindă la bătrâneţă să urce alte scări, să nu mai vază acei păreţi văruiţi, care-i vorbeau din trecut, acea grădină cu atâţia copaci răsădiţi de mâna lui, acel lung cerdac de jur-împrejurul casei, de unde tata, şezând la vorbă cu el, privea plugurile înşirate pe brazdă?... Toate aceste făceau parte din măruntaiele, din inima, din sufletul lui.

Aşadar, Ion a rămas credincios locului de care-l legau atâtea amintiri; dar nu şi-a purtat mult ruşinea, căci îndată a şi căzut la pat pentru a nu se mai scula. Cinci zile numai a zăcut; iar în ziua a cincea, cea din urmă a vieţii lui, m-a rugat să opresc ceasornicul ce era în odaie şi pe care se deprinsese să citească oarele.

— Nu vreau să mai ştiu vremea cum merge, îmi zise el cu aerul lui răbdător şi hotărât la toate.

Apoi chemă pe o slujnică să deschidă o ladă veche braşovenească, ce sta într-un colţ acoperită cu lăicere, şi-i zise să scoată lucrurile din ea.

— Cu cămeşa asta, cusută de mâna Ilincăi, să mă îmbrăcaţi după ce-oi muri.

Iar ochii lui, lunecând de-a lungul firelor de altiţe, cusute de mâna Ilincăi, destăinuiau o vederată turburare sufletească. Negreşit, îşi aducea el aminte de ceva, căci sta lung şi cugeta, şi încreţea din sprâncene parc-ar fi voit, în gândul lui, să lege prin acele fire ceea ce a fost cu ceea ce este, adică ambele capete ale vieţii sale pământeşti. Apoi adause el după câteva momente de tăcere:

— Să-mi puneţi hainele cele de postav negru, dăruite de boierul nostru, Dumnezeu să-l ierte, în anul când a răposat.

Eu unul stam uimit şi ascultam cum Ion punea la cale cu limbă de moarte, toate cele privitoare la îngroparea lui. Era de mirare cu ce sânge rece spunea el care anume preot să-i citească prohodul, unde să i se aşeze sicriul, ce icoană să i se puie pe piept, cui să i se împartă hainele lui: şi cu cât mai mult spunea şi intra în amănunte, cu atât faţa lui se însenina; parcă-şi uşura fruntea lui cea brăzdată de ani şi-i înălţa simţirile astfel, că el acum voios se pregătea pentru ultima călătorie.

Venise preotul să-i deie împărtăşenia. În casă era cea mai adâncă tăcere. Un aer oarecum solemn, încărcat cu miros de tămâie, ne împresura şi ne umplea de sfială; nimeni nu cuteza să sufle; însăşi lumina zilei pătrundea nehotărâtă şi tremurătoare prin perdelele de cit ale odăii, nevoind parcă să turbure sfinţenia momentului; vedeam cu ochii cum abia mai pâlpâia, cum se desprindea de trupu-i slaba flacără a vieţei; iar el stătea acum, tăcut şi liniştit, ca un om ce şi-a luat o grijă, şi-şi pironea vederile când pe-un obiect, când pe altul, sau se uita în deşert lung şi pierdut, şi din ce în ce ochii lui străluceau mai mult şi se măreau, parcă vedeau tot mai departe, parcă se-nstrăinau din ale lumii... când, deodată, întinzând mâna spre mine, mă atrase lângă căpătăiul lui şi-mi zice la ureche încet, foarte încet:

— Ilinca e fiica mea!... Te rog, cruţ-o!

Atunci un fier ars îmi trecu prin inimă; iar el închise ochii pentru a nu-i mai deschide, şi sufletul lui zbură spre plaiurile necunoscute, de unde cei duşi nu se mai întorc. Nici azi nu pot uita acel moment în care Urdilă a murit sub ochii mei, descoperindu-mi taina inimii sale, moment în care am simţit adânc că s-a dus cel din urmă suflet prietenesc ce-mi mai rămăsese pe urma tată-meu, şi care plutea încă asupră-mi ca o umbră proteguitoare.

Am plâns de-ajuns pe bietul Ion Urdilă şi l-am îngropat cu toată cinstea cuvenită unui prieten al nostru, vechi şi credincios, şi a voit Dumnezeu ca ziua-i de înmormântare să fie

caldă şi senină ca inima lui: iar după ce mi-am uscat lacrimile, nemaiştiind ce să fac în casa părintească, unde rămăsesem fără părinţi, sub un acoperământ cu răutăcioasa de mătuşă-mea, mă hotărâi să plec în străinătate. Dar cum să plec fără să văd pe Ilinca, să-i zic un „rămas bun"; şi iarăşi, cum să o văd, când acel rămas bun avea să fie pentru totdeauna? Ce să-i vorbesc?... Cum să o mângâi?... Căci acum nu-mi era de mine; eu trebuia, vrând-nevrând, să ascult cuvântul lui Ion; dar îmi era de dânsa, sărmana, care mă iubea la nebunie. O pot spune aceasta, fără să mă laud, căci o vedeam în toată fiinţa ei, felul cum se uita la mine, în tremurul ce o apuca când o prindeam de mână; iar în mine, o Doamne, simţeam o mare schimbare. Fie că vorbele lui Ion, rostite pe patul morţii, făcuse întipărire asupra mea, fie că şi eu aveam inima ciudată a celor care obicinuit fug de ce au la îndemână şi aleargă după ceea ce nu pot avea; ştiu atâta că acum judecam lucrurile altfel, înţelegeam cât de dreaptă era grija lui Ion şi ce sfântă datorie aveam de a cruţa pe nevinovata Ilincă. M-am dus deci la Ilinca hotărât să-i zic rămas bun şi să curm orice legături mai departe cu dânsa. Dar se vede că aveam ceva înfricoşat în figura mea, căci, în momentul când deschisei uşa, Ilinca îşi pierdu cumpătul cu desăvârşire. Mă apropiai de dânsa cu o nespusă stângăcie, începui să-i îngân câteva cuvinte de dragoste, de neuitare, de curândă întoarcere şi altele... dar ce fals sunau vorbele în gura mea! Aveam simţirea stranie a unui om prins într-o reţea din care nu ştie cum să scape. Aş fi voit nici ei să-i fac vreun rău, nici eu să calc cuvântul lui Ion, adică să împac lucruri ce nu se pot împăca; şi în această îndoită năzuinţă, fără să vreau jucam un rol făţarnic şi mă simţeam oarecum înjosit faţă cu marea şi netăgăduita iubire a Ilincăi. Pentru a pune dar capăt încurcăturii în care mă aflam, mă înarmai de tot curajul meu, o luai de mână şi-i zisei „Rămâi sănătoasă!" hotărât, astă dată, să nu mai umblu pe căi piezişe, dându-i speranţe deşarte ce nu se puteau împlini, apoi cu paşi bărbăteşti mă îndreptai spre

uşă, pentru a-mi căuta de drum; când însă să trec pragul, fără voie, mă întorsei încă o dată spre dânsa, ş-atunci... Doamne sfinte, ce văzui!... Prin lacrimile ce-i străluceau în ochi văzui atâta durere ş-atâta desperare în sufletul ei, încât nu ştiu cum se-ntâmplă... dar deodată mă deşteptai în braţele ei. Lămureaşcă cine poate, cum şi prin ce minunne, s-a făcut această schimbare; eu unul voi spune numai că parc-un vârtej mi-a luat minţile şi fără nici o conştiinţă de faptele mele, o strângeam acum la piept, o sărutam de nenumărate ori şi-n gură şi pe frunte şi pe ochi şi pe părul cel lung şi negru care parcă ardea pe capul ei; iar ea, sărmana, era pierdută în braţele mele şi fără nici o împotrivire, şi eu, asemene eram pierdut, tremuram ca varga şi nu mă mai puteam dezlipi de la sânul ei. O! ce mai „rămas bun" era şi acesta! Unde mă mai gândeam acum la plecare! Unde erau stavilele ce se ridicaseră, aşa de neînvinse, între mine şi Ilinca?...

. . . . . .

Însă, deodată în mijlocul farmecului ce mă cuprinse, o voce tainică îmi şopti la ureche: *„E fiica mea, te rog, cruţ-o!"*

Ş-atunci, zguduit ca de un trăsnet în adâncul inimii, mă retrăsei iute din braţele ei şi cu ochii spărieţi mă uitai împrejur, ca şi când un martur nevăzut ar fi venit să turbure dragostea noastră. Şi doar nu eram decât noi doi; nimeni n-ar fi putut să o apere contra dorinţelor mele însetate; nici ea însăşi nu se apăra. Totuşi, rămasei în loc încremenit; o lumină mi se făcu dinaintea ochilor, care-mi dădu puterea de a mă stăpâni, sau, mai bine zicând, îmi nimici puterea de a mai dori... ş-atunci cu naivitate copilărească, de care îmi vine şi-acum să râd, îi zisei:

— Ilinco, nu fi supărată pe mine! Am fost aşa de ameţit, că n-am ştiut ce fac. Iartă-mă, că n-am voit să-ţi fac nici un rău! Rămâi sănătoasă!... La revedere!...

Apoi, de astă dată strângând-o de mână, o părăsii de-a binelea şi mă dusei acasă, unde mă aştepta trăsura cu caii înhămaţi.

O oară după aceea eram pe drum, cu capul mai răcorit şi oarecum mulţămit de mine. Umbra lui Ion n-avea nimic a-mi bănui. Dar cu cât mă legăna mai mult trăsura în mersul ei regulat, întovărăşit de sunetul monoton al clopotului de la oişte, cu atât mă cuprindea un fel de melancolie şi mi se redeşteptau dorurile din urmă. Începui să mă uit îndărăpt, să măsur în gând distanţa ce mă despărţea de Ilinca, şi când de pe înălţimea unui dâmb, zării colo... departe, la orizont, satul nostru cu casa părintească, cu moara, cu Ilinca, care negreşit plângea şi pe care cine ştie când era s-o mai văd, îmi veni o aşa durere în inimă, încât crezui să mă sfârşesc. De douăzeci de ori era să strig vizitiului să întoarcă, însă de atâtea ori glasul mi se stinse în piept şi trăsura mă ducea înainte... şi nu ştiu de ce... mi se părea tot atât de nefiresc, şi peste puterile mele, de a opri mersul trăsurii, precum mi-ar fi părut de a opri pământul în călătoria lui. Ursita, care mă lua înainte, era mai tare decât dragostea ce mă ţinea din urmă.

Trecut-au la mijloc zile, săptămâni şi ani, dus-am în străinătate o viaţă plină de furtuni, în mijlocul ispitelor ce întâlneam la fiecare pas şi durerea mi se alină, căci timpul îndulceşte totul, dar după ce-mi sfârşii studiile şi se apropie oara întoarcerii în ţară, dorul de-acasă mă încleştă de inimă cu aşa tărie, încât, în nerăbdarea mea de a ajunge mai curând, aş fi voit să sorb depărtarea.

Mătuşă-mea murise; eram acum în vârsta legiuită, prin urmare, singur stăpân pe averea părintească, aveam un titlu de ştiinţă în buzunar, ce-mi mai lipsea ca să fiu om deplin?... Însurătoarea... Da, însurătoarea!... Vine o oară în viaţa noastră, în care credem că asta-i tot ce ne rămâne de făcut. Acea oară se vede că sunase şi pentru mine... Însă întrebarea era, cu cine?...

Atunci toate figurile femeieşti ce întâlnisem în ţară şi în străinătate mi se înfăţoşau în închipuire, le vedeam, le cercetam pe rând, dar, dintre toate, trebuie să mărturisesc că figura Ilincăi îmi părea mai frumoasă, mai atrăgătoare. Văzută din depărtarea copilăriei mele, avea un farmec poetic care

întuneca pe celelalte. Ş-apoi ochi mari şi negri ca dânsa n-avea nici una, nici chip aşa de blând, nici inimă aşa de bună... şi adică de ce n-ar fi ea?... îmi şoptea un gând ascuns şi sfiicios, care abia îşi făcea loc printre celelalte ce se-ncrucişau. S-au văzut regi luând păstoriţe, şi mie unuia, să-mi fie ruşine să iau pe aceea care-mi place!... Auzi vorbă!...

Astfel de idei încolţeau pe nesimţite şi prindeau rădăcină în mintea mea, şi, deşi nu pot zice că luasem hotărârea nestrămutată de a mă însura, totuşi vedeam eu încotro mă duce valul. Bântuit de aceste gânduri, ajunsei în sfârşit acasă după mult drum şi necaz, şi când mă scoborâi din trăsură şi prinsei să urc scările încunjurat de toate slugile ce-mi ieşiseră înainte spre întâmpinare, îmi simţii inima bătând aşa de tare, că abia de-mi puteam păstra cumpătul. Câte amintiri nu-mi deşteptau aceste locuri unde se răsfăţase odinioară zburdalnica mea copilărie?...

Locurile erau tot acele, numai eu mă schimbasem. Eram acum om, în puterea cuvântului, dovadă semnele de respect şi de supunere ce mi se dădeau din toate părţile; iar eu, urmărit de un singur gând, începui să vorbesc cu unii şi cu alţii despre cele petrecute în lipsa mea şi tocmai la urmă, pentru a nu-mi trăda secretul, adusei vorba despre Ilinca.

— Ilinca?... îmi răspunse atunci o slugă dând din umeri, n-o cunosc, n-am auzit.

— Cum n-o cunoşti?... Fiica morăriţei din sat.

— Mă iertaţi cuconaşule; pe morar ştim că-l cheamă Ilie şi nu-i însurat.

Îmi veni atunci o grozavă strângere de inimă, dar mă stăpânii.

— Într-adevăr, d-ta n-ai de unde şti. Uitasem că în timpul mătuşii mele slugile nu se prea învecheau la noi.

În acelaşi moment văzui intrând pe poarta curţii locuitorii satului, care veneau să ureze pe noul lor stăpân. Bătrânii înaintau în frunte, ţinând unul un miel, altul o găină, altul o strachină cu ouă, pocloane ce mi se aduceau de bună venire. De pe la mijlocul curţii ei îşi luară căciulile şi se plecară adânc îndată ce mă zăriră; iar eu, fără să-i aştept prea mult,

mă dusei grabnic între dânşii, dădui mâna cu cei mai bătrâni şi-i întâmpinai cu cuvintele:

— Bine v-am găsit sănătoşi, oameni buni!... Ce mai veste?...

— Bine-aţi venit, cuconaşule! Să trăiţi la mulţi ani! Între noi, pace bună.

Apoi ei îmi dădură pocloanele în primire şi eu, la rândul meu, poruncii să li se împartă câteva vedre de vin. Eram fericit să mă văd, după atâţia ani de înstrăinare, iarăşi la locul de naştere, între ai mei. Iată, moş Nichifor, vechi vornic de sat, fruntaş cu patru boi, iată, moş Alăută, cimpoierul de la şezători şi de la scrânciobe; iată, şi moş Toma vânătorul, cel care mi-a pus întâi şi-întâi ciubeica-n gură şi puşca-n mână. Îi reve-deam acum pe toţi, însă mai albi, mai gârboviţi de cum îi lăsasem la plecare; iar dintre rândurile lor, ici colea, lipsea câte unul, strâns de mâna lui Dumnezeu, după cum ziceau ei în limba lor câmpenească. Apoi, întorcându-mă iarăşi la gândul ce mă stăpânea, îi întrebai de nevestele, de copiii, de ogoarele lor, şi tot aşa înainte până când după mult înconjur, ajunsei pe nesimţite la Ilinca.

— He!... Ilinca!... răpunse moş Toma vânătorul, să fiţi sănătoşi, cuconaşule! cine ştie unde i-or fi strălucind ochii. De cum aţi plecat de la noi, a pribegit din sat şi nime nu i-a mai dat de urmă.

— Se vede că nu prea trăia bine cu răposata mătuşa d-voastră, Dumnezeu s-o ierte!... bagă de samă cimpoierul.

— C-o fi fost pricina asta sau altă pricină, Dumnezeu ştie, adause moş Nichifor. De vrun bine, desigur, nu s-a dus ea de la noi. Am căutat-o multă vreme, să-i dau nişte lucruri ce i-a lăsat, cu limbă de moarte, bietul Ion Urdilă, dar n-am găsit-o nicăeri. N-am putut măcar să aflu de mai trăieşte sau nu.

Eu unul, nu mai întrebam nimic, nu mai auzeam nimic.

. . . . . .

Aici Constantin tăcu, se uită lung la focul ce pâlpăia în sobă, apoi cu voce cam înecată urmă:

— S-au strecurat mulţi ani de atunci, iubite prietene, încât am avut timpul să încărunţesc şi în lunga mea holteire am mai iubit de vro trei, patru ori cu multă aprindere, de-mi părea că atunci iubesc întâiaşi dată. Am avut chiar certuri din pricina femeilor, am fost de două ori logodit, dar, precum vezi, am rămas holtei. Ideea însuratului nu m-a mai putut învinge. Însă toate aceste întâmplări şi încurcături s-au şters, ca şi cum n-ar fi fost, fără a-mi lăsa în amintire nici cea mai mică urmă. Singur chipul Ilincăi mi se înfăţişează încă din când în când, dulce, poetic, ca un vis din copilărie. Hotărât lucru! Cea mai curată a mea simţire a fost pentru o fată de ţăran.

Vezi, dar, că nu puteam să-ţi spun această istorioară fără un pic de înduioşare, fiindcă prea se leagă de aproape cu trecutul vieţii mele.

— Apoi, dacă-i aşa, răspunse Gheorghie, nu mai puţin înduioşat, vei fi silit să asculţi şi tu o istorie din viaţa mea, mâine tot la orele aceste, aici dinaintea focului. La revedere, pe mâine!...

La revedere!

(*Convorbiri literare*, anul XVII, nr. 4, 1 iulie 1883)

Petrea Dascălul

Au trecut douăzeci şi cinci de ani de când a avut loc această întâmplare. Erau frumoase vremi pe atunci, nu doar că mi se păreau mie, fiindcă eram tânăr, dar într-adevăr aşa erau, căci un soare vesel se ridica la răsărit asupra noastră, încărcat cu bunuri la care cei mai mari domni ai ţării abia de au cutezat să viseze; şi idei nouă încolţeau în inimi, şi viaţa nouă curgea prin vine. S-ar fi zis că Dumnezeu îşi întorsese faţa spre noi. N-aş fi răscolit de sub vălul trecutului aceste amintiri ale unor vremi ce nu mai sunt, dacă întâmplarea de faţă n-ar avea oarecare legătură cu mişcarea de renaştere ce-a frământat atunci pământul nostru.

Se isprăvise războiul Crimeii; trupele austriece se retrăseseră din ţară, şi Pacea de la Paris ne promitea Unirea Principatelor, mărirea teritoriului cu o parte din Basarabia, neatârnarea politică şi multe altele care ne înflăcărau minţile.

În timpul acela dar de frumoasă amintire, doi lorzi englezi, care luaseră parte la comanda superioară a oştirilor aliate din Crimeea, auzind că Moldova e o ţară încă primitivă, cu obiceiuri patriarhale şi cu munţi plini de urşi, veniră anume din Sevastopol în Galaţi cu hotărâre de a se desfăta la un vânat de urşi, ceea ce de mult timp locuitorii Angliei nu mai pot face în insulele lor. Ei erau bogaţi, căci livrele[1] sterling sunau în buzunarele lor; erau serioşi, căci, mai nu vorbeau unul cu altul; erau fuduli, căci se ţineau totdeauna cu gândurile ţepene şi abia de coborau ochii pe vreun obraz omenesc. Nalţi şi subţiri, şi totdeauna bine îmbrăcaţi şi pieptănaţi, ei priveau

[1] Lirele (n. ed.)

lumea cu gravitate prin geamul ochelarilor, vroind parcă înadins să puie oarecare distanţă între ei şi lume.

Ei plecară într-o trăsură cu opt cai de poştă, pregătită de pârcălabul de Galaţi, şi apucară drumul spre munte la o moşie către proprietarul căreia aveau anume scrisori de recomandaţie. Cine nu-şi aduce aminte cum erau pe atunci drumurile la noi! Cu toate aceste, surugiii, cărora nu le păsau nici de drum, nici de cai, dar care mirosiseră bacşişul gras, mânau de olac, de scăpărau copitele cailor, trăsneau din bici, chiuiau cât le lua gura, încât bieţii englezi, hurducaţi în trăsura ce se legăna ca o barcă bătută de valuri, nu-şi mai simţeau nici frizura netedă, nici ochelarii drepţi pe nas.

— *How original!* zise într-un târziu unul din lorzi către celălalt.

— *How original!* răspunse acesta ca un ecou.

Apoi ambii tăcură luându-şi fiecare aerul serios obicinuit.

Au mers astfel o zi întreagă pe drumuri nebătute, trecând prin vaduri de râuri, peste şanţuri, peste podeţe ale căror scânduri jucau sub roţile trăsurii, până când înspre seară ajunseră la moşia dorită. Proprietarul, care era prevestit de mai nainte de părcălăbie, îi primi cu mare alai ca pe nişte oaspeţi aleşi. Dulceţurile, cafelele negre cu caimac, ciubucelele cu imamele de chihlimbar se înfăţişară pe dată dinaintea lor după obiceiul pământesc, apoi nu trecu mult şi proprietarul îi introduse în sufregerie, unde îi aştepta o masă bogată, pe a cărei pânză albă figurau cu cinste brânzeturile de munte, păstrăvii afumaţi, bujeniţă[1] de căprioară, cataifurile, vinurile de Odobeşti şi Cotnar, şi câte şi mai câte alte produse ale ţării.

Iar lorzilor toate li se păreau ciudate; şi mâncărurile, şi obiceiurile, şi forma caselor noastre de la ţară, cu balcoanele lor lungi şi acoperământul ţuguiat, şi gardurile cu spini, şi cumpenele de la fântână, şi mai cu samă poştele, despre a căror ciudăţenie se resimţeau încă; dar nu dădeau nici un semn de mirare, căci ar fi fost în contra demnităţii lor. Numai

[1] *Bujeniţă* — pastramă (n. ed.).

câte un: *How original!* ziceau din vreme în vreme, însă şi acesta cu multă cumpătare.

După-masă, proprietarul chemă pe vânătorul său, Petre Dascălul, şi-i porunci ca a doua zi să ducă numaidecât pe lorzii englezi la urşi.

— Ascult! răspunse Petrea Dascălul cu un aer de supunere ce însemna că porunca stăpânească va fi negreşit îndeplinită.

Petrea Dascălul mergea la urşi ca la un vânat fără nici o însemnătate. El ucisese atâţia în viaţa sa, încât nemaiavând destule degete la mâini şi picioare ca să-i numere, le pierduse, cum am zice, răbojul: numai stăpânul său, care-şi făcuse feliurite şube şi aşternuturi de picioare din blănurile lor, ţinea anume socoteală de dânşii.

În lunga lui îndeletnicire vânătorească, el ajunsese să ştie anume fiecare urs sau ursoaică de câţi ani este, câţi pui are, în ce bârlog şade, la ce părâu s-adapă; şi când stăpânul său zicea: „Măi Petreo, să-mi aduci mâini un urs“, el se ducea totdeauna la sigur. Şi doar nu era vreun om mai arătos sau mai deosebit Petrea Dascălul; din contra, era mic de stat, avea chipul blajin şi oarecare stângăcie în mişcări. Faţă cu stăpânul său abia de îndrăznea să ridice ochii din pământ. El fusese crescut de tată-său ca să fie dascăl la biserică. Însă toate le făcea pe dos în slujba bisericească. În loc să curăţe lumânările de mucuri cu cleştele cele lungi, el le stingea, şi cădelniţa o arunca cu atâta neghibăcie, încât împrăştia cărbunii pe jos. Numai la împărţeala colivei cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscăleşti. Într-o zi, mergând de şagă, cu un hleab de puşcă împrumutat, la un vânat de urşi ce dăduse stăpânul său în munte, se nimeri că tocmai el împuşcă ursul, şi de atunci, prinzând gust la astfel de dihănii, îmbrăţişă meşteşugul vânătoriei în locul breslei dăscăleşti, păstrându-şi de la această din urmă numai numele.

Englezii, când îl văzură prin sticla ochelarilor lor aşa mic şi nechipos, îmbrăcat cu suman şi opinci, învârtindu-şi căciula dinaintea stăpânului său ca un nemernic ce nu ştie cum să-şi poarte mâinile, se arătară foarte necrezători.

— Dar în sfârşit, cine ştie! îşi ziseră ei între dânşii. Aici toate sunt ciudate!

A doua zi, în zori, pe când lorzii dormeau mai bine, visând poate despre ciudăţia obiceiurilor şi a poştelor noastre, Petrea Dascalul bătu la uşa lor îndemnându-i să plece. Ei însă, cu toată nerăbdarea ce aveau de a da piept cu urşii, nu deschiseră uşa până ce mai întâi nu-şi raseră barba, nu-şi pieptănară părul cu îngrijirea obicinuită, astfel ca nici un fir de păr să nu fie smintit de la locul său, şi, gătiţi fiecare de la ghetre până la pălărie cu câte un costum nou vânătoresc, anume cumpărat din Londra, plecară împreună cu Petrea Dascălul pe cărarea muntelui în sus, având în urma lor alţi patru puşcaşi din sat.

Vremea era frumoasă, aerul viu şi răcoros, şi înspre partea şesului la răsărit soarele se înălţa vesel pe un ceri cuprins de foc. Tăcuţi urcau englezii la deal, cu pas regulat şi cu aerul serios al unor oameni ce merg într-o gravă întreprindere; numai Petrea Dascălul, blajin cum era şi cam slobod la gură, mai schimba din când în când câte o şagă cu tovarăşii săi din sat. Trei ceasuri întregi ei suiră mereu în sudoarea frunţii, şi nu o dată englezii se împiedicară de bolovanii de pe drumul strâmt şi pietros al muntelui, nu o dată pălăriile lor, împodobite cu pene de struţ, se aninară de crengile brazilor, nu o dată se văzură siliţi să deie mâna lui Petrea Dascălul prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare; dar nu era lucru de mirare, nefiind marii lorzi deprinşi să umble prin locuri aşa tari, cum zic ţăranii noştri.

Pe la amiazăzi Petrea Dascălul îi opri într-o desime mare, unde era o mulţime de bolovani şi cioate răsturnate, care păreau a fi aduse de puhoi.

— Aici e ursul, zise Petrea Dascălul.

Atunci figurile lungi şi solemne ale lorzilor se făcură şi mai lungi şi mai solemne, căci dorul lor era acum aproape să fie împlinit; aveau, în sfârşit, să deie ochii cu sihastrul Carpaţilor şi să aibă ce istorisi despre lupta cu dânsul, când se vor întoarce

în ţara lor. Ei îşi înarmară puştile nu fără oarecare bătaie de inimă, deşi de altfel erau despreţuitori de primejdii, şi stătură câtva timp în aşteptare; dar ursul nu se arătă. Atunci ei aruncară o privire întrebătoare asupra lui Petrea Dascălul, iar acesta, înţelegând gândul lor, le arătă printre cioate şi bolovani o gaură deschisă prin care abia ar fi putut intra un om pe brânci.

— Aici e ursul, adause Petrea Dascălul, arătând gura vizuinii. Apoi el şi ceilalţi puşcaşi, luând câte o cioată în mâini, începură să facă larmă împrejur.

— Sai, Catrină!... Nu te da, Gavrile!... Diha, Martine!... strigau ei necontenit; însă, cu toată gălăgia ce făceau, ursul nu voia să iasă întru întâmpinarea musafirilor săi.

— Doarme ca boierii după-masă, băgă de samă Petrea Dascălul. Să-l afumăm puţin, să-i treacă mahmuria.

Atunci Petrea, căutând cu luare-aminte împrejurul vizuinei, găsi o a doua gaură tăinuită sub cioate şi frunzari, pe care urşii totdeauna şi-o păstrează pentru retragere în caz de primejdie. El o curăţi bine şi făcu chiar lângă dânsa un foc de uscături pentru ca fumul să intre înlăuntru şi să silească pe urs să iasă pe cealaltă parte. Dar nici cu acest mijloc nu izbuti, căci, fiind vânt, fumul, în loc să intre în vizunie, se împrăştia în toate părţile.

În vremea aceasta flegmaticii engleji începură să dea semne de nerăbdare, crezând că Petrea Dascălul, în care de la început nu prea avuseseră încredere, era cu adevărat un şiret ce-i purta cu vorba.

— E trândav ursul, zise Petrea cam necăjit, nu-l scoţi cu una cu două de la tabietul lui... Dar eu i-s popa!

Apoi el bagă mâna în torbă, scoase o lumânărică de ceară albă, o lipi la buza puştii deasupra ţelului, o aprinse zicând că la prohod trebuie şi lumânare, se puse pe brânci şi cu puşca întinsă şi înarmată intră voiniceşte în vizunie. Lordul cel mai nalt şi mai necrezător, care nu se aştepta la una ca aceasta, se uita acum nemişcat şi cu ochii holbaţi

cum Petrea Dascălul se târa încet, încet în vizunie, cum îşi introduse mai întâi capul, pe urmă umerii, apoi picioarele, iar după ce nu mai văzu nimic, strigă: *How original!* însă cu un glas schimbat, cum nu i se întâmplase din ziua luării turnului Malacoff. Iar celălalt lord, cuviincios ca totdeauna, îşi ştergea cu batista sudoarea de pe frunte provenită negreşit din căldura soarelui, însă nu repetă de astă dată cuvintele tovarăşului său ca de obicei.

După câteva minute de o aşteptare groaznică în care numai inimile îşi păstraseră mişcarea, se auzi deodată un trăsnet de puşcă urmat de un gemet sălbatic, înfricoşat, cu atât mai înfricoşat cu cât venea din întunerecul de sub pământ, unde era ştiut că numai moartea putea să hotărască între om şi fiară. Apoi se făcu iarăşi linişte adâncă, linişte de mormânt, timp de mai multe minute lungi, nemăsurat de lungi, în care lorzii abia de-şi mai puteau păstra cumpătul. „Acu-i acu!...“ gândea fiecare în sine. Dar, lucru înfiorător, liniştea ţinea mereu; nici un semn nu venea de sub pământ... Ce se petrecea oare acolo?... Negreşit că nu era bine, de vreme ce Petrea Dascălul nu mai ieşea la lumină, căci, dacă ar fi fost el învingătorul, ce ar mai fi stat înlăuntru?... Când iată... se auzi la gura vizuniei un foşnit curios, mai mare decât l-ar fi putut face un om, şi cioatele şi petrele începură să se mişte.

Momentul era în adevăr suprem; lorzii înţepeniţi, cu ochii îndreptaţi spre vizunie, cu puştile la ochi şi degetele şi tâmplele lor se băteau atât de puternic, încât ochelarii le jucau pe nas. Dar, spre marea şi nemărginita loc mirare, în lor de dihanie se văzură deodată picioarele lui Petrea Dascălul, apoi umerii, apoi capul şi, după ce Petrea ieşi de tot, ţinând într-o mână puşca şi în cealaltă o frânghie, aruncă repede capătul ei celorlalţi patru puşcaşi strigând:

— Trageţi, băieţi, vârtos!...

Atunci câteşicinci începură să tragă din răsputeri, şi iată că o cogemite ursoaică moartă, lovită drept în frunte şi legată cu frânghia de gât, ieşi de sub pământ.

Uimirea englezilor fu atât de mare văzând izbânda lui Petrea Dascălul, încât de astă dată, uitându-şi demnitatea şi distanţa socială ce-i despărţea de dânsul, începură să-l strângă de mână cu o căldură neobişnuită cumpătatului temperament englezesc.

Iar Petrea Dascălul, care atunci pentru prima oară avu fericirea să facă cunoştinţă cu livrele sterling ale Marii Britanii, se uita nedumerit când la strălucitoarea monedă ce curgea gârlă în palma sa, când la lorzii cei cu figurile de un cot, având aerul a le zice:

— Banii, nu-i vorbă, îi primesc eu, dar voi ce dracul de vă miraţi aşa de mine, că doar nu mi-i întâia oară că mă bag în bârlogul ursului!

Apoi, după ce fiara fu aşezată la o parte de gura vizuniei, Petrea se scărpină în cap zicând cu glasul său blajin:

— Socoteala nu-i încheiată; mai am un muşteriu în bârlog: cinstita faţă a unei beizadele.

Şi iarăşi aprinse o lumânare de ceară albă, pe care o lipi de buza puştii, iarăşi intră pe brânci în vizunie, iarăşi se auzi o împuşcătură ş-apoi un mornăit înăduşit, şi apoi după vreo câteva minute, de astă dată mai puţin lungi, mai puţin înfricoşate decât acele dintâi, ieşi Petrea Dascălul cu beizadeaua legată de gât şi o aşeză lângă mumă-sa, domniţa Catrina.

— I-am miruit pe amândoi, zise el, aşezându-se spre odihnă pe un trunchi de copac, şi era drept să se odihnească, căci muncise din greu şi cu spor.

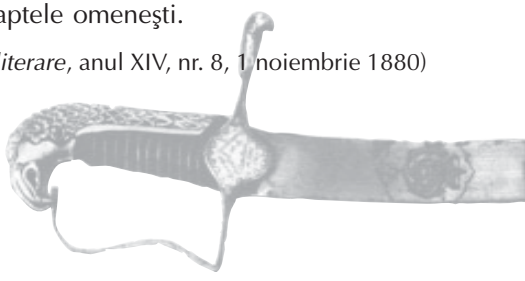
Iar lorzii, care trecuseră peste atâtea mări şi ţări pentru a veni la noi să împuşte urşi, avură nenorocul să-i vadă împuşcaţi gata de mâna altuia, şi se întoarseră fără măcar să fi dat un foc, ducând cu dânşii numai amintirea culeasă în mijlocul fiorilor de spaimă despre mijlocul ciudat cu care se ucid urşii în ţara noastră patriarhală.

Cu o parte din livrele sterling, Petrea Dascălul şi-a măritat o fată, cea din urmă ce-i rămăsese în casă, iar cu cealaltă

parte şi-a făcut sieşi o mică zestrişoară pentru zilele bătrâneţilor. Nu târziu după aceea, proprietarul moşiei primi de la Londra o scrisoare cu rugăminte să înmâneze lui Petrea Dascălul, ca semn de neuitare din partea lorzilor, portretele fotografice ale lor însoţite de două puşti foarte scumpe, ieşite din cea mai renumită fabrică a Engliterei cum şi un număr al ziarului *The Illustrated London News,* în care era desenată cu mult adevăr fioroasa scenă a intrării lui Petrea Dascălul în vizunia ursului.

Dar urmarea cea mai de căpetenie ce a avut această mică întâmplare a fost că amândoi lorzii, iubitori de vânat, au apărat călduros în Camera de sus a Angliei drepturile ciudatelor ţări dunărene şi nu puţin contribui puternica lor voce întru a fi recunoscută Unirea multdorită a Principatelor Române şi alegerea îndoită a colonelului Cuza. Mici lucruri au câteodată mari urmări şi nimeni nu ştie unde pot răspunde capetele firelor care leagă una de alta faptele omeneşti.

(*Convorbiri literare*, anul XIV, nr. 8, 1 noiembrie 1880)

Agatocle Leuştean

Chip din lume

Numai cine a trăit mult ca *Agatocle Leuştean*, precum am trăit eu, putea să-l cunoască din talpă. Avea o mulţime de ascunzişuri şi deschisuri. Mai întâi, singură această împerechere de nume îi dădea un aer ciudat. Parcă-ntr-adins naşul îl botezase cu numele *Agatocle*, luat de prin cărţi, ca să mai acopere puţin grosolănia numelui *Leuştean*. Noi îi ziceam prin prescurtare *Aga*.

Judecat după înfăţişare, el părea cu totul alt om de ce era în realitate. Avea într-adevăr o figură de şiret, ce te punea oarecum în îndoială despre bunătatea caracterului său. Când îţi vorbea de multe ori, nu te dumereai de vorbeşte serios sau în bătaie de joc, aşa de bine ştia să se prefacă. Avea un zâmbet ca o cimilitură şi în fundul ochilor lui strălucea o rază de pricepere care parcă-ţi zicea: „Degeaba, prietene, nu umbla să vinzi castraveţi la grădinar!“ Cu toate acestea, n-a fost om mai naiv, mai lesne-ncrezător şi mai uşor de tras pe sfoară ca el. De câte ori nu l-am făcut de zi întâi april să alerge după cai verzi pe pereţi, spunându-i minciuni care umblau în picioare; de câte ori el, marele cunoscător de tutunuri, după cum se lăuda, n-a fumat tutun de un franc ocaua, în loc de tutun „Bectemis“, fără să aibă habar, deşi vedea pe toţi în jurul lui ţinându-şi coastele de râs. Era, cum aş zice, şiret la chip, dar la suflet de bună-credinţă. Apoi avea o căutătură şi un umblet de ştrengar şi nişte mustăţi totdeauna bine răsucite, de-ai fi crezut că-i topenie de bietele femei. Nimeni ca dânsul nu era în stare să spuie care este chemarea unui bărbat; cum adică un bărbat trebuie să ştie juca o carte, bate o bilă, suge un pahar şi ademeni o femeie. Despre

celelalte, nu-i vorbă, era el meşter să înveţe şi pe alţii, dar cât priveşte femeile trebuie să mărturisesc că dacă ele ar fi rămas numai în nădejdea lui, ar fi dus sărmanele mult şi bine dorul ademenitului, căci, el, bărbatul, în toată viaţa, n-a ademenit decât o singură femeie, aceea pe care a luat-o de soţie şi încă şi aceea cam fără ştirea lui, îndemnat şi stărostit de alţii. De altfel, om de spirit, şăgalnic, putină de anecdote şi de poveşti. Umplea casa de veselie unde intra el. Însă de toate aceste însuşiri nu se folosea faţă cu femeile. Între dânsele i se schimba cu totul firea; se zăpăcea, se prostea ca cel mai nemernic copil; şi de aceea, nesimţindu-se destoinic să le ţie piept, căuta mai bucuros societatea bărbaţilor unde apoi las' pe dânsul, se dădea de cel mai straşnic răpuitor de femei.

Osebit de aceste mici nepotriviri între feliul cum era şi feliul cum se arăta, mai avea şi alte cusururi; era leneş ca un împărat, mâncău ca un vlădică, risipitor şi zgârcit totodată, sau, cu alte cuvinte, ieftin la făină şi scump la tărâţe, după cum zice proverbul. Aşa, ca să vorbesc în treacăt de aceste cusururi, voi zice că nu era leneş de acei care şed numai pe canapele şi cască toată ziua. Nu! Era vioi, îi plăcea să umble şi să se primble, însă numai de petrecere, fără treabă şi fără datorii. Duşmanul lui cel mai mare era condeiul şi adormitorul cel mai sigur, cetitul. Astfel nici a putut să stea mult timp în slujbele ce a ocupat rânduri, rânduri, şi, fiindcă după toate căutările, n-a putut să găsească o slujbă în care să nu fi fost silit a scrie şi a ceti, de aceea la urmă a şi renunţat la cariera de lefegiu, mărginindu-se numai în modestul venit ce-i rămăsese de la părinţi.

Într-un rând Leuştean căzu amorezat, dar amorezat lulea, cea dintâi şi cea din urmă dată în viaţa lui. Nici el singur nu putea să-şi dea seama cum s-a întâmplat aceasta, căci, precum spusei, n-avea obicei să se încurce în calea femeilor. Dar se vede că i-a fost sortit să-şi tragă şi el păcatul. Chinurile amorului însă, dacă-i tăiaseră cheful şi liniştea, nu-i tăiaseră

şi pofta mâncării. Înghiţea ca şi mai ‘nainte aceleaşi porţii de biftecuri, cu singura deosebire că între un biftec isprăvit şi altul început scotea câte un oftat din adâncul plămânilor, mijloc prin care îşi uşura năduful.

— Agă dragă!... pentru un amorezat mănânci parcă prea mult, băgam de seamă eu.

— Aş!... Atâta mi-a mai rămas şi mie! răspundea el pe un ton liric, să te rupă la inimă. Se zbătea nenorocitul în ghearele amorului ca pasărea în gura şarpelui, când într-una din zile veni la mine prăpădit, cu faţa de-un cot.

— Ce ai, iubitule? îl întrebai îngrijat.

— Sunt nenorocit! Iubesc!... Te rog, nu mă lăsa!... Vino cu mine!... voi să mă primblu puţin, să mă răsuflu.

— Bucuros, frate!... Mai e vorbă!...

Amândoi ieşirăm pe stradă.

El opri o birjă, mă pofti din a dreapta ca pe un musafir şi porunci vizitiului să iasă peste barieră la câmp. Era tocmai vreme de primăvară, când toate-s pornite spre dragoste. Dar, lucru deşănţat!... Iarba spornică care surâdea ochilor, ciocârliile care te asurzeau, soarele cel dulce care-ţi dădea viaţă la inimă, în loc să-l mângăie, îl întărâtau şi mai tare. Se credea singur, nefericit, în mijlocul naturii fericite.

— Nu mai pot!... îmi zise el desperat. Haide la tatăl tău să-i spun tot. El e om de sfat, ştie multe, a văzut multe şi m-a învăţa ce să fac.

— Haide, răspunsei eu. Întoarce, birjar!...

Birjarul întoarse şi trăsura se opri dinaintea casei noastre.

Dar când să sun clopoţelul de la uşă, mă uitai la el şi, ce să văd?... Plângea sărmanul, de-i sărea pieptul, plângea în glas mare, cu toate suspinurile şi strâmbăturile unui plâns copilăresc, încât muscalul de pe capră, spăriet, mă întrebă dacă nu cumva „cacanaş e bolnav?“ Nu ştiu de ce, dar suferinţele sufleteşti ale lui Agatocle Leuştean nu inspirau compătimire prietenilor lui. Mic cum era, pântecos, mâncău, cu aerul lui cabazlicar, îţi venea parcă să crezi că e vreo şiretenie la

mijloc. De astă dată însă Leuştean nu se prefăcea, suferea de-a binelea, iar eu, văzându-l în aşa hal, îi zisei:

— Nu-i chip să intrăm în starea asta. O să ne râdă sluga care ne va deschide uşa.

— Ai dreptate. Du-mă, te rog, acasă.

Acasă el se coborî repede din trăsură, îmi strânse mâna cu căldură, mulţămindu-mi că l-am întovărăşit, şi-mi lăsă trăsura pe spate cu două ore de plată. Aşadar, cu tot amorul şi necazul lui, el n-a uitat că e mai bine să plătească altul birja decât dânsul. Am surâs în mine recunoscând în acest act de zgârcenie pe vecinul meu amic Leuştean, aşa cum era, adică zgârcit la mărunţişuri şi darnic la sume mari. Să-l fi picat cu lumânarea, n-ar fi scos de bunăvoie un leu din buzunar; însă pe un lanţ de ceasornic care să-i împodobească pântecele dădea bucuros sute de lei, şi nu o dată l-am văzut la chefuri umplând cobza lăutarului cu irmilici. Ei... aşa era. Încă o nepotrivire în apucăturile lui.

Dar, zgârcit sau nu, la mâncăruri nu făcea economii. El, cel dintâi în oraş, ştia când sosesc stridiile sau icrele proaspete; el, cel dintâi, mânca trufandale, şi la masa lui nu lipseau niciodată doi, trei prieteni.

Ş-apoi, să fi văzut ce vesel era la masă, cum i se dezlega limba după un pahar de Cotnar. Avea un talent nespus de a imita pe unii şi pe alţii, mai ales pe un camarad al nostru din vremea acea, Gavril Bărgăoanu, cam prostatic din fire şi care vorbea lătăreţ. Îi ziceam prin prescurtate Gavril Bărgă. Luasem, noi băieţii, pe atunci năravul prescurtărilor.

— Mă Bărgă!... striga Leuştean c-un glas prefăcut care stârnea râsul tuturor. Tocmit-ai la meşină pe mehalnicul de la Mavrocordat? Ad topo... mă Bărgă! Cucea-n binză, măliga-i rupi chelea!...

Şi alte câte acestea de nu mai rămânea inima de râs.

Am uitat să spun că tatăl meu, aflând despre focul dragostei ce ardea pe bietul Leuştean, şi ştiindu-l bicisnic cu femeile, se duse la părinţii domnişoarei cu pricina, şi aduse lucrurile aşa, că într-o duminică Aga Leuştean se pomeni, fără vina lui,

cu covrigul de mire pe cap. Ce bine-i şedea! Şapte ani a gustat din traiul căsătoriei, în care timp ca un vrednic bărbat, stăpân în casa lui, a fost necontenit sub papuc. Petrecerile, cărţile, mesele se mai rărise puţin, dar după şapte ani Dumnezeu strângând la sine pe scumpa lui soţie, el de atunci ca mai ba să-şi puie cap sănătos sub *Evanghelie*. Rămas liber şi nerăspunzător cătră nimeni, el luă iarăşi de coadă petrecerile, cărţile şi mesele.

„U... iu... iu ş-aş bea rapciu, ş-aş mânca pcită de grâu!...“ era cântecul lui obicinuit când se greşea c-un pahar mai mult. Totuşi suflet bun şi neuitător cum era, nu scăpa nici o ocazie în mijlocul petrecerilor chiar, să nu zică un cuvânt despre răposata lui soţie care, bună femeie fusese, sărmana, cuvânt totdeauna întovărăşit de-un oftat şi de-un gât de vin.

Viaţa de toate zilele era împărţită cam astfel: Mai întâi în douăzeci şi patru de ore trebuia să doarmă zece ore pline, îmbrăcat într-o cămaşă de pânză de casă, lungă până la călcâie, cu dungi roşii la guler şi la mâneci. De se-ntâmpla vreodată să nu-şi împlinească somnul, era a doua zi mahmur. De lene să nu se îmbrace, îşi primea musafirii dimineaţa de multe ori în cămaşa cea de noapte, făcea feliurite ghiduşii astfel dezbrăcat, cânta prin casă cu o perină la braţe în chip de cobză, imitând pe Barbu Lăutarul, pentru al cărui cântec avea o deosebită slăbiciune, şi astfel trecea timpul într-un râs şi chef până la ora dejunului.

Dejunul era totdeauna zdravăn şi bine stropit. După dejun, mergea regulat la cafenea, locul de întâlnire al tuturor dulandragiilor, unde juca, pe un biliard cu buzunări, vechea partidă rusească, meşteşugărind la sotnici şi la clapştosuri de se minunau marcherii, şi toate aceste întreţesute cu fel de fel de glume potrivite cu locul, cu jocul şi cu societatea.

Venea apoi masa, şi mai zdravănă şi mai bine stropită iară după-masă, abia putându-se mişca, trăgea câte un talon bun de somn, după care venea negreşit rândul altor câteva taloane de preferans.

Avea trei prieteni cu care făcea de obicei partida de preferans, şi, să ferească Dumnezeu să-l fi dat vreunul de sminteală sara la ora hotărâtă, sau, odată întruniţi, să nu se fi jucat pe noapte *după regula lui Melhisedec,* cum zicea el, că se făcea foc. Greşeală nu se încăpea la joc; de altfel, vinovatul era pus în rândul mazetelor şi cârâiturile curgeau gârlă în capul lui.

Ca să pot da însă figura lui Leuştean în toată a ei originalitate, nu trebuie să trec cu vederea unul din cusururile sale de căpetenie, şi anume, frica. Se temea de toate celea, mai cu samă de hoţi, de foc şi de bivoliţe.

La drum era o pedeapsă de mers cu dânsul. Vai de capul vizitiului care-i mâna caii. Chinurile lui nu erau proaste. „Lasă mai încet; mână mai tare! fă mai la dreapta! fă mai la stânga! ia sama, nu răpezi!“ toate acestea curgeau într-un şir neîntrerupt. Apoi în fiecare tufă i se năzărea câte un hoţ la pândă, şi se muncea şi se văicărea, sărmanul, de credeai că o să-l apuce ceva. Arme nu purta niciodată cu sine, căci nu era om să se puie de pricină. Se zice chiar, dar acest fapt el l-a tăgăduit totdeauna cu tărie, că frica de hoţi i se trăgea de la o întâlnire ce a avut noaptea în pădure cu un negustor de pungi. Pe atunci purta de toată întâmplarea un pistol cu două ţevi. Când hoţul îi opri trăsura în drum, el deodată puse mâna pe pistol să se apere, dar, zărind la lumina lunii ochii fioroşi şi mustăţile ţapoşe ale haiducului, îşi simţi balamalele slăbind şi pistolul îi căzu din mâini.

— Ce este aceasta? întrebă haiducul arătând arma.

— Să iertaţi, domnule căpitan, ia... un pistol...

— Şi pentru ce l-ai luat, mă rog?

— Apoi de... ia aşa?

— Cum aşa?...

— De o întâmplare, să nu bănuiţi.

— Mai întâmplare decât asta, ce vrei?

— Apoi cum îi socoti şi măria-ta, jupâne căpitane, că eu unul nu mai zic nimic.

Leuştean nu vorbea, ci bâlbâia, de tare ce-i clănţăneau măselele în gură.

Văzându-l aşa om pe sine, haiducul prinse să râdă, îl cinsti cu o palmă bine aşternută peste obraz, pentru ca altă dată să nu mai poarte degeaba pistoale la drum, şi, după ce-i luă arma şi punga, îşi căută de treabă, lăsând pe bietul Leuştean mai mult mort decât viu.

Ce e drept, dacă întâmplarea a fost adevărată, putem zice că Leuştean a scăpat ieftin, pentru că alţii au păţit-o mai rău decât dânsul. Sigur însă este că el de un timp n-a mai umblat noaptea pe drum, nici a purtat arme cu el.

Grija focului de asemenea îl stăpânea întru atâta, că la casele lui hornurile se stricau de prea mult şters. Într-o noapte, după o partidă întârziată de preferans, ademenit de un muşchi la frigare ce i-am oferit, s-a învoit să doarmă la mine acasă, lucru ce i s-a întâmplat de mai multe ori. A doua zi, până a nu se îmbrăca, pe când făcea ghiduşii prin odaie cântând ca Barbu Lăutarul:

Strângeţi, leleo, buzele
Leliţo, leliţo, fa!
Că le pişcă muştele,
Leliţo, leliţo, fa!
Şi se văd fasolele
Leliţo, leliţo, fa!

deodată se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor şi apucând pe hudiţa ce duce la casa lui. Într-o clipă Leuştean şi-a ieşit din minte şi n-a mai ştiut ce face. Rătăcit, cu ochii holbaţi, cu faţa descompusă, alerga şi răscolea toate prin odaie, voia să se îmbrace mai răpede şi le nimerea toate pe dos; îşi vâra picioarele prin mânecile surtucului şi mâinile prin cracii pantalonilor, până ce, în sfârşit, pierzând speranţa de a se mai putea îmbrăca, aruncă surtucul, pantalonii şi cizmele în toate părţile şi căzu gâfâind pe un scaun.

— Nu mă duc de-aici!... strigă el ca un om ce vrea să-şi facă sie însuşi în ciudă. Lasă să ardă!... Dracul să le ia de case!...

A fost un adevărat teatru această comică scenă de zăpăceală a lui Leuştean. Merita să plăteşti ca să-l vezi.

Altă dată pe la cinci oare dimineaţa auzii bătând cu furie la ferestrele mele.

— Cine-i acolo?

— Eu.

— Care eu?

— Aga.

— Care Aga?

— Agatocle.

— Nenorocitule, ce-ai păţit, îi zisei eu deschizându-i uşa.

— Închipuieşte-ţi, frate, răspunse el, aruncându-se pe o canapea; de douăzeci de ani, abia astăzi pentru întâia dată văzui şi eu răsăritul soarelui, însă, ce-i drept, fără voia mea.

— Cum aşa?

— Ştii că am ieşit aseară pe la unul după miezul nopţii de la partidă. Ei bine!... Plec acasă şi, când intru în hudiţa ce duce la mine, ce să văd?... O cogemite bivoliţă care sta culcată în mijlocul drumului, mestecând din fălci. Nu era chip de trecut pe alăturea. Sufla aşa de tare şi rotea nişte ochi aşa de sluţi, încât numai nu-mi zicea: „Hait!... Cară-te de-aici, că te iau în coarne!“ Ce să fac? Mă întorc îndărăt, înconjur o jumătate de oară, şi, când ajung la cealaltă hudiţă care de asemeni duce la mine pe partea opusă, iată o altă bivoliţă tot atât de fioroasă, tot atât de slută care păştea iarbă din şanţ. O adevărată pacoste!... Parc-anume se pusese, matahalele, să-mi ţie calea. Mă întorc iarăşi la hudiţa dintâi, bivoliţa tot acolo; se aşternuse pe odihnă ca la dânsa acasă. Mă duc înapoi la a doua hudiţă, dau peste a doua bivoliţă care se aşternuse şi ea pe mâncare. Şi aşa din hudiţă-n hudiţă, din bivoliţă-n bivoliţă, iată-mă până la ceasul acesta în picioare, fără să fi putut intra acasă. Uf!... sunt rupt de osteneală. Da’ am văzut răsăritul încaltea.

— Bicisnicule!... îi zisei eu, abia stăpânindu-mi râsul. Să te facă nişte păcătoase de bivoliţe să nu dormi toată noaptea, asta-i bună de scris!...

— Ei! ce vrei! Numai o viaţă are omul şi trebuie să şi-o cruţe.

Într-adevăr viaţa şi-o cruţa, dar pântecele nu, căci din ce în ce îl îndopa mai mult cu mâncăruri şi băuturi. În zadar îi ziceam:

— Leuştene, ia sama, odată ai să pocneşti ca o bute rău cercuită.

— Aş!... Asta-i viaţa omului... Pentru ce trăieşte omul, dacă nu pentru pântece?

Treceau zilele, lunile şi anii, fără ca el să-şi schimbe firea, fără ca el să-şi schimbe traiul. Însurise pe cap, şi pântecele lui căpătase o rotunjime sub care parcă-i dispăreau picioarele. Dar cu cât i se înmulţeau anii vieţii, cu atât i se împuţinau mijloacele de trai. Pe nesimţite, el mâncase în fiecare an, pe lângă venituri, şi câte o părticică din capital, aşa că sărăcia da acum năvală la uşa lui. Da' unde îşi bătea el capul cu asemenea nimicuri? Lipsa, şi mai ales la bătrâneţe, de care unii oameni slabi de înger se tem aşa de tare, lui nu-i îngreuia inima, nici tulbura somnul; numai căsuţa lui cea albă, cochetă şi veselă ca şi dânsul, îşi posomorâse de la un timp faţa, căci pe pereţii ei, de mult timp neîmprospătaţi, se vedeau cărămizile goale şi dungi vinete de ploi, ca nişte lungi şiroaie de lacrimi.

Într-o sară, îmi aduc aminte, Leuştean îşi invită partizanii de preferans cu următoarea circulară:

Cine-i protos?... Vasilică;
Eu cumpăr la sans-atu;
Iorgu face şapte-n pică,
Am s-ajut, haide şi tu.
Dar mă rog să dai închis,
C-am să mi-l trântesc o platcă,
Să se mire şi prin vis
Preferans cu cine joacă.

Parcă-l văd şi acuma cu ce luare-aminte pregătea el masa de cărţi, cum ascuţea crida, aşeza scaunele, făcea mucul la lumânări, aşa ca toate să fie în regulă şi cu simetrie, iar

în cursul acestei grave îndeletniciri el şuiera între dinţi vecinicul cântec: *„U... iu... iu... ş-aş bea rapciu, ş-aş mânca pcită de grâu!“*

Între partizanii lui mă număram şi eu. În sara aceea a fost mai cu chef decât totdeauna. „Bonsoir, musu Vasilică!... Cu plecăciune, cucoane Neculai!... Sărut mâinile, cucoane Iorgule!...“ zise el tovarăşilor săi în momentul de-a împărţi cărţile; iar aceste cuvinte, rostite cu aerul şi întonaţia ce ştia el să le-o dea, căpătau un deosebit parfum de veselie. Deşi norocul nu prea legase frăţie cu dânsul, totuşi era destul să puie o platcă cât de mică pe protivnicul său, ca să facă un haz nespus şi să-şi uite paguba. Tot vocabularul obicinuit al cartoforilor, porecle şi născociri de cuvinte caraghioase, glume inventate anume pentru jocul de cărţi, necunoscute altor oameni, au fost de astă dată cu prisosinţă puse în circulaţie la masa verde. Numai dulceţurile şi cafeaua neagră veneau din timp în timp să întrerupă puhoiul necurmat al glumelor.

Dar nu bine mântuiserăm preferansul şi deodată se deschiseră uşile odăii de alăturea unde ni se înfăţişă fumegând pe o masă, între două mari candelabre, un purcel fript, rumăn, cu un morcov în gură, înconjurat de mezeliciuri şi de un stol de butelci pline cu vinul cel mai chihlimbariu. A fost surprinderea ce ne pregătise Leuştean. Se înţelege că nu ne-am dat în lături de a face cinste mesei, ba chiar pot a zice că ne-am aşternut pe mâncare ca nişte oameni care ştiu să preţuiască un purcel în asemenea împrejurări, dar dacă noi eram la înălţimea datoriei, apoi Leuştean era cu mult mai presus. Parc-atunci scăpase din postul mare.

— Măi Aga! nu fi aşa lacom, că-i pocni ca o bute rău cercuită, îi repetam noi aceeaşi glumă.

— Am cinste să vă spun că sunteţi nişte mişei, ne răspundea el. Nu văd eu, parcă, cum mă trageţi pe sfoară cu băutul. Eu dau pe gât totdeauna paharul plin, şi voi abia de vă muiaţi buzele în sângele Domnului. Parcă n-ar fi vorba de sănătăţile voastre. Dar nu-i nimic. Tot aşa să dea Dumnezeu să fiu înşelat

în viaţa mea. Cât despre mine, dac-oi muri, halal să-mi fie!... Încaltea oi muri sătul. Să-mi vie Ghioc, aicea, strigă el, lovind cu pumnul în masă.

Ghioc, care era după uşă şi pândea semnul chemării, numaidecât se înfăţişă în antereul lui de citarea, cu scripca aşezată la gât.

— Să trăiţi, cuconaşilor, zise el închinându-se adânc, când v-a fi mai rău, tot aşa să vă fie!...

Apoi cu mult ifos şi cu multe mişcări din mâini şi din cap începu să cânte *Marşul lui Napoleon:*

Napoleon Bunăparte.
Stând în pământ de departe,
Pe marea Apusului
În prijma Parisului...

Voia ţiganul să se arăte ca adică e procopsit, ştie cântece străine.

— Ce umbli cu de-alde astea, faraoane! striga Leuştean furios. Ai înnebunit, ori vrei să te miruiesc în numele Tatălui. Cântă-mi un cântec creştinesc că doar s-or dezgheţa boierii. Nu-i vezi cum stau, parcă şi-au îngropat rubedeniile.

— Apoi care cântec porunciţi, sărut tălpile? întrebă Ghioc îndoindu-se din şale.

— Ce, nu te pricepi, coţofană! Te-ai prostit, se vede!... Adă scripca-ncoace!

Atunci Leuştean, care învăţase în copilărie să cam tragă din arcuş, înhăţă scripca din mâna lăutarului, cercă strunele la ureche, tuşi, îşi drese glasul, făcu câteva flori din arcuş şi o intoarse pe cântecul lui *Barbu Lăutarul*, în care se simţea mai meşter:

Eu sunt Barbu Lăutarul.
Starostele şi cobzarul.
Ce-am cântat pe la domnii
Şi la mândre cununii!...

Apoi mai departe:

Eu îngheţ cântând la poartă
Şi tu dormi dormire-ai moartă...

De ce cânta, de ce se înflăcăra mai tare. Poate că unde o cam luase de coadă, sau, cine ştie, poate că tocmai atunci îl lovise un alean la inimă, vreo amintire din trecut, căci arcuşul lui luneca aşa de bine pe coarde, şi glasul lui răsuna aşa de viu, încât ai fi zis că-i aievea Barbu Lăutarul căre-şi cânta cântecul. Dar când zise:

Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc...,

atunci se simţi tremurând în glasul lui o notă melancolică, şi, lucru nemaipomenit, o picătură de lacrimă îi străluci sub gene. Nu mai era veselul şi nepăsătorul Leuştean cel din toate zilele, peste care nevoile lunecau ca untdelemnul.

Însăşi faţa i se schimbase sub puternica înrâurire a cântecului; apoi, întărâtat la culme, aruncă scripca jos şi o călcă în picioare.

— Aşa ţi se cade, uscătură netrebnică, care ştii numai să plângi, şi nu ştii că plânsul e mai amar pentru cine a râs toată viaţa! Aşa am să pier şi eu ca un cântec bătrânesc. Dar, încaltea, halal să-mi fie! adause el luând cu o mână un pahar de vin pe care-l sorbi de duşcă şi cu cealaltă aruncându-şi punga din buzunar în obrazul lui Ghioc.

— Na, porumbacule, pentru putregaiul tău de durăitoare!

Cine ştie dacă-i mai rămăsese ceva pe a doua zi de cheltuială; dar Leuştean, cel ieftin la făină şi scump la tărâţe, nu era om să-şi cântărească dărnicia în asemenea momente.

— Nu pricepeţi voi, urmă el înghiţind un al doilea pahar, că fleacul ist de lume nu plăteşte o ceapă degerată... Atât e

a omului; un pic de voie bună în inimă, că celelalte toate sunt nimicuri.

O zicea aceasta cam în silă, tocmai în momentul când îi lipsea voia bună.

— Prin urmare, sus cu paharul, fraţilor!...

Eu, văzând că iţele se-ncurcă şi că, înduioşat cum era, el avea de gând să o ţie drug înainte, mi-am furat căciula, m-am strecurat nebăgat în samă pe uşă, şi m-am dus ca un om cuminte acasă, lăsându-l cufundat în cugetări adânci asupra nemerniciilor lumeşti.

Acasă m-am dezbrăcat iute şi m-am pus în aşternut. Am adormit însă cu greu, fiind însumi nervos; când iată că, în mijlocul unui somn de plumb, mă simt scuturat de o mână rece, deschid ochii spăriet, şi ce să văd?... Pe Leuştean stând la căpătăiul meu, în picioare, palid şi cu părul vâlvoi. Mi s-a părut deodată că nu-i el, ci umbra lui.

— Ce este? zisei eu cuprins de fiori.

— Ce să fie? Ia m-aţi lăsat singur acasă ca pe un netrebnic, şi acum alerg să vă adun iară.

— Ai pierdut minţile, Leuştene? La vremea asta?

— De ce nu? Pentru chef trebuie să fie vreme totdeauna. Pentru necaz e bine să nu fie. Haide scoală, leneşule!... Trimite după Ghioc... S-o luăm din capăt.

Îl priveam lung şi nu pricepeam. Mi se părea că glasul lui răsună ciudat.

— Uite, adause el, nu pot dormi; îmi trebuie lume, joc, cântec, veselie. Să ridicăm tot târgul în picioare. Am ce am: nu mi-e inima la loc. Aş vrea să mai gust din cel Cotnar; să mai aud cântând pe gâtul scripcei... Aş vrea!... ştiu eu ce-aş mai vrea!...

Zicând aceste cuvinte, el se primbla cu paşi iuţi şi neregulaţi prin odaie; dar deodată se opri în loc; îşi întinse amândouă braţele în aer ca un om ce simte că-i fuge pământul de sub picioare, se cumpăni un moment, apoi căzu grămadă jos.

Cu multă greutate putui să-l ridic şi să-l pun pe canapea. Răsuflarea lui era repede şi ochii păinjeniţi.

„Nu-i nimic! gândii în mine; l-a biruit osteneala şi Cotnarul“. Îl stropii cu apă rece pe obraz, ca să-l aduc în cunoştinţă; el atunci tresări, întoarse spre mine o privire rătăcită şi c-un glas străin, care parcă venea din adâncimile pământului, îmi zise:

Dragi boieri din lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc!...

Mă simţii mişcat în fundul inimii de acest glas, oarecum profetic, jumătate vesel, jumătate tânguitor, care-mi punea în lumină o viaţă întreagă de om, petrecută într-un cântec şi-o nepăsare; şi nu bine apucă a se stinge în liniştea odăii cea din urmă vibrare a versului de ziua bună, că împreună cu dânsa se stinse şi cea din urmă licărire de viaţă în pieptul lui Leuştean.

A murit sub ochii mei, într-un surâs rămas pecetluit pe buzele lui, ca un ultim semn al chemării ce avusese pe pământ de a răspândi în juru-i lumina veseliei.

. . . . . .

În urma lui parcă lipsea oraşului ceva; lipsea matca roiului; întemeietorul tuturor petrecerilor; lipsea omul la a cărui singură vedere te simţeai oarecum întinerit. Dacă, desigur, şi el ca fiecare îşi purta în drumul greu al vieţii sacul cu grijile în spinare, avea însă darul, când călca pragul unui prieten, să-şi lase sacul la uşă şi să intre cu inima uşoară şi cu faţa pururea senină... Ei, acest dar nu-l are orişicine.

Dumnezeu să-l odihnească pe ceea lume!

(*Convorbiri literare*, anul XX, nr. 2, 1 mai 1886)

Două zile la Slănic

Într-o odăiţă mică şi cam umedă de pe strada Popa Tatu din Bucureşti locuia Nae Peruzescu. Ferestrele odăii, întoarse spre miazănoapte, nu erau nici vara, nici iarna luminate de soare, şi faţada casei, de mult nereparată, avea un aer posomorât. Se vedea cât de colo că e cuib de sărăcie. Dar înlăuntru locuia un tânăr cu mare viitor. Nu împlinise încă treizeci de ani, şi Nae Peruzescu ajunsese arhivar la tribunalul de Ilfov. Născut la Târgovişte, oraşul de descălecătoare, care a scos la maidan cea mai fină prăsilă de oameni mari, el fusese rând pe rând ţiitor de registre la primăria din Caracal, preţăluitor la vama din Burdujeni şi perceptor la bariera Şorogari din Iaşi, o întreagă carieră făcută în scurt timp. Carte nu prea învăţase în copilărie şi nu ştia, zău, dacă din cele patru clase primare îi mai rămăsese altceva decât ştiinţa scrierii şi a citirii şi oarecare elemente de aritmetică. Însă pentru oameni ca el cartea nu-i bună decât doar pentru a le strica originalitatea talentului, căci era într-adevăr talentat. Nae Peruzescu. Scria romane, poezii şi piese de teatru, şi nu o dată numele lui a figurat cu cinste în coloanele ziarelor *Trâmbiţa literară* din Gorj şi *Zorile artelor* din Dorohoi.

Mai era şi băiat frumos, scos din cutie, cum s-ar zice.

Avea o faţă albă ca laptele, cu doi bujori rumeni pe umerii obrazului, încât de departe părea a fi sulemenit; iar peste albul cel bătăios la ochi cădea, ca contrast de culoare un păr negru de abanos căruia ştia să-i dea îndoiturile cele mai artistice. Cu un aşa chip, cum era Peruzescu să nu fie înamorat de persoana lui; să nu umble totdeauna îmbrăcat după moda cea din urmă, adică cu pantaloni scurţi şi cu

cizme ascuţite la vârf; să nu-şi curăţe unghiile cele trandafirii de trei ori în fiecare zi, mai ales că la degetele cele mici ale ambelor mâini îşi lăsase unghiile să crească mari, cea din stânga în amintirea unei modiste din Caracal, şi cea din dreapta în amintirea unei duduci din Târgul-Cucului din Iaşi.

Petrecuse el iarna cum petrecuse cu puţini tăciuni în vatră şi cu pântecele cam lipit de coaste; dar cum sosi vesela lună mai, îşi puse amanet hainele de iarnă, spre a-şi împrospăta garderoba de vară. Astfel dichisit, pieptănat întocmai ca un cap de ceară bun de expus la o vitrină de peruchier, el călca mândru pe trotuarele capitalei, având aerul a zice trecătorilor: „Ce nu vedeţi? eu sunt Nae Peruzescu!"; şi nu uita niciodată să-şi anine la butoniera surtucului un mic boboc de trandafir, care semăna de departe a decoraţie.

Începuse acum căldurile lui Cuptior, pe când lumea bucureşteană, însetată de aer răcoros, se pregăteşte de dus, unii pe la moşii, alţii pe la băi. Nae Peruzescu se primbla prin odăiţa lui din strada Popa Tatu gândindu-se şi el cam ce ar avea de făcut pe timpul vacanţelor. Din când în când se oprea dinaintea oglinzii petrecându-şi degetele prin părul cel bogat şi vorbea omului din oglindă cam astfel:

„ Peruzescule, eşti nostim! nu degeaba porţi nume de piatră scumpă... Poet şi romanţier!... cum şede omului mai bine... Ca mâine o s-ajungi ministru, parcă te văd; la Instrucţiune, nu-i aşa?... ca să-mi proteguieşti artele. Ş-atunci, he!... he... Ce roluri o să-mi joci!..."

În acel moment ochii lui căzură pe ziarul *Graiul Trotuşului* pe a cărui pagină de anunţuri, între caşcavalul de Penteleu şi stacoşii de Marea Neagră, citi următoarele rânduri scrise cu litere mari:

„Subsemnatul, cu toată stima aduc la cunoştinţa onorabilului public că am deschis o locantă de lux la băile Slănicului cu bucătărie franceză sau română, după gust. Vinaţuri

străine şi indigene cu preţuri moderate. Serviciu prompt şi regulat. *Table d'hôte* în fiecare zi sau prânz *à la carte,* după voinţă. La abonamentele cu luna se fac reduceri."

„Ce idee! zise Peruzescu, lovindu-se cu mâna peste frunte. La Slănic!... La Slănic!... La băi în ţara mea! Acolo-i dă mers. Un viitor om mare trebuie să-şi cunoască ţara. Ş-apoi, he! he! Acolo o să le-nvârtim!..."

Zis şi făcut. Bagajul nu era greu de alcătuit. Cât era pe dânsul, un paltonaş subţire pe deasupra şi o pălărie de paie pusă cam crăieşte pe-o ureche; apoi două rânduri de albituri într-o lădiţă de Braşov, şi iată tot. Pentru buzunar, cam puţin: una sută cincizeci lei, scontaţi deasupra salariului la un zaraf de la *Cuibu cu barză.* Dar, în sfârşit, un cetăţean român în ţara lui nu piere. Astfel, plin de chef şi de speranţă în viitor, pleacă în aceeaşi sară de la gara Târgovişţea spre Moldova.

A doua zi la opt oare dimineaţa trenul intră în gara de la Târgu-Ocna, şi Nae Peruzescu se coborî somnoros din clasa a III-a, unde voiajase tot timpul tăcut şi ghemuit într-un colţ, cu pălăria pe ochi, cu gulerul paltonaşului ridicat, păstrând cel mai strict incognito.

Îi trebuia acum o trăsură pentru Slănic. Trăsurile însă erau scumpe şi Peruzescu sta pe gânduri. Dar numai de noroc să nu se plângă omul. Pe când se târguia el cu birjarii că doar le-a mai rupe din preţ, iată că un domn gros şi roş la faţă îi puse mâna pe umăr;

— Mă rog de iertare! zise domnul cel gros c-un glas care parcă-i ieşea din fundul pântecelui. Nu te mai osteni să cauţi birjă. Am eu loc la mine în trăsură. Numai dinainte, dacă nu te superi, fiindcă dinapoi şedem noi doi, nevasta şi cu mine.

— Prea bine, răspunse Peruzescu, mulţămit de-a intra în tovărăşie; însă cu o condiţie, să-mi plătesc şi eu partea mea.

Aceste vorbe fură zise c-un fel de mândrie de om ce nu înţelege să i se facă concesii de bani.

— Da' ce-are a face! Nu se-ncape plată, adause omul pântecos, doar te poftim în trăsura noastră, nu-i aşa Luxiţo?

— Se-nţelege, răspunse Luxiţa, o femeie mică, uscată, istovită, încât părea a fi o scândură cu ochi.

— Ei vezi?... hai, sui şi nu mai face vorbă!

— Da' nu se poate.

— Da' mă rog.

În sfârşit, Peruzescu, neavând încotro, abia se prinse de la al doilea cuvânt, se sui în trăsură pe scăunaşul de dinainte, iar lădiţa de Braşov, cea cu două rânduri de albituri, o aşează în capră la picioarele vizitiului.

— Sunteţi prea buni, zise Peruzescu politicos, însă n-aş fi consimţit niciodată să vă supăr dacă aş fi avut cu mine mai mult bagaj decât lădiţa a mică. Celelalte lăzi vin pă urmă.

— Înţeleg. O să staţi pe semne mai multă vreme la feredeie.

— O lună, poate.

— V-o rânduit doftorii?

— Ba nu, dă petrecere. E plictis mare în Bucureşti, şi-n străinătate fusei anii trecuţi. Mi s-a făcut silă de străini. Anul acesta nu voi să-mi deşert punga la nemţi sau la franţuji. Să vedem cum o mai fi şi cu ai noştri?

— Aveţi mare dreptate. Sunteţi negustor?

— Nu, răspunse Peruzescu, c-un surâs protector.

— Proprietar, poate? Vă ocupaţi cu lucrul câmpului?

— Ai-da-de!... Unde mă ocup eu cu secături dă alea. Proprietar, da, cât pofteşti, însă moşiile nici le văd cu ochii. Îmi primesc numai regulat arenzile, fie viscol, ploaie sau secetă, căci cazurile fortuite nu mă privesc. A-şi căuta cineva dă moşie este a se pune sub atârnarea administraţiunii, şi eu, domnul meu, sunt dintre acei ce preţuiesc libertatea mai mult decât chiar moşiile.

Trăsura înainta mereu în trapul cailor. Trecuse acum podul Trotuşului care se cam legăna sub picioarele cailor şi intrase în drumul strâmt şi stâncos de pe valea Slănicului. Omul însă cel pântecos, curios ca toţi provincialii şi puţin discret, ţinea să-şi descoase tovarăşul din toate prohaburile;

— Dacă sunteţi dipotat ar hi ghine să mai hărţuiţi cârmuirea în privinţa podului de pe Trotuş. Vedeţi cum se clatină; trecem pe el cu zilele în mâini.

— Da' cine nu e deputat, nenişorule, în ziua dă azi?... Nu mai departe decât mai deunăzi, fiind un colegiu vacant la... dar puţin importă localitatea (Peruzescu nu voia să se încurce cu nume proprii), alegătorii în corpore s-a adresatără la mine să-mi încredinţeze mandatul dă reprezentant al naţiunii. Însuşi ministrul mi-a telegrafiat: „Iubite amice, nu refuza!" Aş!... „Ia, slăbiţi-mă, domnilor! răspunsei ministrului şi alegătorilor. Afacerile mele multiple mă împiedică deocamdată să mă ocup cu interesele statului", şi... scurt... am declinat onoarea, recomandându-le pă un văr al meu. Eu, onorabile, dacă vrei să ştii, am alte lucruri mari în vedere; am îmbrăţişat cariera literilor, a artelor frumoase; şi aceasta nu ca meserie, nu dă trebuinţă, fiindcă, de! slavă Domnului!... veniturile îmi prisosesc, ci fiindcă simţ acilea-n mine vocaţiune. Marele Eliade, ăl din faţa universităţii, a fost înaintemergătorul şi noi ăştialalţi suntem urmaşii lui!

Toate aceste fură aşternute dintr-o singură răsuflare şi cu aşa accent de convingere, încât tovarăşii lui, nişte bieţi oameni de la ţară, naivi cum i-a lăsat Dumnezeu, îl ascultau ca pe Sfântul Ioan Gură-de-aur şi, deşi nu prea înţelegeau cam ce fel de carieră e aceea a literelor, totuşi îşi închipuiau că însemnat om trebuie să fie tânărul cu care au făcut cunoştinţă, de vreme ce e amic cu ministrul şi a despreţuit mandatul de deputat.

— Da' poate nu staţi bine dinainte? îi zise Luxiţa sfioasă. Arghir! ia mai lasă şi pe boier să şadă la locul tău.

— Cum nu, boierule, poftiţi!... Da' mai încape vorbă!

— Şedeţi, mă rog, la locul d-voastră, n-am venit acilea să vă supăr.

— Da' nu-i supărare; dimpotrivă ne faceţi plăcere.

— Voi schimba la jumătate dă drum, dacă voiţi numaidecât, zise Peruzescu spre a nu le strica hatârul. Această

tocmeală îi venea şi mai bine la socoteală, fiindcă la intrarea în Slănic avea să-l vadă lumea în trăsură la locul de cinste.

De la o vreme convorbirea între ei nu s-a mai putut susţine cu şir, căci drumul se făcuse rău şi bolovănos şi la fiecare moment cucoana Luxiţa, mică şi slabă cum era, risca să fie aruncată ca o minge afară din trăsură.

La *Cerdac*, unde este jumătate de cale, trăsura se opri pentru câteva minute, în care timp Peruzescu se îndeletnici cu cetirea iscăliturilor şi a cugetărilor scrise de trecători pe stâlpi şi tavanul cerdacului. Două versuri anonime îl înveseliră cu deosebire:

Te iubesc şi te ador
Ca pe-un pui de curcă chior!

„Brava poezie!...“ gândi el. Atunci Peruzescu, ai cărui nervi artistici zbârnăiau numaidecât la cea mai mică impresiune din afară, se încercă să compuie şi el o cugetare oarecare şi în acelaşi timp să o subscrie, ca să rămâie la ştiinţa posterităţii cum că Nae Peruzescu a trecut odinioară pe acilea; însă tocmai când îşi frământa mai mult creierii să născocească ceva, următoarele versuri îi căzură sub ochi:

Cine subscrie
În orice loc
Trebuie să fie
Un dobitoc.

Aceste nenorocite versuri îi opriră *geniul de coadă, tocmai când zborul îşi încerca,* şi, nemaiputând alcătui nimic, renunţă la ideea de-a lăsa urme pe stâlpii cerdacului despre trecerea lui. Cu atât mai rău pentru posteritate!

De aci înainte Peruzescu stătu în locul lui Arghir lângă cucoana Luxiţa cu un ifos de adevărat stăpân al trăsurii, iar Arghir se aşeză pe scăunuşul cel strâmt din faţă, unde abia îi încăpea pântecele şi unde sălta sărmanul, de i se hurducau măruntaiele.

Nici valea cea minunată a râului Slănic, strânsă între două şiruri de munţi păduratici, nici stâncile cele fioroase care stăteau atârnate deasupra capetelor lor, nici sumedenia cea de copii care alergau desculţi înaintea trăsurii, cu buchete de viorele albastre ca şi ochii lor, urându-i de bună venire, nu mai făcea întipărire asupra bietului Arghir; voise omul să fie politicos în trăsura lui, şi-şi lua acum răsplata.

În sfârşit, iată-i ajunşi la Slănic! Sunase tocmai clopotul care vesteşte oara dejunului şi toţi oaspeţii îşi luaseră locurile lor în salonul de mâncare şi pe terasa ce înconjură din toate părţile restaurantul cel mare. O adunătură de vreo două sute şi mai bine de inşi; bărbaţi, femei, copii, oameni de toată mâna, de toate vârstele, din toate unghiurile ţării, în feliurite costume: de la postavul cel subţire occidental, până la şâiacul monăstâresc, de la mătasa de Lyon până la altiţa de la Rucăr, într-un cuvânt adunătura cea mai pestriţă, cea mai zgomotoasă şi mai pitorească care se poate vedea furnică în tot timpul sezonului de băi, câte de două ori pe zi, în acest restaurant de clasa întâia al Slănicului. Aici nimene nu-şi bate capul dacă supără sau nu pe vecinul său. Pe când unul mănâncă, cel de-alăturea fumează; unul scuipă pe podele, altul face să răsune sala de cea mai fantastică suflare de nas asemănată unui solo din trâmbiţă. Apoi feliurite convorbiri urmează în gura mare între oameni pe care şapte mese îi despart.

— Bine-ai venit, vere! Ce mai faci!

— Mulţumesc, foarte bine.

— Da' cucoana şi copiii?

— Asemine.

— De mult ai început cura?

— De alaltăieri.

— Ciudat, mie numărul 3 nu-mi face lucrare.

— Mie, din contra, prea multă.

Iar pe când aceştia se cercetează de starea sănătăţii, într-un colţ se aude o sfadă cu chelnerul de la te miri ce, care uneori se sfârşeşte cu palme. Apoi printre mese şi printre picioarele

oaspeţilor şi ale chelnerilor se joacă şi se hărăţesc feluriţi câini, de la cei mai mari până la cei mai mici: „Danois“, „Terre-Neuve“, prepelicari, levrete, ale căror ţipete, amestecate cu glasul oamenilor, cu clefăitul fălcilor, cu sunetul farfuriilor şi al cuţitelor, alcătuiesc un vuiet surd şi discordant, bun de stricat nervii cei mai solizi.

Şi, cu toate aceste, are haz de văzut o asemine lume unde domneşte cea mai completă lipsă de etichetă, unde se leagă prietenii între dorohoieni şi mehedinţeni, unde se încheagă logodne şi se urzesc despărţenii; roi de oameni iuţi, nesupuşi la legi şi reglemente, gata totdeauna de ceartă, dar buni de altfel, veseli şi cheltuitori. Aici doi oameni care nu se cunosc nu au trebuinţă de intervenirea unui al treilea ca să le înlesnească formalitatea prezentării. Ei se apropie unul de altul cu mâna la pălărie.

— D-voastră, boierule, sunteţi din Mizil, pe cât am aflat?

— Da, domnule.

— Vă rog să mă onoraţi cu numele?...

— Dinică Smochinescu. Da' d-voastră?

— Eu sunt din Mămorniţa... Gavril Ciomărtan.

Urmează o strângere de mână şi peste o oară amândoi sunt fraţi de cruce şi se bat peste burtă.

Ei, dar şi Slănicul are aşa-numita sa lume aristocrată, *son ligb-life,* unde întâlneşti figuri înţepate, nasuri în sus, colţuri de buze despreţuitoare, dar aceste sămandicoase persoane sau sunt osândite la cea mai desăvârşită singurătate, sau, dacă vor să moară de urât, sunt luate înainte de curentul cel mare egalitar, şi duse vrând-nevrând în diferite excursiuni, unde în auzul vioarelor a doi, trei lăutari care le cântă de inimă albastră şi în faţa atotstăpânitorului soare nu mai încape să facă deosebire între oameni.

Iată deci că tocmai în dricul mesei, pe când vuietul era mai asurzitor, tânărul Nae Peruzescu îşi făcu intrarea în salon. I-a trebuit oarecare timp pentru a se scutura de colb, a-şi aşeza un guler curat la cămaşă şi a-şi da părului îndoitura artistică

obicinuită. Un moment el se opri în uşă, aruncă lumii ce ospăta o ochire de sus, o ochire de om superior, sigur de întipărirea ce face, observă cam pe la mijlocul sălii un loc la o masă unde şedea un singur domn, şi cu paşi demni, aş putea zice măreţi, trecu prin un şir de alte mese, până ce ajunse la locul ce-şi alesese.

— Salutare! onorabile, zise Peruzescu domnului care ospăta.

Acesta îşi plecă puţin capul în semn de mulţămire, mornăind ceva neînţeles, dar care lăsa destul a se înţelege că nu era tocmai bucuros de tovărăşia noului-venit. Era un om ciudat acesta, un fel de mizantrop, singurul care se ţinea mai totdeauna răzleţ. Avea un cap, care nu era după calupul capetelor de duzină; un cap zborşit ca de arici, cu ochelari pe nas, prin geamurile cărora străluceau doi ochi vii, plini de ironie. În momentul când Peruzescu luă nepoftit loc la masa lui, el îşi dădu mai la o parte garafa cu Cotnar, nu de alta, dar ca să nu se facă greşeala de a se schimba gărăfile, precum se mai întâmplase. La o masă în dreapta lui Peruzescu şedea o întreagă familie din Brăila: bărbat, femeie, copii, guvernantă, guvernor, căţel şi purcel; iar la stânga, din întâmplare, erau tocmai tovarăşii lui de drum, Arghir şi Luxiţa. Aceştia, cum îl văzură, îl salutară respectuos.

— Ei, nenişorule, n-are haz, zise Peruzescu în glas mare, adresându-se omului cu ochelari. Unde s-a mai văzut aşa munţi dă spaimă, aşa stânci afurisite, care parcă-ţi cad în cap. M-apucă năduşelile când gândesc. Aia nu e civilizaţie. Îmi place mai bine marea. Ah! marea!... Ce nostimă e!

— Vă par munţii de spaimă? întrebă omul cu ochelari.

— Ba bine că nu!... măiculiţă... Dar ce e ăsta? arătă el înspre fereastră, prin geamurile căreia se vedea verzind vârful nalt al Pufului.

— Se vede că d-voastră nu cunoaşteţi Helveţia?

— Auzi, eu nu cunosc Helveţia? Da o cunosc, stimabile, din scoarţă-n scoarţă. Auzi, Helveţia?... Ce are de-a face?... Chelner, adă-mi mă rog carta dă bucate!

Un chip semitic, cu păr frizat, îmbrăcat în frac, se înfăţişă dinaintea lui Peruzescu.

— Poftiţi, domnule.

În acelaş timp la o a treia masă un transilvănean cu ceafa groasă şi roş la faţă de parcă te aşteptai să-i pocnească vinele de mult sânge, îşi compunea şi el dejunul.

— Ce mâncări aveţi? întrebă el pe chelner cu o voce lătăreaţă, împănată cu accent unguresc.

— Poftiţi carta!

— Nu ştiu eu de cartă; spune din gură!

— Avem *soupe brunoise.*

— Mâncă tu!

— *Cotelettes de veau, panées*.

— Mâncă tu!

— *Croquettes de volaille.*

— Mâncă tu!

— *Varză cu slanina.*

Ah! bun; ţipă-mi două porciuni!

Peruzescu, nevroind şi el să se lese mai jos, după ce ceti şi răsceti carta, începu să se certe cu chelnerul.

— Astea-s bucate, domnule? Poftim, n-are un creştin ce să mănânce. După ce ne vărsăm pungile acilea, apoi ne şi otrăviţi? O să telegrafiez astăzi să-mi vie bucătarul din Bucureşti şi o să vă denunţ prin ziare. Sunt dintre acei ce ştiu să ţie pana-n mână, neiculiţă. Auzitu-m-ai?

— Mă iertaţi, domnule! Bucatele nu sunt răle. La toată lumea am servit tot de aceste. În sfârşit, ce alegeţi?

— Ce să aleg? Parcă am ce alege? Adă-mi două, trei sardele dă putină şi o cafea neagră... turcească... înţelesu-m-ai? şi cu caimac.

— Prea bine! Ceva vin nu porunciţi?

— Nu, fiindcă am migrenă. Bună ţară, rea tocmeală, adause el, adresându-se omului cu ochelari. În ţara mea, cu bani în pungă şi să mori dă foame! Dar n-aibi grijă, o să le

dau eu dă furcă speculatorilor ăstora, cari ne sug averile; doar nu mi-a tors mama pă limbă.

— Ciudat! răspunse omul cu ochelari. Tocmai astăzi am mâncat mai bine decât altă dată.

— *De gustibus non... non...* zise Peruzescu voind să facă erudiţiune; nu nimerea însă sfârşitul proverbului.

— *Non distupandibus...* urmă necunoscutul, ai cărui ochi sticleau râzători în dosul ochelarilor.

— Tocmai, *non distupandibus,* precum zise latinul, repetă Peruzescu de bună-credinţă. Auzise şi el într-o sară, la Raşca, pe un oarecine spuind acest proverb şi voia acum să-l utilizeze. Vorbeam adineaorea de Helveţia, adause el. Ei, nenişorule, nu-i aşa. Dacă o stâncă dă alea teribile îţi cade-n cap, cum rămâne? Dacă te răstorni într-o prăpastie dă alea apilpisite, ce faci? Apoi, foarte mulţumesc dă petrecere!

— Dac-ai cunoaşte Şviţera, n-ai vorbi aşa. Acolo-s munţii mult mai fioroşi.

— Na! alta nouă! Acum Şviţera! Poftim! Apoi una-i Şviţera, alta-i Helveţia, şi alta-i România. Ce are de-a face, mă rog, popa, preuteasa şi cu fata popei?

— Salutare domnule, zise omul cu ochelari, înăduşind în pieptu-i un hohot de râs, ce era gata să zbucnească.

Apoi ridicându-se de la masă, îi întoarse spetele.

Rămas singur, Peruzescu, nemaiavând cui să taie la piroane, strigă:

— Chelner, socoteala!

Chelnerul îi prezentă nota care se urca la cifra colosală de 70 de bani, adică 50 bani sardelele de putină şi 20 bani cafeaua. Atunci Peruzescu scoase din portofoliul său un bilet de bancă de o sută de lei şi, cu un aer de milionar, îl întinse chelnerului.

— Na, schimbă! Dracul să-i ieie dă bani! Dă când s-a născocit peticăria aia murdară, îmi pare că n-am nimic în pungă. Altăceva era mai nainte când băgam mâna-n buzunar şi scoteam un pumn dă napoleoni. Zic şi eu aveai pă ce-ţi pune ochiul.

Toate aceste fură rostite tare, ca să-l audă lumea.

Arghir, care-l asculta, se plecă la urechea femeii lui şi-i zise:

— Auzi?... Auzi?... Luxiţo! aista-i pesemne de cei ce-şi aprinde ţigara cu bancnote!

— Săracan de mine!... nu vorbi aşa de tare. Cine ştie ce magnat a fi, şi ne-om găsi beleaua.

— Să hie sănătos, că mie nu-mi place nici de frică. Prea-i cu nasu-n sus. Nu-şi încape-n chele de fudulie.

Atunci un mare vuiet de scaune şi tropot de picioare se făcură în sală; lumea se sculă de la masă şi porni spre uşă. Peruzescu de asemene plecă de la locul lui, după ce băgă pe furiş în buzunar o bună bucată de pâine, iar în grămădeala de la uşă se opri cu o doamnă tânără, îmbrăcată în haine ţărăneşti, care avea un păr aşa de lung pe spate şi nişte ochi aşa de aprinşi, încât Peruzescu fără voie pocni cu limba în ceriul gurii zicând în sineşi:

„Auileo, măiculiţă! ce mă mai făcuşi?“

Nici una, nici două, se puse pe urmărit frumoasa ţărăncuţă, care, simţind se vede primejdia, iute ca o căprioară zbură spre otelul cel mare, sui scările şi se închise în odaie. Peruzescu ceti pe uşa odăii: no. 45, stătu un moment pe gânduri, făcându-şi socoteala ce puţin lucru îl despărţea de fericire, apoi îşi luă inima-n dinţi şi intră şi el în odaia lui, spre a mai da un ochi la oglindă. N-apucă însă bine să-şi mai cureţe unghiile şi să-şi mai îndrepte părul, că numai ce auzi o bătaie la uşă. Inima-i sări din loc. Nu ştiu de ce, dar îşi închipui că trebuie să fie frumoasa doamnă de la 45.

— Intră! strigă el din răsputeri.

O doamnă intră într-adevăr, însă nu era nici frumoasă, nici îmbrăcată ţărăneşte, nici acea de la 45. Era o slujnică de la otel, ciupită de vărsat, cu ochii ca de oaie, încălţată cu nişte papuci de talpă care clămpăneau în picioarele ei şi cu o pestelcă murdară dinainte aninată peste o rochie de cit spălăcită.

— Ce pofteşti, puică? o întrebă Peruzescu, căzut din speranţele sale.

— Mă iertaţi, cuconaşule, dar am venit să vă întreb dacă o să staţi mai mult de trei zile în Slănic?

— Şi ce treabă ai?... Nu cumva matale o să-mi hotărăşti cât să stau acilea?

— Nu vă supăraţi, mă rog, dar dacă o să şedeţi mai mult de trei zile, trebuie să plătiţi taxa muzicei.

— Taxa muzicei! Eu!... Ce spui, frumuşico. Auzi, în ţara mea taxe, şi încă taxe nevotate dă camere! La alţii cu dealdă alea, porumbiţo, nu la subscrisul!

— Eu nu sunt vinovată dacă mă trimite stăpânul. Toţi musafirii plătesc. Iaca chiar acuma am ieşit de la no. 45 unde mi-o plătit taxa (arată banii).

— Ce spui, sufleţele, no. 45!... strigă Peruzescu sărind în sus parcă l-ar fi lovit cu lanţeta în inimă. Cine şede acolo?

— Cucoana *Viorica Angheleanu,* o văduvă din Ploieşti.

— Văduvă! Lasă-mă că mor!... Auzi, *Viorica,* nume dă floare, *Angheleanu,* nume dă înger!... Ei, m-apucă istiricale!

— Da' numele d-voastre, să nu bănuiţi?

— Numele meu?... Ce-ţi trebuie?

— Să-l scrim la condica unde scrim pe toţi. Am adus pentru asta o hârtie tipărită cu rubrici ca să faceţi însemnările.

— Şi cum, adică tu nu ştii cum mă cheamă?

— Da' de unde, Doamne iartă-mă, să ştiu?

— Ce gâscuţă dă femeie mai eşti! cine nu cunoaşte numele meu?

— Dă' cuconaşule, gâscuţă, cum m-o fi făcut Dumnezeu!

— Învăţat-ai a scrie şi a ceti?

— Oleacă.

— Citeşti gazete?

— Câteodată, când isprăvesc lucrul.

— Dacă citeşti gazete, mă prind că o să-mi ghiceşti numele. Scrie şi eu ţi-oi dicta.

Slujnica scoase din buzunar un mic condei de plumb şi hârtia cea cu rubrici.

— Scrie: Nae Per...

— Nae Per...

— Tot nu ştii?

— Să-mi tai capul că nu ştiu.

— Per... u... ze...

— Ah! Acuma ştiu; Peruze, adică piatră scumpă precum e matostatul, zamfirul, smarandul.

— Gâscă şi iar gâscă! Peruzescu, fă!... Nae Peruzescu! Ai înţeles! Numele ăsta doar a clocotit din Dorohoi şi până-n Gorj. E nume cunoscut... fă!... nume dă autor.

— Să trăiţi, cuconaşule, de acum oi şti. Da' la rubrica asta ce să scriu?

— Care rubrică?

— Unde-i zis: *pro... fes.. iune.*

— Scire: *om dă litere.*

Slujnica se uită cruciş la el, crezu un moment c-a înnebunit, apoi zicându-şi în sine „Ce-mi pasă"! scrise cuvintele: *om de literă* şi plecă spre uşă, clămpănind din papuci.

— Mai stai niţeluş, frumuşico. Ia spune-mi ce fel dă femeie e dama aia. Viorica Angheleanu?

— Dă, domnule, cum să zic; e din oameni buni.

— Adică, ciocoaică, cum s-ar prinde. Aia nu-i destul. Are cevaşilea aci, adause el, bătându-se peste buzunar.

— Cum de nu!... Are moşie lângă Ploieşti şi nişte curţi mândre cu două rânduri. Am fost la moşie la d-neaiei.

— Moşie?... Curţi?... Ai-da-de, apoi lată-i dă tot!

Slujnica ieşi, iar el rămase cu ochii în oglindă.

— Peruzescu, să te văd! Trebuie să mi-o treci la catastih. Şi fiindcă-i bogată, de!... ai putea chiar să... Uite iac-aşa iese beţivului dracul cu ocaua înainte. Ursita, nu altăceva... Moşie!... Curţi! Auileo! m-apucă leşin!

În închipuirea-i caldă de poet, el se vedea de pe acum stăpân pe inima Vioricăi, stăpân pe moşia şi curţile ei; îi zicea

chiar *tu!... Viorică!.. Dragă Viorică!... Nevăstuica tatei!* şi câte şi mai câte. Parcă se-nsoţise cu dânsa de o sută de ani. Şi cum mi le-nvârtea el acuma!... Ce cai, ce trăsuri, ce caifet! Unul doar era Nae Peruzescu cu consoarta sa iubită, Viorica Peruzescu.

O bură de ploaie care începu să bată-n geamuri îl deşteptă din visul de aur şi-l puse în îngrijire că va trece poate ziua fără să mai vadă pe viitoarea lui consoartă. Dar la munte ploile trec iute ca lacrimile unui copil şi soarele zâmbitor numaidecât se arată spre mângăierea celor ce-l crezuseră pierdut.

Astfel, după o oară, toată lumea din Slănic, sub un ceri senin şi răcorit de arşiţă, plecă grupuri, grupuri spre „cascadă" pe şoseaua cea frumoasă care şerpuieşte de-a lungul râului. Nae Peruzescu plecă şi el cu mulţimea însă, lucru ciudat, el om aşa vestit, cu reputaţie literară, nu cunoştea pe nimene şi nici era cunoscut de cineva.

„Ce de-a mitocănime! gândi el cu dispreţ. Nici un om politic, nici un om dă litere. Ama lume!..."

La izvorul no. 1, parte din oaspeţii Slănicului se opriră să bea apă. Se opri şi Peruzescu, ş-atunci, minunea lui Dumnezeu!... ce-i văzură ochii!... Bine-a zis vestitul Conachi, vizitatorul de odinioară al Slănicului:

Când norocu-şi schimbă pasul,
N-aduc ani ce-aduce ceasul.

Doamna Viorica Angheleanu sta pe marginea scărilor de la izvor şi aştepta să-i ieie cineva paharul spre a-i aduce apă. Ca fulgerul, Nae Peruzescu se repezi prin mulţime, se opri dinaintea frumoasei văduve, îşi scoase cu cel mai ademenitor zâmbet pălăria de paie, îi luă paharul din mână, apoi se coborî în fugă pe scări, dând chior peste oameni, umplu paharul ochi cu apă de cea rece şi spumoasă ca şampania, şi-l dădu în mâinile doamnei Angheleanu c-un aer de biruinţă, ca şi când ar fi prins pe Dumnezeu de-un picior.

— Foarte mulţumesc, zise doamna Angheleanu, c-un glas care-l gâdili la inimă şi cu o căutătură pe care nici chiar un literat de la *Zorile artelor* din Dorohoi n-ar fi fost în stare s-o descrie. Apoi, întovărăşită de o societate întreagă de bărbaţi şi femei, frumoasa Viorica plecă mai departe spre cascadă.

O privire ş-un „foarte mulţumesc", atâta a fost partea lui Nae Peruzescu; dar ce putea el să pretindă mai mult pentru un început? Primul pas era făcut şi cel mai greu. De-acum n-avea decât să bată fierul cât e cald. Calculându-şi sorţii, Peruzescu n-avea nici o îndoială de izbândă. Era tânăr, frumos, inteligent, cu talent, cu reputaţie; toate aceste însuşiri netă-găduite el le număra pe degete şi, însumându-le la un loc (adunarea n-o uitase), scotea drept rezultat matematic sigur că Viorica trebuie să fie a lui.

În această primblare însă, nu i-a fost cu putinţă să se mai apropie de dânsa. Era înconjurată de o ceată nestrăbătută de oameni care se uitau hoţiş la el. A trebuit deci să se mulţumească de-a merge liniştit în urma ei, a-i privi de departe cusuturile de argint ale şorţului şi altiţele cămeşei, a-i auzi uneori glasul răsunând în hohote de râs; dar şi atâta îl încântă. Apoi, deodată, Viorica şi tovarăşii ei se abătură din şosea, intrară în pădure, şi acolo sub un acoperiş de crengi de brad, într-un aer îmbălsămat de mirosul răşinei, la murmurul râului care la câţiva paşi mai departe se rostogolea pe prundiş, se aşezară cu toţii pe-o canapea de mesteacăn dinaintea unei mese înfiptă în pământ. Cum nu s-ar fi dus şi Peruzescu acolo, să admire mai de aproape zâna care însufleţea acest colţişor poetic, mistuit în umbră; dar nefiind loc pentru dânsul, a trebuit vrând-nevrând să se ducă mai departe. A mers deci înainte şi tot înainte până ce-a ajuns la cascadă. Însă când s-a coborât în pavilionul ce înaintează chiar deasupra căderii râului şi a văzut sub picioarele sale vânturişul cel turbat care de când lumea se luptă cu stâncile, cuprins de entuziasm a strigat: *„Ah!* Viorico!... Cu tine în braţe m-aş arunca în ăst abis!"

În acel moment un glas îi vibră în urechi:

— Aud?... Ce-aţi spus?... întrebă Arghir care prinse numai cuvântul „abis“.

— Zisei că abisul e teribil dă înfricoşat.

— Ira!... Doamne fereşte!... Uite, cucoane, ce bazaconie, ce amarnic mai herbe apa pintre chetre. Zău, mi-e frică pe scândurile ieste. Ştii una, boierule, hai să mergem, că eu amuş ameţesc.

— Să mergem, răspunse Peruzescu cu nepăsare. Îi era tot una să steie sau să se ducă, deoarece Viorica nu era cu dânsul.

— Da' cum vă place Slănicul nostru, boierule?...

— Ce să-mi placă, domnişorule? Cum poate să placă unui om, când n-are măcar un biftec cum se cade, un pahar dă vin cum se cade, o odaie ş-un pat cum se cade? Dă!... Mila lui Dumnezeu! nu suntem deprinşi să trăim cu te miri ce şi oriunde. Ce să fac, dacă m-a răzgâietără părinţii!

— Apoi ca acasă nu poate găsi cineva.

— De ştiam aşa, rămâneam acasă în Bucureşti unde am toate după chef, sau mă duceam la mine la moşie să vânez, să călăresc, să pescuiesc. Ei, nenişorule, mă ţine ce mă ţine, că mâini aş pleca de-acilea.

— Ha! Ha! va să zică, e un clenci la mijloc, care vă ţine? Am înţeles! Tinereţele, bată-le să le bată!... Aşa eram şi eu la vârsta d-voastre când am făcut cunoştinţă cu Luxiţa. Adică, drept vorbind, nu tocmai aşa; pe-atunci lumea nu se subţiase ca amu.

Astfel mergând împreună, Peruzescu tot înşira la taclale, iar Arghir asculta şi se minuna, zicându-şi: „Bre, ce om straşnic!“ când, în sfârşit, ei ajunseră în dreptul băilor calde. Atunci Peruzescu salută pe tovarăşul său cu cuvintele:

— Sluga, onorabile! Mă duc să iau o baie, să mă mai curăţ niţel de praf. Măcar cu atâta să m-aleg.

— Să vă hie de ghine! răspunse pântecosul Arghir.

Peruzescu însă nu avu noroc să se cureţe, căci îngrijitorul de la băi îi spuse că nu e nici o cabină liberă şi că trebuie să se adreseze la administrator spre a se înscrie pentru o oară anumită.

— Auzi, nu-i cabină liberă, într-o ţară liberă! repeta Peruzescu contrariat. Aşadar, un creştin nu poate lua o baie caldă când îi place! Trebuie s-o ia când nu-i place!... Ama regule!... Ama băi!...

De la băile calde el trecu la băile reci unde erau cabine libere, dar i se ceru un bilet de la administraţiune care costa o jumătate de franc.

— Cum, iar taxe, şi încă taxe nelegale pentru apa pe care a dăruit-o Dumnezeu tuturor cetăţenilor? strigă Nae Peruzescu, indignat la culme. Va să zică, acilea-n ţara mea, trebuie să stau mereu cu mâna-n pungă; apoi îşi fac dă cap, domnişorii ăştia. O să-i dau prin tărbăceală!

Mai mult de ciudă decât din cauza banilor, fiindcă de bani, slavă Domnului, îi gemea punga, Peruzescu părăsi şi băile reci şi se întoarse în odaia lui... Pe masă găsi o scrisoare cu adresa: „D-sale domnului Nae Peruzescu-Loco". Inima-i zvâcni în piept. Orişice i se întâmpla aşa neaşteptat i se părea că trebuie să fie în tainică legătură cu Viorica Angheleanu. Cu o mână tremurătoare deschise scrisoarea şi într-adevăr că presimţirea nu-l înşelase. Scrisoarea suna astfel:

„Sunteţi rugat să binevoiţi a onora cu prezenţa d-voastre serata dănţuitoare ce se dă de către un comitet de tineri în onoarea damelor aflătoare în Slănic, astăzi 10 iulie, oarele 9 sara în salonul otelului mare, etajul de jos. Toaleta simplă."

Prin urmare, avea negreşit să întâlnească la acea serată pe doamna Angheleanu, să-i vorbească, să joace cu dânsa, să o strângă la piept, să-i spuie că o iubeşte, o noroace, noroace, când vii câteodată, apoi vii chior! El se uită împrejur, zări bumbul de la soneria electrică, sună cu o mână înfrigurată o dată, de două ori, de trei ori. Avea nevoie să vorbească, să comunice cu o fiinţă omenească; simţea în piept o sarcină grea pentru dânsul singur, trebuia să o împărţească cu cineva. Se înfăţişă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletul maichii! Cum te cheamă?

— Safta, cuconaşule.

— Saftă dragă! cine mi-a adus scrisoarea aia?

— Eu.

— Va să zică e bal deseară?

— Încă ce bal; cu supeu, două muzici: muzica de aici şi alta de la Focşcani.

— Auileo! Cu mâncărică, cu băuturică!... şi cât e plata dă intrare?

— Da' unde se pomeneşte! Boierii s-o unit să deie bal în cinstea doamnelor. S-ar putea să fie plată?

— Va să zică, gratis! hm!... Vezi, mi-ar fi părut mai bine, adause el cu aerul lui de bogătaş, să contribuiesc şi eu la cheltuieli, împreună cu comitetul ăla dă tineri. Nu-mi place să petrec şi să mănânc pe conta altora.

— Aşa-i, dar d-voastră aţi venit abia azi-dimineaţă şi balul era de mult pregătit.

— Ei, fie cum zici. Lucrul acum nu se mai poate drege.

— Da', ia spune-mi, mititică, crezi tu c-o să vie la bal şi aia dă la 45?

— Nici vorbă, cea dintăi! S-o vezi cum joacă, parcă are aripi la călcăie!

— Ţine-mă, Safto, că mă prăpădesc!

Se auzi telegraful sunând.

— Iaca vin! Iaca vin! Ce hârbareţi mai sunt tinerii în ziua de astăzi! cugetă slujnica în sine şi ieşi răpede, clămpănind din papuci.

Până la vremea mesei Peruzescu umblă lela prin Slănic, băgându-se pintre lume, ochind în toate părţile, că doar va zări undeva pe logodnica inimii lui, însă ea era nevăzută. Iar la şase oare, când clopotul dădu semnalul prânzului, el cu aceiaşi paşi demni intră în salon, trecu pe toată lumea în revistă, şi, nedând cu ochii de Viorica, se hotărî să se puie la o masă care din întâmplare era neocupată de nimeni.

După o lungă tevatură cu chelnerul, dacă nu cumva bucatele sunt pregătite cu grăsime de porc, el totuşi, neavând

încredere în asigurările acestuia, aruncă carta la o parte şi porunci să-i deie o frigăruie făcută anume pentru dânsul la cărbuni şi apoi o fălie de caşcaval de Penteleu.

— Alea nu aveţi cum să le pregătiţi cu grăsime, adause el, uitându-se împrejur să vadă dacă lumea îl observă.

— Ce fel de vin poftiţi?

— Nu poftesc vin. Medicii m-a opritără. Sufăr dă dilătaţie.

Avea el nevoie să cheltuiască din pungă pentru mâncare, când peste câteva oare putea să se îndoape gratis cât îi pofteşte inima?... De aceea, când s-a sculat de la masă, n-a mai luat pâine în buzunar ca să nu-şi strice foamea.

La 9 oare precis, orchestrul din Slănic dădu semnalul de începerea balului, cântând valsul cel mai nou al lui Strauss. Perechi, perechi, venea lumea la bal, întâmpinată la uşă de tinerii din comitet, care, îmbrăcaţi în fracuri şi cu panglice albastre la butonieră, ofereau braţul doamnelor şi le conduceau la locuri. Când sosi Nae Peruzescu şuierând între dinţi acelaşi vals după orchestru, un tânăr din comitet îi întinse mâna:

— Cu domnul Nae Peruzescu avem onoarea...

— Da, domnule, pentru a vă servi.

— Sunt încântat de cunoştinţă. Poftiţi, mă rog, şi totodată mă pun la dispoziţia d-voastre a vă prezenta la oricine veţi voi.

— Recunoscător!... răspunse el cu demnitate; însă vă rog să mă scuzaţi că n-am venit în toaletă de bal. A uitatără slugile să-mi puie fracul în valiză, o bunătate dă frac, nou, nouţ. Aşa-i când sunt multe slugi la un stăpân. Se-ntâmplă ca şi cu copilul când are multe moaşe.

— O! nu vă supăraţi! nu-i nimic. Atâta ne-ar mai trebui, etichete aici la munte.

Peruzescu intră în salonul frumos luminat şi decorat cu crengi de brad, se-nvârti cât se-nvârti printr-o lume deasă şi necunoscută, dar, fiindcă-i ghiorăiau maţele de foame şi Viorica încă nu se ivise, îşi îndreptă paşii spre bufet pentru a utiliza timpul. Acolo stăteau înşirate pe masă mulţime de

mâncăruri reci şi feliurite butelci cu vinuri. Un curcan mare fript, aşezat întreg pe-o farfurie, îi aţâţa cu deosebire pofta.

— Ia dă-mi o bucată din ăsta! zise unui băiat de la bufet.

Îndată i se puse pe un talger mai multe fălii de piept de curcan pe care Peruzescu le înghiţi nemestecate.

— Auileo! d-apoi aşa se frig curcanii acilea!... Să veniţi la mine să v-arăt eu curcan fript pă castane, nenişorule, nu aşa. Umple casa dă miros.

— Ia dă-mi din şunca aia!

El puse mai întâi şunca pe vârful limbii, gustă puţin câte puţin, făcând feliurite strâmbături:

— Degeaba! nu-i destul dă afumată, observă el c-un aer de fin cunoscător. Ei... de veneam eu cu două, trei zile mai nainte, ca să fiu în comitet, altfel se pregătea masa. Ia dă-mi un Cotnar!

Apoi după o bucată de limbă, alt Cotnar, după o bucată de salam, alt Cotnar, după un muşchi rece, alt Cotnar, după nişte prăjituri, alt Cotnar; când, zări deodată pe Viorica Angheleanu care intra în salon strălucitoare de frumuseţe, şi, încălzit cum era la o temperătură de 30 de grade Cotnar, se repezi sfoară la dânsa.

— Rog, binevoiţi a-mi acorda un vals, doamna mea. Eu sunt servul d-voastră, Nae Peruzescu, ăl cu paharul de azi-dimineaţă.

Frazele nu curgeau tocmai literariceşti din gura lui, dar emoţiunea şi Cotnarul erau de vină. Doamna Angheleanu, deşi cam surprinsă de această invitare făcută în forme neobicinuite, primi, cu toate aceste, să joace, şi de-aci-nainte... aţineţi-vă, oameni buni!... Nici că s-a pomenit în Slănic un aşa vals. Nu era joc, ci un zbucium, o învârtitură nebună; şi cum oare n-ar fi jucat Nae Peruzescu păn' la darea sufletului, când ţinea în braţe visul lui iubit, pe cea mai frumoasă femeie din Slănic, o moşie lângă Ploieşti şi o pereche de curţi cu două rânduri? Toţi se uitau la dânsul, se coteau şi se-ntrebau cine-i individul care joacă ca un desperat? Cine să fie?... „Ia un stropşit, un mofturean, un frige-linte, un palavragiu", ziceau unii şi alţii,

judecându-l după înfăţişare. Dar aceşti cârtitori habar n-aveau că dănţuitorul pe care-l arătau cu degetul, împodobindu-l cu porecle de mai sus, le era lor cu mult superior; era un luceafăr literar al cărui nume fusese trâmbiţat de la munţi şi păn' la mare. Aşa-i în lume, piticii bat totdeauna război cu urieşul.

După vro cincisprezece minute de danţ sălbatic, înfuriat, doamna Angheleanu, deşi dănţuitoare de prima forţă, căzu obosită pe un scaun, cerându-şi scuze că nu mai poate urma înainte; iar Peruzescu, ameţit, aburit, se aşează lângă dânsa.

— Acuma, doamna mea, zise el gâfâind, nu mă căiesc că am venit la Slănic.

— Pentru ce adică era să vă căiţi? întrebă doamna Angheleanu.

— Dacă n-şa fi avut fericirea să danţez valsul ăst sublim cu persoana d-voastre, aş fi fost omul ăl mai maltratat dă soartă.

— Maltratat, pentru ce?

— Pentru că, de când venii acilea, nu întâmpinai decât neplăceri. Şi, de!... Orice s-ar zice, un om civilizat pentru banii care-i cheltuieşte, trebuie să aibă o contravaloare.

— Cu toate aceste, văd că v-aţi mângăiat cu puţin.

— Ah!... Doamna mea... Cer cuvântul!... Daţi-mi voie să vă delcar că valsul cu care m-aţi onorat acuşica...

Dar n-apucă a-şi isprăvi vorba, că Viorica Angheleanu zbură în braţele altui dănţuitor. De atunci toată sara nu s-a mai putut apropia de frumoasa văduvă; ori la ce joc o invită, se-ntâmplă să fie angajată, ori de câte ori voia să se puie lângă dânsa, se-ntâmpla să nu se găsească scaun alăturea. „Ce ghinion al naibei"! zicea Peruzescu plin de necaz. Numai la valsul cel din urmă, pe când se rotea ea în apropiere de dânsul, cu capul cam pe spate, de i se vedea grumazul albind ca zăpada, putu el să-i arunce din fugă cuvintele:

— Eşti regina balului!... Împărăteasa Slănicului!...

Ea auzi, zâmbi, apoi, mlădioasă ca o trestie, se lăsă dusă în vârtejul danţului ca-n farmecul unui vis.

A doua zi Nae Peruzescu, obosit de drum şi de deosebitele emoţiuni ce avusese în cursul zilei, se deşteptă târziu.

Când se coborî pe terasa cea mare dinaintea otelului, văzu vreo cinci, şase dintre tinerii cu care făcuse cunoştinţă la bal, încălecând pe cai spre a se duce peste munţi la Poiana Sărată, cea mai interesantă primblare din Slănic, împănată cu oarecare greutăţi şi mici pericole ce îmboldeau şi mai mult entuziasmul tinerilor călători.

— Ce păcat că n-am ştiut dă primblarea aia, zise Peruzescu unuia dintre cunoscuţii săi, mi-aş fi adus de la moşie un cal sau doi dă călărie.

— Se găsesc şi aici cai dă închiriat.

— Ai-da-de!... n-am încălecat de când trăiesc pe mârţoage dă alea. Mi-aş frânge gâtul la siguranţă.

— Mai curând îţi frângi gâtul pe cai de ceilalţi nedeprinşi la munte.

— Apoi, dumneata nu ştii ce rasă dă cai am eu. D-ăi care sar peste garduri, care rad pământul cu burta; dă-i care mănâncă jăratic, cum zice poporul suveran într-una din poveştile sale.

El ar fi mers şi mai departe cu exagerarea şi colorarea acestui moft al cailor spre mai bună convingere a ascultătorilor, dar fu întrerupt tocmai în punctul culminant de-o mulţime de lume care venise spre întâmpinarea călăreţilor.

— Să ne vedem sănătoşi!

— S-auzim de bine!

— Drum bun!

— Adio!

— Bună petrecere! le ziceau toţi din toate părţile, schimbând cu dânşii nenumărate strângeri de mână. Doam-nele fluturau batistele în aer, dorindu-le curândă întoarcere, muzica intonă un marş răsunător care mai scutură puţin lenea telegarilor de munte, iar ei, înşiraţi unul câte unul ca cucoarele când pleacă spre miazăzi, se îndrumară voiniceşte spre Poiana Sărată.

Peruzescu, nedând cu ochii de Viorica şi neştiind cum să-şi mai ucidă timpul, se sui la Trei-Cruci unde întâlni iarăşi pe pântecosul Arghir aburit ca vai de el.

— Te-am văzut asară cum mi-o răsuceai, zise el, sclipind din ochi; n-ai gust rău, boierule! Te hiritsesc!

„Uf, ce mitocan nesuferit! gândi Peruzescu trecând repede pe lângă Arghir. Pe cine cauţi şi pe cine găseşti!"

În vârf la Trei-Cruci se deschide peste munţi o privelişte de toată frumuseţea; dar Peruzescu da din umeri. Putea să fie ceva frumos fără Viorica?... Apoi nervos, nerăbdător de nu-şi afla loc, el plecă repede îndărăt, coborî scările pe cărarea cea şerpuitoare tot două, câte două, intră în odaia lui şi prinse să scrie. Multe file a scris şi a rupt, şi iar a scris şi iar a rupt, precum păţesc toţi acei care se-ncearcă să alcătuiască scrisori de dragoste, până când, în sfârşit, s-a oprit la următoarele versuri:

Scumpă Viorică,
Mândră floricică,
De când împreună asară-am danţat
În inimă-un şarpe, zău, m-a muşcat.
De nu vrei să mor
Sugrumat de amor,
Deseară la 9, pe-al Slănicului mal
Ah! vino în dosul biuroului poştal!

Apoi el strânse hârtia în patru, o puse într-un plic bine pecetluit şi sună.

— Ce porunciţi? întrebă intrând pe uşă slujnica cea în papuci pe talpă.

— Sufletul-taichii!... Cum te cheamă?

— Tot Safta, cuconaşule.

— Bine zici! Îţi uitai numele. Ascultă, Săftică dragă, vrei tu să te cos cu aur dă sus până jos?

— Nu vă-nţeleg, cuconaşule.

— Uite, vezi scrisoarea asta? S-o dai în mâinile cucoanei Viorica de la no. 45 şi să-mi aduci răspuns. Auzi?

— Grea treabă, cuconaşule!

— Grea, uşoară, aşa se câştigă parale. Ş-apoi ce?... N-o să-ţi taie capul pentru o bagatelă. Iar, sufleţele, de-mi aduci răspuns bun, te-a văzut Dumnezeu!

— Într-un noroc, cuconaşule, am s-o cerc şi asta!

— Brava, Săftico! Femeiuşcă ca tine mai rar. Mă rog, da' ai văzut curţile dă la moşie? *Hein?* Sunt cu două caturi?

— Cum nu; frumoase şi-nalte, ia aşa te uiţi la dânsele, adaoase ea, ridicând ochii în tavan.

Peste o oară lungă cât o vecinicie, în care timp Peruzescu se da în vânt de neastâmpăr, se înfăţişă Safta cu răspunsul. Ochii ei de oaie sticleau de veselie. Răspunsul era închis într-un plic mic de hârtie parfumată, purtând deasupra iniţialele *V. A.,* înconjurate de o ghirlandă de flori.

A descrie bătaia de inimă ce simţi Peruzescu când deschise plicul este peste putinţa omenească. Era să-i despice pieptul nu altăceva. La prima citire, el nu înţelese nimic; ochii lunecară peste litere şi în mintea lui se făcu un haos. Abia la a doua, la a treia citire i se limpeziră vederile, şi putu pricepe răspunsul care de altfel era scurt, dar cuprinzător;

Am primit
Şi consimţit;
Te aştept
Cu doru-n piept.

Aceste patru versuri erau scrise cu nişte litere aşa de fine şi aşa pline de farmec, încât Peruzescu, privindu-le şi gândindu-se la mânuşiţa care le-a aşternut, se simţea ridicat într-al noulea ceri. Aşadar, iată-l stăpân pe visul lui de aur! Viorica, frumoasa Viorica, cu toate ale ei: ochii cei mângăietori, moşia de lângă Ploieşti şi curţile cu două etaje aveau să fie ale lui, ale lui pe vecinicie. Ce nemărginită fericire!... Şi când te gândeşti că toate aceste nepreţuite bunuri el le-a câştigat nu mai târziu decât a doua zi după descălecarea sa în Slănic! Iată ce vrea să zică a fi om mare, predestinat. Peruzescu nu

mai călca acum pe pământ. Lumea întreagă i se părea viorie. Toate strunele inimii sale vibrau cântece de dragoste. Părându-i-se strâmt în odaie, cu atâta bucurie în piept, el ieşi la aer liber, la răcoarea vântului, la priveliştea munţilor, ca să-l vază şi ceriul şi pământul cât e de fericit. Cu mâinele la spate, cu pălăria pe-o ureche, cu ochii rătăciţi în albastru, mergea aşa în voia întâmplării, cântând din gâtlej şi improvizând versuri care ieşeau acum sleite din gura lui. Rimele îi curgeau gârlă:

Lume, lume, foc de fân,
Ce ai, Viorico, -n sân?
Lume, lume, foc de paie
Viorico, vin' la Nae!

şi mai departe:

Ah, femeie chip de înger,
Tu cu farmecele tale,
Faci ca-n inimă să sânger
De dragoste pentru matale!

Ce de-a materie pentru *Zorile artelor* din Dorohoi şi *Trâmbiţa literară* din Gorj! Umblă aşa ceasuri întregi, într-un vis ş-o aiurire, cântând şi risipindu-şi talentul dinaintea tuturor brazilor care-l ascultau şi-i răspundeau în limba lor, până când într-un târziu auzi sunând ora prânzului. Atunci el intră în salonul de mâncare şi, uitându-şi migrena şi dilataţia, porunci un prânz complect, de la mezelicuri până la dulce, căptuşit cu o butelcă de vin de Cotnar. Pentru ce şi-ar fi cruţat punga? Nu era doar să capete desară *contravaloarea?* După-masă puse un franc bacşiş în palma chelnerului care nu-şi crezu ochilor, şi plecă.

Se făcu, în sfârşit, noapte, o noapte neagră ca de poruncă. Nici o stea nu sclipea pe ceri; iar vicleana lună, care până acum se arătase slănicenilor de pe vârful *Cerbului* blajină şi nevinovată ca o fată mare, rumegând de astă dată gânduri ascunse, se lenevi în aşternutul ei de nouri şi-şi întârzie anume ora deşteptării.

La nouă oare punct, Nae Peruzescu se afla la locul de întâlnire în dosul biuroului poştal. Să nu se pară, mă rog, ciudat că el, om expert în asemenea materie, îşi alese tocmai acest loc. Era cu prevedere ales; nici departe, nici aproape, cum e mai bun pentru cine vrea să se strecoare nebăgat în samă. Apoi era la dos pe unde nu umblă nimene, bine umbrit de arbori, încât perechea iubitoare putea să se răsfeţe în braţele fericirii fără leac de grijă.

Născut sub o stea bună, Peruzescu avu şi de astă dată norocul să nu sufere, ca alţii, mult timp chinurile aşteptării, căci, nerăbdătoare ca şi dânsul, iubita lui numaidecât se înfăţişă prin umbrele nopţii, învălită într-un şal negru, ca o drăgălaşă, poetică nălucire. În mijlocul întunericului şi-a tăcerii ce stăpânea întreaga fire, ei înaintau repede unul spre altul, şi... deodată, ca două fiinţe pierdute din lumea asta, căzură în braţele unul altuia, înăduşind în piepturile lor un ţipăt ce era gata să zbucnească sub puterea dorului împlinit.

Dar în momentul când gurile lor se lipiră, când sufletele lor, luate de vârtejul dragostei, zburară spre regiunile paradisului, şase rachete se aprinseră într-o singură clipeală, sub tulpina brazilor în apropiere de dânşii, şi ca nişte suli de lumină, ca nişte lungi şerpi de foc, se urcară suind în înaltul ceriului, unde apoi se desfăcură în nenumărate candelii de diferite culori. La lumina lor, sporită şi de un foc bengalic albastru ce apăru năprasnic pe malul râului, Peruzescu văzu că amanta ce strângea în braţe nu era frumoasa Viorică, atât de mult dorită, ci slujnica Safta, cea cu ochi de oaie, ciupită de vărsat şi cu papuci de talpă, care clămpăneau în picioarele ei. O! Sfinte Haralambie!... Dacă toate fulgerele din ceri ar fi căzut pe capul lui Peruzescu, n-ar fi rămas mai ameţit ca la vederea acestei grozave înşelăciuni! Un moment el se clătină pe picioare, crezând că-l înghite pământul, însă, om tare fiind, îşi veni degrabă în fire, se smulse din braţele Saftei şi o rupse de fugă ca un desperat, strigând:

„Ce ghinion al naibii!“...

Dar vai!... O nenorocire nu vine niciodată singură! Una din rachete căzuse din întâmplare pe acoperământul biuroului poştal şi în câteva minute şindrila cea uscată ca iasca fu cuprinsă de flăcări. De astă dată nu mai era foc de artificie, ci un incendiu aievea, înfricoşat, care ameninţa să topească întreg Slănicul. Spaima se răspândi cu iuţeală electrică între locuitori şi o alarmă cumplită umplu văzduhul întocmai ca vuietul unei mări ridicate de vânturi. Ţipete, vaiete, plânsete s-auzeau pretutindene; mamele îşi căutau copiii, fraţii, surorile, bărbaţii, soţiile; unii scoteau bagajele de prin odăi, alţii săreau să dea ajutor pentru stingerea focului, într-un cuvânt cea mai desăvârşită zăpăceala a unei lumi ce şi-a pierdut capul şi care se vede în neputinţă de a lupta contra elementului.

Singur Peruzescu între toţi mai stăpân pe sine, mulţămită reacţiei ce se făcuse în inima lui, îşi analiză situaţia, înţelese primejdia ce-i ameninţa reputaţia, dacă s-ar descoperi în ce împrejurări s-a iscat focul, şi într-o clipă îşi fixă linia de purtare. Hotărârile mari se iau în primejdiile mari. Profitând de ameţeala generală, el sui în fugă scările otelului, trecu pe dinaintea odăii no. 45 unde arătă uşii închise pumnii săi ameninţători, zicând în sineşi: „Ah puico! Unde eşti, să te strângă Nae în braţe, să-ţi pocnească ochii!“... Apoi trecu pe dinaintea odăii lui Arghir unde cucoana Luxiţa ca în vreme de cumpănă îşi aprinsese lumânarea de la Paşti şi se închina cu uşile deschise dinaintea icoanei Sf. Pantelimon făcând cruci şi bătând metanii. În momentul însă când îl zări, ea lăsă pe Sf. Pantelimon şi se repezi spre dânsul.

— Cucoane!... Boierule!... Domnule!... Unde-i Arghir?... Arghirachi al meu! Ce s-o făcut? Vai de mine şi de mine!... O să ne prăpădim cu toţii în pojarul aista!

— Da' ştiu eu unde-o fi Arghirachi al d-tale? Eu, cucoană, am alte afaceri mai grave; mă iertaţi!

— Nu te duce de-aice, boierule! Te rog!... Mă tem, tremur ca varga... Nu mă lăsa singură!... Şi, iute ca o gaiţă, îi sări în gât şi-l opri în loc.

— Ia dă-mi drumul, cucoană!... Ce, vrei să-mi las bagajele în prada flăcărilor? Acolo-i avere dă om, nu glumă!

— Nu te las!... Nu te las!... strigă ea ca o desperată.

Dar pe când Luxiţa îl stringea mai tare în braţele ei sfrijite, şi el se lupta să scape, se înfăţişă deodată pântecosul Arghir, care, văzându-i încleştaţi, se opri dinaintea lor cu braţele încrucişate, zicându-le cu aer de parapon:

— Brava!... Aferim!... Lumea chiere şi voi vă drăgostiţi?

— Da' ia slăbeşte-mă, nenişorule! nici mă gândesc la aşa cevaşilea. Dacă-i pă aia, apoi sunt alte femei care-mi rup mânecele, he! he!... Uite, acilea în pozunar am o scrisoare caldă, caldă pentru întâlnire ce mi se dete chiar acuşica. Dar n-am vreme de stat la taifasuri cu d-ta. Salutare, stimabile! Zicând aceste vorbe, el se răsuci pe călcâie şi apucă repede de-a lungul coridorului spre odaia lui.

— Ne-om socoti noi mâine, boierule!... îi strigă din urmă Arghir cu glas ameninţător.

— Bine! Bine!... Când pofteşti!... răspunse Peruzescu îndoind paşii. În sfârşit, intră în odaia lui plin de suflet şi se închise pe dinăuntru, întorcând de două ori cheia în broască.

Ah! Iată-l acum singur, faţă-n faţă cu aşa-numitul său ghinion!

Oricât era Peruzescu de genial şi tare de înger; oricât limba lui pe care nu i-a tors mumă-sa, precum zicea el cu modestie, pusă la serviciu unei închipuiri neînfrânate, ştia să împodobească lucrurile, de mai, mai le credea el însuşi, totuşi în momentele de restrişte, când perdeaua mofturilor care-i păinjinea ochii se ridica de pe scena crudelor realităţi, Peruzescu reintra în sine şi se simţea slab. În unul din acele momente se afla el acum, când, aruncându-şi din întâmplare ochii în oglindă, se văzu palid, desfigurat şi cu frizura cea artistică vâlvoi.

— Amice Nae, ai buclarisit-o!... zise el omului din oglindă. Apilpisita aia dă văduvă ţi-a tras un tighel dă mama focului... Mai încrede-te altă dată în muieri dă alea prefăcute

care şi-a îngropatără consorţii!... Poftim, a mai intervenit acum şi pacostea aia de incendiu şi cearta cu mitocanul dă Arghir, încât nu e dă stat, mortăciune... Pă treabă, Peruzescule, iute... şi sluga, vere!...

Atunci el se dezbracă repede de haine, puse pe el amândouă rândurile de albituri ce avea de schimb în lădiţa cea de Braşov, afară de ciorapi, care, neîncăpându-i în cizme, îi vârî prin buzunare, se îmbrăcă din nou şi, astfel bine căptuşit în contra răcelii nopţii, se strecură pe scările din dos.

— Salutare, onorabililor!... zise el făcând în aer o temenea la adresa slănicenilor; să vă văd, când mi-oi vedea ceafa!

Şi... de-acilea-nainte, să te duci duluţă!...

Dar pe când luneca el pe sub umbra brazilor ca o nălucă, căutând să-şi piardă urma, un glas cunoscut îl făcu să tresară.

— Bună vremea, prietene! Încotro ai croit-o, spre Helveţia sau Şviţera?

— Am ieşit, răspunse el cu un zâmbet silit, să iau niţeluş aer. M-a enervatără incendiul şi ţipetele alea din Slănic.

Apoi, de frică să nu-i iasă înainte vreun alt supărător, el se dosi şi mai mult pe sub umbra brazilor şi-şi lărgi compasurile astfel, că mai mult alerga decât mergea.

. . . . . .

Înspre revărsatul zorilor, focul fiind stins cu desăvârşire, lumea s-a retras spre a se odihni puţin de ostenelile şi emoţiunile nopţii, iar a doua zi pe la amiază oaspeţii Slănicului erau din nou în picioare şi fiecare îşi istorisea întâmplările prin care trecuse şi căuta să afle cauza focului.

Se băgă de seamă într-un târziu că uşa odăii lui Peruzescu stă închisă, ceea ce nu era natural la o oară aşa de înaintată. Antreprenorul otelului intră în bănuieli şi chemă pe primarul comunei şi pe comisarul de poliţie, care, în urma încheierii unui proces-verbal în regulă iscălit de marturi intrară în odaie.

Înlăuntru... ţipenie de om!...

— A fugit, papugiul, fără să-mi plătească cele două zile de şedere în otel! strigă antreprenorul.

— Iată lada lui, observă primarul. Ai de unde te despăgubi.

Se încheie un al doilea proces-verbal pentru deschiderea lăzii care se găsi goală ca pântecele unui flămând.

— N-ai noroc, adause primarul; se vede că individul nu era tocmai înţolit. Ei, dar lada tot face ceva; ş-apoi unde sunt bucate, trebuie să fie pagubă.

— He! He! strigă comisarul de poliţie râzând cu chef; uitaţi-vă şi-a lăsat carta de vizită.

Toţi se-ntoarseră surprinşi spre comisar şi văzură pe părete, scrisă cu litere mari, următoarea epigramă:

Slănic,
Calic,
Ţi-oi mai bea apa,
Când a zbura iapa!

. . . . . .

De atunci tot ce ştim de Nae Peruzescu este că, pentru a-şi mai micşura în budget cheltuiala chiriei, şi-a mutat locuinţa din strada Popa Tatu în aceea a Silphidelor. Garderoba lui ca şi mai înainte urmează evoluţiunile anotimpului adică: hainele de iarnă merg vara la amanet, şi cele de vară merg iarna la amanet, încât niciodată nu se întâlnesc unele cu altele în noua lădiţă de Braşov ce şi-a cumpărat.

În cariera literelor ar fi mers negreşit departe, dar din nenorocire *Zorile* din Dorohoi şi *Trâmbiţa* din Gorj au răposat, sărmanele, în floarea vârstei, iar alte ziare, din cauză de invidie, n-au vroit să dea ospitalitate scrierilor sale. Are însă bună speranţă că la viitoarele alegeri generale va dobândi mandatul de deputat care îi va deschide calea spre portofoliul Cultelor şi al Artelor.

(*Convorbiri literare*,
anul XX, nr. 2, 1 mai 1886)

Catrinţaş

Sunt acum 20 de ani, eram la Slănic şi, drept să spun, cu toată frumuseţea munţilor păduratici ce mă încunjurau din toate părţile ca într-o horă, cum zise poetul Vlahuţă, mă cam plictiseam. Lume puţină şi necunoscută, şi timpul cam nestatornic.

Într-una din zile, în urma unui dejun sănătos, căci la munte ai totdeauna o foame de lup, stam aşa alene pe-o bancă, şi după ce mă săturasem de privit vârful nalt al Cerbului, unde odinioară se hârjoneau într-adevăr ciutele şi cerbii, şi de ascultat glasul străbătător în urechi al mahalagioaicelor adunate aice de prin toate fundurile regatului, eram cât pe ce să adorm ca un om care are un dejun de mistuit şi timp de pierdut. Când iată că trece pe dinaintea mea un turc get-beget, în şalvari largi, c-un fes roş pe cap şi o cutie de văcsuit cizmele subsuoară.

O idee!... Dacă aş chema pe fostul nostru *suzeran* să-mi văcsuiască cizmele, adecă ce-ar fi? Va fi o distracţie pentru mine şi un semn al timpurilor totodată.

— Bre aga! Ia vin' încoace, îi zisei eu, făcându-i semn, nu cu mâna, ci cu piciorul. Mărturisesc că acest gest n-a fost lipsit de un pic de răutate intenţionată vroind oarecum să mă răzbun de timpurile pe când le văscuiam noi cizmele turcilor. Ei!... aşa se întoarce câteodată roata lumii.

Turcul, după ce îmi făcu o temenea cu tot ifosul lui de ex-suzeran, se aşeză dinaintea mea, îşi scoase periile, şipurile cu vacs şi începu să mă facă frumos la picioare.

Dar fiindcă orice faptă omenească, cât de neînsemnată, găseşte imitatori numaidecât, m-am pomenit lângă mine cu un oaspete binecunoscut al Slănicului, Nicolai Codreanu, un tip *sui generis,* care întinse şi el picioarele spre turc aşteptându-şi rândul.

Codreanu, dintre toţi vizitatorii era cel mai credincios şi mai habotnic slănicean. De vreo 20 de veri de-a rândul n-a lipsit o dată să vie să-şi ieie în fiecare dimineaţă porţia de trei pahare de la izvorul nr. 1. Ajunsese un fel de beţiv de nr. 1.

Apoi era un om vesel, glumeţ, stup de anecdote, bun vânător, vorbea totdeauna tare, parcă avea a face numai cu surzi, şi când râdea în deal la *Trei fagi*, cascadele glasului lui se auzeau tocmai în vale la *Stânca lui Negri*. El era vecinicul iscoditor de petreceri. Nici un vânat, nici un chef, nici o serenadă cu lampioane la cascadă, nici un prânz în pădure cu lăutari, nici o excursie la *Poiana Sărată* sau aiurea nu se făcea fără imboldul lui Codreanu.

— Ei, Codrene, ce mai plănuieşti, îl întrebai eu, pe când el admira ghibăcia turcului în meşteşugul văcsuitului.

— Am înjghebat pe mâine, dac-a fi vreme bună, un vânat la urşi.

— Numaidecât la urşi. Mai jos nu vrai s-o laşi?

— Da' ce, socoţi că eu asud dinaintea ursului. Eh!! he! de-aş avea atâtea moşii câţi urşi la răbuşul meu, mare bogătaş aş fi.

— Ia slăbeşte-mă, Codrene!...

— Ba nicidecum. Iaca, dacă vrai, vino şi tu. Am să te duc într-o potică unde Catrinţaş, pristavul de pădurari de aici, a ucis doi urşi unul după altul, şi până a nu-şi încărca puşca din nou, i-a ieşit un al treilea urs, ş-atunci a aruncat puşca jos şi a luat-o la sănătoasa.

— Da' bine, acolo mă îndemni tu, unde e izvor de urşi?

— Habar să n-ai. Eşti cu Codreanu, adaose el cu un aer protector.

— Şi cine mai merge?

— Apoi suntem şase, într-ales, toţi buni de picior şi meşteri la ochit, de cei care nu dau dos la faţă.

Este vorbă că omul cum şi-o face singur nici dracul nu i-o face. Tocmai aşa am păţit-o şi eu. Ca să nu mă arăt fricos, deşi cam cu sfială în inimă, m-am prins al 7-lea tovarăş şi

mi-am dat apoi întâlnire cu ceilalţi pentru a doua zi în zori de ziuă dinaintea Otelului „Cerbul“.

A doua zi, pe când aburii ieşeau valuri din piepturile noastre de răcoarea ce ne cam strângea în spate, noi câteşişapte călări, cu puştile pe umăr, urcam ca nişte voinici la munte şi în urma noastră venea o ceată de hăitaşi cu Catrinţaş, pristavul pădurarilor, în frunte.

Nu ştiu, zău, câţi urşi va fi împuşcat Codreanu, căci el le cam împodobea; dar Catrinţaş, om nalt cât un brad, care călca sănătos, vorbea răspicat şi cu temei şi avea nişte ochi pricepuţi de parcă-ţi ghiceau gândul, ştiu bine că era dintre acei care se băgau în vizuina ursului cu lumânărică aprinsă în buza puştii.

Şi ne urcam, mă rog, la deal pe cărări neumblate, prin codri de brazi pe unde nu cred să fi răsunat vreodată lovitura toporului sau trăsnetul puştii, căci pe atunci nu se înmulţise ceata buhnacilor buni numai de speriat vrăbiile.

În sfârşit, am ajuns într-un fund de pădure unde trebuia să facem bătaia. În cea mai mare tăcere ne-am aşezat fiecare la locul însemnat de Catrinţaş, iar locul meu care venea într-o cumplită tiharaie[1], în gura unei văgăuni, era cu deosebire fioros.

— Dacă e urs în pădure, îmi zise pristavul[2], pe aice trebuie să iasă, că n-are pe unde cotigi.

„N-are pe unde cotigi, repetai eu în gând. Vra să zică, trebuie să mă ţin bine să nu-mi dau pielea ursului în loc să mi-o deie el mie.“ Şi cum stam aşa în aşteptarea pornirii hăitaşilor, fără să vreau îmi veniră în minte cei trei urşi ai lui Catrinţaş.

„Auzi, trei urşi!...

Unul înţeleg... doi, treacă-meargă... dar trei, fără şagă erau cam mulţi.“ Aveam, drept să spun, simţământul soldatului care intră pentru prima oară în foc. Aceeaşi emoţiune, aceeaşi strângere de inimă, aceeaşi groază de necunoscut, cu deosebire că soldatul nu merge acolo de

[1] *Tigăraie* — desiş (n. ed.).

[2] *Pristav* — administrator (n. ed.).

bun cheful, iar eu naivul m-am prins în horă numai de ambiţie să nu mă las mai prejos decât ceilalţi. Ei, dar din păcate lucrul nu se mai putea întoarce. Vorba ceea: „Vrei, nu vrei, bea Grigore agheasmă!“

Mi-am examinat cu toată îngrijirea carabina ca nu care cumva să mă deie de sminteală tocmai la adică; de altfel, drăguţa mea de carabină cu două ţevi era destul de durdulie şi glonţii destul de măşcaţi ca să nu-i poată mistui dihania oricât de bun pântece ar fi avut.

Am stat aşa două ore întregi pe ceasornic până ce a pornit goana, căci la munte nu-i ca la câmp; locurile sunt tari şi cu anevoie pot străbate hăitaşii prin râpile cele prăpăstioase unde şi-a înţărcat dracul copiii.

Deodată auzii zgomotul hăitaşilor care, ajunşi pe un colnic din faţa noastră, înaintau spre linia puşcaşilor.

De-acuma, aţine-te, cucoane Neculai!

Parc-o furtună a prins să învăluie pădurea, parcă au început brazii să dănţuiască, parcă năvălea asupra noastră un potop să înece lumea, aşa clocoteau munţii de vrăjmaş. Se speriau toate vrăbiile, toate mierlele, toate ciocănitoarele, tremurau frunzele, tremurau ecourile, tremura şi inima mea.

Şi doar nu eram aşa stângaci cu carabina. Mai dădusem eu piept cu badea lupul şi cu jupân mistreţul; ei, dar trei urşi, oricum, nu-s sarmale uşor de înghiţit.

Se înţelege de la sine că nervii mei erau cumplit de încordaţi întocmai ca nişte strune de vioară gata să pocnească. Ochii în cap mi se măriseră peste măsură de mult ce fixam toate tufele unde de câteva ori parcă văzui chiar mişcând blana ursului. Apoi, din vreme în vreme, când se clătina vreo creangă pe copac, un fior rece mi se strecura prin trup şi părul mi se ridica măciucă în vârful capului.

Dacă vrei să ştii, iubite cetitor, ce va să zică a aştepta să dai bună dimineaţă cu trei urşi, te-aş ruga să te înţelegi cu Catrinţaş ca să te ducă în locul unde eram eu. Îmi vei spune apoi la ureche ce ţi s-a întâmplat.

Cu toate aceste, matahalele de urşi nu-şi arătau vârful nasului.

Toate bătăile mele de inimă erau în deşert; hăitaşii se apropiaseră de tot; nu mai aveam acum simţământul singurătăţii în pustietatea codrului, încât începusem a crede că urşii lui Catrinţaş au fost o frumoasă poveste, şi mă mustram pe mine însumi de spaima ce-mi făcusem de toate nimicurile; când, deodată, auzii la spatele meu un foşnet care îmi slei sângele în vine, un foşnet înfiorător, prelung, care se urca în sus pe trunchiul bradului sub care mă aflam şi puse în mişcare toate crengile lui.

Acum nu mai era de glumă. Ursul se suise în copac, şi fiindcă în primejdia mare vine şi curajul mare, imediat am sărit câţiva paşi în lături de copac, ca să nu-mi cadă cumva dihania în spate, am pus puşca la ochi şi... O! Doamne! ce văzui! în loc de înfricoşatul urs, văzui o veveriţă mică şi sprintenă care sărea de pe creangă pe creangă, se uita galeşă la mine şi părea a se strica de râs de fiorii ce-mi dăduse. Iar eu nu tăgăduiesc că în acea clipă de straşnică emoţie am simţit o nespusă bucurie, văzând că ursul s-a prefăcut în veveriţă.

În acelaşi moment sosiră şi hăitaşii şi goana se isprăvi.

Mulţămit că am scăpat de cei trei urşi care în timp de vreo trei ore au stat ca o ameninţare asupra capului meu, îmi reveni, ca după orice primejdie trecută, curajul la loc, ba încă îmi reveni mai mare ca şi când m-aş fi luptat cu fiarele şi le-aş fi răpus. Apoi, pentru a nu da de bănuială tovarăşilor mei că mi-a fost frică, am luat eu prăjina înainte şi am început să mă leg de Codreanu tocmai pe tema fricii.

— Da' bine, Codrene, nu ţi-ai pus o pelcică la fundul pantalonilor?

— Eu, pelcică!... Ha! Ha!... răspunse Codreanu trântind un hohot de râs de-au răsunat cele patru colţuri ale codrului. Am cinstea să-ţi spun, prietene, că am zărit roşind spinarea unui cogemite Martin bine blănit, dar când i-a mirosit a Codreanu a scăpărat nemernicul, de n-am mai avut vreme să trag în el.

— Noroc c-a scăpărat... Că altfel era să fie vai de el, dacă nu vai de tine.

Codreanu nu se supăra de glume, dar nici el nu-şi cruţa prietenii; avea limbă ascuţită şi se pricepea să lovească pe om la cusur.

Toţi îşi istoriseau acum impresiunile, însă nici unul nu mărturisea drept ceea ce-a simţit în aşteptarea ursului. Mi-a trebuit şi mie 20 de ani, ca să mă hotărăsc a destăinui adevărul. Ne adunaserăm deci într-o poiană prea frumoasă prin mijlocul căreia şerpuia un pârău rece ca gheaţa şi limpede ca lacrima. Acolo la umbra a câtorva brazi seculari, pe un muşchi verde şi moale ca o saltea de puf, lângă pârâul cel răcoros în undele căruia ne-am aşezat butelcile ca să le răcim, ne-am pus şi noi jos roată împrejur după moda orientală a văcsuitorului nostru de cizme, iar după ce Catrinţaş ne-a desfăcut sacii cu merindele, apoi... halal să ne fie!... Era drept dragul să ne fi văzut cineva la lucru. Poftă de mâncare şi poftă de vorbă cât lumea. Parcă făcusem cine ştie ce izbândă. Cu cât deşertam sacii şi butelcile, cu atât poveştile vânătoreşti deveneau mai gogonate.

Ca să dau o idee despre ce este în stare să istorisească un vânător sătul cu o ploscă de Cotnar trasă la măsea, e destul să spun următoarea întâmplare a lui Codreanu care se jura pe oţelul puştii lui, tot ce-avea el mai scump pe lume, că era adevărată:

— Într-o zi, la o goană, povesti el, am împuşcat un hrăpareţ de lup, talpa pădurii, bătrân, colţos şi care desigur a călcat multe poieţi şi stânci, căci era gros în ceafă ca un vlădică. De la cel întâi foc a rămas mort ca toţi morţii, înţepenit cu dinţii rânjiţi de parcă-ţi era încă frică de el. Apoi, fiindcă în ziua aceea căzuse mult vânat, de nu mai încăpea în căruţa noastră, ne-am hotărât să jupuim toate vulpile, şi toţi lupii împuşcaţi, ca să le ducem numai pieile acasă. Unul dintre hăitaşi s-a şi apucat să jupoaie lupul meu începând operaţia de la coadă în sus. Dar nu bine îl despuiase până la jumătatea trupului, că deodată spurcăciunea de dihanie prinse să urle de clocotea pădurea, chemându-şi se vede finii şi cumătrii în

ajutor, iar noi — zăpăciţi, uimiţi, l-am privit cu gurile căscate cum ticălosul pe jumătate jupit a fugit în pădure şi fugit e şi în ziua de astăzi.

— Bine trebuie să-l fi primit finii şi cumătrii, răspunsei eu, când l-au văzut într-un costum aşa *décolleté,* întocmai ca unele din madamele noastre care sunt, vorba franţuzului: *trop basses par en baut, et trop bautes par en bas*[1]. Dar să vă spun eu o altă ciudăţenie care ar fi de necrezut, dacă nu mi s-ar fi întâmplat chiar mie.

— Să vedem ciudăţenia, adause Codreanu, făcând un semn din ochi tovarăşilor săi.

Eu citisem nu de mult cartea lui Odobescu *Pseudo-Cynegeticos* şi fără mustrare de cuget îmi însuşii următoarea anecdotă vânătorească, localizând-o după trebuinţă; alţii au făcut mai rău decât mine, au braconat prin codrii literaturii şi au tăcut chitic.

— Închipuiţi-vă, zisei eu, că la un Crăciun în pădurile de la Bordea, lângă Iaşi, am împuşcat o vulpe, cum nu s-a mai văzut, o vulpe cu un măturoi de coadă de cinci stânjeni.

Aici mă oprii şi-mi aruncai ochii roată împrejur.

— Ei, ce vă uitaţi aşa la mine?... nu s-au văzut copii născuţi cu două capete, viţei cu şase picioare?... şi altele şi altele.

— Asta-i din cale-afară gogonată, bădiţă!... strigă Codreanu indignat. Ia mai lasă ceva la loc de tocmeală.

— Bine, n-o fi fost poate tocmai de cinci stânjeni, ca n-am măsurat-o, dar de doi stânjeni nici vorbă că a fost.

— Mă rog, mă rog, nu ne prosti.

Mai ai loc de lăsat ca precupeţul care cere şapte preţuri.

— Fie chiar de un stânjen, încă tot e o minune.

— Ascultă, dragă! Degeaba umbli să ne iei aşa peste picior, ca pe nişte mazete. Ştim şi noi ce-i o coadă de vulpe.

Atunci înşfăcând un pahar cu vin ce sta plin dinaintea mea, îl dădui duşcă pe gât şi cu un aer mânios răspunsei:

[1]Mai joase în partea de sus şi mai înalte în partea de jos (fr.).

— Pentru Dumnezeu! Ce vreţi, domnilor?... Să vă spun numaidecât că vulpea a fost bearcă, asta n-o pot face în ruptul capului, macar de m-aţi duce la spânzurătoare.

Un straşnic hohot de râs peste care domnea, se înţelege, râsul lui Codreanu întâmpină vorbele mele. Dânşii habar n-aveau că eu îi trăgeam pe sfoară cu povestea lui Odobescu.

Dar culmea nu-i aici.

Catrinţaş, care şedea în picioare şi ne asculta cu mâna la gură, avea în faţa lui un aer de reculegere, de nedormire, parcă să creadă, parcă să nu creadă cele ce auzea.

Eu care mă rădicasem prin ultimul pahar dat pe gât la un diapazon de veselie mai presus de ceilalţi tovarăşi ai mei, mă sculai în picioare şi, adresându-mă lui Catrinţaş, îi zisei:

— Măi Catrinţaş!... Ia spune şi tu ce întâmplări ai avut în viaţa ta de vânător?

— Ce să am, cinstiţi boieri? răspunse pristavul scărpinându-se în cap. Ce pot eu să vă spun, un biet ţăran de la munte, pe lângă cele spuse de dv. care aţi umblat şi aţi văzut atâta lume.

— Oricum nici tu nu eşti de ieri de-alaltăieri; ai călcat multe păduri şi trebuie să fi avut multe păţanii de când ţii puşca-n mână.

— Dacă-i aşa, apoi cu voia dv. voi spune şi eu una, da' să nu vă supăraţi dacă-ţi găsi-o proastă, că dă... ceea ce ştiu, aceea vă spun... aşa cum mă pricep şi eu, ţărăneşte.

— Spune, spune, Catrinţaş, îi ziserăm noi cu toţii.

— Apoi odată, urmă el, pe când eram tânăr, m-am suit la munte să culeg zmeură. Era o zi frumoasă ca astăzi; linişte mare în pădure; numai ciocănitoarele se auzeau lovind cu pliscul în coaja bradului. Umplusem coşarca pe jumătate, când iată mă trezii la spate cu un afurisit de urs zburlit, rădicat în două labe, care venea spre mine mormăind şi scuipându-mă parcă vroia să mă mustre că de ce i-am călcat răzăşia. Caut să fug, dar în faţa mea se deschide o râpă adâncă peste care numai doar în zbor aş fi putut trece. Noroc că de-a curmezişul râpei sta un trunchi de brad culcat care ţinea loc de punte; îmi fac cruce şi

apuc pe buturuga ceea pe care se vede Dumnezeu mi-a pus-o în cale, da' n-ajung bine la jumătate, că dincolo pe celălalt mal îmi iesă năprasnic un alt pârdalnic de urs şi mai zburlit şi mai mânios. S-au adunat, tâlharii, la zmeură şi mi-au tăiet drumul din două părţi, iar eu eram cu mâinile goale...

— Cu mâinile goale!...

— Da... cu mâinile goale; fără puşcă, fără cuţit, fără un ciomag măcar, fără să pot fugi nici înainte nici înapoi, şi cu prapastia sub mine... Închipuiţi-vă în ce hal eram... Maica Domnului!... şi astăzi când îmi aduc aminte, îmi îngheaţă sângele în mine!...

— Şi ce-ai făcut, Catrinţaş?

— Ce să fac boieri dv. ?... *Ia, m-au mâncat urşii!!*

. . . . . .

.Şiretul de Catrinţaş a rostit aceste cuvinte cu un aer atât de blajin, cu o atât de prefăcută naivitate, încât toţi am ramas un moment buimăciţi.

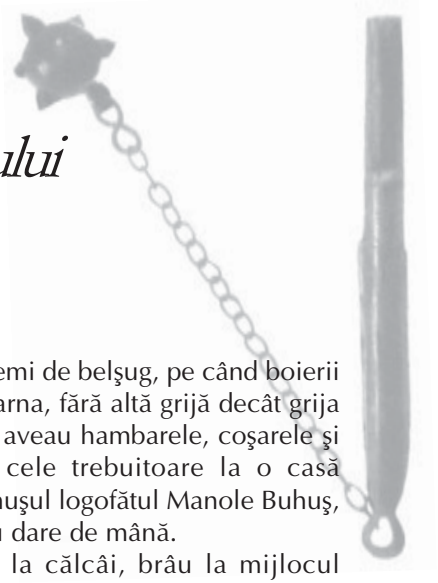
— Ura!... Să trăiască Catrinţaş, strigă în sfârşit din răsputeri Codreanu. El a pus capac la toate. Voi iştilalţi nu mai plătiţi o ceapă digerată. Şi fiindcă a dat Dumnezeu de a înviat după ce l-au ospătat urşii, apoi să bem în sănătatea lui ca să nu mai moară a doua oară!

Povestea lui Catrinţaş a mers din gură în gură; a făcut ocolul Slănicului şi, pot zice, a ţării întregi.

De atunci, ca mai ba vânătorii noştri să istorisească că au văzut lupi pe jumătate jupiţi fugind prin pădure, şi alte de asemenea parascovenii bune de adormit copiii în ajunul Crăciunului.

Catrinţaş merită o recompensă naţională!

(*Păcate mărturisite*, Iaşi, Editura Librăriei Nouă, 1904)

Ciubucul logofătului Manole Buhuş

În vremile cele bătrâneşti, vremi de belşug, pe când boierii şedeau la moşiile lor şi vara şi iarna, fără altă grijă decât grija câmpului şi a gospodăriei lor şi aveau hambarele, coşarele şi cămările totdeauna pline cu cele trebuitoare la o casă boierească, trăia la moşia sa Buhuşul logofătul Manole Buhuş, boier de neam mare, bogat şi cu dare de mână.

El purta anterlu lung până la călcâi, brâu la mijlocul trupului şi fes roşu cu canaf albastru pe cap. Când ieşea la câmp sau mergea să-şi viziteze vecinii, îmbrăca peste anterlu o giubea blănită sau numai căptuşită, după cum era timpul şi peste fes punea o pălărie neagră cu margini late.

Tot luxul lui de bogătaş nu se învedera decât în scumpetea blănurilor, a mătăsurilor din care îşi croia anteriele şi a şalurilor turceşti din care îşi făcea brâiele.

Întinsele lui holde şi imaşuri erau acoperite cu pâlne de tot soiul, cu turme de vite şi herghelii de cai din care îşi umplea grajdul; pivniţele-i gemeau de poloboace cu vinuri vechi de Odobeşti şi Cotnari şi în ogradă furnica un sălaş întreg de ţigani din care îşi alegea slugile. Mai avea apoi sub stăpânirea lui un taraf de lăutari care îi cântau de inimă albastră în zilele când avea musafiri la masă, ceea ce i se întâmpla foarte des, pentru că în casa lui, casă mare, încăpătoare, se trăia ca în sânul lui Avram, în mijlocul unui belşug unde totul era de-a gata, totul venea la timp şi unde nu întâlneai decât voie bună şi inimi deschise. Căci conul Manole Buhuş era în toată puterea cuvântului un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, darnic, glumeţ, bun la inimă, şi pe al cărui cuvânt puteai zidi o cetate; însă avea cusurul că era din firea lui grabnic la

ocară şi la pedepse ca toţi acei deprinşi de mici a porunci şi a fi ascultaţi.

Dacă se întâmpla că, scos din răbdare de neascultarea sau obrăznicia vreunui ţigan, poruncea să i se dea câteva bice la scară după obiceiul de atunci, tot el îl chema apoi la dânsul, îl mustra cu cuvinte părinteşti şi de multe ori cel bătut, dacă îşi recunoştea greşEala, nu se întorcea de la el cu mâna goală.

Conul Manole era însurat cu o femeie de asemenea a lui Dumnezeu, deşteaptă, bună gospodină şi spornică la treabă. Unde n-o căutai o găseai scuturând, grijind, făcând rânduială şi înveselind casa cu ochii ei cei mari, negri, care avusese în tinereţe mult vino-ncoace, după cum spunea conul Manole la chefuri. Un bujor de băiat, singurul copil ce-i dăruise Dumnezeu după o căsătorie de şasesprezece ani, fu aşezat într-o şcoală la Paris şi lipsa lui era, pot zice, singurul nour ce întuneca cerul conului Manole în traiul lui de la moşie.

De altfel, ar fi dus ca totdeauna viaţă patriarhală, tihnită, fără să-şi numere zilele, dar gândul îi rătăcea mereu departe, hăt departe, colo peste hotare la iubitul lui moştenitor pe care nu-l văzuse de doi ani, şi somnul începea să-i fie neliniştit. Într-o noapte chiar a avut un vis urât care l-a făcut să sară ars din pat şi l-a hotărât să plece numaidecât şi cât mai degrabă la Paris.

Călătoria până la Paris nu era pe vremea aceea o jucărie.

Trebuia cel puţin o lună să ajungi până acolo, căci în străinătate nu erau drumuri-de-fier decât de la Cracovia înainte, iar la noi nu erau nici măcar şosele. Trebuia, vorba ceea, să-ţi faci testamentul la plecare. Dar inima de tată nu cunoaşte piedici când dorul o atrage. Deşi ştia un pic de franţuzească cât să nu moară de foame între franţuzi, îşi angajă totuşi un tălmaci franţuz ca tovarăş care să-l călăuzească în lunga călătorie.

A pus vreo zece zile logofeteasa ca să-i pregătească cele trebuitoare pentru drum. Când însă crezu el că toate erau acum prevăzute şi puse la geamandan, încât nu avea decât să

ordone înhămarea poştalionIlor şi să plece, deodată femeia lui îi observă:

— Da' bine, Manole dragă, ai să mergi în străinătate cu îmbrăcămintea asta?

— Da' cu care?

— Apoi nu te gândeşti că are să se uite lumea la tine ca la urs? Pe acolo nu se poartă anterie şi giubele.

— Care vra să zică ar trebui să mă îmbrac nemţeşte...

— Negreşit, asta e şi părerea d-lui Ernest care are să te întovărăşească.

— Hum!... Să mă schimonosesc acum la bătrâneţe; asta nu-mi prea vine la socoteală. Dar la urma urmei poate că ai dreptate. El ţinea seamă de părerile totdeauna bine cumpănite ale femeii lui.

Astfel dânsul comandă să i se facă trei rânduri de haine evropeneşti mai subţiri şi mai groase pentru toate timpurile, şi când croitorul i le aduse, se îmbrăcă în noul său costum de voiaj şi se puse în faţa unei oglinzi.

— Halal îmbrăcăminte, zise el pufăind de râs, parcă-s un neamţ calic de cei care scot măsele la iarmaroc. Băiatul n-are să mă mai cunoască când m-o vedea la Paris. Toate-s bune şi frumoase, adause el, dar dacă am primit să mă fac de râs în haine aşa caraghioase, nu voi primi niciodată să mă desfac de ciubuc şi de cafeaua mea turcească cu caimac.

În adevăr, pe lângă merindele cu care femeia lui îi ticsise boccelele, îi puse şi un felegian anume pentru cafea cum şi trei ocale de tutun turcesc, iar ciubucul cel de iasomie cu imamea de chihlimbar îl luă boierul în mână ca să-i slujească şi de baston.

— Când n-oi pufăi dintr-însul, m-oi apăra cu el de câini, zicea conul Manole glumind.

Vai! Ciubucul era să-i slujească cu totul pentru altă întrebuinţare.

Apoi când sosi ziua cea mare hotărâtă pentru plecare şi trăsura cu opt poştalioni suri trase la scară, conul Manole îşi

sărută soţia, îşi luă ziua bună de la slugi şi se sui în trăsură având la stânga pe franţuzul Ernest, iar în capră pe vătavul de curte şi pe Ciordilă ţiganul. Acest din urmă avea să întovărăşească şi să slujească pe stăpânul său în tot timpul călătoriei.

Surugiii plesniră din harapnice; cei opt poştalioni suri, bine hrăniţi şi iuţi de picior, înhămaţi în şir porniră prin poarta curţii în trap mare, şi după o jumătate de oră de mers spornic, conul Manole Buhuş pierdu din vedere satul şi casa boierească de pe moşia Buhuşul unde nu avea să se întoarcă decât peste vreo şase luni. Câte nu se pot întâmpla într-atâta amar de vreme!

Deşi atras puternic de dorul copilului, totuşi conul Manole se simţea îngrijit de un drum aşa de lung în ţări străine nemaiumblate de el, locuite de alte neamuri, cu alte legi şi obiceiuri, vorbind alte limbi şi închinându-se la alţi sfinţi. Pe faţa lui se vedea întipărită teama necunoscutului; faţa însă mohorâtă a ţiganului strălucea de veselie. Avea, mă rog, să vadă atâtea târguri şi atâtea minunăţii nemaipomenite. De bucuros ce era ţiganul, nu avea astâmpăr pe capră, parcă-i pusese cineva urzici în pantaloni; încât a trebuit boierul de vreo două-trei ori să-i zică să se liniştească.

La frontieră conul Manole Buhuş era cât pe ce să se puie în gură cu un gulerat de vameş austriac, care îi cerea o sumă necrezut de mare pentru acele trei ocale de tutun ce luase cu sine. A intervenit însă franţuzul care l-a domolit şi l-a făcut să plătească. Ce vreţi, conul Manole nu era deprins a se supune la legi şi regulamente, a plăti dări şi accize, căci în Moldova noastră binecuvântată pe atunci boierii erau scutiţi de orice soi de dări şi havalele. El n-a călcat niciodată pragul vreunei dregătorii publice; iar în casa lui, ferească Dumnezeu, nu s-ar fi înfăţişat vreun obraz al cârmuirii decât doar cu spinarea încovoiată pentru a săruta mâna soţiei lui şi a-l felicita de ziua onomastică sau de alte sărbători mari. Un cinovnic, un vameş, un priveghetor de ocol, un căpitan de panţiri nici nu îndrăznea

să se puie jos dinaintea lui. Cum dar era să nu-i pară ciudat că guleratul de neamţ îl sileşte să plătească încă o dată preţul tutunului. Ei, Doamne, prin câte alte vămi avea să mai treacă tutunul până să ajungă la Paris şi de câte ori era să i se mai ia preţul! Dar fie, că făcea. Pentru tabietul boierului nu se drămăluiesc paralele.

Odată intraţi pe pământul austriac, surugiii au lăsat din porunca stăpânului caii la trap moale, mărunt, pe şoseaua cea mare a Bucovinei, căci drumul era lung până la Cracovia unde începea calea ferată spre Viena. În fiecare zi el făcea câte două popasuri, se îngrijea ca poştalionii să fie hrăniţi şi adăpaţi la vreme şi noaptea se odihnea la otelurile ce întâlnea în cale.

Câte zile a mers el aşa de-a lungul Bucovinei şi Galiţiei prin toate satele şi târgurile ce străbătea şoseaua, el singur nu mai ţinea minte; le pierduse numărul. Prin fiecare sat însă, şi mai cu seamă prin târguri, şiragul cel lung de poştalioni făcea mare zgomot. Toţi locuitorii: bărbaţi, femei, copii, căţei şi purcei îi ieşeau în cale miraţi, să vadă asemenea alai de înhămătură condusă de doi surugii năbădăioşi în haine de aba albă cu fireturi negre, şi care săltând pe şea pocneau din bice şi chiuiau cât le lua gura. Aşa năzdrăvănie nu se mai văzuse pe meleagurile acelea.

În Lemberg era boierul cât pe ce să aibă iarăşi oarecare daraveri cu poliţia care îi opri trăsura în loc şi ordonă surugiilor să nu mai chiuie şi să nu mai bată din harapnice, pentru că provocau neorânduieli pe stradă, speriind caii de la celelalte trăsuri.

— Ţară calică! zicea logofătul Buhuş, cuprins de un adânc dispreţ pentru nemţi. Auzi, mă rog, nu încap pantofarii de caii mei!...

A mers cât a mers logofătul din popas în popas, din târg în târg, trei săptămâni pline până la Cracovia, de unde a dat drumul trăsurii cu ordin să se întoarcă acasă sub privegherea vătavului, iar el cu franţuzul şi ţiganul a plecat cu drumul-de-fier spre Paris.

Drumul-de-fier a fost cea întâia mare surprindere pentru dânsul. Nu-şi putea da el samă cum nişte hardughii de case pe roate, aninate una de alta, pot să alegre la nebunie pe şine fără cai.

— Drăcie nemţească, zicea el, fără a i se micşora dispreţul pentru aşa-numiţii pantofari, căci el nu admitea alt mijloc creştinesc de locomoţiune decât acel apucat de la părinţi. Eu nu-mi dau poştalionii mei pe toate maşinile lor care suflă ca nişte rable de cai ofticoşi.

Şi, cu toate aceste, după ce se aşeză în vagon, unde mergea comod, fără să-l bată vântul, soarele sau ploaia şi mergea tras de maşina cea ofticoasă mai repede de zece ori decât cu poştalionii cei iuţi de picior, după ce văzu că în aşa-zisa hardughie el poate să se mişte, să se lungească, ba chiar să şi aţipească câteodată, atunci începu să preţuiască drăcia nemţească, căci fără dânsa cine ştie când ar fi ajuns la Paris să-şi îmbrăţişeze copilul şi câte parale l-ar fi costat cei opt poştalioni ai lui.

Totuşi, neavând încredere în vrednicia maşinistului şi vroind a se odihni mai bine, el nu călătorea decât ziua.

E mai cuminte să stăm noaptea pe loc, băgă de seamă el; când nu vezi nimic dinaintea ochilor multe se pot întâmpla: ba, vorba ceea, se strică căruţa-n drum, ba s-aprinde o roată, ba îţi ies tâlharii înainte, ba dai peste o potaie de lupi. Şi dac-om ajunge adică cu şapte zile mai târziu, ce pagubă avem de acolo, că doar nu ne alungă turcii şi nici n-avem termen de judecată la Paris.

Boierul, de altfel, judeca bine, când te gândeşti mai ales că el niciodată nu pusese piciorul peste hotar şi că făcea astă călătorie cu vreo optzeci de ani în urmă pe când nu erau căile ferate aşa bine organizate ca acuma.

La frontiera Bavariei a mai avut el o mică tevatură cu vameşul, care a fost mult mai aspru în canoane decât cel austriac. Bavarezul, după ce i-a luat iar vamă pe tutun, i-a deschis toate lăzile, i-a scuturat toate rufele, i-a desfăcut chiar

sacul cu merinde unde, închipuiţi-vă lucru neaşteptat, a dat peste o legătură care răspândea un miros atât de acru şi neplăcut, încât a început neamţul să strănute.

— *Pfui Teufel,* strigă el, *was ist das für ceine Scbweinerei?*

Era o legătură cu ţâri pe care i-o puse cucoana între provizii. S-a strâns tot nemţăritul împrejur şi se uita la el ca la o dihanie sălbatică, neînţelegând cum poate un om să mănânce asemenea spurcăciuni care cârneau din loc nasurile nemţeşti.

Atunci vameşul indignat, îngreţoşat, aruncă hârtia cu ţâri jos pe podele fără să mai ceară voia boierului, iar acesta ţâfni de aşa obrăznicie, simţi sângele că i se suie la cap, şi prin o mişcare nervoasă, necugetată, ridică ciubucul în aer ca să-l pocnească. Noroc că Ernest, franţuzul, îi opri mâna până a nu cădea pe spinarea neamţului; de altfel, cine ştie ce belea şi-ar mai fi stârnit pe cap. Cu toate aceste dânsul a fost condamnat la cincisprezece fiorini amendă pentru gestul său ameninţător, cum şi la confiscarea ţârilor cu pricina.

Dar ia-i ţârii dacă ai de unde. Ciordilă ţiganul, profitând de confuzia produsă de stăpânul său, prin ridicarea ciubucului, şterpeli hârtia cu ţâri de jos fără să bage nimenea de seamă şi o ascunse bine în buzunar.

Mare a fost cheful boierului când, după plecarea trenului, ţiganul i-a arătat ţârii. A plătit el un ştraf de 15 fiorini, dar şi neamţul a fost păcălit. Însă temându-se să nu aibă acelaşi bucluc la celelalte hotare, conul Manole a aruncat ţârii pe fereastră spre marea supărare a lui Ciordilă, care ar fi preferat să-i mănânce.

A mai mers aşa o bucată de drum logofătul Buhuş în colţul lui de vagon clasa I, picior peste picior, cu gândul la copil şi cu ciubucul la gură, având în faţa lui pe franţuz şi în colţul opus al vagonului pe Ciordilă, care şi el aţipea din vreme în vreme; şi ar fi mers aşa liniştit dacă la fiecare hotar nu l-ar fi tras nemţii de mânecă pentru vama tutunului care se scumpi-se acum amarnic.

Dar nu-i era lui atâta de bani, că avea de unde plăti, cât de felul puţin politicos cu care guleraţii de vameşi îi cereau plata fără să se sfiască de rangul de logofăt mare care călătorea, mă rog, cu tălmaci şi cu fecior.

— Ce calicie căptuşită cu obrăznicie, zicea logofătul. Unde se pomeneşte aşa ceva la noi!

La una din staţiile mai mari se urcă în vagonul lui un domn care trebui să fi fost un om însemnat, judecând după lumea care venise să-l salute la uşa vagonului şi după numărul geamandanelor ce avea cu el. Boierul nostru, care sorbea din ciubuc, îl privi de sus până în jos cu cel mai adânc dispreţ. Toţi nemţii în ochii lui erau nişte calici care mănâncă şoareci, scot dinţi la iarmaroace şi joacă pe frânghie.

— Cine dracul ni l-a adus şi pe ăsta aici să ne strâmtoreze, zise el cu glas morocănos adresându-se franţuzului.

— Nu vă supăraţi, boierule, răspunse străinul într-o românească destul de răspicată; dacă vă duceţi mai departe apoi deseară o să scăpaţi de mine.

N-a fost proastă mirarea şi totodată bucuria boierului când l-a auzit vorbind limba lui, el care de la plecarea din ţară nu o mai auzise decât din gura franţuzului şi a ţiganului.

— Da' bine, d-voastră sunteţi de la noi, dacă nu vă este cu supărare?

— Ba nu, sunt proprietar din Bucovina, baronul Andrei Tabără.

— Şi eu logofătul Manole Buhuş, proprietar din Moldova...

Amândoi se închinară şi se strânseră de mână; apoi boierul care avea ciubucul de curând aprins cu o bunătate de caimac ale cărui fire spânzurau peste marginile lulelei, îşi scoase basmaua de mătase din buzunar, şterse bine imameaua cea de chihlimbar şi oferi ciubucul baronului. Asta era cea mai mare cinste ce făcea el de obicei vreunui musafir pe care vroia să-l deosebească.

— E tutun turcesc, „Bectemis" de doi galbeni ocaua, adause el cu oarecare mândrie, dar acum mă ţine de trei ori mai scump cu vămile prin care am trecut.

— Apoi aşa e pe aicea, răspunse baronul fumând cu poftă din ciubuc, biruri cât păr pe cap: bir pe fereşti, pe ogeaguri, pe cai, pe câini şi pe câte nu-ţi mai trăsneşte prin minte. Îţi ia jumătate din venit.

— Auzi, mă rog, răspunse boierul moldovan mirat. De aceea, când le începe câte un creştin ca mine pe mână, caută să-i ia şi pielea de pe dânsul. Iaca am stat numai trei zile la Beci* şi am cheltuit atâta cât aş fi ţinut casa mea din Buhuş trei luni.

— Încaltea v-a plăcut Beciul!?

— Ce să-mi placă, baroane; încotro te întorci, case-nalte cu şapte rânduri, uliţi strâmte, înghesuială mare de lume şi n-auzi vorbind decât nemţeşte. M-am dus la palaturile împărăteşti crezând c-o fi ceva de ele. Când colo, ce să văd, nişte vechituri afumate. Proaste acareturi pentru un cogemete împărat!

Baronul zâmbi pe sub musteaţă, auzind vorbind astfel pe acest tip de moşier original, necărturar, şi care nu ieşise niciodată din vizuina lui. Avea un fel de farmec logofătul Manole în simplicitatea lui care plăcea baronului. Acesta, deşi om subţire şi purtat prin lume, se simţea atras de felul de a fi, aşa dintr-o bucată, al boierului moldovan, de faţa lui deschisă luminată de doi ochi căprii plini de o naivă bună-credinţă.

Au mers ei împreună până înspre seară, vorbind cu mult îndemn de una de alta ca şi când ar fi fost nişte vechi prieteni din copilărie; iar când la o staţie baronul s-a dat jos din vagon şi a întins mâna boierului pentru a-şi lua ziua bună de la el, acesta a simţit că parcă se desparte de un frate şi i-a spus:

— Sănătate şi voie bună, baroane! Să ştii că după întoarcerea mea acasă am să-ţi trimit la moşie, că să-ţi aduci aminte de mine, un hărmăsar din herghelia mea, de soiul celor care calcă poşta într-un ceas fără să asude.

— Mulţumesc frumos, boierule, răspunse bucovineanul.

---

* Viena (n. a.)

— Şi eu am să-ţi trimit o vacă roşie care dă şasesprezece oca de lapte pe zi.

— Foarte mulţămim. Să trăieşti!

A urmat o călduroasă strângere de mână şi apoi s-au despărţit cei doi prieteni de o zi, ca să nu se mai întâlnească.

— Seamănă a fi de treabă om baronul ista, zise boierul după ce rămase în vagon numai cu franţuzul şi ţiganul. Îmi place că nu s-a nemţit.

N-a rămas însă neocupat locul baronului, căci la aceeaşi staţie se sui o doamnă tânără, frumuşică, foarte elegantă şi cu un aer de cuminţenie, de nevinovăţie, de-ai fi zis că parcă atunci ieşise din pension.

„Uite, mă rog, gândi boierul; pe cât sânt nemţii de hursuzi şi de grobieni, pe atâta nemţoicuţa asta e nostimă. Trebuie să fie neam bun."

Dânsa se aşează în faţa lui şi parcă ar fi voit să ia în stăpânire întreaga canapea după boccelele şi pledurile cele întinse.

— Ernest, zise boierul, copila asta, pre cât înţeleg, are să doarmă aici în vagon. Să-i dăm canapeaua să se odihnească.

Tu treci în alt vagon şi, când vom sosi în oraşul unde trebuie să petrecem noaptea, vei veni să ne trezeşti.

— Prea bine, răspunse franţuzul, şi ieşi din vagon.

Înserase de-a binelea, şi străina căuta acum să-şi aşeze culcuşul. Atunci conul Manole îi făcu semn că-i cedează toată canapeaua, iar ea, cu cel mai plăcut zâmbet, îi mulţumi în limba ei privindu-l cu nişte ochi albaştri plini de recunoştinţă.

Bucuros că a putut să facă un bine gingaşei călătoare, boierul, care era, de altfel, foarte îndatoritor pentru sexul frumos, se ghemui în colţul lui, şi legănat de mersul trenului, prinse să se gândească la fel de fel de lucruri: la copil, la curţile lui din Buhuş, la poştalionii lui cei suri; apoi se mai uita din când în când la vecina ai cărei ochi albaştri năzuiau parcă să străbată prin acoperişul vagonului spre seninul cerului; şi aşa, pribegind cu gândul de la una la alta, privind când ochii, când talia, când picioruşele ei cele mici care ar fi încăput

în palma boierului, i se păru de la o vreme că frumoasa străină se învăluie într-un fel de ceaţă, se topeşte, se transformă într-o vedenie străvezie, aşa că, furat pe nesimţite în lumea visurilor, începu de-a binelea să horăiască.

Cât o fi dormit aşa nu se ştie, dar deodată a tresărit la auzul unui mare zgomot; uşa vagonului se deschise şi Ernest se înfăţişa ca să-i spuie că a sosit în oraşul unde trebuia să se oprească pentru timpul nopţii.

În acel moment conul Manole, deşteptat din somn, văzu un lucru nemaipomenit, un lucru care l-a făcut să holbeze nişte ochi aşa de mari încât ai fi crezut că au să iasă din orbite, văzu, Sfinte Pantelimoane, pe gingaşa, pe frumoasa străină, cea cu ochii rătăciţi în seninul cerului, în braţele lui Ciordilă ţiganul, sărutându-se împreună ca doi hulubaşi.

Închipuiţi-vă ce a trebuit să fulgere prin gândul logofătului.

În aceeaşi clipă el croi cu ciubucul pe ţigan, scuipă în obraz pe zâna cea cu ochi albaştri, se dete iute jos din tren dimpreună cu Ernest şi cu eroul Ciordilă, care nu ştia cum să se dezvinovăţească, iar zâna umilită, ruşinată, rămase singură în lumina îndoioasă a vagonului.

— Auzi, coţofana, să aibă obrăznicia să se pupe cu madama dinaintea mea, strigă furios conu Manole.

— Să trăieşti, măria-ta; nu sunt vinovat, răspunse ţiganul plin de frică; ea a venit la mine, nu eu la dânsa. Ş-atunci... dă... m-am lăsat să mă pupe, ca să nu fac vuiet să vă trezesc.

— Aferim muiere!... Şi eu care am crezut-o sfântă ca o mironosiţă şi m-am grăbit să-i fac loc să se odihnească. Bre! Bre!... În ce ţară suntem!...

În sfârşit, ce să mai lungesc vorba înşirând diferitele lui întâmplări de călătorie. Iată-l într-o bună zi intrat în gara de la Paris, unde îl aştepta cu nerăbdare fiul său pe care nu-l văzuse de doi ani. Tânărul îi sărută mâna cu ochii umezi de bucurie, iar dânsul îl sărută pe frunte, păstrându-şi sângele rece şi tonul măsurat ce a avut totdeauna faţă de copil. Era puţin

demonstrativ boierul în exprimarea sentimentelor sale părinteşti, dar numai el ştia cum i se bătea inima.

O lună şi mai bine a stat boierul în Paris într-un apartament pregătit de fiul său, compus din trei odăi; una pentru el, alta pentru franţuz şi a treia mai mică pentru Ciordilă. În acest timp tânărul Buhuş l-a purtat mereu în toate părţile, ca să-i arate curiozităţile şi frumuseţile oraşului, dar bătrânul nu se prea entuziasma la vederea lor. Le-nţelegea, nu le-nţelegea, el trecea repede pe dinaintea lor şi nimic nu-l scormolea la inimă. El nu avea ochi şi suflet decât pentru pădurile, dealurile şi câmpiile în care trăise în larg din copilărie. Aici se simţea străin, strâmtorat, lipsit de huzuriri şi micşorat în demnitate, şi gândul lui fără voie se întorcea mereu la plugurile cele în şase boi înşirate pe brazdă şi la lanurile cele întinse de grâu, care se legănau în bătaia vântului ca valurile de apă. Aici nu avea o gloată de slugi care să caute să-i ghicească gândul, nici odăile cele multe cu saltele moi pe divanuri, ca să-l îndemne parcă la odihnă, nici cerdacul cel lung de jur-împrejurul casei cu vedere largă asupra câmpului şi a pădurii, nici vestiţii lui poştalioni suri, pe care îi visa câteodată şi noaptea. Toate aceste îi lipseau şi, dacă nu ar fi fost copilul la mijloc care să-l mai reţie, el de mult ar fi părăsit Parisul întru atât îl încleştase de inimă dorul de acasă.

Ciordilă însă, din contră, era cu desăvârşire buimăcit de minunăţiile ce vedea pentru prima oară la fiecare pas şi stăpânul său nu-l mai putea strânge de pe uliţi. Îşi cerea voie pentru un ceas şi zăbovea două şi trei, umblând lela încotro îl duceau ochii şi căscând gura la toate vitrinele de prăvălii. Slujba, pentru care conul Manole îl luase de la aşa depărtare şi cu atâta cheltuială, o făcea numai pe dor şi pe plac. Răbdă boierul cât răbdă, o dată, de două ori, de zece ori, până când într-o zi, văzând că ţiganul nu se mai întoarse acasă, îşi ieşi din fire şi porni să-l caute. Poftim găseşte-l pe uliţele Parisului! E întocmai ca şi cum ai căuta un ac într-un car cu fân.

Dar dracul, care nu zideşte biserici, îl scoase pe ţigan deodată năprasnic înaintea boierului şi atunci poc! — fără nici o vorbă, îl croi cu ciubucul peste spate. Când însă vroi să-i aştearnă o a doua lovitură, se văzu pe neaşteptate înhăţat de un comisar de poliţie şi dus dimpreună cu ţiganul la post.

Acolo zarvă mare. Conul Manole, prins în flagrant delict de bătaie ziua mare pe stradă, îşi dădea în franţuzeasca lui cum putea, îndreptările, zicând că ţiganul e robul lui şi că are tot dreptul să-l bată fiindcă nu a fost ascultător.

La auzul cuvântului rob, comisarul şi ceilalţi poliţişti ce mai erau de faţă au prins să râdă în hohot.

— *Monsieur, il n'y a plus d'esclaves ici,* răspunse comisarul; *du moment qu'il a mis les pieds sur le sol de la France, il est devenu citoyen libre et indépendant comme vous, et personne n'a le droit de le rosser.*

Boierul rămase mut, încremenit în faţa acestor cuvinte de necrezut. Cum era cu putinţă ca, fără învoirea lui, ţiganul să devie om liber ca şi dânsul? În ce ţară, Doamne sfinte, venise el? Iar ţiganul, cu cât vedea pe stăpânul său mai încurcat cu atâta se făcea mai obraznic, se freca mereu cu mâna pe spinare şi se văicăra parcă i-ar fi rupt şalele. Într-o clipă dânsul fu dezbrăcat şi căutat dacă are vreo leziune pe trup, ceea ce ar fi agravat situaţia boierului; însă din fericire, ciubucul nu-l lovise în plin, ci-l ştersese numai alunecându-i pe spate fără să lase vreo vânătaie, aşa că vaietele nesocotite şi strâmbăturile ţiganului, care dădeau feţei lui mohorâte un aer de tot caraghios, începură să indispuie pe comisari.

— *Allons, allons, mon garçon, calmez-vous,* îi zise acesta atingându-l uşor cu mâna peste umăr.

Ciordilă, care nu înţelese nimic din vorbele comisarului, luă gestul acestuia drept mângâiere pentru usturimea ce, dragă Doamne, suferise şi se socoti îndreptăţit să facă şi mai mare larmă. Apoi, boierul, după ce-şi înfăţişă paşaportul, fu supus unui întreg interogator la care asistă şi tălmaciul Ernest chemat în grabă, iscăli un proces-verbal pe toate feţele şi se văzu

condamnat la treizeci lei amendă cu amenințare că la caz de recidivă va fi pedepsit cu închisoare.

„Bună și asta, gândi boierul întorcându-se acasă dimpreună cu Ernest și Ciordilă. Bine că am scăpat cu atâta într-o țară de haimana unde fruntea-i coadă și coada frunte."

Din ziua aceea Ciordilă, care pricepuse din daravera urmată că stăpânul său nu are voie să-l bată, crescu parcă cu o palmă mai mult. Altă mutră avea el acuma față de dânsul, mult mai țanțoșă și mai îndârjită ca mai înainte. Se suise, vorba aceea, cioara în copac și nu vroia să mai știe de nimeni.

Slujba și-o făcea de mântuială; deseori cizmele boierului rămâneau nevăscuite, ciubucul necurățit; lipsea de acasă fără să mai ceară voie și, dacă se întâmpla să auză boierul bătând în palme ca să-i șteargă o haină sau să-i facă o cafea turcească, el nu se înăfățișa decât după ce se înroșeau bine palmele boierului, iar când se îndura să vie avea aerul a-i zice:

„Da' mai slujește-te și singur că n-o să-ți cadă mâinile!"

Conul Manole le vedea, le simțea toate aceste, și înghițea mereu noduri fără să-i zică un cuvânt de mustrare. Își pusese strajă gurii și își încătușase firea, ca să nu mai cadă în ispita de a-l dezmierda cu ciubucul.

„Într-o țară ca asta fără nici un Dumnezeu, te poți aștepta la orice", gândea el.

A mai stat vreo trei săptămâni în Paris și după ce și-a potolit bine dorul de copil a plecat îndărăt, iuțit acum de un alt dor, dorul de casă.

Călătoria lui la întoarcere n-a avut nici un interes ca să merite a fi descrisă. E destul să zic că a pus iarăși câteva săptămâni, mergând parte cu drumul-de-fier, parte cu trăsuri năimite, până să ajungă la hotar. Iar când, în sfârșit, a călcat cu piciorul pe pământul țării, când a dat cu ochii de slujbașii de la vama moldovenească care l-au primit cu pălăriile în mâini și de poștalionii cei suri ținuți de dârlogi

de surugiii care veniseră dimpreună cu vătaful pentru a-l conduce la moşie, logofătul Manole Buhuş, simţindu-se la largul lui, s-a răsuflat adânc din piept şi a strigat surugiilor şi vătafului:

— Ia întindeţi-mi pe cioroiul ista jos, să-i dau o zacuscă de bună întoarcere.

Într-o clipă Ciordilă fu lungit la pământ şi boierul, scoţind luleaua de la ciubuc, îi aşternu cu însuşi mâna sa cincisprezece lovituri nu tocmai îndesate, căci era milos de felul lui, ci rari, tacticoase şi bine numărate, întrerupte cu cuvinte ca de-alde acestea:

— Ei, baragladină, îţi aduci aminte de toate obrăzniciile ce mi-ai făcut?

Şi dă-i.

— Cioroiule, ţii minte de câte ori ai uitat să-mi faci cafeaua şi să-mi văscuieşti ciubotele?

Şi dă-i.

— Balaurule, ţii minte de câte ori mi-am înroşit palmele ca să te chem şi nu veneai, de câte ori ai lipsit de acasă fără învoire, de câte ori mi te-ai înfăţişat cu ţigara în gură şi îmi dădeai fumul în obraz?

Şi iarăşi dă-i, până se împliniră cele 15 ciubuce ce-şi pusese boierul în gând să i le hărăzească. Ţiganul însă n-a crâcnit un cuvânt în tot răstimpul cât ciubucul a căzut cadenţat jos pe moalele trupului, ca să-i alunge mintea sus la căpăţâna cea vârtoasă, şi aceasta poate pentru că nu-l prea durea, sau poate că se temea să nu înciude mai mult pe stăpân, ori că se simţea vinovat şi că merita pedeapsa.

Scurtă vorbă, după ce ţiganul, cam ameţit, se sculă de la pământ, se scutură de colb şi îşi îmbumbă pantalonii, boierul răcorit de năduhul ce înghiţise atâta amar de vreme, intră repede în odaia vameşului, luă un condei şi o bucată de hârtie, scrise cu o mână nervoasă câteva rânduri, îşi puse apoi dedesupt iscălitura şi pecetea ce purta la lanţul ceasornicului şi strigă pe vătaf.

— Na, du-te, zise el, şi dă hârtia asta în mâna ţiganului Ciordilă. E cartea lui de iertare din robie. Să se ducă unde l-or îndrepta ochii; la mine nu mai are ce căuta. Dă-i şi aceşti doi galbeni ca să aibă deocamdată de cheltuială până va găsi undeva să se hrănească.

Apoi el se sui în caretă cu franţuzul şi vătaful, iar până a nu porni poştalionii din loc, Ciordilă, care rămăsese jos, s-a apropiat sfios de trăsură şi a sărutat mâna boierului fără să rostească un cuvânt. Şi ce ar fi putut el să spuie în urma celor petrecute? Se zice însă că boierul ar fi simţit atunci două picături de lacrimi pe mâna lui, dar iute şi-a întors ochii în altă parte, căci nu-i plăcea să vadă oamenii plângând.

* * *

Au trecut şase luni după aceste întâmplări, când într-o zi boierul, îmbrăcat iarăşi în hainele lui cele vechi, şedea în balcon răsturnat într-un jilţ îndemânatec şi pufuia din ciubuc cu ochii rătăciţi în prelargul câmpiei. Iată că i se înfăţişă vătaful spunându-i că Ciordilă ţiganul a venit, slab, prăpădit, rufos şi se roagă de mila şi îndurarea lui să fie îngăduit a-i vorbi un cuvânt.

— Să vie, răspunse boierul după o pauză.

În adevăr, ţiganul se înfăţişă cu două cercuri vinete în jurul ochilor, cu două mari gropi în obraz, de nemâncare şi neodihnă, cu hainele zdrenţuite şi puindu-se în genunchi dinaintea lui, îi întinse cu mâna dreaptă o hârtie.

— Ce hârtie e asta? întrebă boierul cam răstit, crezând că e vreo jalbă pentru cerere de pomană.

— E cartea mea de iertare din robie, măria-ta, zise ţiganul. Am venit să ţi-o dau înapoi că n-am ce face cu dânsa. Oriunde m-am dus tot mai rău mi-a fost decât în curtea măriei-tale. Am venit să mă dau iar rob şi să-mi cer iertare pentru greşelile mele. Bate-mă, ucide-mă, dar nu mă alun-ga, că sunt şi eu suflet de om şi te-oi sluji cu credinţă până la moarte.

Boierul Manole simţi atuncea o mare strânsoare la inimă şi ceva aşa ca o umezeală în ochi. Dar pentru nimic în

lume n-ar fi vroit să se arate înduioşat dinaintea ţiganului, de aceea îi zise:

— Hai scoală-te, ţigane, nu mai sta în genunchi dinaintea mea că doar nu-s icoana Sf. Niculai. Du-te şi-mi cheamă repede pe vătaf. Ai înţeles? Hai pleacă!

Se duse ţiganul pleoştit şi cu inima boţ, neştiind ce are să iasă din cuvântul stăpânesc; iar când vătaful se înfăţişă la poruncă, boierul îi zise:

— Să dai lui Ciordilă loc de casă în sat şi trei fălci pământ de hrană în ţarină. Asemenea să-i dai din pădure lemn cât i-a trebui pentru casă şi rogoz de pe iaz pentru acoperământ. Totodată să-l înscrii în izvodul clăcaşilor de pe moşie. Ai înţeles?

— Ascult.

Când află ţiganul de hotărârea boierului, de bucurie nu mai călca parcă pe pământ. I se luminase dinaintea ochilor. Iată-l acum un alt om, cu alte drepturi, cu alt ifos, aşezat în rândul gospodarilor clăcaşi de pe moşie, având el însuşi casă şi moşie. Trei fălci de loc pentru un suflet de om era mai mult decât îi trebuia. Ce ar fi putut nădăjdui şi dobândi mai mult?

Ce-i drept, ţiganul îşi făcea acum datoria de clăcaş cu tragere de inimă, încât vătaful nu avea nevoie să-l ieie de dinapoi ca să-l ducă la boieresc. Lucra de bunăvoie ce era dator proprietarului şi îşi lucra şi pământul lui cu îndârjire, aşa că încet, încet a prins să adune la casa lui azi un purcel, mâine o vacă cu viţel, poimâine o pereche de juncănaşi şi astfel a ajuns să simtă şi el la bătrâneţe huzurul de om pământean de sine stătător.

S-au strecurat douăzeci de ani mai bine de la înscrierea lui Ciordilă ţiganul între clăcaşii de pe moşia Buhuşul şi stăpânul său cel bun la inimă, dar iute la ridicat ciubucul, se scoborâse în mormânt, Dumnezeu să-l ierte, iar el se însurase, încărunţise şi avea acum doi danci care prinseseră tiuleie şi se zburătăiau pe dinaintea prispei. Mai avea în ogradă un coşărnaş

plin cu porumb, un ocol cu vitişoare şi un stog de fân cât casa lui de-nalt. Şi iată că într-o zi veni în sat un obraz al cârmuirii cu poruncă domnească să statornicească pe clăcaşi ca proprietari vrednici pe pământurile lor şi în acest scop începu să facă o amănunţită catagrafie a oamenilor şi a pământurilor.

Cu prilejul acesta, pomenitul obraz al cârmuirii dădu peste Ciordilă ţiganul, singurul mai smolit între locuitori şi-l întrebă cu mirare:

— Da' tu ce eşti aici?

— Ca şi român, răspunse ţiganul umflându-se în pene.

Astfel Ciordilă, după ce s-a plimbat pe la Paris, a ajuns, mulţumită ciubucului logofătului Manole Buhuş, proprietar vecinic în moşia Buhuşul, şi întemeietorul unei spiţe întregi de Ciordileşti, care cu vremea şi-au pierdut culoarea ceaunului, de nu-i mai cunoşti acum dintre adevăraţii români.

(*Viaţa românească*, anul I, nr. 4, iunie 1906)

REFERINŢE ISTORICO-LITERARE

...Ne-au întâmpinat mai întâi cei atinşi de critica noastră, şi astfel s-a putut întâmpla să auzim contestându-se „românismul“ unei direcţii în jurul căreia se grupaseră scriitori ca Negruzzi, Gane, Eminescu, Creangă, Slavici, Şerbănescu, Lambrior etc., fără îndoială scriitori dintre cei mai cu limbă românească ce i-a avut vreodată literatura noastră.

Titu MAIORESCU, 1881, *Neologismele*, în *Critice*, II, Socec, Bucureşti, 1893, p. 246.

Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu şi Şerbănescu şi în novelele lui Slavici, Negruzzi şi Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor naţională. Toţi autorii aceştia, părăsind oarba imitare a conţepţiunilor străine, s-au inspirat de viaţa proprie a poporului lor şi ne-au înfăţişat ceea ce este, ceea ce gândeşte şi ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firii lui etnice. Acest element original al materiei, îmbrăcat în forma estetică a artei universale, păstrând şi în această formă ca o rămăşiţă din pământul său primitiv, a trebuit să încânte pe tot omul luminat şi să atragă simpatica lui luare-aminte asupra poporului nostru. Căci orice individualitate de popor îşi are valoarea ei absolută, şi îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, întâmpină un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei.

La această cauză generală se mai adaugă, îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane şi Negruzzi, întâmplarea favorabilă că ele se găsesc în armonie în privinţa obiectelor ce ni le înfăţişează şi care sunt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care noi îl credem foarte sănătos şi în urma căruia romanurile ţărăneşti şi descrierile tipice au ajuns să fie cele mai preţuite produceri ale literaturii de novelişti.

TITU MAIORESCU, 1882, *Literatura română şi străinătatea*, în *Critice*, III, Ediţie nouă şi sporită, Editura Librăriei Socec, Bucureşti, 1893, pp. 23-25.

D. N. Gane este un scriitor foarte cunoscut cititorilor „Convorbirilor literare“. D-sa a-nceput să scrie acum vreo zece ani; câteva încercări literare de pe atunci, ca *Privighetoarea Socolei*, *Comoara de pe Rarău*, *Piatra lui Osman*, dovedesc că autorul nu era încă pe deplin stăpân pe condeiul său. Însă, printr-o necurmată priveghere a stilului său, printr-o năzuinţă continuă de-a se apropia pe cât se poate de frumoasa lumbă poporană, a ajuns a-şi alcătui un stil atât de curgător, o limbă atât de curată, încât cu greu am găsi ceva asemănător pe la mulţi din autorii noştri. Cele din urmă lucrări ale d-lui N. Gane, precum *Aliuţă* sau *Andrei Florea Curcanul*, ar putea servi, împreună cu poveştile lui Creangă, drept model acelor care voiesc să-şi croiască o limbă cumsecade.

De aceea, îndoit este meritul acelor autori, care, cu toate ademenirile la care sunt supuşi, au ştiut să păstreze neatinsă vechea şi frumoasa noastră limbă şi au pus astfel temelia unei adevărate literaturi româneşti. De aceea, oameni ca domnul Gane ar trebui să fie din toate puterile încurajaţi.

N. XENOPOL, *Bibliografie* (N. Gane), în *Românul*, Bucureşti, anul XXVI, 14 ianuarie 1882, p. 35.

Apoi sunt legi fireşti, ca-n toate lucrurile, şi-n dezvoltarea unei limbi. Românii din România îşi formează potrivit cu nevoile vieţii lor publice şi private şi potrivit mai ales cu înrâuririle, la care a fost şi e supusă ţara lor, o limbă curentă şi nu vor primi niciodată în locul acestei limbi vreo alta, făcută de fraţii lor, care au alte nevoi şi sunt supuşi la alte înrâuriri. Trebuie dar ca aceştia să primească pe cea din România; ori nu vom ajunge niciodată să vorbim şi să scriem în aceeaşi limbă. Rămâne numai ca şi românii din alte ţări să scrie mult şi să producă lucrări literare de valoare, pentru ca să străbată cu limba lor în Ţară şi să-şi deie prin aceasta partea lor de material pentru limba noastră literară, o limbă care va fi vorbită şi înţeleasă de toţi cărturarii români, care însă nu s-a format încă.

Novelele lui N. Gane sunt un însemnat pas spre formarea acestei limbi şi în acelaşi timp un încă mai însemnat progres faţă cu novelele lui Costache Negruzzi ori cu ale lui A. Odobescu, care este unul din cei mai eminenţi literaţi ai noştri, însă numai în rândul al doilea novelist. E dar de dorit ca tinerii noştri şi mai ales domnişoarele noastre să citească novelele lui Gane şi să ştie că-n limba acestor novele

se vorbeşte româneşte prin saloanele din Iaşi şi Bucureşti. Şi pot să fie încredinţate „duducile“ noastre, că n-are să le pară niciodată rău şi că, citind aceste novele, mulţumirea va covârşi supărările...

IOAN SLAVICI, *Novele de N.Gane*, în *Familia*, Oradea Mare, anul XVIII, nr.21, 23 mai/4 iunie 1882, p. 255.

Din grupul de prozatori al „Junimii“ — înţelegând sub acest nume pe credincioşii cercului, acei ce au publicat numai în „Convorbiri literare“, ca şi pe scriitorii ce s-au raliat pentru un timp numai, şi aceasta după ce numele li se făcuse cunoscut altfel, la „direcţia nouă“ — patru au manifestat un talent deosebit: Creangă şi Ispirescu, domnii Slavici şi Gane. Cei doi dintâi formează o categorie aparte, prin caracterul popular al operei lor întregi aproape; cei din urmă au scris şi ei poveşti, dar reputaţia li se sprijină pe nuvele mai ales.

Lăsând la o parte puterea talentului fiecăruia, asemănările între amândoi sunt multe. Şi unul şi altul şi-au format spiritul la o şcoală literară care iubea sobrietatea, şi de aceea măsura stilului îi deosebeşte în bine de scriitorii timpului, atât de artificiali şi de bombastici; şi unul şi altul au ştiut să aleagă ei, în locul publicului, ceea ce era şi este o însuşire, pentru care trebuie să le fim recunoscători; în sfârşit, şi unul şi altul au înţeles şi au reprodus adevărat şi cald viaţa poporului românesc, pe care generaţia trecută o parodiase în sentimentalităţi ridicole şi înălţări ce coboară şi pe scriitor şi subiectul său. Aceste asemănări şi faptul că amândoi au luptat atâţia ani pentru cauza cea bună în literatura şi cugetarea românească, explică apropierea lor în acest articol...

Ceea ce deosebeşte nuvelele din a doua perioadă e sobrietatea cu care se face povestirea. Puţină desfăşurare de imaginaţie; istoria auzită sau lucrul întâmplat se aştern pe hârtie fără alt adaus personal decât acel care e de nevoie pentru a le face vii şi mişcătoare. Intrigi de o extremă simplicitate, atât de extremă, încât rezumarea nuvelei e de multe ori cu neputinţă.

Subiectele acestea simple sunt tratate de autor fără pretenţiile de adâncă analiză psihologică pe care le vom întâlni la alţii. D. Gane nu se opreşte mult asupra sentimentelor, indicate mai mult decât zugrăvite. Nicăieri forma dramatică, dialogurile lungi şi descrierea amănunţită a efectelor pe care le produc ele în inima eroilor. Avem a face numai cu un povestitor care, cu simţul destul de rar al măsurii, ştie cât trebuie să insiste asupra unui episod de pasiune, pentru a nu zăbovi în mersul ei istorisirea...

Sentimentul naturii e destul de nou în literatura românească. În poeţii de la începutul veacului, natura lipseşte cu desăvârşire; cum

putea să-i apară acest lucru nevrednic de atenţie vornicului Beldiman sau logofătului Conachi, pentru care el se confunda cu moşia aducătoare de câştig? Generaţia mai lustruită, ce s-a inspirat din romantismul francez, nu stătea mai sus decât predecesorii săi, în această privinţă. Alecsandri a ştiut s-o vadă şi s-o înţeleagă, dar romanticii mai demni de acest nume, Bolintineanu, căpetenia lor, de pildă? Este altceva natura pentru dânsul decât o amintire literară, monotonă şi rece, o foarte simplă combinaţie de „fluturaşi", „rozişoare", „stelişoare" şi alte asemenea diminutive, bune pentru o rimă nenorocită, cel mult?

D. Gane a fost printre puţinii scriitori ai timpului care au avut ochi pentru lucrurile din jurul lor. În cele dintâi nuvele, a cărora desăvârşită copilărie s-a arătat mai înainte, este ceva însă care scapă din când în când monotonia plângătoare ce te învăluie, câte un decor cu mult mai presus de marionetele ce-şi proiectează umbrele palide pe dânsul. Astfel tăcerea adâncă într-un întuneric şi mai adânc, pe care o despică tropotul calului lui Timuş, în *Domniţa Ruxandra*, astfel câteva descrieri de munte în destul de artificiala *Piatră a lui Osman*, cu clasica zugrăvire a *Toancelor*. În operele de mai târziu, tablourile se fac tot mai vii şi mai bogate, şi puţini au scris la noi lucruri atât de frumoase ca dimineaţa pe iaz din *Vacanţii*.

Nu un scriitor de mâna întâi, un creator de tipuri, care vor rămâne — n-am avut tocmai mulţi de aceia până astăzi — dar un povestitor dintre cei mai buni, în nuvelele care se numără, sobru şi simplu, mişcător şi fără de pretenţii. Istorisirea e vioaie şi iute, figurile trăiesc fără ca vreuna din ele să stăpânească atenţia în dauna firului povestirii, limba e aproape acea de astăzi, şi pentru mulţi din contemporanii săi lauda aceasta nu s-ar potrivi. Ediţia completă a nuvelelor d-lui Gane, unul din roadele cele mai bune ale direcţiei date de „Junimea", are două cusururi — mari amândouă: cele neînsemnate sunt prea multe, şi autorul, retras prea de curând din viaţa literară, nu s-a îngrijit să deie tovarăşe mai multe acelor ce se citesc şi se vor citi totdeauna cu plăcere.

N. IORGA, *Doi nuvelişti* (N. Gane şi Ioan Slavici), în *Schiţe din literatura română*, volumul II, Editura Librăriei Fraţii Saraga, Iaşi, 1894; reeditare: N.Iorga, *Pagini de tinereţe*, vol. I, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, pp. 223, 225, 226, 227.

Nicolae Gane din Fălticeni, unul din tovarăşii excursiilor lui Iacob şi Leon Negruzzi, rude, cu care se şi împrietenise, trimitea din Focşani, unde căpătase o funcţie, bucăţi în care sentimentalismul marelui poet moldovean era subţiat uneori până la ultima limită a suportabilului, ca în dulceaga schiţă *Fluierul lui Ştefan*, pentru ca, în acelaşi an,

amintiri ca ale redactorului „Convorbirilor“ în *Toancele Bistriţei*, să creeze, deşi cu unele caracterizări psihologice greoaie, scenele iuţi şi vii de viaţă rurală în Carpaţi din *Piatra lui Osman*. Dar, în această literatură de tânăr, tipuri ca bătrânul înţelept, tânărul frumos şi viteaz, mândra fată, elegantă şi când duce din urmă oile, străinul lacom de frumuseţile ei, fie el grec sau turc, fac parte cu toatele din repertoriul lui Alecsandri. În acelaşi ton urmează Gane, tot în sunet de hore şi în strigăte de răpiri, până la 1870, prin *Comoara de pe Muntele Rarău*l, pe lângă acea *Piatra lui Osman*, cu un turc vulgar capabil să fure „candide fete“, dar cu o bună descriere a nunţii ţărăneşti la munte şi a *Toancelor*, şi cu *Privighetoarea Socolei*, aceasta din urmă fiind, cu tot elementul romantic care prezintă pe fata din marginea Iaşului ca pe o „damă cu camelii“, o bucată în adevăr bine alcătuită şi scrisă cu avânt.

N. IORGA, *Începutul noii nuvele*, în vol. *Istoria literaturii româneşti contemporane*, I. Partea întâi. Crearea formei (1867-1890), Editura „Adevărul”, Bucureşti, 1934; Ediţie nouă, îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru, *Prefaţă* de Ion Rotaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1986, pp. 131, 132.

În vara acestui an (1865), doritor să-mi cunosc ţara şi mai ales partea Carpaţilor, despre a căror frumuseţe auzisem şi citisem atât de mult, am purces la drum spre munţi împreună cu fraţii Nicolae şi Mihail Mandrea. N-aş vorbi despre călătoria mea aici, dacă, cu această ocazie, n-aş fi făcut cunoştinţă la Fălticeni cu Nicu Gane, cu care mai târziu era să leg cea mai strânsă prietenie. Poate că, fiind rude, ne-om fi văzut şi mai înainte, în întâia noastră copilărie, dar nici el, nici eu nu mai aveam despre aceasta vreo aducere aminte. Nicu Gane fusese numit membru la Curtea din Focşani, atunci de curând infiinţată, şi venise acasă pe timpul vacanţelor. În mijlocul zgomotului iarmarocului din Fălticeni, care în acea vreme nu decăzuse încă, noi găsirăm la cea intâi întrevedere ocazia să vorbim despre proiecte de lucrări literare, deşi nu aveam atunci nici o idee că ne vom întâlni în Iaşi aşa de curând, precum s-a întâmplat, spre a întemeia o ocupaţie comună. Şi în adevăr, în urma unei aventuri amoroase nenorocite, N. Gane stărui, şi obţinu mutarea sa la Curtea din Iaşi. Abia venit la noi, el şi începu a frecventa adunările societăţii „Junimea“ împreună cu mai mulţi alţi tineri iubitori de literatură. Printre aceştia era mai întâi Ioan Melik, care, precum am mai zis, se făcuse din cel întâi moment un prieten al nostru pasionat, apoi maiorul Nicu Skiletti, N. Nicoleanu, Ioan Ianov, maiorul M. Christodulo-Cerchez, Pavel Paicu, frate-meu Leon Negruzzi, Scarlat

Capşa, Mihail Corne, Ioan Caraiani, Gheorghe Roiu, Ştefan Nei, Neculai Quintescu. Mai toţi aceştia au devenit în anii următori colaboratori ai „Convorbirilor literare“, afară de Melik, care n-a ieşit niciodată din cărţi de matematică pentru şcoală, şi de Nei, care nu era născut pentru a fi autor. Roiu promitea mult, pe când era în Universitate, dar n-a corespuns deloc mai târziu aşteptărilor noastre literare.

Nicu Gane a venit şi el atunci cu întâia sa novelă: *Fluierul lui Ştefan*. Timid, tocmai contrariul cutezătorului Corne, el ţinea de câteva săptămâni novela sa în buzunar, fără a avea curajul să o citească, până într-o seară s-a hotărât. *Fluierul lui Ştefan* a fost ascultat cu mulţumire de „Junimea“ şi ţin minte cum s-a luminat faţa autorului când, la sfârşitul citirii, Miluţă Cerkez cel dintâi a strigat: foarte bine!

Toţi am împărtăşit părerea sa şi numai câteva mici modificări neînsemnate s-au cerut pe ici, pe colo — ceea ce Gane a admis bucuros. Astăzi câţiva moderni foarte fini declară că novelele lui Gane n-ar avea adâncime, că în ele s-ar descrie oamenii şi lucrurile numai pe dinafară, că novelele ar fi prea sentimentale etc. Toate bune, dar nu trebuie uitat că Gane este cel întâi novelist român care s-a pus să descrie viaţa socială de la noi, că limba lui Gane este limpede şi frumoasă şi că naraţiunile sale, toate originale, dacă nu te emoţionează adânc, cel puţin plac totdeauna în scurtimea şi simplicitatea lor.

IACOB NEGRUZZI, *Amintiri din „Junimea“*, Editura *Viaţa Românească*, Bucureşti, 1906, reproduse în *Iacob Negruzzi, Scrieri alese*, II. *Amintiri din „Junimea“,* Editura Minerva, Bucureşti, 1970, pp. 35, 36, 103.

Bătrânul Nicu Gane, omul blând, scriitorul senin, a lăsat lumea nouă şi s-a dus către marea împărăţie a strămoşilor. El a fost unul dintre convorbiriştii credincioşi Iaşilor, ca şi A. Naum. Amândoi au fost poate ultimii rămaşi din frumoasa generaţie a bonjuriştilor.

Casa în care s-a născut N. Gane, la 1835, se află şi acum în picioare în Fălticeni, lângă primărie. Locuieşte acum în ea un alt scriitor: Artur Gorovei. Frumoasele locuri din acea regiune de dealuri şi livezi, satele bogate, crângurile tainice, iazurile cele mari ale Şomuzului, toate au încântat cei dintâi ani ai nuvelistului. Acolo au poposit o clipă din trista viaţă şi Ion Creangă şi N. Beldiceanu, mai târziu. Pe-acolo-i patria şi a unui alt scriitor vechi: Neculai Istrati. Locuri pline de amintiri — aproape de Suceava, aproape de Baia, de Râşca, de Slatina: voi aţi mişcat cu putere sufletul acelui tânăr judecător de demult, Nicu Gane; voi aţi trezit în adâncurile fiinţei lui darul acela minunat de povestitor, care a

înflăcărat pe părinţii noştri, ne-a încântat pe noi şi va fermeca pe urmaşii noştri! Expediţii de vânătoare, întâmplări ale tinereţii, evocări din viforosul nostru trecut — Gane le-a povestit cumpătat şi simplu, c-un fel de dulce şi delicată prietenie pentru cititori.

În ultimii ani, înainte de marea furtună, îl vedeam deseori. Era bătrân frumos, cu barba şi părul alb, cu ochiul limpede, cu zâmbetul bun. În discuţiile asupra noutăţilor literare păstra vechiul punct de vedere de la „Junimea“: cerea simplicitate şi claritate.

„Simplicitate şi claritate“ sunt şi caracteristica întregii lui opere. *Comoara de pe Rarău*, *Piatra lui Osman*, *Duduca Balaşa*, *Câinele Bălan*, *În vacanţe*, *Şanta*, *Aliuţă* vor trăi cât tinereţea. *Pagini răzleţe*, *Zile trăite*, *Păcate mărturisite*, traducerea *Divinei comedii* au desăvârşit, în anii târzii, frumoasa operă a anilor de la „Convorbiri literare“.

MIHAIL SADOVEANU, *N. Gane*, în „Însemnări literare“, Iaşi, nr. 6, 10 martie 1919, p.14; reprodus în *Opere* de Mihail Sadoveanu, vol.19. *Publicistică — 1904-1935*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964, pp. 109, 110.

Nicu Gane a fost o natură delicată, elegantă şi fină, un om plin de cuviinţă şi simpatică bonomie, un moştenitor direct al acelei splendide generaţii de bonjurişti care a dat atâta strălucire societăţii moldoveneşti de la jumătatea veacului trecut. În preajma luptelor pentru Unire, când tinerimea care dădea tonul în Iaşi se numea Kogălniceanu, Alecsandri şi Russo, în vremea care a cunoscut cele mai frumoase şi mai distinse femei, când pe scaunul stăreţiei din Mănăstirea Neamţului era bonjuristul Dionisie Romano, traducătorul lui Lamennais, şi când la Văratec şi la Agapia se discuta cu aprindere Unirea şi se citeau romane franţuzeşti — în vremea aceea de speranţă, de ideal, de fast şi de bun-gust, Nicu Gane trecea de la adolescenţă la tinereţe, era în acea epocă a vieţii când omul se formează definitiv, şi ceea ce ne aducea el nouă a fost sufletul elegant de atunci, nealterat încă de grosieritatea burgheziei din câmpia dunăreană, care, de-atunci încoace, a invadat toate regiunile sufletului românesc.

Ca şi străluciţii săi predecesori, Nicu Gane era născut şi el dintr-un neam de vechi boieri de ţară, din pătura socială cea mai distinsă a vechii Moldove, din clasa care dăduse aproape toţi idealiştii de la jumătatea veacului trecut.

Această origine şi aceste împrejurări, precum şi natura sa generoasă şi optimistă, ne explică toate manifestările sufletului lui Gane.

Deşi membru al „Junimii“, al patrulea, ne spune Gh. Panu, ca ierarhie şi ca vechime în acea societate, deşi junimist politic înfocat o

bucată de vreme, Nicu Gane, totuşi, liberal în felul lui Kogălniceanu şi Russo prin fondul naturii sale, n-a întârziat să se ralieze la acel partid care pe atunci întrupa liberalismul la noi.

Şi, iarăşi, deşi junimist literar fervent, Nicu Gane n-a fost nici romantic subiectiv, nici pesimist, nici critic amar. Ceea ce avea în comun cu Junimismul erau numai acele tendinţe pe care le avusese un Alecsandri ori un Russo: oroarea de pedantismul făuritorilor de sisteme lingvistice, iubirea de subiecte naţionale, de simplicitate şi de natural. Boier de ţară din Moldova, natură echilibrată şi optimistă, Nicu Gane n-a fost romantic ca junimiştii, ci clasic ca Alecsandri. Nuvelele lui Nicu Gane n-au romantic decât uneori subiectul, tratarea fiind curat clasică, ca şi la predecesorii săi. Prin fondul şi forma nuvelelor sale, el face parte mai degrabă din curentul „Daciei literare", al „Propăşirii" şi al „României literare", decât al „Convorbirilor", în orice caz, dintr-un curent intermediar, de tranziţie.

Şi clasic a fost Nicu Gane şi în ipostazul lui de şef al „celor opt" din „Junimea", care aveau impertinenta modestie de a declara că „nu înţeleg nimic" din nebulozităţile indigeste ale romanticului fără talent Bodnărescu şi chiar din înălţimile nebuloase ale romanticului genial Eminescu.

Cu Nicu Gane, s-a stins cea din urmă vibraţie, care mai răsuna până la noi din sufletul nobilei Moldove de odinioară.

G. IBRĂILEANU, *N. Gane*, în „Viaţa românească", anul XI nr. 4, 5, aprilie-mai 1916, reprodus în *Note şi impresii*, Editura Viaţa Românească, Iaşi, 1920, pp. 231, 232, reprodus în *Opere* de G. Ibrăileanu, 2, Editura Minerva, Bucureşti, 1975, pp.280-282.

A murit Nicu Gane...

A murit un bătrân al ţării. Acum când atâtea milioane de tineri muşcă pământul desţelinit în splendorile primăverii, acum când se scutură tinereţea lumii în tragediile războiului mondial, a murit şi acest bătrân venerabil. Moartea lui ne pare neaşteptată: era octogenar. Trecuse deci demult de vârsta primejdioasă.

Astăzi moartea soseşte la douăzeci de ani. Sărutarea ei caută corpuri tinere şi sânge cald; e beată de mireasma primăverii şi de soarele dimineţii, de pofta strângerii în braţe. E vremea ei de aur. Niciodată moartea n-a avut un ospăţ mai bogat de carne fragedă şi de sânge proaspăt, ca în această epocă de încăierare universală.

De Nicu Gane ne leagă o amintire. Cea mai bună dintre amintiri: copilăria...

Povestirile şi nuvelele lui sunt una din întâile lecturi bune ale copilăriei... Ferice de scriitorii ce ne-au legănat primii ani ai tinereţii noastre literare! I-am citit cu nesaţ şi evlavie. I-am admirat — şi pe urmă, nu i-am mai citit cu ochii trişti ai criticii. Trăiesc astfel în noi numai printr-o amintire vie şi recunoscătoare; au intrat în viaţa noastră afectivă, alături de lucrurile scumpe ale casei, de primul fior de dragoste, sau de cea dintâi iluzie scuturată...

Opera literară a lui Nicu Gane este astfel în afară de orice critică. Simplă, curgătoare, şi fără multă artă, are totuşi meritul unei povestiri limpezi, atrăgătoare şi interesante. Nicu Gane a fost întotdeauna un bătrân sfătos, chiar când era tânăr... A avut darul de a povesti: darul bătrânilor şi desfătarea copiilor. Printre copii el va rămâne pururi un liman de seninătate şi de voioşie.

Ieri, eram noi copii ce ne propteam coatele la lumina lămpii familiale deasupra paginilor lui, cufundându-ne în lumea trecutului nostru istoric, cu *Stejarul din Borzeşti* sau cu *Domniţa Ruxandra*, trecând în lumea legendelor cu *Pietrele Doamnei de pe Rarău*, suspinând amoros cu *Privighetoarea Socolei*, sau cu *Şanta*, înduioşindu-ne cu *Ura din copilărie*, sau înveselindu-ne cu *Două zile la Slănic*...

Azi, sunt copiii şi nepoţii noştri... Copilăria e eternă... Pururi vor fi deci capete blonde ce se vor pleca iscoditoare peste rândurile blajine şi sincere ale acestui povestitor sfătos.

Nicu Gane nu mai este. A rămas însă de la el o literatură sănătoasă. A mai rămas şi icoana unui om bun şi drept.... Pentru mine a mai rămas şi o căsuţă în Fălticenii lui şi ai mei, în care s-a născut povestitorul lui Aliuţă, şi pe care o copilărie întreagă am privit-o cu respect şi emoţie... Când uraganul de foc şi de jale va înceta, trezindu-ne într-o *Românie luminoasă şi mare*, va trebui să punem un chip de bronz al acestui duios scriitor în faţa umilei lui case natale...

E. LOVINESCU, 1916, *Nicu Gane*, în *Critice*, volumul VI, Editura Ancora, Bucureşti, 1921, pp. 139-141, reprodus în *Critice*, ediţie definitivă, vol. V, Ancora, Bucureşti, 1928, pp. 187, 188.

Să nu creadă cineva c-am descoperit te-miri-ce descindere bucovineană a fălticeneanului N. Gane! Vorbim despre bucovineanul Gane numai la figurat. Bucovinean e N. Gane prin anumite legături sufleteşti cu Bucovina, prin intensa lui adeziune faţă de poezia peisajului bucovinean şi prin anumite întâlniri ale lui cu cutare inşi bucovineni precum şi cu oarecare împrejurări bucovinene.

Biograficeşte, cronologiceşte, începem chiar cu adolescenţa lui, când copilandrul „de 16 ani“ N. Gane (suntem deci la 1854) se pasionează

pentru o... bucovineancă (Maria) în aşa fel, încât din această nevârstnică iubire a putut purcede chiar şi debutul lui literar.

Când deci, la 10 octombrie 1875, N. Gane, rostindu-şi cuvântul comemorativ la inaugurarea monumentului lui Grigore Ghica Voievod de la Iaşi, pomenea şi de: „Bucovina, grădina Moldovei cu mormântul lui Ştefan cel Mare, cu atâtea şesuri îmbelşugate şi munţi plini de metaluri, cu atâtea vechi cetăţi şi mănăstiri, montate din timpurile de glorie ale vechilor moldoveni (*Pagini răzleţe*, p. 147) — când apoi, în aceleaşi *Pagini răzleţe* (p. 121) Gane mai glăsuieşte despre „cea mai scumpă... provincie, frumoasa Bucovină“ — atunci aceste cuvinte nu sunt numai un fel de-a vorbi, o floare retorică, ci-n bună parte, vibrarea unor profund-trăite convingeri.

De altfel Gane are legături cu Bucovina — fie chiar numai indirecte — chiar şi-n semnul amintitei prăznuiri a muceniciei lui Grigore Ghica Voievod, prohodul din 1 oct. 1875 de la Beilicul Iaşilor având întâi caracterul unei dârze înverşunări patriotice împotriva Austriei jubilante din Cernăuţii Bucovinei, iar primarul Iaşilor, N. Gane, fiind acela care a instituit durabila pomenire a martiragiului din 1/12 oct. 1777, căci mai cerea el atunci, la 1 oct. 1875: „Şi această serbare de doliu a ţării să o repetăm şi-n anul viitor, şi-n toţi anii de-a rândul şi s-o înrădăcinăm în deprinderile noastre şi a(le) copiilor noştri...“ (*Pagini răzleţe*, p.151.)

. . . . . .

Iar după ce acum ne-am convins că, între toţi scriitorii noştri de ieri, aproape nici unul nu-l întrece pe Gane în bucovinie, — nu pregetăm de-a semnala coincidenţa (aproape simbolică în semnificaţia ei) că prima traducere în nemţeşte a mai întregii lui opere literare, a venit din Bucovina: cele două volume de *Novellen von N. Gane*. Autorizierie ubersetzung aus dem Rumänischen von iks, Czernowitz, 1903, 1906.

. . . . . .

Cu precizările de faţă, Bucovina atâtor fericite popasuri ale lui Nicu Gane sărbătoreşte deci oarecum centenarul naşterii lui Gane, — închinându-i amintirii lui ale sale dintru ale sale, pentru ca dar din dar să se facă raiul!..

LECA MORARIU, *Bucovineanul N. Gane. La centenarul naşterii lui*, Institutul de Arte Grafice „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi, 1938, p. 3, 14, 18, 19.

Găneştii erau în Moldova boieri cu vechime şi familia îşi suie spiţa până în 1445 la un jupân Toader Gănescu însurat cu Magda, fata popei Filip Oană şi încă şi mai departe. La începutul veacului XVIII ei erau boieri de provincie cu multe legături în Moldova de Sus. Obişnuinţa scrisului exista printre ei şi se cuvine să citǎm ca mai literat dintre toţi pe spătarul Enacachi Gane, autor al unui curios poem tipărit după moarte-i, *Călătoria lui Cupidon la pustiu*. Acesta era fiul banului Ioniţă Gane şi frate al postelnicului Matei Gane din Ciumuleşti, tatăl junimistului. Postelnicul care avea moşie în ţinutul Soroca şi casă în Fălticeni, şi ţinea pe o Văsească, Ruxanda, din Botoşani, era un om cu figură blândă şi de moravuri patriarhale. Bătrân de 80 de ani, simţindu-se pe moarte, porunci să se oprească ceasornicul nemaivoind să ştie „vremea cum curge“. N. Gane se născu la I februarie 1835, în Fălticeni şi se pare a fi primit o educaţie îngrijită, deoarece corespondenţa sa, parte într-o corectă franţuzească, e a unui om fin.

. . . . . .

Când însă Gane renunţă la invenţie şi caracterizări pentru care nu are nici o vocaţie şi se mărgineşte să evoce fără pretenţii şi cu glas ondulat copilăria, rezultatele sunt neprevăzute. Departe de a fi un artist, el este totuşi creatorul la noi al literaturii cu boieri de provincie şi cocoane patriarhale, în case colbăite, cu rătăciri cinegetice pe bălţile aburoase şi în munţi cu căprioare şi urşi. Această mapă de schiţe dezvoltată în ulei va da pe Sadoveanu, Gârleanu şi pe ceilalţi asemeni. Cea mai tipic arheologică este *Câinele Bălan*, rememorând vremile şcolare, cu colegii de internat: Presnel, Ţuflic, Poriu-împărat, Scormolici şi Beşleagă, cu câinele Bălan ce pune labele în pieptul stăpânului şi-l linge pe obraz, şi sfâşie antiriile ţiganilor, cu trăsura ce ia pe copil în vacanţă, o „nadiceancă pe dricuri care scutura de minune, cu roţile galbene, coşul verde şi capra neagră atârnată în curele“. Descrierea casei lui Talpan unde poposeşte băiatul e gogoliană.

Apar de pe acum bătrânii automatizaţi într-un singur tabiet sau idee fixă, ca duduca Bălaşa, văduvă austeră, ce se crede hărăzită „a priveghea asupra neispititelor tinereţe ale Elenei“, sau cocoana Marghioliţa, inutil geloasă pe al ei bătrân cucon Ştefănică „gătit c-un anteriu de cutnie în ciubuce, având peste mijloc un şal lat turcesc şi pe cap un fes roş cu canaf care bătea în albastru-închis“. Avem de a face cu oameni vegetabili (arhon priveghetorul Andronachi Brustur), cuconi şi cucoane trăind din câteva minuscule elemente sufleteşti şi exuberând stereotip la aniversări.

. . . . . .

Şi aceşti oameni sunt rudimentari, cu frică de complicaţiile civilizaţiei, tăcuţi, fără expresia gingăşiilor lor lăuntrice.

. . . . . .

Pe lângă meritul de a fi deschis drumul nuvelei române cu treizeci de ani înainte de apogeul ei, N. Gane rămâne în câteva „novele“, cu toate naivităţile lui, un bun narator pentru tinerime. *Câinele Bălan*, *Petrea Dascălul*, *Aliuţă*, se vor ţine minte. Îndeosebi cea din urmă, cu figura credinciosului turc.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941, pp. 374, 376, 377.

Dacă excepţăm *Ura din copilărie*, în toate nuvelele lui Gane de după 1880 observăm o adevărată artă în conciziune, în motivarea efectelor, cum şi o reuşită expunere clasică. Chiar limba scrierior lui Gane, la început prea încărcată de expresii lirice, de particularităţi moldoveneşti, de traduceri uneori silite de expresii franceze echivalente şi de cuvinte cu înţeles prea general (cazul cuvântului uimit, etc.), devine cu timpul precisă, mergând cu reproducerea realităţii în dialog până la trăsături dialectale. Nu trebuie să uităm în acest loc şi o altă caracteristică generală a prozei lui Gane, armonia frazei, ceea ce ne arată iarăşi însuşirile variate de artist cu care era înzestrat scriitorul.

Rătăcind pe căile depărtate ale preromantismului şi ale romantismului, abia cu *Aliuţă*, *Petrea Dascălul*, *Stejarul din Borzeşti*, *Ion Urdilă*, *Două zile la Slănic* şi *Ciubucul logofătului Manole Buhuş* s-a regăsit scriitorul clasic care a fost N. Gane. Căci procedeele romantice, ca şi la alţi scriitori moldoveni, au împiedicat multă vreme pe scriitor să realizeze în întregime tot ce putea să ne dea.

. . . . . .

A fost un liniştit şi senin povestitor.

Proza lui armonioasă, care ne-a încântat orele de vis ale tinereţei, care şi astăzi ne despăgubeşte de o parte din vana, complicata şi pretenţioasa literatură a prezentului, — proza lui nesilită se desfăşoară firesc şi lin ca o privelişte a blândei noastre Moldove.

Aproape în tot ce a scris marele nostru înaintaş se oglindeşte icoana patriei noastre, a acestui scump pământ al viforoaselor şi întunecatelor tragedii trecute, al durerilor, lacrimilor şi mormintelor; a acestui pământ care-şi înnoieşte necontenit podoabele petrecând generaţii după generaţii, care şi pentru noi s-a înnoit, — pe când pe cel ce l-a cântat îl cheamă şi-l primeşte la odihna cea veşnică a strămoşilor.

Nicolae Gane a fost un scriitor al Moldovei noastre, a fost unul din acei mari scriitori care au primit şi au urmat o bună şi sfântă tradiţie literară, curată şi sinceră, nepătată de influenţa străină.

Pământul pe care l-a cântat aşa de frumos înfloreşte pentru a 74-a oară. (De la debutul scriitorului, cu *Fluierul lui Ştefan* în *Convorbiri literare*, 1867, se împlineau 74 de ani.) Şi încununa liniştita faţă şi mormântul, — ca o poetică şi dumnezeiască răsplată, pentru cel al cărui nume va trăi cât va înflori acest pământ pentru acest popor.

ION ŞIADBEI, *Prefaţă* şi *Introducere* la *N. Gane, Novele*, I, Ediţie definitivă, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1941, pp. 33, 43.

Deopotrivă cu alţi povestitori din prima „Junime", Gane începe prin a cultiva, împreună cu versificaţii în gustul vremii, povestirea romantică, pecum în *Fluierul lui Ştefan* (1867), unde o fată de ţară care primise fluierul iubitului ei, luat la oaste, înţelege că acesta a murit, când fluierul încetează să mai cânte.

. . . . . .

În *Privighetoarea Socolei* (1870), o curtezană sentimentală îşi dă singură moartea, în mijlocul unui praznic de despărţire, oferit amicilor ei. Epoca a lăcrimat pe soarta frumoasei Eleonora, adevărată Damă cu camelii a Iaşilor romantici. O cale mai deschisă către viitor urmează Gane în nuvelele istorice, aducând ceva din atmosfera baladelor populare, ca în *Şanta* (1874), poveste haiducească, în care căpitanul Codrean, înalt, frumos, însă de-o frumuseţe sălbatică, la vederea căruia „orice om se simţea cuprins de mirare şi spaimă totodată", este îndrăgostit de nurlia crâşmăriţă *Şanta* şi vândut stăpânirii de fratele acesteia, Stanciu răzeşul, om perfid şi zgârcit, „bun de gură, meşter la corciocuri, răbdător la judecată; postea toate posturile, şi mergea des la biserică, căci pentru multe păcate avea de cerut iertare de la Dumnezeu". Caracterele sunt deci simplificate, dar în toată atmosfera povestirii, în amestecul ei de pasiune şi violenţă, este prefigurată arta lui Mihai Sadoveanu, care îl venera pe Gane ca pe un maestru. Tot din filonul romantic al vremii şi al izvoarelor sale, porneşte aplecarea scriitorului nostru către povestirea fantastică, de pildă în *Hatmanul Baltag* (1874), reluând un motiv din Dickens şi dramatizată apoi de Iacob Negruzzi şi I. L. Caragiale şi, cu amestecuri de caracterizare realistă, în *Ura din copilărie* (1885), unde destinul unui om este îndrumat din umbră de resentimentul duşmanului său natural; o problemă de psihologia subconştientului trecând în fantastic. Mare vânător şi drumeţ, ca Hogaş, ca Sadoveanu mai târziu, Gane

face să profite arta sa de contactul cu natura, pe care uneori o resimte cu un suflet religios. Fragmentul în care descrie, în *Zile trăite*, ascensiunea Ceahlăului în tovărăşia familiei Brăileanu, este una din cele mai puternice ale întregii sale producţii. Omul era fermecător în societate şi scriitorul ţinea în mână un condei limpede, cu care a aşternut câteva din paginile cele mai curate ale vremii lui.

T. VIANU, *N. Gane* în vol. *Şerban Cioculescu, Vladimir Streşin şi Tudor Vianu*, *Istoria literaturii moderne,* vol. I, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1944 (capitolul „Junimea“ aparţine lui Tudor Vianu), pp. 337, 338.

Evocă duios trecutul în *Aliuţă* şi reuşeşte să ne facă plăcută figura credinciosului turc pripăşit pe lângă casa boierească. Ion Urdilă, omul atât de distins sufleteşte pe cât de pocit la înfăţişare, înălţat în privirea noastră din mijlocul unor amintiri bine închegate şi a unor stări emotive cu simplitate urmărite, face din povestirea, al cărei erou este, una din cele mai reuşite scrieri ale lui Gane. *Petrea Dascălul* va avea întotdeauna cititori pentru ciudăţenia întâmplărilor şi hazul sănătos pe care îl cuprinde; *Sfântul Andrei* arată dibăcie în povestirea unor peripeţii de vis. Gane e un scriitor atent la credinţele şi superstiţiile de la ţară, e un bun cunoscător al sufletului ţărănesc, ştie să ne dea din mediul sătesc figuri pure în naivitatea lor naturală, ca acelea ale Ilincăi din *Ion Urdilă* şi Irinei din *Piatra lui Osman*. E lipsit de inventivitate în înlănţuirea faptelor, se îndreaptă cu plăcere spre un trecut patriarhal pe care caută să-l prindă în figurile şi-n obiceiurile lui, e stăpânit de patriotismul cald al generaţiei care ne-a dat Unirea şi Independenţa. N-a căutat niciodată să se impună ca scriitor, n-a aspirat niciodată la glorie. Ne spune singur în *Zile trăite* că a scris pentru că în aceasta îşi găsea el mulţumirea: „Am scris pentru mine, pentru propria mea mulţumire, pentru că în această muncă singuratică şi neinteresantă uitasem neajunsurile vieţii şi îmi găseam liniştea către care năzuia sufletul meu“.

D. MURĂRAŞU, *Istoria literaturii române*, ediţia a IV-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1946, p. 257.

Aşa cum a scris însă — tradus fiind în timpul vieţii şi în alte limbi, în primul rând în nemţeşte, de către Mite Kremnitz, care se zice că-l admira foarte mult ca scriitor — Gane rămâne caracteristic, făcând cap de serie pentru acea literatură sentimentală, tipic provincială, a unor

Brătescu-Voineşti, Emil Gârleanu, I. A. Bassarabescu şi, într-un fel, Agârbiceanu sau Ionel Teodoreanu. Gane, născut la Fălticeni, scoborâtor dintr-o veche familie de boieri moldoveni patriarhali, având cultura şi subţirimea de spirit necesară, limitată, a acestei clase, practicând magistratura cuminte, politica paşnică şi vânătoarea, are un ideal de viaţă tipic: „Idealul meu — scrie el în nişte memorii, *Zile trăite* (1903) — a fost totdeauna să stau acasă în familie, înconjurat de copii, cu prepelicarul meu favorit la picioare, cu motanul pe braţe, şi să visez la o lume mai bună decât aceea în care trăim; sau să rătăcesc pe dealuri, pe câmpii, cu puşca-n spate, şi adeseori să mă întorc cu torba goală, dar cu inima plină".

În consecinţă, în o serie de nuvele, precum *Câinele Bălan*, *Aliuţă*, *Ion Urdilă*, *Sfântul Andrei* etc., aflăm toate elementele vieţii boiereşti patriarhale din Moldova de altădată: dorul vacanţelor de vară la moşie pentru liceeni, călătoria cu nadişanca trasă de doi cai şargi, case vechi cu odăi având pe pereţi portrete în oloi şi crevaturi în care abia te poţi urca la culcare, slugi înduioşător de credincioase, ocrotitoare a copiilor boierilor, fete de ţăran, ca Măriuca sau ca Ilinca, pentru care tânărul moşier simte o dragoste neîntinată, gândindu-se, însă prea târziu — după ce se întoarce de la învăţătură — că s-ar fi putut însura cu una din ele, de vreme ce „s-au văzut regi luând păstorițe" etc. Oamenii din popor sunt idealizaţi înaintea semănătorismului. Andrei Florea Curcanul, din nuvela cu acelaşi titlu, povesteşte faptele de arme ale tovarăşilor lui vasluieni, cum s-au bătut voiniceşte cu turcii la Plevna şi la Griviţa şi cum au căzut eroic în frunte cu căpitanul lor, cum au înfipt steagul românesc pe crâncena redută. Din nefericire, proza — foarte indicată pentru manualele şcolare — este o pastişă după *Peneş*... al lui Alecsandri, sfârşită duios, în maniera caracteristică lui Gane: în chiar momentul întoarcerii în sat a vrednicului ostaş, singurul supravieţuitor al grupului, Catrina, fata iubită, care îl aşteptase cu credinţă, murea, şi clopotele de îngropăciune îi răsună în suflet toată viaţa.

Şanta (1874) e o poveste haiducească, dintre acelea citite cu mare plăcere de Sadoveanu în copilărie. Întâmplarea este adusă la şablon, ca şi la N. D. Popescu, scriitorul expert al genului, din care dădea serii întregi: Codreanu haiducul, fioros şi totuşi de o frumuseţe stranie, iubeşte pe Şanta, crâşmăriţa, dar este vândut poterei de către fratele acesteia.

. . . . . .

De obicei, Gane introduce naraţiunea printr-un cadru de atmosferă, dând apoi cuvântul câte unui protagonist, un unchi povestaş, un amic sau un om din popor, care ştie istorii vechi. Tot Sadoveanu, celălalt fălticenean vânător, este aici. Însă Sadoveanu este un scriitor incomparabil mai mare decât Nicolae Gane. Preluând unele teme şi modalităţi, de fapt existente latent în spiritul moldav, Sadoveanu va aduce un mare rafinament lingvistic — prin studiul adânc al limbii ţărăneşti, al lui Creangă şi al cronicarilor — adăugând la aceasta impresionanta poezie a naturii, ferindu-se cu mult tact de sentimentalism.

ION ROTARU, *Scriitori de la „Junimea“*, în *O istorie a literaturii române* (De la origini până la 1900), vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, pp. 303-305.

Întâlnirea cititorului contemporan cu opera unui scriitor, publicată acum opt decenii şi fiind, implicit, expresia unei anumite concepţii artistice, a unei directive literare şi a epocii care a generat-o, ridică de la bun început problema receptivităţii şi a actualităţii ei. Care au fost punctele de aderenţă şi cum s-a realizat receptarea de către public şi critica literară a operei unui scriitor ca Nicolae Gane? Reflectare a unor vremuri trecute, pierdute până şi din amintirile unor contemporani ai acestui interesant scriitor, opera sa exprimă fidel biografia autorului şi spiritul vremii în care a trăit. Dar, în acelaşi timp, ea aparţine unei mentalităţi literare, unei structuri epice specifice, care, ca şi în alte cazuri, trebuie numaidecât raportată la perioada de apariţie a revistei „Convorbiri literare“ şi a marilor clasici. Într-un timp când nuvela românească se afla încă la începuturi (prin Alecsandri, Asachi, Odobescu şi, mai ales, C. Negruzzi), dar pe un drum sigur, când influenţa romantismului se făcea simţită nu numai în poezia vremii, ci şi în proză, în momentul când, prin „Dacia literară“, scriitorilor li se cerea imperios preluarea subiectelor din viaţa poporului („traducţiile nu fac o literatură“, afirma categoric Kogălniceanu în programul revistei), prin aducerea în paginile literare a folclorului şi a trecutului istoric, în această epocă de mari prefaceri economico-sociale, culminând cu cucerirea independenţei de stat în 1877, şi de confluenţe culturale, cu largi perspective în literatura şi arta deceniilor următoare, se desfăşoară activitatea literară a lui Nicolae Gane, unul dintre cei mai interesanţi scriitori junimişti.

Fie că e vorba de scene patriarhale din viaţa de la ţară, cu boieri ruginiţi în tabieturi şi gesturi stereotipe, care au mai degrabă pasiunea taclalelor decât a activităţii practice imediate, fie că se reînvie scene din istoria Moldovei, sau se prezintă tradiţii populare, pe care le recunoaşte chiar autorul însuşi ca surse de inspiraţie, fie că povesteşte cu un talent deosebit amintiri din copilărie (dar altfel decât Creangă), sau peregrinări diverse în munţii şi în câmpiile Moldovei, Gane, prin stil, naturaleţea povestirii şi farmecul limbii folosite, s-a bucurat de aprecieri nu numai din partea publicului cititor, care l-a gustat (foarte) mult în epocă, ci şi din partea criticii literare. Trebuie să înţelegem numaidecât că opera sa era un reflex al vremii, ea răspundea gustului literar din acel timp, că perspectiva din care o receptau contemporanii săi era una comprehensivă, explicabilă prin caracterul naţional românesc al lucrărilor sale (într-o vreme când traducerile, fie din clasicii latini, fie din romanticii francezi, ocupau un mare număr din paginile revistelor literare), fie prin arta povestirii lui Gane, care deschide cu lucrărie sale în proză drumul marilor povestitori moldoveni, Creangă, Hogaş, Sadoveanu.

Prezent în „Convorbiri literare“, încă din primul an de apariţie, cu nuvela *Fluierul lui Ştefan*, Gane s-a bucurat de elogioase aprecieri, în general obiective, exprimate în cronici, articole sau lucrări de sinteză. Menţionat mai întotdeauna ca reprezentant al junimismului literar şi politic (de acesta din urmă s-a despărţit mai târziu, atrăgându-şi critici până şi din partea lui Maiorescu), N. Gane este raportat, în mod firesc, la ceilalţi prozatori prezenţi în coloanele revistei de la Iaşi (de obicei I. Slavici şi I. Negruzzi) şi de fiecare dată se subliniază în legătură cu el caracterul naţional al subiectelor alese, legate de viaţa, cultura şi tradiţiile ţăranului român.

. . . . . .

Există aici, credem, esenţa explicaţiei cu privire la interesul publicului cititor pentru opera în proză a lui Gane. Dacă mai adăugăm farmecul povestirii, simplă, plină de un ritm interior, muzicalitatea frazei, bogăţia vocabularului, din care se detaşează totuşi elementele moldoveneşti, atât de sugestive în realizarea „culorii locale“, umorul popular, de factură ţărănească, precum la Creangă, şi expresivitatea unor tablouri de natură, atunci înţelegem şi mai bine preţuirea publicului şi a criticii (cu rezervele ce se impun faţă de anumite carenţe). În acest caz este explicabil de ce, dincolo de referiri la amănuntul biografic care vizează în primul rând pe omul politic (deputat, primar,

ministru) şi pe unul dintre stâlpii societăţii „Junimea“ sau chiar trăsături de caracter ale acestui om bun, blând, înţelegător şi onest, pe care, la moarte, un publicist îl considera „un întârziat în viaţa noastră“, scrisul lui Gane a determinat numeroase comentarii pozitive, iar istoriile literare l-au situat în rândul înaintaşilor prozei româneşti.

ILIE DAN, *Nicolae Gane, azi*, Prefaţă la *N. Gane, Comoara de pe Rarău, Nuvele*, ediţie îngrijită şi prefaţă de Ilie Dan, Editura Minerva, Bucureşti, 1971, pp. 5-9.

Nuvela istorică propriu-zisă este cultivată şi de N. Gane, autor mult gustat în epocă, mai ales de tinerele generaţii. Începând din 1873, rând pe rând îşi fac apariţia, în revista „Convorbiri literare“, la Iaşi, *Domniţa Ruxandra*, *Petru Rareş*, *Aliuţă*, *Stejarul din Borzeşti*. Nuvele istorice ca atare pot fi numite doar primele două, din care reţinem nuvela Petru Rareş cu întâmplări povestite mai viu şi o construcţie mai concisă. Aşa cum s-a arătat, atât în *Domniţa Ruxandra* cât şi în *Petru Rareş*, autorul a avut, în mare măsură, ca sursă de inspiraţie opera lui Asachi, multe elemente de fond fiind aproape identice, lui Gane revenindu-i meritul de a le pune „într-o compoziţie mai curentă, din care a dispărut elementul ariostesc“. Deşi întâlnim chiar aceleaşi personaje ca la Asachi (de exemplu Malaspina din nuvela *Petru Rareş*), autorul a modificat rolul şi chiar întreaga factură a nuvelei, naraţiunea plată a lui Asachi, dominată de elementul istoric, desprins sec din *Cronici*, face loc unei relatări cursive în care elementul sentimental şi imaginativ se impune pe prim-plan, Gane fiind net superior în ce priveşte arta povestitorului.

În linii mari, nuvela are la bază legenda istorică despre Petru Rareş Măjerul, consemnată de Neculce în *O samă de cuvinte*: „Când au pus ţara întăi domn pre Petru Vodă Rareş, el nu era acasă, ce să tâmplase cu măjile lui la Galaţi, la peşte“.

Dar pe fondul oferit de tradiţie prin legenda populară consemnată de cronicar, autorul ţese fapte şi întâmplări izvorâte dintr-o viziune voit romantică, în scopul construirii unei intrigi erotico-sentimentale, de factură oarecum modernă, cu situaţii şi elemente neprevăzute: răpirea frumoasei Elena de către crudul Ştefăniţă, nepotul lui Ştefan cel Mare; eliberarea ei de către Petru Rareş, prilej cu care au loc lupte, asasinate, travestiri, urmăriri şi cavalcade în noapte; travestirea vicleanului Malaspina în călugăr, cu scopul de a-l pierde pe Petru, îndrăgostit de fata iubită de Vodă; descoperirea lui Malaspina şi sfârşitul lui în apele Brateşului etc. Tot romantice sunt şi apariţiile de basm, efectele

căutate precum şi contrastul între Malaspina, întruchipare a răului, şi Petru Rareş, care simbolizează binele şi frumosul. Chiar eroii poartă în ei ceva fantastic.

Deşi e departe de a ne oferi o frescă istorică, aşa cum se întâmplă în cazul „episoadelor" lui Negruzzi şi Odobescu, Gane reuşeşte să dea, în *Petru Rareş*, un cadru concret moldovenesc desfăşurării acţiunii, având şi meritul de a ne înfăţişa sentimentul dragostei şi gingăşia personajelor feminine într-o manieră Alecsandri.

Asupra respectării adevărului istoric, N. Gane ţine să facă următoarea precizare, la apariţia scrierii în „Convorbiri literare" (1 noiembrie 1877): „Recunosc că în scrierea acestei novele nu m-am ţinut de adevărul istoric; însă fiindcă n-a fost în gândul meu să fac o cronică, ci o nuvelă, sper că mi se va ierta această greşală".

Stejarul din Borzeşti, subintitulată încă de la prima apariţie *Legendă istorică*, este o reevaluare a unei legende populare povestită lui N. Gane de către V. Alecsandri — aşa cum singur autorul mărturiseşte într-o notă ce însoţeşte scrierea. În centrul legendei stă marele Ştefan, înfăţişat în două ipostaze distincte: copil — jucându-se „de-a războiul", prilej cu care Gheorghie, prietenul şi tovarăşul lui de joacă, este ucis de săgeţile tătarilor invadatori; şi domn — după bătălia de la Lipinţi, când fiul hanului, luat prizonier, este judecat şi osândit sub acelaşi stejar, unde, cu trei decenii în urmă, pierise, în urma unui joc nevinovat de copii, micuţul Gheorghie.

Evocarea celor două momente oferă scriitorului prilejul unei grandioase şi inedite imagini în centrul căreia stă Ştefan cel Mare, ocrotitor al Moldovei, „domn şi erou, în gloriosul veac de aur": lângă stejarul martor al copilăriei domnitorului „sta însuşi Ştefan, copilandrul de odinioară, peste capul căruia de asemenea trecuseră cei treizeci de ani ce-au gârbovit stejarul, însă din mlădiţa de copil crescuse acum un alt stejar mai falnic, cu ramuri întinse de la munţi şi până la Mare, la umbra cărora se adăpostea un popor întreg de plugari şi de oşteni".

> CONSTANTIN MOHANU, Prefaţă la *Nuvele şi povestiri istorice*, ediţie, note şi glosar de C. Mohanu, Editura Militară, Bucureşti, 1972, pp. 21-23.

Nuvelistica noastră de inspiraţie istorică urmează în evoluţia sa un drum sinuos şi după o perioadă de mai bine de un deceniu în care orientarea spre zugrăvirea adevărului istoric părea că se impusese definitiv, ne întoarcem la Asachi. N. Gane preia în *Doamniţa Ruxandra*

(1873) şi *Petru Rareş* (1877) subiectele lui Asachi, întâmplările şi chiar fabulaţia. Nuvelistul îşi însuşeşte însă şi concepţia lui Asachi cu privire la înfăţişarea adevărului istoric în literatură. Gane abandonează istorismul fastidios al lui Asachi, însă „novelele“ sale rămân la fel de departe de înfăţişarea adevărului istoric. Situaţia apare cu atât mai supărătoare cu cât Gane dispunea de mai mult talent de povestitor decât înaintaşul său.

Cercetătorii privesc naraţiunile lui N. Gane ca punct terminus în dezvoltarea nuvelei noastre istorice din veacul trecut.

D. VATAMANIUC, *Prefaţă* la *Nuvela istorică românească în secolul al XIX-lea*, antologie, prefaţă şi note de D. Vatamaniuc, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. 14, 15.

Întâiul prozator al *Convorbirilor* a fost Nicu Gane, nepot de frate al lui Enacachi Gane, autorul poemului *Călătoria lui Cupidon la pustiu*. S-a născut la 1 februarie 1838 în Fălticeni şi era fiul postelnicului Matei Gane şi al Ruxandei Văsescu, boieri cu vechime până în secolul al XV-lea şi moşii în nordul Moldovei.

. . . . . .

Specialitatea nuvelistului va fi evocarea târgurilor de provincie şi a oamenilor necomplicaţi, cu manii şi tabieturi în formula de mai târziu a lui Sadoveanu, Gârleanu, Hogaş, ca duduca Bălaşa, văduvă grijulie faţă de tânăra Elena, cucoana Marghioliţa, geloasă în chip tardiv şi gratuit pe coconul Ştefănică, bătrân cu şal turcesc pe umeri şi fes roş cu canaful albastru în cap, indolent ca şi arhon priveghetorul Andronache Brustur, treziţi din somnolenţă de lăutari pe la câte o aniversare, o plimbare la iaz sau la stână, unde ciobanii se conduc după rituri arhaice, ignorând, deşi de o mare candoare, purtările oamenilor de la oraş, într-o existenţă bucolică, după legile naturii. Chiar boierii cu apucături despotice ca logofătul Manole Buhuş, care nu suferă ca ţiganul să nu asculte de el (subiectul se aseamănă cu cel din Reformă... de Caragiale, schiţă apărută în 1894 în *Vatra*), e un suflet bun, depăşit doar de vremi.

Altă însuşire a lui Nicu Gane e de a rememora melancolic copilăria ca în *Aliuţă*, naraţiune pe tema dragostei pentru copii împinsă până la jertfa de sine a unui musulman fatalist („bre, pui de ghiauri, voi dragi la mine“) sau *Câinele Bălan,* cu amintiri din vremea internatului, unde copilul e dus de o „nadiceancă pe dricuri“, cu „roţi galbene, coş verde şi capră neagră“, colegi cu porecle pitoreşti (Presnel, Ţuflic,

Poriu-împărat, Scormolici, Beşleagă), un câine credincios şi rău lingându-şi stăpânul pe obraz, dar croind anteriile ţiganilor, şi excelente descrieri de interioare precum aceea din casa Talpan cu mobile vechi, scaune de nuc ca nişte strane, pat înalt, scrin cu sfeşnice de biserică, ceas cu cuc, perdele de adamască şi un portret reprezentând o cucoană cu zulufi, moţ şi horbote la gât, format tipsie.

Memorialistica lui Gane din *Pagini răzleţe* (1901), *Zile trăite* (1903) şi *Păcate mărturisite* (1904) e însă fadă, lipsită de nerv.

AL. PIRU, *Istoria literaturii române*, III, *Epoca marilor clasici*, redactat de un colectiv, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, pp. 49, 51, 52.

Nuvelistica lui Gane, greu de închis într-o formulă unică, se dezvoltă prin alternarea sau asocierea câtorva surse de inspiraţie, între care pe locuri de frunte se situează filonul folcloric şi acela al propriei experienţe biografice. Primul dintre ele se face observat încă în etapa începuturilor, când sugestiile oferite de balada şi legenda populară sunt prelucrate într-o manieră idilic-convenţională. Îl regăsim apoi, cu rezultate mai fericite, în cadrul unor povestiri cu aspect de snoavă sau parabolă, pentru ca scrierile de maturitate să ateste încă o dată receptarea influenţei amintite, prin modelarea specifică a unor personaje şi prin anumite inflexiuni ale naraţiei.

. . . . . .

Despre Gane s-a vorbit uneori ca despre un scriitor spontan, lipsit de conştiinţa critică a lucrului său; N. Iorga admira în scrisul lui „o măsură care nu venea din voinţă sau din meşteşug“. Gane totuşi n-a rămas egal cu sine, izbutind nu o dată să se autodepăşească. Privind evoluţia scriitorului în ansamblu, efortul său către perfecţionare şi simplificare este evident pe toate planurile: şi al subiectelor, şi al compoziţiei, şi al stilului. Sobrietatea şi echilibrul pe care le preţuim în cele mai bune scrieri ale sale nu sunt rezultatele întâmplării, ci ale unui îndelungat proces de decantare. Principala strădanie a lui Gane s-a îndreptat către eliminarea balastului de convenţionalităţi romantice, ceea ce i-a îngăduit treptat să-şi găsească şi să-şi valorifice virtualităţile adevărate.

Gane a fost un bun pictor de moravuri, fără să devină un ascuţit critic social, deşi omenia lui adâncă îl făcea să deteste nedreptatea şi să-i iubească pe cei simpli. Gane n-a fost dotat cu talentul peisagistului şi îşi recunoştea fără înconjur această incapacitate: „Nu ştiu, zău, ce cuvinte să aleg ca să pot da măcar o idee apropiată de măreţia

priveliştii...“ Lui Gane i s-a reproşat — poate cam neavenit — lipsa simţului psihologic, cu toate că scrisese *Câinele Bălan.* Ce însuşire fundamentală a scrisului său rămâne evidentă şi de necontestat? Darul de povestitor, înzestrare greu de definit, uşor detectabilă însă prin contactul afectiv pe care-l stabileşte între scriitor şi cititor. „Nu e nevoie pentru aceasta ca subiectul să fie foarte nou sau foarte interesant prin el însuşi. Oamenii pot fi banali, întâmplările — simple, faptele — obişnuite. Totuşi cartea îţi este dragă şi scriitorul te ţine legat de vorbele lui cu puterea unei vrăji. Acesta este povestitorul“ (afirma Al. Philippide).

Pentru a-şi dezvălui din plin acest dar, Gane a trebuit să părăsească plăsmuirile închipuirii şi să-şi întoarcă privirea către propriile sale amintiri, cărora partea cea mai rezistentă a operei le rămâne mult îndatorată. „Primul realism românesc — arăta Tudor Vianu — este /.../ un realism memorialistic. Înainte de a obţine icoana vie a realului în sinteza imaginaţiei, literatura noastră resimte nevoia de a-şi menţine modelul sub ochi, în scrieri în care fuziunea observaţiei cu închipuirea se realizează cu un succes inegal“. Rândurile citate au în vedere exemplul lui Negruzzi şi Filimon. În cazul lui Gane, itinerariul este invers: de la imaginativ către memorialistic, spre câştigul de netăgăduit al operei prozatorului. În evoluţia nuvelei româneşti pe căile rodnice ale realismului, creaţia lui Nicu Gane reprezintă o pagină semnificativă.

Şt. CAZIMIR, *Prefaţă* la *Nicolae Gane, Scrieri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, pp. 12, 25, 26.

N. Gane întemeiază cu nuvelistica lui o tradiţie; se poate spune că îi premerge lui M. Sadoveanu. Ţăranul, cu mentalitatea şi obiceiurile, cu credinţa şi cu superstiţiile lui, purtător al înţelepciunii şi al virtuţilor strămoşeşti *Astronomul şi doftorul*, ager şi hâtru, dibaci şi modest *Petrea Dascălul*, cu o viaţă lăuntrică sub aparenţe uneori neînsemnate, pătrunde acum hotărât în proza românească. Scriitorul se foloseşte şi el de o limbă aidoma cu aceea populară, firească, iar simpatia lui pentru omul simplu îl face să-l privească, de multe ori, printr-o optică mai puţin realistă şi mai mult idilică. O vână a talentului lui Gane se vădeşte în istorisirile de vânătoare. Ca mai târziu la Sadoveanu, eroii lui Gane, istoviţi de alergătură, se dedau, pe la popasuri, unor ospeţe îmbelşugate, unde domneşte voia bună, se încrucişează vorbe de duh, se iscă o adevărată întrecere de ingenioase minciuni vânătoreşti. Aşa sunt *Vânătoarea* (1874), *Catrinţaş*,

Boală cu leac, *Milordachi* (din volumul *Păcate mărturisite*). Voluptuos al povestirii, Gane îşi pregăteşte cu grijă auditoriul, folosind efecte şi trucuri anume şi totul dobândeşte un aer ceremonios, de ritual. Scriitorul are gustul anecdotei (*Câinele călcat pe coadă*, *Dac-a vrea Dumnezeu*), al snoavei (*Jalbă la Dumnezeu*), de sorginte folclorică (*Două nebunii*) — adevărată scenă de *Decameron* autohton. Mai ales sub aspectul oralităţii, sunt unele potriviri cu I. Creangă. Gane are memoria vie a întâmplărilor din copilărie: şcoala, familia, prima dragoste. E tărâmul de candoare la care întotdeauna revine, unde se refugiază, copleşit de emoţii, precum în *Câinele Bălan* (1876) — nuvelă de analiză psihologică, insistând asupra sentimentului fricii — şi *În vacanţe*, unde scena dimineţii la iaz, cu acel freamăt de revenire la viaţă, îl prevesteşte din nou pe Sadoveanu. Gane are un simţ acut al naturii, nu însă şi capacitate descriptivă. El se îmbată de „poezia munţilor“, contemplă în extaz priveliştile Moldovei (Ceahlăul, Rarăul, Bistriţa), fiind, ca şi Calistrat Hogaş, un îndrăgostit al acestor plaiuri. A colindat şi alte ţări, făcând ascensiuni, de pildă, în munţii Elveţiei (*Impresiuni de călătorie*). O penetraţie a fantasticului se petrece în câteva nuvele ale lui Gane: vedeniile nocturne ale copilului înfricoşat, în *Câinele Bălan*, oniricul din *Sfântul Andrei* (1879) — unde se pleacă de la o superstiţie populară — intervenţia, absurdă şi artificioasă, a elementului supranatural (*Andrei Florea Curcanul*). Efecte insolite se obţin în *Hatmanul Baltag* (1874), „imitaţiune după Dickens“, în colocviul eroului cu sinistra nălucă a disperării şi a sinuciderii. Nuvela a fost prelucrată, într-un libret, de I. L. Caragiale şi I. Negruzzi. Gane a încercat şi o literatură de fiziologii, precum în *Agatocle Leuştean*, *Chip din lume* şi îndeosebi în *Două zile la Slănic*. O vădită înrâurire a lui I. L. Caragiale se simte în zugrăvirea lui Nae Peruzescu (*Două zile la Slănic*), fante de mahala, arhivar şi publicist, ca un alt Rică Venturiano, arivist, fanfaron şi incult, folosind o frazeologie şi nişte expresii care, şi ele trimit la personajele lui Caragiale.

În afara volumelor de *Novele*, Gane a mai întocmit, în a doua perioadă a activităţii sale, câteva cărţi de mai mică însemnătate: *Pagini răzleţe* (1901), *Păcate mărturisite* (1904) — analogie cu *Păcatele tinereţelor* de C. Negruzzi, *Spice* (1909). În afară de suveniruri, sunt adunate aici articole, de obicei ocazionale, discursuri. Gane a fost şi un epistolier, sporadic, însă, cu o pană fină şi chiar elegantă, de om cu bune lecturi. Mai consistentă este corespondenţa sa cu I. Negruzzi.

Florin FAIFĂR, *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, elaborat de Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor al Universităţii Iaşi, Editura Academiei, Bucureşti, 1979, p. 378.

CUPRINS

Tabel cronologic 7

Domniţa Ruxandra 13
Fluierul lui Ştefan 31
Piatra lui Osman 46
Comoara de pe Rarău 66
Privighetoarea Socolei 75
Vânătoarea 90
Aliuţă 107
Hatmanul Baltag 116
Şanta 126
Astronomul şi doftorul 146
Duduca Balaşa 151
Petru Rareş 164
Andrei Florea Curcanul 188
Câinele Bălan 208
În vacanţe 228
Sfântul Andrei 245
Stejarul din Borzeşti 259
Ion Urdilă 265
Petrea Dascălul 281
Agatocle Leuştean 289
Două zile la Slănic 303
Catrintaş 334
Ciubucul Logofătului Manole Buhuş 343

Referinţe istorico-literare 361

În atenţia librarilor şi vânzătorilor cu amănuntul:

Contravaloarea timbrului literar se depune în contul Uniunii Scriitorilor din România nr. 2511.1-171.1/ROL, deschis la B.C.R., Filiala sector 1, Bucureşti